

KATOLIKUS KULTÚRKÖNYVTÁR
IV. KÖTET

KATOLIKUS EGYHÁZ KRISZTUSI EREDETE

ÍRTA
BANGHA BÉLA S. J.

BUDAPEST
A „MAGYAR KULTÚRA”, KIADÁSA
(VIII., Horánszky-utca 20.)
1923.

Imprimi potest.
Budapestini, die 11. Nov. 1922.

Eugenius Somogyi S. J.
praep. prov.

Nihil obstat.

Dr. Julius Tichy

cens. dioec.

Nr. 736. imprimatur.
Strigonii, die 16. Mart. 1923.

Dr. Julius Machovich, m. p.
vic. gen. aepp.

TARTALOMJEGYZÉK:

Előszó	1
Bevezetés. – Bizonyításunk sorrendje	35
I. Alanyi kereszténység vagy szervezett Egyház. – Az Egyház kialakulása a racionalisták szerint. – Az Egyház és Krisztus. – Az Egyház fogalma Krisztus szerint. – Az Egyház lényeges jegyei Jézus alkotásában. – A tanítói hatalom. – A lélekkormányzó hatalom. – Az apostolok és az egyházi jogfenhatóság. – Az egyházi jogfenhatóság középpontja. – Péter, az Egyház sziklatalapzata. – Az Egyház monarchikus alkotmánya és az ősegyház. – Péter az Egyház főpáστοra. – Péter helyzete az apostolok között. – „Petrinizmus” és „paulinizmus”. – A megszentelő hatalom. – Időleges vagy maradandó Egyház? – összefoglalás.....	337
II. Hierarchikus egyházszervezetet akart-e Krisztus? – A modernnek egyházfogalma. – Krisztus rangfokozatos Egyházat alapított. – Az ősegyház tanúsága a hierarchikus egyházszervezet mellett. – A racionalisták taktikája. – Belső okok a hierarchikus egyházszervezet szükségessége mellett. – A hierarchia visszaélései.....	37-53
III. Melyik az igaz Egyház? – Krisztus Urunk csak egy Egyházat alapított. – Az Egyház egysége az őskereszténység hitében. – Az Egyház egysége és az atyák. – Az Egyház egysége és a keresztény középkor. – Az egyházi egység megbontása. – Az „egy akol és egy pásztor”. – Melyek az egy igaz Krisztus-egyház ismertető jelei? – Az ismertetőjelek az ősegyházban. – Katolicizmus vagy felekezetek? 1. <i>A katolikus Egyház egysége.</i> – Egység és felekezetek. – 2. <i>A katolikus Egyház szentsége.</i> – A szentség az elszakadt felekezetekben. – 3. <i>A katolicizmus és a katolicitás.</i> 4. <i>Az apostoli eredet és a katolicizmus.</i> – Szent Péter utódja-e a pápa? – Az igaz Egyház. – „Non praevalerunt”.....	53-92
IV. Az Egyház mint látható társaság. – Az Egyházon kívül nincs üdvösség. – Az Egyház „látható” társaság. – Az egyedül üdvözítő Egyház. – Az Egyház és az állam. – Az Egyház független testület. – Az Egyház és állam viszonya. – Ellentétek az Egyház és az állam között. – Egyházkormányzat és autonómia.....	92-104
V. Az Egyház csalatkozhatatlansága. – Az ősegyház tanúsága. – Az egyetemes zsinat. – A pápai csalatkozhatatlanság. – A pápai csalatkozhatatlanság érvei. – Történelmi ellenvételek a pápai csalatkozhatatlanság ellen. – összefoglalás.....	104-318
I. A katolikus Egyház belső élete. – Az élő hit szelleme. – Az Egyház hitélete. – A hősies erény a katolikus Egyházban	111-130

VII. Ellenvetések az Egyház ellen. – „Az Egyház hatalmi szervezet.” – „A katolikus Egyház türelmetlen.” – „Az Egyház a haladás kerékkötője.” – „Az Egyház merev dogmatizmusával béklyóba veri a tudományt.” – Az egyházi „formalizmus”. – „Az Egyház világmegvetést hirdet.” – „Az Egyház a papi nőtlenség parancsával természetellenes dolgot parancsol.” – „A gyónás intézménye az Egyházban felesleges és erkölcstelen.” – „A katolikus Egyház istentisztelete bálványimádásra emlékeztet.” 130-152

VIII. A katolicizmus és a kultúra. – A kultúra fogalma. – Az újkori kultúra elégtelensége. – Haladás vagy visszasüllyedés? – A klasszikus kultúra csödjé. – A bűn istenítése.

– Az erkölcstelenség kultusza. – Az ókor társadalmi sebei.

– Az ókor boldogtalansága. – Szent Pál az ókori kultúrvilágról. – A kereszténység kultúrmunkája. – Anyagi kultúra és lelki kultúra. – A kereszténység mint társadalmi kultúrtényező. – A családi élet és a kereszténység. – Az Egyház és a rabszolgaság. – A kereszténység és a civilizáció. – A kultúra védőbástyája. – A középkor érdemei. – Egyház és közoktatásügy. – A szerzetesrendek és az iskolák. – Kereszténység és pedagógia. – Az Egyház és az egyetemek. – Az Egyház és a tudományos élet. – A kereszténység és a természettudományok. – A Galilei- eset. – A kereszténység és a művészetek. – A kereszténység és a szociális kérdés. Katolicizmus és karitasz. – A szerzetesek és a karitasz. – Egyház és beteggondozás. – A katolikus karitasz a legújabb korban. – összegezés 152-194

IX. A katolicizmus ellenségei. – 1. *A katolikusellenesség lélektani okai.* – A kereszténység erkölcsi magassága. – A kereszténység értelmi magassága. – Konzervativizmus és újításvágy. – Az emberi elem a kereszténységben. – 2. *A katolikusellenesség történeti okai.* – A pogány államhatalmi eszme. – Államhatalmi beavatkozás. – Az erőszak a katolicizmussal szemben. – A szellemi élet anarkiája. – Az újkori bölcsélet. – A sajtó. – A titkos társulatok. – 3. *A zsidóság.* – A zsidók „faji” sajátságai. – A zsidók erkölcsi tulajdonságai. – A bűnügyi statisztika. – Zsidó befolyás a keresztény társadalomban. – A zsidók gazdasági túlsúlya. – A zsidók gazdagsága. – A zsidóság és a sajtó. – Védekezés a zsidósággal szemben..... 194-241

X. Az Egyház és a lelkipásztorkodás. – A lelkipásztorkodás az újkorban. – A modern lelkipásztorkodás hiányai. – A lelkipásztorkodás és az intelligencia. – A lelkipásztorkodás és az új szociális viszonyok. – A külső létfeltételek.

– A plébániák kiterjedése és az Egyház. – Plébániahiány a nagyvárosokban. – Paris. – Bécs. – Budapest. – A kereszt útja. – Krisztus diadalútja. – Befejezés..... 241-263

ELŐSZÓ.

Ez a kötet jó felerészben voltaképp csak újabb kiadása szerző e című művének: *A huszadik század Krisztusproblémája*. Hitvédelmi előadások a művelt katolikus közönség számára (Budapest 1912). Mégis annyiban eltér az első kiadástól, hogy megváltoztatja az eredetileg: előszóval tartott előadások ebbeli formáját s előadások helyett olvasmányt nyújt; azonkívül egyes részeket erősen megrövidít, másokat kibővíti, sőt újakat' is sző hozzá, főleg az Egyház szervezetéről s béléletéről szóló részleteket (a II., IV-VII. fejezetek). A logikai egymásután kedvéért a fejezetek sorrendje is lényegesen megváltozott.

A materializmus nagy utóhatása: a lelkek hallgatag s észrevétlen elidegenedései és érzéketlensége a vallási kén" dések iránt, hála Istennek, oszladozóban van. A merő anyagi kultúra nem elégíti ki az embert, a modern embert sem s amikor azt hisszük, a leganyagelvűbb kort éljük, voltaképp a lelkek mélyén, jobban tán mint valaha, ott parázslik a szinte gyötrődő érdeklődés a legnagyobb s legmélyebb kérdések, a vallási igazságok iránt. Ennek tanúi azok az ezrek és tízezrek, értelmiség és munkásság, férfiak és nők, akik a hitvédelmi előadásokat országszerte szomjazó lélekkel hallgatják s a hitmagyarázó irodalmat olvassák.

A liberalizmus és kommunizmus pusztításai, háború és forradalmak óta sokan írták zászlajukra a kereszténység jelszavait, sokan fordultak őszinte szándékkal és lelkesedéssel a kereszténység, mint társadalomfenntartó irány és intézmény felé. Azonban nagyon sokan félúton meg is rekedtek. "Kereszténységen m" " kultuszt értettek, esetleg valamilyen szert is, de amelyet a vizenyösségig és felismerhetetlenségig leegyszerűsítettek. A kereszténység az ő szemükben nem Krisztus-tiszteletben, néhány lehetőleg elmosott, lepárolt evangéliumi gondolatban merül ki. S ép ezért idegenkedve nézik, mint túlzó klerikalizmust s akadályozó nehézsé-

ket azt a katolikus kereszténységet, amelynek dogmái, azaz szilárdan vallott hittételei, szoros egyházszerkezete s részleteiben is pontosan kiépített egyházi élete van.

E kötet épen azt tűzi ki feladatául, hogy ezeken az aggodalmakon és értetlenségeken túlségítse az érdeklődő olvasót s beigazolja előtte a hittani érvek és megbizonyosodás módszereivel, hogy komoly, következetes, krisztusi kereszténység csak egy van: a közel kétezeréves, változatlan s ingatatlan katolicizmus. Hogy tehát a sehová sem csatlakozó, semmiféle határozott hittélt és egyházszerkezetet el nem ismerő „általános kereszténység” Krisztus művének nem hú kijelzője s követője, s hogy a katolikus Egyház - és egyedül ez - az ő alkotása.

Ha e tételünket egy kötetben át bizonyítjuk, sőt ha csak ki is mondjuk, természetesen önkéntelenül is szembe helyezkedünk a felekezetekkel, az elszakadt, nem katolikus keresztény alakulatokkal. Ez nem lehet máskép. Tollunkat azonban ebben sem irányítja más, mint az igazság szeretete, a vágy, hogy Krisztus művét romlatlanul lássuk, az „egy akol és egy pásztor” elvének változatlan fenntartása a Mester akarata szerint. Nem legyőzés ezzel a célunk, hanem meggyőzés. Nem széthúzás, hanem az egyesülés reménye. Fogadják fejtegetéseinket e részben másképgondolkozó testvéreink is szeretettel s a tárgyi igazság őszinte keresésének vágyával; akkor nem fogják zokon venni, amit nekünk épen a Krisztus-tábor egységének forró vágya sugall.

Vallási egység, krisztusi megvilágosíttatás és egybe-
forrás: jöjjön el a te országod!

Budapest, 1923 húsvétjén.

Bevezetés.

A Megváltó, kinek Isten-voltáról meggyőződünk¹, befejezván nagy művét, elhagyta e világot s ül „Atyjának jobbja felől”.

Hívei azonban itt maradtak s itt maradt köztük és bennük a Szentlélek is, akit Krisztus küldött a földre. S a tanítványok, eltelve a Lélekkel, megkezdték apostoli küldetésük végrehajtását, elmentek és hirdették a nemzeteknek az evangéliumot, megkeresztelvén őket az Atyának, Fiúnak és Szentléleknek nevében.

Azóta sok-sok évszázad telt el s ma itt állunk a 20. század közepében, szemünk előtt a modern haladás és technika csodái, körülöttünk születő s elhaló kultúrák, vértenger és torzsalkodás, fölöttünk pedig az örök-nyugodt csillagok, amelyek a váltakozó földi történelem fölött örök változatlanágban ragyogó isteni gondolatokat jelképezik.

Hol van azóta Krisztus? hol az ő apostolai? hol az ő műve? hol az ő örök életre szánt tanításai? Elmúltak-e ezek is, mint a századok? Vagy fölöttünk ragyognak-e ma is, fogatlan fényben, derűs, biztató csillogással, mint a csillagok az ég boltján?

^“a is itt van-e Ő — életrekeltő, a vigaszt s áldást lelkek megenyhítője, bűnök bocsátója, örök remények niraetője? Itt van-e valahol, ahol megtalálhatjuk, ahol ma is hallhatjuk lelkünkbecsengő szavát, ahol egybeforrhatunk vele s boldogan érezhetjük baráti, orvosi, mesteri, atyai, istenemeri közelségét? Vagy elment s maga helyett csak egyre elmosódó emlékeket hagyott hátra, néhány elfakult, értelmetvesztett írást, néhány páraszerű gondolatot? Nem többet, mint Buddha vagy Konfuce?

¹ Bangha Béla S. J.: Jézus istenségének bizonyítékai. Katolikus Kultúrkönyvtár, 3. kötet.

Elment s örökén, a példabeszéd szerint: palástján összeveztek a késői örökösök. Zsivajgó prédikátorok, valáslalapítók, újkori próféták és kuruzslók ragadozzák magukhoz egy-egy aranybavert mondatát, vesznek össze egy-egy ezredévekre szóló gondolatán: ez az, amit ő akart? Felekezetek, kisebb-nagyobb emberi toldások-f oldások: ez az, amit létesíteni kívánt?

Avagy filozófia-e az ő művel Gyönyörű szemlélet, kép, álom, amelyben oly szépen elfér Isten és ember, világ és elmúlás, de amelynek tárgyi értéke, fogható valósága, szabatos körülírású lényege nincsen? Dogmanélküli, azaz: szilárd tartalom nélküli kereszténységet akart-e ő, amelynek, mint a modern „pragmatisztikus” bölcséletnek, csak annyi az értéke, amennyit az alanyi átélés, a „vallásos élmény” megér? Oly szép, oly megtévesztő szavakat hallunk és olvasunk az „egyéni kereszténységről”, a hitről mint belső átélésről, a megváltódás boldog bizonyosságának érzetéről – amelyet azonban nem szabad a kritika, a logikai gondolkodás kísérleti asztalára tenni, mert akkor szerteömlik és semmivé válik... Ez az, amit Krisztus hozott és adott nekünk? Ez az egész? Ezért jött és halt meg értünk?

A másik oldalon az apostoli idők óta ott áll a katolicizmus, mint egységes, bensőleg változatlan, kifelé hatalmasan fejlődő szervezet. Élén a pápa, alatta a püspökök és papok, ezek alatt a világiak. Ma 324 millióian vannak. Egyházukban féltékeny konzervativizmussal őrzik az ezerkilencszázéves tanletétet. Vélemények oszlása, alanyiság, egyéni ötlet, széthúzás, változékonyság pillanatig sem nyertek benne polgárjogot közel kétezredéves története folyamán. Ott van mindenütt, minden országban, minden szigeten, minden világrészen; ott van a műveltek és műveletlenek között s ott van minden korban: az amfiteátrumok és katakombák korában ugyanaz volt, mint a népvándorlás vagy a középkori hűbérkorszak idején, az újkor mesgyéjén s a mai szakszervezete«, repülőgépes, laboratóriumos és rotáiógépes nagy-városokban. 8 belsejében a legapróbb részletekig elrendezett, egyöntetű s végtelenül meleg egyházi élet folyik: gyónás és Oltáriszentség, Krisztusimádat és Mária-tisztelet, egyházjog és hierarchia, hithűség és aszketizmus, szerzetesrendek s vallásos társulatok körül. Első pillantásra is a legnagyobb s legimponálóbb, legelevenebb s legtermészetfölöttibb – de vajjon az-e, amit Krisztus akart? Sokan vannak, akik még névleges fiai közt is» – bilincseknek

nézik dogmáit és hierarchiáját, üres formszerűségnek szer-
tartásait és szentségeit, papi zsarnokságnak, a lelkiismeret
gúzsbakötésének az ő egyházfegyelmét. Sokan elhidegültek
iránta, sokakat, milliőkat, letépett kebléről a keleti skizma,
majd a nyugati egyházszakadás. Sokan gyűlölik is és egész
szervezete, sajtója, irodalma van az ő ellenségeinek. „Ecrasez
l'infâme!” „Taposd el a gyalázatost!” – hangzik egyfelől,
míg a másik oldalon rajongó szeretettel csüngnek rajta mil-
liók és tízezrek ontották vérüket az ő védelmében. Az egyik
szerint Krisztus élő menyasszonya az Egyház, a másik sze-
rint rideg, hatalmi szervezet; az egyik szerint Krisztus mű-
vének eleven őre s egyedül törvényes fenntartója, a másik
szerint torzmunka, hamisítvány, Krisztus művének meg-
rontása. Kinek van igaza? s meg lehet-e bizonyosodni arról,
mit akart Krisztus s mi áll az ő művéhez, az ő szándékaihoz
közelebb: az Egyház-e vagy a katolikusellenes irányok?

Meg lehet-e bizonyosodni róla? Miért ne lehetne! Hol
van világtörténeti tény, amely annyira magára vonta év-
századok s társadalmak egész érdeklődését s amely ennél-
fogva annyi nyomot hagyott volna maga után irodalomban
s történelemben egyaránt, mint Krisztus műve és alapítása:
az első Egyházi Ott vannak az őskeresztény kor tanul: az
apostolok és evangélisták iratai¹, az első egyházatyák, sőt
az első eretnekségek, ellenséges érzületű zsidó és pogány
írók feljegyzései, valamint egyéb történelmi tanúbizonysá-
gok: oly tömeg ez, amely ha nem is minden részletre, de a
lényegesebb kérdésekre valamennyire a legélénkebb világos
ságot veti.

Ezeket a forrásokat kell megvizsgálnunk, ha a fent-
jelzett nagy kérdésekre választ keresünk. S ezek a források
igazolni fogják azt a tételünket, hogy Krisztus csakugyan
Egyházat alapított s ennek az egyháznak ismertetőjegyei a
katolikus Egyházhoz vezetnek. Épnek igazolása s a belőle
folyó közveteti en következtetések levonása lesz alábbi fentege
(papink feladata).

Bizonyításunk sorrendje

Tételünk igazolását a következő sorrendben mutat-
juk be:

Krisztus istenségét s az evangéliumok történeti értékét

¹ Ezeknek történelmi értékére nézve lásd. az előző kötetet: 45. s
köv. o.

itt már feltételezve,¹ ezeknek alapján ama kérdésre felelünk: pusztá elméletet, néhány nagy gondolatot s tanítást hagyott-e ránk Krisztus, avagy határozott szervezetet is alapított-e, amelyet Egyháznak hívnak?

Ha igen, milyen alkotmányt, célt, jelleget, időtartamot szabott meg Egyházának: micsoda feladatokat, jogokat s kötelezéseket ruházott rá?

S *végül*: adott-e bizonyos ismertetőjegyeket Egyháznak, amelyek alapján az egy igaz Egyházat minden hamis és téves alakulattól, minden álegyháztól biztosan meg lehet különböztetni, s ha igen, melyek azok s melyik egyházon találhatók fel hiánytalanul?

¹ A bizonyosságokat bőven fejtegeti előző kötetünk: Jézus istenségének bizonyítékai.

I.

Alanyi kereszténység vagy szervezett Egyház?

Az első kérdés tehát ez: hol van Krisztus: az *egyházias* kereszténységben-e vagy az *Egyházon kívül*? A hívó lélek egyedi közvetlen összekapcsolódásában Istennel, a szívek, kedélyek mélyén, az alanyiség határain belül, avagy külső valóságban, valamely látható intézményben, egy tőle alapítóét vallásos tömörülés kereteiben? Azaz: akkor vagyok-e Krisztus gondolatainak talaján, ha akár elszakadva is minden egyházi közösségtől, minden szervezettől, kormányzattól és hierarchiától, pusztán *egyéni hitem alapján* fogadom el Krisztus elveit, ahogyan egy filozófiai világnézetet követni szokás; vagy pedig akkor, ha egy *vallásos társulás szerves közösségébe lépek*, melyben az ember embertársát segíti, támogatja, vezeti az Isten felé s amelynek feje, törvényei, határozott tanításai vannak? Más szóval: filozófiát, elméletet, *egyéni kereszténységet* alapított-e Krisztus, avagy *Egyházat*?

Az „Egyház” kialakulása a racionalisták szerint.

A racionalizmus szerint Krisztusnak eszében sem volt egyházat alapítani, bár sejtenie kellett, hogy művéből ez fog kialakulni. Ő egyszerűen tanított: közölte nagyszerű eszméit az emberiséggel s azt akarta, hogy akik ezeket az eszméket követik s azok szerint élnek, azok magukat ezáltal megváltottaknak s ily értelemben Isten fiainak tekintsék; de mindennemű társulási és egyházi eszme teljességgel távol állt tőle. Az Egyház és egyházas kereszténység csak lassú, természetes fejlődés eredménye, állítják főleg *Ritschl*, *Harnack*, *Hatch* és mások, akik azonban maguk is kizártnak tartják, hogy e fejlődés siettetését rosszhiszemű papi túlkapásokra lehessen visszavezetni.

Ezek szerint kezdetben a Krisztus-hívók és Krisztus-követők pusztán egyéni rajongásból követték Krisztus elveit.

Az egész krisztusi kereszténység hitéletének egyetlen szabályozója ez a személyes lelkesedés, a paragrafusokba s hitcikkelyekbe nem foglalt, eleven, üde hit volt. Hovahamar azonban érezték a Krisztus-követők, hogy sok tekintetben egymásra vannak utalva s így tömörülni kezdtek. E tömörülés jegecesedő pontjaiban kezdettől fogva természetesen az apostolok és azok álltak, kik Krisztus személyes ismerősei voltak; ezek bizonyos magától értetődő fölény alapján hivatva érezték magukat arra, hogy a többi hívőkre némi irányító befolyást gyakoroljanak. Így alakult ki az első hitközség, mely aztán a fejlődés természetes folyamánként lassankint külön egyházi hivatalok felállítására vezetett, melyeknek célja és rendeltetése azonban egyelőre pusztán gazdasági, gondnoki volt. Az idősebbeket, jámborabbakat vagy tanultabbakat bízták meg azzal, hogy az istentiszteletek idejét' kihirdessék, azokon elnököljenek, az evangéliumot felolvassák, a szeretetlakomák szükségleteiről és rendjéről gondoskodjanak, az istentiszteleti felszereléseket s esetleg a hitközség vagyonát rendben tartásuk stb. Mellettük sugalmazott, charizmatikus lelkek külön megbízás, felszentelés és küldetés nélkül játszották az igehirdetők szerepét. Lassankint azonban ez a két feladat: a gondnokság és az igehirdetés egyesült s ebből az egyesülésből állt elő az új intézmény: a papi rend. Közbe-közbe a keresztény hitközségek egyre jobban kifejlesztették egyrészt dogmatikájukat a görög bölcsélet alapján, másrészt hitközségi szervezetüket a római jog formái szerint. Ez a fejlődés vagy három, évszázadot vett igénybe s akkor nyert teljes befejezést, mikor Dioklecián a római világbirodalmat újjászervezte. „Ekkor lett kész a katolicizmus”, mondja Harnack.¹

E felfogással szemben nem nehéz bebizonyítani, hogy amennyiben az evangéliumokat, az újszövetségi iratokat és az egész őskeresztény irodalmat előre megállapított elméletek kedvéért minden történeti hitüktől és értéküktől megfosztani nem akarjuk, az Egyházat és egyházas keresztény séget nem tekinthetjük olyan fejlődés eredményének, mint azt a racionalisták vázolják. A racionalizmus maga *ih* csak úgy tarthatja fenn állításait, ha elejétől fogva minden történeti adattól eltekintve a véletlen fejlődés feltevésének álláspontjára helyezkedik s ami aztán e feltevésével meg nem egyezik, mindazt teljes önkénnyel későbbi toldaléknak, toll-esuszamlásnak vagy érthetetlen ellenmondásnak minősíti.

¹ Dogmengeschichte I³ 417. s köv.

Ezzel szemben a katolicizmus az evangélium és az őskeresztény irodalom történeti adataira utal, amelyekből kétségtelenül megállapítható, hogy Krisztus kezdettől fogva *egyházias kereszténységet akart* s követőinek valláserkölcsei életét társas intézményben, szervezettel, kormányzattal és alkotmánnyal bíró vallási közösségben akarta rendszeresíteni és állandósítani.

Az „Egyház” és Krisztus.

Az erre vonatkozó evangéliumi és keresztény ősi-irodalmi bizonyítékok tömege oly óriási, hogy itt csak a legfontosabbakra szorítkozhatunk.

A kérdést két részre osztjuk. Az első legyen ez: Krisztus Egyházat, szervezett vallásos társulást akart-e? A második: ha Egyházat akart s Egyházat alapított, pusztán az apostolok idejére alapította-e azt, vagy pedig örök időkre, a világ végezetéig?

Hogy Krisztus Egyházat, vallásos célú szociális társulást akart alapítani, az evangéliumok alapján annyira nyilvánvaló, hogy alig lehet megérteni, miképp vonhatta bárki is kétségbe. Krisztus maga ismételtelen beszél „az ő Egyházáról” s nyíltan hangoztatja, hogy „Egyházat” fog alapítani. Az Egyház, εκκλησία szó a keresztény nyelvhasználatban magára Krisztusra megy vissza, ki azt az evangéliumokban kétszer használta.

'Εκκλησία (ἐκ és καλέω-ból) szószerint annyi mint válaszlott gyülekezet, kiválasztott társaság. A profán görög nyelvhasználatban ugyanaz szó mindig törvényhozó joggal bíró népgyülekezetet jelent (másnemű népgyülekezetnek αγορά volt a neve). Az ószövetségi hetvenes-fordítás az εκκλησία szót egy értelemben használja a συναγωγή'-nak. Az újszövetségi nyelvhasználatban viszont e szó mindig azt a vallásos társulást jelenti, mely Krisztus hitét vallja s élénken megkülönbözteti azt a, zsinagógától. Krisztus tehát külön vallásos társaságról beszél, midőn azt mondja, hogy ő „Egyházat”, még pedig az „ő (külön) Egyházát” (u.ö. την ἐκκλησίαν) fogja megalapítani, megépíteni (οικοδομήσω Mt 16, 18).

Erre a voltaképen befejező és perdöntő érvelésre Harlack csak annyit mond, hogy a keresztény hitközségnek ez a neve: εκκλησία, talán Páltól ered, bár még ez sem bizonyos, de semmiesetre sem vezethető vissza Krisztusra; az evangéliumban Krisztusnak tulajdonított szavak (Mt 16, 18 és 18, 17)

„nyilván” későbbi időkből származnak. (T. b. 76.) Ehhez az egetverő nagy mondáshoz azonban jellegzetesképen nem fűz egyetlen egy sor, egyetlen szó, egyetlen betű bizonyítékot, az érvelésnek egyetlen kísérletét sem, pedig a szövegkritika, fiz említett helyek hitelessége és eredetisége szempontjából a gyanúnak vagy kételkedésnek leghalványabb árnyalatára sem jogosít föl. A kérdéses nagyjelentőségű mondatok benne vannak az összes kódexekben, az összes őskori fordításokban és összes idézetekben. Kinek van tehát igazai

Az „Egyház” fogalma Krisztus szerint.

S hogy mit értett Krisztus midőn ἐκκλησία-t, Egyházat, vallásos társaságot mondott, közelebről megvilágosodik akkor, amikor híveinek összességét *országnak, királyságnak, birodalomnak* nevezi (βασιλεία των ουρανών, βασιλεία του Θεού). „Tartsatok töredelmet, – úgymond – mert elkövetkezett a mennyeknek *országa*” (Mt 3, 2). (A „mennyeknek országa” a zsidó nyelvhasználat szerint közvetlenül nem a „mennyországot”, nem túlvilági országot, hanem egyszerűen a messiás-országot, a messiás követőinek földi közösségét jelenti, amely t. i. túlvilági vonatkozással bír. A többi evangélista a „mennyek országa” helyett a pogányok előtt is érthetőbb „Isten országa” kifejezést használja.) Az evangélista továbbá megjegyzi Jézusról, hogy „körüljárt a városokban és fálvakban, tanítva a zsinagógákban és hirdetve a *királyság* evangéliumát (üdvüzenetét)” (Mt. 9. 35). A hitetlen zsidókat Jézus így fenyegeti meg: „Mondom nektek, hogy elvétetik tőletek az *Isten országa* s oly népnek adatik, amely meghozza gyümölcsseit” (Mt 21, 43). Pilátus előtt ünnepélyesen vallja magát királynak: „Én király vagyok”, úgymond (Ján 18, 37) és hozzáteszi, hogy „az ő királysága nem e világról való” (ami azonban épen nem zárja ki, hogy e világon való legyen). (U. o. 36) Ezt az ő királyságát összehasonlítja továbbá a terebélyes fával, melynek ágain sok-sok madár pihen meg (Mt 13, 31 és köv.), a királyi családdal vagy háztartással (Mt 18, 23), szőlőkerttel, melyben sok munkás dolgozik (Mt 20, 1 s köv.), hálóval, melyet a tenger vizébe vetnek s amely mindenféle halat, jót és rosszat foglal magában (Mt 13. 47) s végül szántófölddel, amelyen a konkoly és búza együtt nő fel a világ végéig (Mt 13, 24).

Ez utóbbi képek annál jelentősebbek, mert kizárják azt a felfogást, melyet egyes kritikusok védelmeztek, hogy

t. i. Krisztus az ő „egyháza”, társasága, „országá” alatt pusztán a kiválasztottak egynemű sokaságát, tehát egy *logikai* egységet értett, nem pedig híveinek társasjellegű, szervezett, jogilag egybefűzött közösségét. A háló képe, melyben jó és rossz halak vannak együtt s a szántóföldé, melyen a búza mellett ott nő a konkoly is, melyet majd csak a világitéletkor választanak szét az angyalok s vetik a tűzkemencébe (Mt 13, 41 s köv.), nyilván nem jelentik épen csak a kiválasztottak seregét, a jóknak, az üdvözülendőknek láthatatlan, logikai egységét, melyet csak úgy lehetne „országnak” nevezni, amint a közös vonások alapján „országnak” nevezzük a növények, az állatok, az ásványok birodalmát. Csakis arról a látható, tényleges, külső egyesülről lehet szó, melynek azonnal tagjává lesz mindenki, a jó és a rossz, a konkoly és a búza, mihelyt valamely külső tény által valójában a társulás jogi kötelékébe belép.

A szervezett egységet jelképező hasonlatok sora azonban Jézus igehirdetésében még ezzel sincs kimerítve. Jézus pl. más helyeken „nyájnak” nevezi híveinek közösségét, nyájnak, melynek ő a pásztora. Hangoztatja, hogy az a célja, hogy egy akol legyen és egy pásztor (Ján 10, 16). Mit jelenthetne ez a kép ismét egyebet, mint a társas, egyházi egységet, mely nem pusztán logikai megegyezésen, hanem szociális összekötöttségen, jogok és kötelességek viszonylagosságán alapul?

Régebbi s újabb racionalisták ezzel szemben szerettek Jézusnak ama mondására utalni, hogy a messiás-ország „nem külső csillogásban jelenik meg” és hogy „az Isten országa bennetek vagyon” (Lk 17,20 és 21). Így érveltek: ime, a messiás-ország nem lehet látható, reális társaság, hanem a lelkek mélyén rejlő Krisztushit összefoglaló jelképe. Akik azonban így beszéltek, elfelejtették, hogy az idézett szövegek összefüggése teljesen kizárja ezt a magyarázatot. Az összefüggés kimutatja, hogy Krisztus e szavakkal nem akart egyebet mondani, mint hogy a messiás-ország fellépésének nem földi hatalmi eszközök, fegyverek és győzedelmi zászlók csillogása, nem pompa és külső ragyogás lesz az ismertetőjele; mert hiszen ime, így érvel Jézus, a külső ragyogásnak nyoma sincs, pedig az Isten országa máris megjelent: nem kell messzire menni, hogy megtaláljátok: itt van közöttetek. A fordítás: az Isten országa *bennetek* (bensőtökben) vagyon, az eredeti szövegnek kissé megtévesztő s bizonyos értelemben hibás fordítása. Krisztus ugyanis csak ennyit mond: Isten országa *köztetek* van, itt van, megjelent. Hogy külső

vonatkozásokkal bíró, szociális társulás-e vagy belsőknek egy állapota, arról *ez a hely* egy betűt sem mond.

Egyébként éppen nem szükséges, ha Jézus szándékait az evangéliumok alapján megállapítani akarjuk, okvetlenül pusztán a szavaknál, az elnevezéseknél vagy hasonlatoknál maradnunk. Nem is ez a legfőbb, a döntő érv, hanem sokkal inkább az, hogy Krisztus intézkedéseiben egy *jogilag szervezett társulás minden kellékét* megtaláljuk.

Az „Egyház” lényeges jegyei Jézus alkotásában.

Az, amit Krisztus művelt és alapított, annyira magát viseli annak a fogalomnak minden lényeges jegyét, melyet „Egyház” névvel jelölünk meg, hogy Jézus egyházalapító szándéka ezáltal tökéletesen világosnak bizonyul.

Mert ugyan mit értünk az Egyház mint vallási társulás alatt? A hívők azon sokaságát, mely egy közös igyekvéssel elérendő közös célra tömörül s ennek érdekében egységes vezető, irányító, kormányzó fennhatóságot ismer el maga fölött.

Lássuk e jegyeket egyenkint.

Krisztus mindenesetre sokaikat, mindenkit, az „összes teremtményeket és minden nemzeteket” meghív tanainak követésére. E meghívásnak célja közös: a lelkek megszentelése és örök élete, Megvan tehát a *sokaság* és a *közös cél*.

Ezt a közös célt továbbá Jézus akarata, szerint *közös, szervezett igyekvéssel* kell elérni. Jézus ugyanis azt akarja, hogy az emberek egymás segítségével keressék örök üdvüket s hogy közös munkában, külön arra, hivatott és kellő jog hatósággal felruházott egyének vezessék, tanítsák, kormányozzák és szenteljék meg a többieket; bár ugyanakkor mint, egyének maguk is éppúgy mint a többi hívők, teljességgel alá vannak vetve az említett kormányzói hatalomnak. Azaz Krisztus a hívők sokaságát úgy tömörítette a közös cél és törekvések köré, hogy híveinek egy részét előljárónak, más részét alattvalónak rendelte.

Ezt a bizonyításunkban sarkalatos tételt bőven igazolja az evangélium. Krisztus először is 12 apostolt választott, kiket mindenütt megkülönböztet s kikre egész sor oly küldetést és megbízatást hagyott, amelyekben másokat nem részesített.

A tanítói hatalom.

Így például ezt a tizenkettőt kiküldi tanítani az egész világra s külön *tanítói tekintélyt* ruház rájuk, midőn azt mondja nekik: „Aki titeket hallgat, engem hallgat; aki titeket megvet, engem vet meg” (Lk 10, 16). Sőt a legszigorúbb értelemben kötelez is mindenkit, hogy hallgassa meg őket, midőn közvetlenül a tanítási küldetés átadása után így szól: „Aki hisz és megkeresztelkedik, üdvözülni fog; aki nem hisz, elkárhozik” (Mk 16, 16). Az apostolokat tehát oly tanítói hatalommal ruházza fel, melynek meghallgatása és követése mindenkire nézve örök kárhozat terhe alatt kötelező. Másképp a búcsúzó Krisztus e szavait magyarázni nem lehet.

Ugyanakkor ugyanő biztosítékot is nyújt arra nézve, hogy a tanítványok e tanítói munkában nem fognak megtevédni. Biztosítja az apostolokat állandó segítségéről: „S íme, úgymond, én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig” (Mt 26, 19), valamint a Szentlélek különös támogatásáról, aki „velük fog maradni mindörökké s megtanítja őket mindarra, amire ő maga tanította őket” (Ján 14, 16.16, 13). Az Apostolok Cselekedetei és az apostoli levelek bőségesen igazolják, hogy a tanítványok csakugyan nem pusztán tekintélyre, hanem isteni küldetésre építették tanítói hivatalukat, így Péter arra hivatkozik, hogy „ők”, az apostolok „és a Szentlélek” tanúskodnak Krisztus tanai mellett (Ap 5, 32). Pál azt írja a galatáknak, hogy ha egy angyal szállna is le a földre és más evangéliumot hirdetne, mint amelyet ő hirdetett nekik, „átok alatt legyen” (1, 8).

Hithirdetői hatalmukat Jézus Krisztusra vezetik vissza. „Pál, Jézus Krisztus szolgája, hivatott apostol, kiválasztva az Isten evangéliumára..., akitől (Krisztustól) a malasztot és apostolságot vettük, hogy a hitnek minden nemzet, meghódoljon az ő nevéért” (Róm 1, 3. 5). „Mert semmit sem merek mondani, amiket Krisztus nem cselekedett énáltálam a pogányok megnyerésére szóval és cselekedettel, jelek és csodák erejével, a Szentlélek erejével; úgy hogy Jeruzsálemtől kezdve köröskörül egész Illíriáig mindenütt hirdettem Krisztus evangéliumát” (Róm 15, 18. 19).

Pál nyomatékosan megdicséri a thesszaloniaiakat, hogy az ő szavát úgy mint illik, Isten szavának vették. „Azért mi is hálát adunk Istennek szüntelen, hogy Isten igéje hirdetését hallván tőlünk, azt *nem úgy vettétek, mint ember igéjét, hanem mint Isten igéjét, amint valóságban ő az*, aki mun-

kálkodik bennetek, akik hittetek” (1 Tessz 2, 13). Viszont Isten bosszújával fenyegeti azokat, akik az apostoli tanítást be nem fogadják: „Az Úr Jézus meg fog jelenni az égből az ő hatalmasságának angyalaival a tűz lángjában, bosszút állván azokon, kik nem ismerik az Istent és nem engedelmeskednek a mi Urunk Jézus Krisztus evangéliumának” (2 Tessz 1, 8). „Hogyha valaki nem engedelmeskedik e levél által való szavunknak, azt jegyezzétek meg és azzal ne társalkodjatok, hogy megszegyenüljön” (2 Tessz 3, 14). Ugyanily tekintéllyel beszélnek s követelnek hitelt tanításuknak a többi apostolok is.

Abban tehát kétség nem lehet, hogy Jézus híveinek egyik részét tanítóí, igehirdetőí hatalommal ruházta föl s ezzel együtt a híveket arra kötelezte, hogy ennek a tanító hatalomnak alávéssék magukat. Ha azonban ezt tette, már ezzel az intézkedésével is egy *jogilag szervezett társulás* alapjait vetetté meg.

A lélekkormányzó hatalom.

Még világosabban domborodik ki Krisztus azon intézkedése, mellyel a *lélekkormányzó* hatalmat bízta apostolaira. A tizenkettőt egyenesen törvényhozói és kormányzóí hatalommal ruházta fel, természetesen a lelki dolgokra vonatkozólag. Ez intézkedésének egyik legvilágosabb bizonyítéka következő szava, melyet a „tizenkettőhöz” intézett: „Bizony mondom nektek, amiket ti megkötöztök a földön, meg lesznek kötve mennyben is és amiket feloldoztok a földön, fel lesznek oldozva mennyben is” (Mt 18, 18). Ugyanebben az összefüggésben teljes általánosságban elrendeli, hogy ha vitás ügyünket békés magánúton elintézni nem tudjuk, forduljunk az Egyházhoz s ha a vétkes az Egyházra sem hallgat, „legyen neked, mint a pogány és a vámos” (nyilvános bűnös, Mt 18, 17). A szemita nyelvhasználat szerint a megkötözés és feloldozás itt nem jelenthette pusztán a bűn bocsátó hatalmat, hanem sokkal tágabb értelemben mindenemű erkölcsi kötelezettség megállapítását vagy megszüntetését. Megkötöni és feloldozni erkölcsi dolgokban annyit jelentett, mint valamit kötelezővé tenni, illetve egy fennforgó kötelességet megszüntetni; maga Krisztus ily értelemben használja e szavakat, midőn a farizeusokról megjegyzi, hogy „másoknak terheket kötnek meg, melyeket senki el nem viselhet, maguk pedig ujjukat sem mozdítják meg” (Mt 23, 4). Az említett mondatnak tehát más értelme nem lehet, mint ez: „amit ti erkölcsileg kötelezőnek jelentetek ki, azt Isten rajok

nézve szintén kötelezőnek fogja tekinteni.” Ama mondat pedig: „aki az Egyházra nem hallgat, legyen neked mint pogány és nyilvános bűnös”, általános elvi kijelentést tartalmaz, mely szerint az Egyház lelki ügyekben mindennemű kétséges kérdésben döntő hatalommal rendelkezik, melynek magát alávetni mindenki lelkiismeretben köteles.

E törvényhozó, kormányzó és bíraskodó hatalom kiterjedését pedig Krisztus semmiféle határral nem írja körül. Pusztán a dolog természetéből folyik, hogy csak azon dolgokra szorítkozik, amelyeknek a lelki és erkölcsi életre valaminemű vonatkozásuk van. Quaecumque alligaveritis, quaecumque solveritis, óσα εάν δήσητε, δσα. εάν λύσητε, „amit csak megkötök, amit csak föloldoztok”, teljesen általános, megszorítatlan kiterjedést jelent.

Egyébként ugyanezen mondatokból az Egyház fegyelmező joga is teljes mértékben következik. Mert ugyan mit jelent e szó: legyen neked, mint pogány és nyilvános bűnös? Nyilván azt, hogy aki az Egyházra nem hallgat, azzal szüntess meg minden lelki közösséget, azt ne tekintsd az én hívemnek. Az Egyházra nem hallgatni tehát annyit jelent, mint önmagunkat kiközösíteni Krisztus hívei köréből. Az Egyháznak tehát joga van Krisztus nevében nemcsak parancsokat adni, hanem azok betartását sürgetni is s azokkal szemben, kik intézkedéseit megvetik, a legvégső eszközhöz nyúlni: azokat Krisztus Egyházának életközösségéből kirekeszteni.

Ezzel szemben legfőlebb arra hivatkozhatnánk valaki, hogy talán csak azt sújtja ez a fenyegetés, aki az Egyháznak *közösségére*, az Egyháznak mintegy demokratikus alakban megnyilvánuló közakarátára nem hallgat; eszerint nem egyes egyházi elöljárókról volna szó. Ez a mi szempontunkból közvetlenül lényegtelen kérdés; az Egyház szociális jellege az idézett szavakból még ebben az értelemben is következne. Hogy azonban ez nem lehet Krisztus szavainak helyes értelmezése, onnan is kitűnik, hogy ha végső döntő hatalom nincs, akkor a demokratikus eljárás sok esetben természetesen szakadásokra, meghasonlásokra és skizmákra vezetne. Már pedig lehetetlen, hogy Krisztus, aki Egyházá-
nak egységét annyira hangoztatja, a skizmát és versengést mintegy szabállyá akarta volna tenni Egyházában. Végleg kizárja azonban e fölfogást az a körülmény, hogy hiszen Krisztus közvetlenül az említett szavak után („aki az Egyházra nem hallgat, legyen neked, mint pogány és vámos”) értelmező magyarázatként azonnal hozzáfűzi e szavakat:

„Bizony mondom nektek, amiket megkötöztök a földön, meg lesznek kötve mennyben is” stb., s e nagyjelentőségű beszédet határozottan csak a tanítványokhoz, a 12-höz intézi (Mt 18, 1). Itt tehát világosan megjelöli, melyik az az egyházi döntő tekintély, mely előtt meg hajolni egyértelmű a pogánysággal és nyilvános bűnösséggel. Hogy Jézus a következő 19. és 20. versben is általában az egységet és kölcsönös megértést sürgeti s ezzel általánosabb elvre tér át, egyáltalában nem gyöngítheti meg az előző szavak érvényét.

Még jobban kidomborodik ez a kormányzói jogfennhatóság ott, ahol Krisztus feltámadása után a bíraskodási hatalmat ruházza rá Egyházában apostolaira. Feltámadása napjának estélyen megjelenik tanítványai, a tizenegy körében. Ünnepelesen hangoztatja mindenekelőtt, hogy ugyanazon teljhatalommal küldi ki őket, amellyel őt küldötte az Atya: „Békeség nektek. Amint engem küldött az Atya, én is küldelek titeket” (Ján 20, 21). Azaz ünnepelesen átruházza rájuk megváltói küldetését. Majd jájuk lehel, mintegy jelképezve, hogy valamely láthatatlan adományban részesíti őket s így szól: „Vegyétek a Szentlelket”. Csak ezen bevezetés után adja át nekik a bírói küldetést: „Akiknek – úgymond – megbocsátjátok bűneiket, megbocsátatnak nekik és akiknek megtartjátok, meg vannak tartva” (Ján 20, 23).

Ezúttal megint mellékes kérdés: hogyan értette itt Jézus közelebről a bűnbocsánat és bűnmegtartás kezelését-vajjon föltételezve-e a bűnbevallást vagy sem; de hogy e szavakban okvetlenül valaminemű bűnbocsátó és bíraskodó hatalmat ruházott át apostolaira, mindenesetre bizonyos. Ezzel azonban bizonyossá lesz az is, hogy ebben az ünnepeles küldetésben fensőbb jogfennhatóságot, bizonyos isteni jogkört ruházott át a tizenegyre, mely pedig okvetlenül felsőbbség! és alattvalói viszonyt von magával.

Az apostolok én az egyházi jogfennhatóság,

Hogy Jézus szavainak ez a helyes értelmezése, történetileg igazolja az a tény, hogy az apostolok maguk is mind annyian így értelmezték azokat. Sohasem lépnek fel a pusztá tanácsadó, magántekintéllyel oktató és buzdító népnevelők szerepében, hanem mindig tekintéllyel, felsőbbséggel s Krisztustól nyert hatalmukra hivatkozva.

Mily tekintéllyel beszél pl. Péter az apostolok zsinatján Jeruzsálemben (51-ben): „Mert úgy tetszett úgymond – *a Szentléleknek és nekünk*, hogy semmi több terhet rátok ne

rakjunk, hanem csak a szükségeseket, hogy megtartóztassátok magatokat a bálványoknak áldozottaktól, a vértől és a fojtóttól és a paráznaságtól” (Ap 15, 28, 29). Ez a határozat tárgyilag nyilván túllépi a tisztán természeti vagy tételes isteni törvény határait: az apostol-kollégium a „Szentlélek nevében” oly tételes törvényt hoz, melynek közvetlen jogforrása egyesegyedül a saját törvényhozó tekintélye. Az apostolok és az első keresztyények pedig ezt a rendelkezést egészen természetesnek találták.

Az apostol-zsinat határozatait Pál és Timótheus hirdették ki a különböző városokban. „Midőn pedig eljárták a városokai, eléadták nekik, hogy tartsák meg a végzéseket, melyeket az apostolok és vének rendeltek, kik Jeruzsálemben valának” (Ap 16, 4). Eszerint az apostolok és vének (preszbiterek = papok) határozatai, végzései döntő törvényt számba mentek s nyoma sincs annak, hogy ennek akár kezdetben, akár a legelső időkben is, bárki illetéktelen önkényeskedés címén ellenmondott volna.

Tekintélyszerű fellépés jellemzi Pál apostol leveleinek is számos részét. Szent Pálnál nem egy határozott, tételes paranccsal találkozunk, melynek megtartását az apostol apostoli küldetésének jogcímén követeli. így pl. a következő mondata is határozottan túllépi a merőben elméleti fejtegetések kereteit: „Dicsérlek pedig titeket, atyámfiai, hogy mindenben megemlékeztek rólam, és amint elétek adtam, az én parancsaimat megtartjátok (1 Kor 11, 2). Pál tehát parancsokat ad! S azonnal kifejti, mit ért e „parancsok” alatt: „Akarom pedig, – úgymond – tudjátok meg, hogy minden férfiúnak feje Krisztus, az asszony feje pedig a férfi stb.”, majd megrója, hogy némelyek az úrvacsora és a szeretetlakomák ünneplése alkalmával különbséget tesznek gazdagok és szegények között stb. Intelmeinek és parancsainak sorozatát e szavakkal fejezi be: „A többit pedig, mikor hozzátok jövök, majd elintézem” (1 Kor 11, 34). Ki ne látná itt a lelki kormányzat és jogfennhatóság teljes mértékű megnyilvánulását?

Hasonló tekintéllyel szólítja föl Pál a korintusi híveket, hogy a vérfertőzött, ki köztük botrányt okozott, közönsésként ki (1 Kor 5, 3); Himeneuszt és Sándort pedig maga ítéli el és bünteti meg (1 Tim 1, 19, 20). Majd felsőbbeségi tekintéllyel vonja kérdőre a korintusiakat e szavakban is: »Mit akartok? vesszővel menjek-e hozzájok, vagy szeretettel és a szelidség lelkével?» (1 Kor 4, 21) „Mindez mindenesetre

mást jelent, mint a puszta tanácsadó önként elfogadott utasításait.

Az egyházi jog fennhatóság középpontja.

Végre Jézus legfőbb, központi kormányzó hatalmat is alapít s ezzel betetőzi az Egyház szervezetét. Intézményeinek, tanainak és kegyelmi eszközeinek legfőbb örévé Pétert teszi meg mint kösziklát, melyre Egyházát alapítja, s átadja neki a mennyek országának kulcsait (Mt 16, 18 s köv.).

A szociális azaz egyházas kereszténység alaptanára nézve elsőrangú fontossággal bír ez a hely, melyet Máté evangéliuma a következőkben közöl: „Monda nekik Jézus: Ti pedig kinek tartotok engem? Felelvén Simon Péter, monda: Te vagy Krisztus, az élő Isten fia. Felelvén pedig Jézus, monda neki: Boldog vagy Simon, Jónás fia, mert nem a test és vér jelentette ezt ki neked, hanem Atyám, ki mennyekben vagyok. És én mondom neked, hogy te Péter (kőszál) vagy és e kőszálon fogom építeni anyaszentegyházamat és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta. És neked adom a mennyek országa kulcsait. És amit megkötöndesz a földön, meg leszén kötve mennyekben is és amit feloldandasz a földön, fel leszén oldozva mennyekben is” (Mt 16, 15-19).

Harnack s utána a racionalisták és modernisták egyszerűen kijelentik, hogy ez a részlet nem hiteles. Ezt az állítást bizonyítani természetesen elmulasztják. Nehéz is volna az. E hely hitelessége nemcsak kétségtelen, hanem a legtávolabbi jogcím sem forog fenn, hogy e helyre vonatkozólag bármi aggodalmat tápláljunk.

Alig van az egész evangéliumban részlet, melyet oly szilárd biztossággal támogatna úgy a szövegekritika, mint a hagyomány. A kérdéses mondatok az összes ősi kéziratokban kivétel nélkül megvannak. Semminemű változás, semminemű variáns ezekre vonatkozólag nincs. Az egész eltérés, melyet a közel 3000 görög kézirat egyike-másika e szövegrészben felmutat, az, hogy némelyik a Βαρ-ιωνα-t (Jónás fia) egy szóba, más meg két szóba írja és hogy néhány kódexben teljesen lényegtelen helyen egy mondat elején egy „καί” (és) szóval több van. A későbbi betoldás (interpoláció) ily fontos s a közfigyelmet ennyire magára vonó kérdésben el sem gondolható: mindenesetre kezdettől fogva a leghevesebb ellenmondásra talált volna, aminek azonban sehol az egész

keresztény és nem keresztény ősirodalomban nincsen semmi-nemű nyoma.

De a belső összefüggés is teljességgel igazolja e részlet eredeti voltát. Az előzőkben Jézus afelől kérdezősködik, hogy kinek tartják őt az emberek és kinek az apostolok? Erre Simon Péter előáll s megadja a helyes feleletet: „Te Krisztus vagy, az élő Istennek Fia”, amire viszonzásul Jézus is kitünteti őt: megteszi Egyháza kösziklájává. Mindenekelőtt nyilván jutalmul azért, hogy Jézus igazi nevét felismerte, neki is új, sokatmondó nevet ad; így teljesíti azt a jóslatszerű kijelentést, mellyel Pétert mindjárt első találkozásuk alkalmával kitüntette, amidőn azt mondotta neki: „Te ezentúl Kéfásnak (kőszálnak) fogsz hívatni” (Ján 1, 42). Az egész gondolatfűzésben nincs egyetlen erőltetett vagy megokolatlan rész.

És végül megvan a teljes összefüggés a jelen evangélium-részlet és az utóbb bekövetkezett események között: azóta Péternek eddigi neve, Simon, mindjobban háttérbe lép, sőt teljesen elenyészik, míg új neve, Péter (=Kéfás), közhasználttá válik.

A kérdéses részlet történeti hitelességéhez tehát szó sem fér, azt csak dogmatikus elfogultság vonhatta kétségbe.

Régebbi protestánsoknak az a kibúvója, hogy Jézus e szavakat: „te kőszál vagy” stb., nem pusztán Péterhez, hanem az apostolok összességéhez intézte volna, teljesen elzárul, mihelyt figyelembe vesszük, hogy hiszen az egész szóbanforgó szövegrészben nem az apostolok, hanem határozottan Péter személye áll előtérben. Jézus őt mindenkitől élesen megkülönbözteti, midőn így szól: „Boldog vagy *Simon, Jónás fia*.” Atyja nevét is hozzáfűzi, mintha hangsúlyozni akarná, hogy ezúttal kizárólag ahhoz az egyedhez intézi szavait, aki minden mást megelőzve helyesen ismerte fel és ismerte el az ő istenfiúi voltát. Mindenesetre már régebben szintén csak Péternek személyesen ígérte meg, hogy egykor Kéfásnak (Péternek) fog hívatni s a jelen párbeszéd-től kezdve valóban nem az apostolok összességét, hanem egyes-egyedül Simont nevezték Kéfásnak, Péternek maguk az apostolok, valamint az egész őskereszténység. A szóbanforgó feljelentéseket tehát maguk az apostolok is kizárólag Péterre vonatkoztatták.

A szöveg értelmére vonatkozólag meg kell még jegyez-nünk, hogy Jézus a „Péter” név és a „kőszál” kifejezésére ugyanazon egy szót alkalmazta: „te kőfa vagy és erre a

kéfa-ra fogom építeni Egyházamat”. Ez az araméi szó (héberül kéf) egyébként seholsem szerepel mint személynév, ami tehát az új elnevezés jelentőségét növeli. Maga a Szentírás, bár Istent mint az emberek támaszát gyakran nevezi „kősziklának”, ilyen alkalmakkor sem a „kéf” szót, hanem ennek szinonimáit (eben, zur, sela) használja. A kéf szónak Péterre való alkalmazása tehát Jézus részéről teljesen eredeti, mindenesetre nem esetlegesen választott elnevezés volt. A célzatosságot, mely e szójátékban rejlik, fel is ismerte az egész keresztény őskor: valamennyi ősrégi fordítás, az arab, kopt, ethiops stb. mind ugyanazon szót alkalmazták változatlanul mindkét mondatrészletben; csak a görög fordító találhatta különösnek, hogy a nőnemű „πέτρα”-t alkalmazza a férfi Péterre s azért a „πέτρκ” szó helyett „πέτρος” választotta, innen származott a latin Petrus. Nem helyes tehát az a régi protestáns okoskodás, hogy πέτρο; (hímnemben) nem annyira kősziklát, mint inkább kődarabot jelent, mert az eredetileg araméi nyelven írt Máté-szöveget nem lehet merőben a későbbi görög fordítás alapján értelmezni.

A szöveg szó szerinti fordítása tehát csakis ez lehet: „te kőszikla vagy és erre a kősziklára fogom építeni Egyházamat.”

Egy másik kibúvója a régebbi protestánsoknak az volt, hogy Jézus a „szikla” szót legalább a második mondatfélben nem Péterre, hanem önmagára alkalmazta. „Te Péter vagy”, – mondta volna Péterre mutatva s azután hirtelen önmagára mutatva így folytatta volna: „és emerre a Péterre (t. i. önmagámra) építem Egyházamat.” Első pillanatra látható, mily kétségbeesett és erőltetett magyarázat ez. Ilykép sem a szójátéknak, sem ugyanazon szó ismétlésének nem volna semmi értelme. Az egész egy méltatlan játék, egy gúnyolódás volna csak. Ez volna az értelme: te elismered az én istenfiúságomat, s jutalmul – kapsz egy üres nevet, amelynek egyedüli igaz birtokosa és hordozója mégsem te, hanem csakis én leszek. Te Péter vagy, azaz annak hivatol, de a szikla hivatását nem bízom reád. Mi értelme volna ennek a bizalmatlan hivatás-megvonásnak éppen ott, ahol Péter elismerésre méltón cselekedett? Éppen ott, ahol Jézus maga ünnepélyesen megdicséri és kitünteti őt e szavakkal: „Boldog vagy Simon, mert nem a test és vér jelentette ki ezt neked, hanem Atyám, ki a mennyben van?” Valóságos nesze semmi, fogd meg jól volna az ilyen „kitüntetés”.

Ugyanily lehetetlenségé zsurorodnék össze az erre

következő ünnepélyes bevezető mondat: És én mondom neked, te Péter vagy stb.” Minek hangoztatni, hogy „én mondom neked”, mikor voltaképp az egész következő részlet semmit sem mond! De azt sem látni be, minek nevezi Jézus Pétert kősziklának, ha nem ő, hanem Jézus a kőszikláki Igaz, hogy Krisztus a szónak kimagasló értelmében örökké alapja és mindenekelőtt való kősziklája marad a hitnek és az Egyháznak; ami azonban nem jelenti azt, hogy ő teljhatalmából kifolyólag nem tehet meg senkit maga mellett második, helyettesítő kősziklának. Ez az értelmezés tehát a szöveg összefüggésébe sehogy bele nem illeszthető s így tekintetbe sem jöhet.

Ismét mások azzal okoskodtak s okoskodnak a mai napig, hogy Jézus nem annyira Péterre, mint inkább Péter *hitére* építette Egyházát. Eszerint Jézus nem adott Péternek semmit, csak *a hitét* dicsérte. Ez azonban teljesen önkényes okoskodás. Jézus nem azt mondja: *a te hited* a kőszikla, amelyre Egyházamat alapítani fogom, hanem egyszerűen így szól: Simon, Jónás fia, *te* vagy a kőszikla és erre a kősziklára építem Egyházamat. Hogy a távolabbi indítók, amely Jézust arra indította, hogy éppen Pétert választotta kősziklává, Péter eleven hitének ünnepélyes megvallása lehetett, senki sem vonja kétségbe. De mégis csak egészen más a távolabbi indítók, amely *miatt* Péter alkalmassá válik egy hivatás betöltésére és maga ez a hivatás.

De kizárják e felfogást a következő mondatok is, mert ha még valahogy meg lehetne is érteni, hogy Krisztus Péter *hitére* építette Egyházát, annak már semminemű elfogadható, egészséges értelme nincsen, hogy Péter *hitének* adja át a mennyek országa kulcsait és Péter *hitére* bízva, hogy amit megköt a földön, legyen megkötve a mennyben is és amit megold, legyen megoldva a mennyben is. Már pedig ezek a kijelentések ugyanarra az alanyra vonatkoznak, mely tehát ezek szerint nem lehet Péter hite, *hanem* csakis Péter maga, mint személy, mint kormányzó tisztre alkalmas egyén, mint jogalany.

Péter, az Egyház sziklatalapzata.

Ezeknek előrebocsátása után érvelésünk a következő: Amint a sziklatalapzat az építendő épületben az egységes-
ig és szilárdság, a fennmaradás és állandóság természetes biztosítéka, alapja és eszközlője; úgy az Egyház épületében¹ s az egységnek, szilárdságnak, fennmaradásnak és biztos

fejlődésnek eszközlője, szerve és alapja Krisztus rendelése szerint *Péter apostol*, mint a mennyek országának kulcs-hordozója s oldó és kötő (azaz kormányzó, bíraskodó és törvényhozó) hatalommal felruházott előljárója.

Más elfogadható értelme ennek a hasonlatnak nincs. Ha arról van szó, hogy egy épületet úgy építsünk sziklára hogy aztán biztosan nézhessen elébe a támadásoknak és veszélyeknek, akkor a kőszikla alatt elsősorban minden-estre *az erős megalapozás* biztosítékát értjük. Maga Krisztus ily értelemben használja másutt is a kősziklára való építés képét, midőn ugyanazon Máté-evangéliumban (7, 24-27) így szól: „Azért minden, aki ez igéimet hallja és azokat teljesíti, hasonló a bölcs emberhez, ki házát kősziklára építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fűttak és ama házra rohantak, de *nem dőlt össze, mert kősziklára volt alapítva*. És minden, aki ez igéimet hallja, de azokat nem teljesíti, hasonló lesz a bolond emberhez, ki házát fővényre építette. És szakadt az eső, jött az árvíz, a szelek fűttak és ama házra rohantak és összedőlt az és nagy volt a romlása.”

A kősziklára való építés tehát az erős építés képe; az erősség tényezője pedig természetesen maga a sziklatalaj.

Már most ha egy erkölcsi testületnél, egy emberek társulását jelentő épületnél egy *embert* jelölünk meg kőszál gyanánt, ennek más józan értelme nem lehet, mint hogy az illető ember működésének kell az építmény erősségét, egységes fenmaradását és fejlődését biztosítania. Ily értelemben nevezhetni egy fejedelmet, hőst, erőteljes kormányt kősziklának, sziklaszirtnek, melyen megtörik az ellenséges támadások hullámverése.

Csak az a kérdés még: milyen mű működése által akarja Krisztus Pétert Egyháza kősziklájaként látni! Mi által kell neki az egész Egyházra s annak Összes tagjaira szilárdító és egységesítő hatását kifejtenie? Példaadása által? Pusztán kiváló buzgólkodása által? Vagy pedig azáltal, hogy elüljárói tisztet gyakorol fölöttük s fegyelemben, rendben, egységben tartja meg őket?

Ezt a következő megfigyelés dönti el.

Ideig-óráig a személyes jópélda, a környezet lelkesítő befolyása is fellendítheti azt a testületet, amelynek érdekét szolgálja, de maradandó támasza, intézményes védelmezője nem lehet, ha csak döntő tekintély, fensőbbégi jog nem járul hozzá. Már pedig ahol maradandó épület emeléséről van szó, melyen a pokol kapuinak sohasem szabad erőt venni, az

ideig-óraig való lelkesedés nem lehet intézményes, marandó támasza. Egy sok részből álló erkölcsi építmény, pl. egy állam, egy község, sőt általában még egy család sem maradhat fenn hosszabb ideig egységesen és biztosan, ha nincs döntő fensőbbiség! tekintély, mely a felvetődő véleménykülönbségek idején is biztosítja az egység-et és békés fennmaradást. Állam, község, nagyobb társulat azonnal megszűnt létezni, mihamarabb kormányhatalom nincs bennei az egységes kormányhatalom az állami vagy községi egységnek természetszerű alapja, voltaképeni formaadó alkotóeleme. Amint a fizikai építménynél az egyes részek fizikai egymásba-kapcsolódása másként mint egy közös szilárd alapon nem lehetséges, úgy az erkölcsi testület egységének és szilárdságának sem lehet a végső alapja más, mint a közös erkölcsi (jogi) függés-egy végső, általános tekintélytől, mely minden széthúzó törekvései, minden bomlasztó egyenetlenséggel, minden megkísérélhető belső szakadással szemben éppen azért léphet fel perdöntő határozottsággal, mert végzései megfélebbezhetetlen törvény erejével hatnak. A közös célra való közös törekvésnek, mely pedig minden egységnek voltaképeni lényege, egyetlen természetszerű biztosítéka, irányítója, sőt alkotóeleme tehát csakis a központi kormányteknitély lehet.

Ha tehát Krisztus a még következő mondatokban nem részletezné is: mily értelemben tette meg Pétert egyháza kősziklaalapzatául, pusztán ebből a szóból: „Te szikla vagy s e sziklára fogom építeni egyházamat”, teljes érvényben levezethető a tétel, hogy Krisztus az ő híveinek közösségét monarchikus alapon álló erkölcsi egyesüléssé, társulattá, szoros értelemben vett egyházzá alapította.

Alig érdemes külön fölemlíteni, hogy az Egyház szó alatt Krisztus nem a hívek egy részét, hanem összes híveinek gyülekezetét értette. Mert hiszen Krisztus nem szól egyik-másik egyházzól, vagy az Egyház egy részéről, hanem egyszerűen „az ő gyülekezetéről”, az ő egy, ismert művéről, választottjainak, híveinek egész közösségéről (μοῦ τῆν ἐκκλησίαν”). Krisztus egyáltalában sohasem tett különbséget egyház és egyház között, soha egyházakról többes számban nem beszélt: „az ő Egyháza” a gyűjtőfogalom, mely alá összes hívei tartoznak. Amiből természetesen azonnal következik az is, hogy csak az tartozik Krisztus Egyházába, aki ahoz a kősziklához ragaszkodik, melyre Krisztus egész Egyházát: az Egyházat építette.

Igaz, hogy a szentatyák az arián-harcok idejében nem ritkán hangoztatják, hogy Péter *hitvallása* az Egyház alapja – főleg a niceai zsinat után élnek e kitéttel – azonban nem szabad felednünk, hogy a szentatyák általában is sokszor használják a Szentírás egyes részeit alkalmazott értelemben, főleg ott, ahol egy-egy fontos vallási igazság¹ megvilágítására mindent értékesíteni iparkodnak, amiből a megtámadott vallási tétel teljesebb megvilágítást nyerhet. Így midőn az ariánokkal szemben Krisztus istenségét védelmezték, nagyon természetes volt, hogy Péter azon hitvallására utaltak („Te Krisztus vagy: az élő Istennek Fia”), melynek jutalmaként Krisztus az Egyházat Péterre alapította. Ezzel a kitéttel azonban csak a távolabbi alapot jelölik meg, azt a hitet, mely Pétert alkalmassá tette arra, hogy az Egyháznak szociális és jogi értelemben is alapul szolgálhasson. A szentatyákra hivatkozni mindenesetre bajos dolog a közölt értelmezéssel szemben; mert ha már a szentatyákat kérdezzük, lehetetlen észre nem vennünk azt az ünnepélyességet és sokszerű változatosságot, mellyel az idézett Máté-részletből Péternek és utódainak az egész Egyház fölött való jogfennhatóságát bizonyítgatják.

Még kevesebbet mond a hivatkozás Máté ugyanazon 16. fejezetének egy utóbb következő részletére: ahol t. i. Jézus megjövendöli szenvedéseit, mire „külön vivén őt Péter, kezdé feddeni, mondván: Távol legyen ez tőled, Uram, nem történik ez rajtad. Ki megfordulván monda Péternek: Hátra tőlem, ellenkező (sátán), botránkozásul vagy nékem; mert nem érted azokat, mik Istenéi, hanem azokat, mik emberekéi” (Mt 16, 22. 23). Mert eltekintve attól, hogy a szentatyák közül többen e feddő szót: sátán (ellenkező), úgy értelmezik, mintha Krisztus nem Péterhez, hanem az ördöghöz intézte volna, ki Pétert e beszédre kísértette, nem lehet csodálni, hogy Jézus Pétert könnyelmű és értelmetlen beszédéért szigorúban is megfeddette. Elvégre ebben a fejezetben Jézus még nem alapította meg Egyházát s még nem tette meg Pétert közsiklává, csak megígérte neki, hogy majdan azzá fogja tenni. Az igenelt beteljesítéséről Jézus föltámadása után csak János 21. fejezete tesz jelentést. Hiszen Péter még csak e kijelentések *után* tagadta meg Krisztust, hogyne szolgálhatt volna reá tehát kisebb dolgokban is a feddésre? Egyébként némi szemfényvesztésre emlékeztető érvelés, ha valaki arra hivatkozik, hogy e feddő szó ugyanazon „fejezetben” fordul elő), mint az előbb idézett nagyjelentőségű monda-

tok. Hiszen a „fejezetek” beosztása tudvalevőleg egyáltalában nem ered az evangélistáktól, hanem pusztá technikai szempontokból s meglehető későn ejtetett meg, az evangélista pedig éppen a közbeeső 21. versben elég világosan értésünkre adja, hogy a nevezett verssel egészen új, az előzőktől független részletesemény elbeszélésbe kezd. De ha ezt nem tenné is, elvégre egy különbözőkép értelmezhető feddő szó már csak mégsem döntheti meg a legvilágosabb s háromszornégyszer ünnepélyesen ismételt, félremagyarázhatatlan kijelentésnek erejét, A „sátán” szóból való érvelés a 18. versnek protestáns irányú értelmezését is teljesen megdönti: mert ha Krisztus nem tehette meg Egyháza alapjául azt a *Pétert*, akit utóbb „sátánnak” nevez, akkor ugyanazon Péternek *hitét* sem tehette meg Egyháza alapjául és mindenesetre nem mondhatta neki, hogy „boldog vagy Simon, Jónás fia” stb. Tehát itt is: vagy minden, vagy semmi.

A fejtegetett 18. vers végső része ez: „és a pokol kapui nem vesznek erőt rajta”. Minthogy a zsidó nyelvben a következőkényes kötőszót is az egyszerű kapcsoló kötőszó („és”) helyettesíti, e mondat helyes fordítása ez: „e kőszálon fogom építeni egyházamat, *úgyhogy* (ennek következtében) a pokol kapui nem vesznek erőt rajta”. E mondat csak megerősíti a nyújtott értelmezés helyességét. „Kapu” alatt a szemita nyelvekben és általában keleten ilyenmő összefüggésben „hatalmasságot”, „erőt” kell érteni. (V. ö. a mai napig is használt kifejezést: a magas *porta* = a török uralkodó). Az ószövevényi szentírás gyakran használja a vár, ország, város, stb. helyett a „kapu^{4*}” szót, A pokol Jézusnál (pl. a dúsgazdagról és Lázáról szóló példabeszédben) annyit jelent, mint a kárhozat helye. Mindenesetre az összefüggésből is világos, hogy itt Krisztus az ő országának ellenségeiről beszél. – Már most miként lehet egy erkölcsi testületnek oly célból adni egy embert „alapul, hogy aztán ennek következtében az ellenséges támadások biztosan meiddők maradjanak! Bizonynal csak azon egy értelemben, hogy azon egy embernek kellő tekintélyi, hatóképességet, rendelkezési jogot s felsőbb támogatást biztosítunk. Krisztus tehát e szavakban a, hazugság és bűn összes támadásainak sikertelenségét arra a körülményre, mint okra vezeti vissza, hogy Péter szereplése az egységnek és ellenálló képességnek állandó eszközlője s öre lesz.

Amennyiben azonban bármí kétség maradna még a 18. vers értelmezését illetőleg, végleg eloszlatja a következő 19. vers: „És neked adom a mennyek országa kulcsait és amit

megkötendesz a földön, meg leszen kötve mennyekben is és-
amit feloldandasz a tokion, fel leszen oldva a mennyek
hem is.”

E mondatot is csak az érti meg a maga teljességében,
aki figyelembe veszi e szavak jelentőségét a szemita nyelv-
ekben. A „mennyek országa”, mint már említettük, hebraiz-
mus, mely nem a boldogultak túlvilági hazáját, hanem a
földi messiás-országot vagy Istenországot jelenti. Ily érte-
lemben már az ószövetségi Istenországot”, a zsinagógát is
mennyek országának hívták. Krisztus a mennyek országa
alatt példabeszédeiben csaknem kivétel nélkül földi országát,
híveinek földi társaságát érti. „Hasonló a mennyek országa
– úgymond – egy szántóföldhöz, melyen a konkoly és búza
együtt nő stb.”. Ilyesmit a boldogok túlvilági hónáról sem-
miesetre sem mondhatna. A „mennyek országának” őrizeté-
vel megbízatni annyi tehát, mint Krisztus földi országának,
azaz Egyházának kormányzására meghívatni. Hogy ehelyütt
is határozottan a földi Krisztusországról van szó, kétségte-
lenné teszi az összefüggés is: Krisztus a kőszálra építendő
egyházáról és annak állandóságáról beszél; a következő mon-
datban tehát, ha különös ok az ellenkezőre nincs, a mieny-
nyek országa alatt ismét csak ugyanazon földi Krisztus-
országát, az Egyházat kell érteni.

Figyelemreméltó továbbá a „kulcsok” hatalmának
értelme a keleti nyelvhasználatban. Amint a kulcsok keze-
lése a háziúr távollétében nem egyszerű kapusi vagy ajtó-
őri hivatal, hanem helyettesítői és ház gondnoki tiszttség jele,
úgy főleg a szentírási nyelvhasználat szerint a kulcsok
átadása állandóan *királyi* vagy *teljhatalmú kormányzói*
megbízatás jelképeként szerepel. Így Izaiásnál az Úr így szól:
„És leszen az napon, hogy szólítani fogom az én szolgámat,
Éliácimot, Helciás flat és felöltöztetem őt a te köntösödbe...
és kezébe adom hatalmatat és atya gyanánt leszen a Jeru-
zsálemben lakóknak és Júda házának. És Dávid háza *kulcsát*
vállára teszem; *ő megnyit és nem lesz, ki bezárjon*; ő bezár
és nem lesz, aki fölnyisson” (Iz 22, 2-22). Nyilván erre való
célzással mondja János Krisztusról is a Jelenések könyvé-
ben: „Ezeket mondja a Szent és Igaz, kinél *Dávid kulcsa*
vagyon, ki amit megnyit, *azt senki be nem zárja* és amit
bezár, *senki meg nem nyitja*” (3, 7). A kulcsok hatalma tehát
teljhatalmú intézkedési jogot jelent, mely alul az egyrangúak
között nincs fölébbezés; a „mennyek országának kulcsai
fölött rendelkezni” pedig mindenesetre annyit jelent, mint a

Krisztushívők földi közösségében a legfelsőbb háziúr és kormányzó jogot gyakorolni azon felsőbb megbízó nevében, aki e megbízás ténye által összes alattvalóit ennek a jognak tiszteletbentartására kötelezi.

A következő mondat: „És amit megkötöndesz a földön, meg lesz kötvé mennyekben is és amit feloldandasz a földön, föl lesz oldva mennyekben is”, csak az előbbi mondat megerősítése és megvilágítása. A megkötő és föloldó hatalom teljes mértékben tekintve a kulcsok hatalmával azonos. Mindenesetre mindkét kép nagyjelentőségű magyarázatát adja az előző mondatnak s részletesen megállapítja, mily értelemben rendelte Krisztus Pétert Egyháza alapjául és sziklatalapzatául.

A 18. fejezetben Krisztus az összes apostoloknak is megadja az oldozó és kötő hatalmat, s ugyanúgy János 20. fejezetének 23. versében a bűnbocsátó hatalmat is megadja mind a 11 tanítványának; ebből azonban semmikép sem következik semmi Péter elsőbbsége és felsőbbbsége ellen: bizonyos *részleges* lélekkormányzó hatalmat közölhetett és közölt is Krisztus összes tanítványaival anélkül, hogy egyiknek kimagasló és az apostoltársak fölött is érvényesülő jogfennhatóságát ezzel kizárná vagy megszüntnek akarná tekintetni.

A szóbanforgó Máté-szövegben tehát Jézus Péternek az egész hívőserég fölött *teljes joghatóságot, korlátlan kormányzóhatalmat ígért.*¹ Ezt azután János 21-ik fejezete szerint

¹ Annyira kétségtelen ez, hogy újabban a protestáns szentíráskutatók is csaknem egyértelműleg elismerik. Az ismert vallásbölcsező Schelling F. V. J. pl. így ír: „E szavak [Mt 16, 18] Péter primátusát az apostolok fölött végleg eldöntik; csak a pártszellem egész elvakultsága volt képes e szavak bizonyító erejét Tagadni vagy a szavakba más, ettől eltérő értelmet magyarázni bele, amint ezt minden időben, már a reformáció előtt is volt, aki megkíséretté.” (Philosophie der Offenbarung II [1858] 301) – Meyer H. A. V. szerint: „Kétségtelen, hogy Krisztus itt Pétert a primátus jogával ruházta fel az apostolok között, amennyiben Krisztus épen őt személyesen tünteti ki, mint akinek apostoli munkálkodása, mely az ő hitszilárdságának *következménye*, emberi részről... a Jézus által alapítandó... Egyháznak maradását biztosító föltétele lesz... Ezt a primátust elfogulatlanul meg kell engednünk, de a római konzekvenciák nélkül (?), mivel Jézus sem Péter utódaira nem gondol (?), sem a pápák nem utódai Péternek (??)... A kibúvó, melyet a hitvitázók Rómával szemben alkalmaztak, hogy t. i. a köszikla nem Péter maga, hanem az ő erős hite és hitvallása volna (Calovius, Ewald, Lange, Wieseler), helytelen, mert a mutató-

Péternek ünnepélyesen meg is adta. Ezzel azonban kétségtelemmé válik, hogy hívóit *szoros kapcsolatokkal egybefűzött jogi és társadalmi egységgé: Egyházzá tömörítette.*

Az Egyház monarchikus alkotmánya és az ősegyház.

Természetes, hogy ily kimagasló és gyakorlati vonatkozású kijelentésre, aminő a Máté-evangélium 16. fejezetének említett 18. és 19. versében foglaltatik, az ősegyház atyáinak s hitvitázó íróinak figyelme is nagy mértékben ráirányult. Ennek reánk nézve igen előnyös következménye, hogy kifejezés: *liti τούτη τη πέτρα* az épen előtte mondott *σὺ εἶ πέτρος* után *csak az apostolt magát jelentheti*, amint a rákövetkező *καὶ δώσω* stb. is csak őhöz szó, bár természetesen Péter hite volt az *ok*, amely *miatt* az Úr kősziklának tette meg, így értendők az atyák nyilatkozatai is a hit és a kőszikla viszonyáról.” (Kritisch-exegetisches Handbuch über das Evangelium des Matthäus, Göttingen 1876, 351) – Keim T. így ír: „Hogy Péter tétetet meg az Egyház alapkövévé, nem zárja ki határozottan... a helyébelépő utód gondolatát az ő halála esetére.” (Jesu von Nazara II. 1871, 554) – Hase K. így ír: „A római értelmezés helyessége már a szikla-emberrel Péterre célzó szójátékból is következik; csak ez lehet a szikla, melyre Egyházát építeni akarta”. (Geschichte Jesu, 1891., 116) – Holtzmann H. J.: „A hírneves kősziklabeszéd 16, 17, 18 minden régi és új protestáns tendenciózus magyarázat (Tendenzexegese) dacára kétségtelenül Péter személyére vonatkozik, aki 7, 24, 25 ezerrint az 'ecclesia' fennmaradását emberi részről biztosítja, amint a 16, 19-ben is ugyancsak Péter nyeri el az oldozó és kötöző hatalmat.” (Lehrbuch der neutestam. Theologie, I, 1897, 430). – „Ha 16, 18 történetileg Jézus szava, akkor, minthogy kétségtelenül Péter személyére, nem pedig hitvallására vagy bármely más elvont dologra vonatkozik, a katolikus magyarázatot legalább is előnyben kell részesíteni. S ha Péternek a mennyek országának kulcsai (16, 19) az Egyház előtt (18, 18) adattak meg, akkor ez a magyarázat kétszeresen is előnyben van. Sőt háromszorosan van neki igaza, ha a βασιλεία των ουρανών és az ἐκκλησία-nak a 16, 18 és 19 összefüggéséből következő azonosítása Jézus gondolata, mert hiszen épen ez a katolicizmus egyházfogalma” (U. o. I, 212). – Végre *Pfleiderer* O. is elismeri: „Egyházas ennek a (Máté-)evangéliumnak szentháromsági kereszttségformulája ..., egyházas a Krisztus-tana ..., egyházas végül a Péternek tulajdonított tekintély, aki itt mint az egyetemes „Egyház” alapköve s a kulcsok hatalmának birtokosa szerepel, akinek oldását vagy kötözését az ég előre szentesíti.” (Das Urchristentum I, 1902, 604; az előbbi kiadásban „egyházas” helyett mindenütt »katolikus» állt.) Ugyanó másutt így szól: „Ez a kijelentés [t. i. Mt- 16, 19], melynek történeti lehetetlensége Jézus szájában szembeötlő, [!] magában rejti már a „Péter primátusának” s a római Egyház által ebből levezetett uralmi igényeknek csíráját” stb. (Die Entstehung des Christentums, 1905, 211. – V. ö. J. *Ottiger* S. J.,

az Ósegyház fölfogásáról ez irányban teljesen félremagyaráz-
na tatl an tanúságok vannak kezünkben.

A szentatyák mindenekelőtt maguk is Péterre vonat-
koztatják a „kőszikla” kifejezést s annak fent kifejtett értel-
mezését. *Tertullian* például így szól: „Kikerülte volna-e
Péter figyelmét, akit Krisztus az építendő Egyház kősziklá-
jának nevezett s aki a mennyek országa kulcsait, a földön
és az égben érvényes kötő és oldozó hatalmat nyertei” (De
praescriptione 22) Ugyanígy szól *Ciprián*: „Péter, akit az
Úr elsőnek választott ki s akire Egyházát építette.” (Ep. 71.,
c. 3.) *Origenes* így szól: „Íme, az Egyház ama nagy alapja
nak és szilárd kősziklájának, amelyre Krisztus az Egyházat
építette, mit mond az Úr: „Kishitű, -- úgymond – miért
kételkedtél.” (In Ex VI 5) *Jeromos* hangoztatja, hogy Péter-
hez mint alapkőhöz ragaszkodnia kell mindenkinek, aki az
Egyházhoz akar tartozni, máskülönb en nem részesülhet
Krisztus Egyházának javaiban, még ha jóhiszeműleg téved
is. A kulcsok hatalmáról *Aranyszájú János* így szól: „Pétert
Krisztus az egész földkerekség élére helyezte, az ő hatal-
mára és akaratára bízott mindent, neki adta át a kulcsokat.”
Hasonlókép beszél *Hiláriusz*, *Miévei Optátusz* és mások. Az
utóbbi pl. hangoztatja, hogy Krisztust Péternek előrelátott
tagadása sem riasztotta vissza attól, hogy őt tegye meg Egy-
háza fejévé. Ugyanő a „Kéfas” szót helytelenül, de jellem-
zően úgy értelmezi, hogy a görög κεφαλή szóval egy tövű s
annyit jelent, mint az Egyház „feje”. *Origenes* és *Vazul* a
keleti egyház nagytekintélyű tanítói hangsúlyozzák, hogy
Péter többet kapott, mint az összes többi apostolok s még
az apostolok fölött is fennhatóságot nyert.

Ezért is ragaszkodnak annyira Péter utódjához,
miként Szent *Ambrus* mondja: „Ahol Péter van, ott van az
Egyház, s ahol az Egyház, ott nincs halál, hanem örök élet.”
(In ps 40, 30) Íme az Egyház monarchikus alkotmánya a
kereszténység legelső századaiban.

Péter az Egyház főpásztora.

A másik nagyfontosságú hely, melyből az Egyház
monarchikus jellegét bebizonyíthatjuk, a János-evangélium
21. fejezetének 15., 16. és 17. verse, ahol Krisztus a már előbb
megígért jogfennhatóságot Péterre csakugyan át is ruhazza.

„Midő n tehát megebédelték, – úgymond az evangé-
lista – monda Jézus Simon Péternek: Simon, János fia, sze-
rets-e engem jobban ezeknél? Monda neki: Úgy van. Uram,

tudod, hogy szeretlek téged. Monda neki: *Legeltesd az én bárányaimat!* Monda ismét neki: Simon, János fia, szeretsz-e engem? Monda neki: Úgy van, Uram; te tudod, hogy szeretlek téged. Monda neki: *Legeltesd az én bárányaimat!* Monda neki harmadszor: Simon, János fia, szeretsz-e engem? Monda neki: Szeretsz-e engem? és mondta neki: Uram, te mindent tudsz, te tudod, hogy szeretlek téged. Monda neki: *Legeltesd az én juhaimat!*”

Igazán érthetetlen, miként lehetett kétségbevonni, hogy e szavakat Krisztus Péternek s csakis Péternek mondta. Ünnepelesen nevén nevezi mind a háromszor: „Simon, János fia!” (János = Jónás.) Ellentétbe is helyezi őt a többiekkel, midőn azt kérdi: „Szeretsz-e engem *jobban ezeknél?*” S végre, amit közvetlen utána mond, kétségtelenül kizárólag Péterhez intézi s az egyedül Péteren teljesedett is, hogy t. i. keresztalállal fog meghalni. Hogy tehát itt Péter és senki más nyeri a pásztori megbízást, minden kétségen felül áll.

Már most csak az a kérdés, mit jelent e háromszor ünnepelesen ismételt szó: „legeltesd az én bárányaimat, legeltesd az én juhaimat?”

E szavak teljes értelmét is csak az ókori nyelvhasználat ismerete deríti föl. Az ókori népeknél a „pásztor” szó igen sokszor annyit jelentett, mint király, kormányzó, vezér. Homérosznál a királyok, mint *ποιμῆνες λαῶν*, a nép „pásztorai” szerepelnek. Maga az ószövegségi szentírás Cyrust, a perzsa királyt, „pásztornak” nevezi (íz 44, 28, v. ö. 2 Kir 5, 2). Már ez is megingatja tehát a régebbi protestánsok azon okoskodását, hogy a „legeltetni, pásztorkodni” szó (*βόσκειν, ποιμαίνε'*v) egyszerűen annyit jelentene, mint lelki táplálékot, eledelt nyújtani, mely esetben Krisztus Péterre pusztán az igehirdetés és tanítás feladatát ruházta volna.

De kizárja e fölfogást az az egyszerű megfontolás is, hogy a „pásztornak” szerepe a „nyájjal” szemben nem pusztán a szorosabb értelemben vett legeltetésre, azaz tápláléknyújtásra szorítkozik, hanem felöleli a vezetést, kormányzást, irányítást és gondoskodást is. Krisztus maga így értelmezi a „jó pásztor” tevékenységét és hatáskörét, midőn önmagáról beszélve így szól: „Én vagyok a jó pásztor és ismerem enyéimet és ismernek engem enyéim; amint engem az Atya ismer és én ismerem az Atyát; és életemet adom az én juhaimért. Egyéb juhaim is vannak, amelyek nem ez akolból valók; azokat is el kell hoznom és hallgatni fogják az én

szómat és egy akol léssen és egy pásztor.” „Aki nem az ajtón megyén be a juhok aklába, hanem máshonnon hág be, orzó és és lator. Aki pedig az ajtón megyén be, pásztor a juhoknak. Ennek az ajtónálló ajtót nyit és a juhok az ő szavára hallgatnak; és tulajdon juhait névszerint hívja és *kivezeti azokat*. És midőn tulajdon juhait kibocsátja, *előttük megyén és a juhok őt követik*, mert ismerik az ő szavát. Idegent pedig nem követnek, hanem futnak tőle, mert nem ismerik az idegennek szavát ... Én vagyok a juhok ajtaja.” (Ján 10, 14-16, 1-7) A jó pásztor szerepe tehát, hogy kibocsátja juhait, előttük megyén, a juhok követik, hallják és értik szavát; a jó pásztor, ha kell, életét adja értük, szóval nemcsak a tápláléknyújtás a kötelessége, hanem általában a kormányzás és gondoskodás mindarról, ami a nyáj javát illeti.

Ugyanezt a kormányzó és irányzó hatalmat ruházta tehát Péterre Krisztus, midőn így szól hozzá: „Legeltesd az én bárányaimat, legeltesd az én juhaimat!” A háromszoros ismétlés és a bárányok és juhok (πρόβατα, άρνία) megkülönböztetése csak annyit jelenthet, hogy Péter Krisztus *valamennyi* hívőjének, a nagyoknak és kicsinyeknek, η ζ előjáróknak és alattvalóknak följé rendeltetett

Így magyarázzák e helyet nagy egyöntetűséggel az összes szentatyák, akiknek nyilatkozatait Passaglia gyűjtötte össze hatalmas művében: „De praerogativa Sancti Petri.” Nagy Leó például így ír: „Az egész világon egyedül Pétert választja ki Krisztus, akit az összes nemzetek meghívásában valamennyi apostolnak s az Egyház összes pásztorainak elébe helyez, úgyhogy bár az Isten népében sok a pap és sok a lelkipásztor, mégis közvetlenül mindvalamennyit Péter kormányozza, akinek csak Krisztus a fő lelki vezetője.” (Sermo IV. c. 2). Szent *Ambrus* pedig így szól: „Mivel valamennyi közül egyedül Péter vallotta meg Krisztust, azért valamennyi elé helyeztetik.” És: „Harmadszor Jézus már nem így kérdezte: ‚diligis mef hanem így: ‚amas mef. S már nem a szopós báránykákat vagy a kisebb juhokat említette, mint az első és második esetben, hanem a nagyobb juhok, őrizetére is rendelte, hogy mint a *legfőbb*, kormányozza őket.” (In Lucám 10, 175 s köv.)

Péter helyzete az apostolok között.

Nem is értelmelte másként Krisztus említett szavait fcenki a középkor végéig. Maguk az apostolok a legtermészetesebbnek találták, hogy ugyanaz a Péter, akit Krisztus

Jézus t. i. harmadszor a *megszentelés* és a *kegyelmi élet* eszközeiként bizonyos látható jeleket rendelt, aminők: a keresztség, az oltáriszentség, a bűnbocsánat stb., s ezeknek rendes közvetítői gyanánt ismét apostolait jelölte meg. Az oltáriszentséget s a bűnbocsátó hatalmat pl. nyíltan s egyenesen rájuk bízta.

Az apostolok követték is ez utasítást; a kézfeltevés, a bérmálás, a felszentelés, a kenyértörés, a keresztelés stb. már az újszövetségi könyvek szerint állandóan az apostolok, illetve a melléjük rendelt hierarchikus személyek feladata. S ugyané megszentelő hatalomról, annak gondozóiról és eszközeiről az ősegyházban az egész liturgikus irodalom tanúskodik.

Krisztus tehát három irányban: a tanítás, a lélekkormányzás és megszentelés munkáinak irányában rendelt Egyházban intézkedő és előljáró hatalmat s e hatalomnak természetesen összes híveit alávetette. Ami viszont teljességgel annyi, mint: híveinek közösségét egy jogilag szervezett társulás minden kellékével fölruházta, azaz hierarchikus Egyházat alapított. Jézus tehát nem az egyéni entuziasztikus hitben és „átélésben” látta művének betetőzését, hanem a szó szoros értelmében *egyházias kereszténységet* alapított.

Időleges vagy maradandó Egyházi

Most már csak ez a nagy kérdés: az említett hivatalokat és jogfenhatóságokat az apostolok személyéhez kötötte-e Krisztus, vagy pedig örökre, a világ végezetéig folytatódó utódlási rendben kívánta-e azoknak fennmaradását? Azaz az Egyházat csak egy időre alapította-e, avagy örökre?

Feleletünk: kétségtelenül örökre.

A messiás-országról már az egész ószövetség hirdette, hogy örökké tartó lesz. (Zsolt 2, 88, 109; Mik 4, 1 s köv.; íz 55, 8 s köv.; 5 Móz 2, 44. 7, 14) Ezért jelenti ki a messiás közeledtekor Isten követe: „Uralkodni fog Jákob házában *mind-Örökké* és az ő országának *nem lesz vége*”. (Lk 1, 32 s köv.; v. ö. Zsid 12, 27) Krisztus maga is hirdeti, hogy az ő országa, az Egyház, a „világ végéig” fog fennmaradni, mert hiszen hangoztatja, hogy az Egyházon „a pokol kapui stem vesznek erőt” (Mt 16, 18); az apostoloknak is megígéri, hogy velük marad minden nap a „világ végezetéig” (Mt 28, 20); a jó magról és konkolyról, szóló példabeszédben pedig határozottan kiemeli, hogy „az ő országa *az aratásig tart*”, „az aratás

pedig a *világ végezte*” (Mt 18, 39). Egyháza tehát a végítéletig fõnn fog állani.

Ugyanígy beszélnek az apostolok. Pál szerint az Egyház „Krisztus teste”, amely egyre tovább épül, „mígnem mindnyájan eljutunk a hitnek és az Isten Fia ismeretének egységére, tökéletes férfikort érvén Krisztus teljes korának mértéke szerint” (Ef 4, 12. 13). Krisztus nála az „Egyház jegyese”, aki sohasem hagyja el Egyházát, jegyesét (Ef 5, 22 s köv.). Az ószövetség megszűntével az újszövetség, mint többé nem változó, örökké tartó ország, mint „regnum immobile” mutatkozik be (Zsid 12, 27. 28). S ennek természet szerűleg így ie kell lennie. Ha Isten „azt akarja, hogy minden ember üdvözüljön s az igazság megismerésére jusson” (1 Tim 2, 4), akkor annak az intézménynek is örök életűnek kell lenni, melyet Krisztus mint fõszközt rendelt e cél elérésére.

Az utolsó vacsoránál búcsúzó Krisztus maga szintén hangoztatja az apostoli hivatal örök fõnnmaradását, midõn így szól az apostolokhoz: „És én kérem az Atyát és más Vigasztalót ad nektek, hogy *örökké* veletek maradjon, az igazság Lelkét, kit e világ nem vehet, mert e világ nem látja és nem ismeri õt” (Ján 14, 16. 17). Az oltáriszentség áldozatáról Pál külön hangoztatja, hogy az Krisztus második eljöveteleig meg fog maradni: „Valahányszor, úgymond, ezt a kenyeret eszitek, s e kehelybõl isztok, az Úr halálát fogjátok hirdetni, *mígnem eljövend*” (1 Kor 11, 26). Éppen ezért – s ez mindenekfõlött jellemzõ – már az apostolok maguk is utódokat rendeltek maguk mellé s püspököket, papokat szenteltek fõl; így Pál fõlszentelte Tituszt és Timótheuszt s Titusznak meghagyta, hogy õ viszont másokat szenteljen fõl maga helyett utódokul és segítõtársakul (A.p 14, 22; 1 Tim 1, 3. 18; 4, 14; Tit 1, 5; 2 Tim 1, 6; Tit 2, 15). Ugyanezt megerõsíti Eómai Kelemen is, midõn az apostolokról azt mondja, hogy „körüljárva a különbözõ városokban és vidékeken, epiezkopuszokat és diakónusokat állítottak fõl a hívek kormányzására” (1 Kor 42 és 44). Ugyanerrõl tanúskodik Irén Püspök: „Fõlsorolhatjuk: azokat is, úgymond, akiket az apostolok rendeltek püspököknek s a saját utódaiknak egész a. mi korunkig” (Adv. haer. 3, 3, 1).

Végül döntõ érv, hogy Krisztus oly feladatokat ruház apostolaira, melyeknek teljesítését nem várhatja tõlük személyesen, hanem csakis az *utódokkal kiegészített s állandósodott apostolkollégium évszázados és évezredes mûködésétõl*. Hiszen rájuk ruházza a hivatást, hogy térítsék meg számára

az „egész világot” s az Ő támogatásával működjenek a „világ végezetéig” (Mt 26, 18. 19). Ezt mástól, mint az utódokkal ki-egészített állandó egyházkormányzattól nem kívánhatta.

Ezért vallotta a kereszténység az Egyház fennállását kezdettől fogva hitcikkelyként. Az apostoli hitvallás, melynek az apostolok korából való eredete kétségtelen, szintén magában foglalja: „Hiszek . . . egy szent katolikus Egyházban”.¹ Ámde hogyan követelheték volna az őskeresztény Bégtől az Egyházban való „hitet”, ha az Egyház nem volna ama hit tárgya, mely örökké megmarad? Mint szent *Ambrus* mondja, „az Egyháznak különböző korszakai vannak: az üldöztetés és a béke korszakai; néha úgy látszik, hogy elfogy, miként a hold, de nem fogy el; elárnyékoltatik, de meg nem fogyatkozik.” (Hexaem. IV. 2, 7). *Jeromos* is kiemeli az Egyház változhatatlan, örök fennmaradását: „Erre a sziklára építve – úgymond – az Egyház minden vihart túlél; semmiféle szélvész vagy forgatag meg nem árt neki.” (In Is. 4, 6) *Ágoston* szerint: „Nem fog legyőzteni az Egyház s nem írtatik ki, sem semminemű támadásnak nem enged, mígnem a világ vége el nem jön.” (In Ps. 60, 6).

Összefoglalás.

A mondottak alapján már most leszögezhetjük a következő eredményeket:

Krisztus Urunk kétségtelenül nemcsak hitet követelt, nemcsak tanításokat adott nekünk, hanem országot, lelki birodalmat, vallásos szervezetet akart építeni a földön, s ezt a szervezetét az „Isten országának”, „az ő országának”, „mennyeek országának”, majd pedig egyszerűen és összefoglalóan „az Egyháznak”, az „ő Egyházának” nevezte el.

Ennek az országnak vagy „Egyháznak” láthatatlan eleme a közös hit, Krisztus örök támogatása és segítő jelenléte, látható, szociális élelve pedig az a szervezet, azok a többségi és alattvalói viszonylatok, azok a jogi szabályok, amelyeket ő Egyházában létesített. E jogi, szociális, szervezeti szabályok a tanítás, szentségkiszolgáltatás és lelki kormányzat hármasságát állapítják meg Egyházában e hármasság hatalom birtokosaiul Jézus az apostolokat (s utódait), legfelsőbb fokon pedig Pétert (és utódjait) jelölte meg. Az Egyház tehát nemcsak mint bizonyos tanítások összessége, mint logikai egység, hanem mint jogi szervezet,

¹ L. Denzing-er-Bannwart, *Enchiridion*, 9. old.

mint szociális *egység* is Jézus műve, alapítása. Így nyilatkoznak az evangéliumok, az apostoli iratok, a szentatyák s az őskereszténység valamennyi történelmi tanúja.

Erre az alapvető fontosságú tételre egyébként még élelőbb világosságot derít következő fejezetünk.

II.

Hierarchikus egyházszervezetet akart-e Krisztus ?

A modernek egyházfogalma.

Divatos ellenvetés, amit ma sokfelé hallani s amit a hírherdt *Sohm-féle* egyháztörténelmi hamisítvány is szélesre taposott, hogy a katolikus Egyház hierarchikus – papi – szervezete emberi találmány, illetve bizonyos önkéntelen elferdítés eredménye az első keresztény századokban. E felfogás hívei azt vallják, hogy Krisztus Urunk adott ugyan az apostoloknak bizonyos külön felhatalmazásokat és megbízásokat, de ezek kizárólag az apostolok *személyéhez* voltak fűzve s az apostolok halálával megszűntek. Az első keresztény egyházak, vagyis hívó-csoportok semmiféle egyházi vezető tekintélyt nem ismertek, hanem maguk intézték vallási ügyeiket; a hívek maguk prédikáltak, ellenőrizték egymást, közösen tartották istentiszteleteiket, anélkül, hogy közülük bárki is papi vagy püspöki tekintélyt tulajdonított volna magának. Legfőlebb azok tűntek ki, akik a karizmákkal, azaz a Szentlélek különös adományaival, vagy pedig életkorukkal és tekintélyesebb társadalmi helyzetükkel kimagaslottak a többiek között. Lassanként azonban az így kimagaslók bizonyos lelki hatalmukat is kezdték maguknak' tulajdonítani s bizonynyal nem rosszhiszeműségből, hanem jámbor önámításból önmagukra kezdték vonatkoztatni Krisztusnak azon rendelkezését, amellyel az apostolokat bizonyos lelki hatalmak hordozóiuul tüntette ki. így fejlődött ki a *hier, archia*, azaz a papi és főpapi rangfokozattal bíró katolicizmus, mint Sohm mondja, kerek ellentétben az evangéliumúial s a legelső keresztény hitközségek szabad szellemével. Az Egyházat most már nemcsak a közös hit és a Krisztusért való rajongás tartotta össze, hanem bizonyos tekintélyelvi kapcsolatok is, amelyek a hívők közösségét két részre osztották: papokra és világiakra, azaz tanító és hallgató, kormányzó és kormányzott, szentségeket osztó és szentségeikben

részesedő Egyházra. Ezt a felfogást látszik bizonyítani – mondják – maga a „presbyter” és „episcopos” elnevezés, amely voltaképp csak „idősebbet” és „felügyelőt” jelent, tehát nem szükségkép lelki hatalom hordozóját. „Episcopus” alatt – mondják – voltaképp csak azt az embert kellett érteni, aki az istentisztelet helyiségét rendben tartotta, kiséperte, a szent könyveket s az úrvacsora evőeszközeit kezelte, azok használatára s az istentisztelet külső rendjére felügyelt.

Harnack is következőképp ír: „A püspökök és diakónusok ... első sorban a hitközség házigazdái voltak... A hitközség lelki épülését régi szokás szerint inkább a próféták és tanítók gondozták... Midőn a vándortanítók száma kevesebb lett, a püspökökre és diakónusokra hárult a kötelesség, hogy azon szolgálatokat elvállalják, melyeket eddig a tanítók végeztek a hitközségben... De ugyanazon pillanatban, midőn a régi tanítók működése megszűnt vagy érvényét veszítette, megindult az a fejlődés is, mely ezután az episzkopátus győzelmével és katolikus értelemben való elismertetésével végződött... Megkísértettem kimutatni, hogy a presbiterek eredetileg egyáltalában nem voltak a hitközségnek kormányzó hivatalnokai, hanem a hitközség tagjainak ősi beosztása *πρεσβύτεροι* és *βοιταροι* szerint (idősek és ifjabbakra), amelyből a presbiter fogalma származott, kezdetben teljesen természetes beosztás volt, hogy az „Öregek” minden különös hivatás nélkül is mint a hitközség vezetői és tanácsadói álltak tiszteletben . . . Ebből a különbségből fejlődött ki a nagyobb hitközségekben, miután az összes „öregek” a vezetésben nem vehettek többé részt, egy külön vezető bizottság megkülönböztetése: *οί πρεσβύτεροι, οί προϊστάμενοι, οί προεστωτες.*” (Die Lehre der zwölf Apostel, 1884, 57. s köv., 109. s köv., 142 147. s köv.)¹

Ha ez csakugyan így van, akkor természetesen téved

¹ Meg kell jegyeznünk, hogy ez a felfogás eredetileg Bajor Lajos házipapjára és orvosára, Pádúai Marsiliusra vezetendő vissza, aki a 14. században fejedelmi urának kedvéért egy iratot tett közzé, a „Defensor pacis”-t, amelyben azt fejtegette, hogy a pápa, a püspökök és a papok hatalma nem Krisztustól ered, hanem a néptől s legfelső fokon a császártól; ezért az egyházhatóságok a császárnak vannak alárendelve. Ezt a tant átvették a reformátorok is, Luther és Kálvin, akik szerint az Egyházban mindenki egyenlő s Krisztustól rendelt papi intézmény nincs. A protestánsokon kívül a febroniánsok és jozefinista teológusok is csatlakoztak ehhez a felfogáshoz. A kat. Egyház ezzel szembeu a trienti zsinaton körvonalozta a kat. álláspontot és Marsiliusnak és a reformátoroknak ellenkező tanítását tévtannak és eretnekségnek minősítette.

a katolicizmus, amikor püspökeit és papjait oly magas piedesztálra helyezi s érthető az a heves küzdelem is, amelyvel egyházellenes körök egyrészt azt a hódoló tiszteletet és ragaszkodást kipellengézik, amellyel mi katolikusok püspökeinkkel és papjainkkal szemben viseltetünk; másrészt azt a fényt, pompát és magas közjogi helyzetet támadják, amellyel a katolikus egyházúség főleg püspökeinket és egyházfejedelmeinket körülveszi. Természetes, hiszen akkor mindezeknek semmi evangéliumi alapjuk s jogosultságuk nincs s a katolikus Egyháznak egész hierarchikus szervezete nein egyéb szomorú megtévelyedésnél, az emberi nagyravágyás illetéktelen betolakodásánál a szentek szentjébe! Már most mi az igazság mindebben?

*Krisztus rangfokozatos Egyházat
alapított.*

Fentebb kimutattuk már, hogy Krisztus Urunk Egyházának alapjául s középpontjául Péter apostolt jelölte meg. őt bizta meg nyájának „legeltetésével”. Ezzel Egyházának – mondjuk egyelőre így: Péter apostol élettartamára – mindenestre *monarchikus* jelleget adott. Azonban ez a középponti lelki hatalom és lelki tekintély már magában is *hierarchiát* – lelki felsőbbiséget – jelent, legalább ezen az egy ponton: a pápai tekintély legfőbb fokán.

Kimutattuk azonban azt is, hogy Krisztus Urunk nemcsak Péternek, hanem a többi apostolnak is adott bizonyos lelki hatalmakat; bár nem a legfőbb fokon, de őket is megtette a hármass lelki hatalom: a tanítói, megszentelői és kormányzó hatalom birtokosainak. Tehát Egyházában hierarchiát létesített: vezetőket, elöljárókat, igehirdetőket, szentségek kiszolgáltatóit és ezeknek rendelte alá a többieket, az egyszerű híveket. Legalább is az apostolok élettartamára tehát kétségtelenül hierarchikus, rangfokozatos egyházi alkotmányt létesített. S az apostolok ezzel a lelki hatalommal teljes tudatosan éltek is; erről mindenki meggyőződhetik, aki pl. az Apostolok Cselekedeteit vagy Szent Pál leveleit forgatja. Nem kérnek, hanem parancsolnak; nem rábeszélnek, hanem teljes fölényességgel a hatalmuk és küldetésük érteiben tanítanak s előírásokat szabnak.

Már most csak az lehet kérdés, vajjon Krisztus ezt a hármass lelki hatalmat csak az apostoloknak maguknak személy szerint adta-e meg, vagy maradandó intézményként

rendelte-e? A válasz e kérdésre voltaképp már azzal is meg van adva, hogy Krisztus az Egyházat örökéletűnek szánta.

Minden szervezet az alkotmányával, a belső szerkezettel együtt él és hal meg. Ha Krisztus az ő Egyházát nem kaotikus egyvelegnek szánta, hanem – mint láttuk – élő szervezetnek építette fel, amelynek határozott életformát s alkotmányt szabott, nem lehetne beszélni ennek az Egyháznak Örök fennmaradásáról, ha az a szervezeti jelleg s az az alkotmány valaha megszűnnék benne, amellyel Krisztus Urunk eredetileg felruházta. Vagy örök az Egyház s akkor abban a formában és belső szervezetségben kell örökre fennmaradnia, aminőben Krisztus felépítette, vagy megszűnik ez a szervezetség s akkor nem az az Egyház maradt fenn s marad meg örökre, amelyet Krisztus létesített, hanem helyébe más, az eredetitől lényegileg különböző szervezet lép. Már pedig, mint láttuk, Krisztus az ő Egyházát örök időkre, a „világ végezetéig” építette meg. Tehát a lényeges belső fejezeteknek, tehát a hierarchikus berendezettségnek is a világ végezetéig kell Krisztus szándéka szerint fennmaradnia.

Aki ennek ellenkezőjét állítja, annak legalább is valamelyes támaszpontot kellene felmutatnia álláspontja mellett magának Krisztusnak nyilatkozataiban vagy intézkedéseiben.

Erre azonban nemcsak a legcsekélyebb alapot nem nyújtják az evangéliumok és az apostolok iratai, hanem ellenkezőleg, éppen azt igazolják, hogy az apostolok maguk, akik Krisztus Urunk rendelkezéseit legjobban ismerték, minden ingadozás és kételkedés nélkül *állandó jellegűnek tartották* a közvetlenül rájuk ruházott lelki hatalom és kormányzati tekintély fenntartását és további megszervezését.

Az apostolok irataiban például sűrűn találkozunk nemcsak a „presbyter” és „episcopos” kifejezésekkel, amikre ők látnivalólag nem is helyeztek különösebb súlyt, hanem a προϊστάμενοι kifejezésekkel is, ami szorosabb értelemben vett „előjárókat”, egyházi felsőbbiségeket jelent. Ezeket az „előjárókat” olyan szavakkal buzdítják hivatásuk -betöltésére, melyek messze túlmennek a pusztán „gondnoki” tisztségen és olyan megbízatást és felhatalmazást feltételeznek, amely sem egyéni kiemelkedés, sem a nép választása, sem a karizmák alapján meg nem magyarázható. Kormányzati hatalmat árul el például Szent Péternek az a szava a püspökökhöz, hogy: „Legeltessétek (kormányozzátok) az Istennek rátok bízott nyáját” (1 Pét 5, 2) és hasonlóképp kormányzói és tanítói hatalmat, fejez ki Szent Pálnak a hívekhez intézett emez in-

telme: »Emlékezzetek meg előjáróitokról, akik nektek az Úr igéit hirdették» (Zsid 13, 7). Szent Pál az Efezusban összehívott „véneket” (presbyterek) a következő szavakkal buzdítja: „Vigyázzatok magatokra és az egész nyájra, melyért titeket a Szentlélek püspökökké (episcopos) tett Isten anyaszentegyházának kormányzására, melyet a maga vérével szerzett” (Ap 20, 28). Itt tehát a „presbyter” és „episcopos” szavakat vegyesen használja, s ami fő, egyenesen a Szentlélekre vezeti vissza az anyaszentegyház „kormányzására” irányuló hatalmukat. Az apostolok maguk püspököket szentelnek fel, nem egyszerű kijelöléssel, helybenhagyással, hanem ünnepélyes kézfel tétellel, amely által isteni küldetésüket jelképezik. Timotheusnak szent Pál ezt írja: „Kértelek téged, hogy Efezusban maradj és hagyd meg némelyeknek, hogy különbözöt ne tanítsanak és ne figyelmezzenek a mesékre” (1 Tim 1, 3. 4). Titusnak viszont így ír: „Ez ókért hagy tálak téged Krétában, hogy amik hátravannak, eligazítsad és rendelj városként egyházi szolgálát, amint én meg is hagytam neked... A püspöknek vétek nélkül kell lennie 'mint Isten sáfárjának’” (Tit 1, 5. 7). Az Apostolok Cselekedetei szerint Szent Pál és Barnabás a híveknélk „gyülekezetenként; egyházzolgálát (presbytereket) rendeltek (a görög szöveg szerint: kézfeltétellel szereztek), imádkozván és böjtölvén, a/ Úrnak ajánlák őket, akiben hittek” (Ap 14, 22). Szent Pál Timotheust így inti: „Ne hanyagold el a kegyelmet, mely bened vagyon, mely neked adatott a prófétálás által (a felszentelés szent igéi által) az egyházzolgálát kézfeltételével” (1 Tim 4, 14). Majd másutt ismét: „Ez oknál fogva intelek, hogy gerjessz fel az Isten malasztját? mely benned vagyon az én kezeim rádtétele által” (2 Tim. 1, 16). Titusznak ezt írja: „Ezekről szólj és ints és dorgálj minden hatalommal. Senki se vessen meg téged” (Tit 2, 15).

Mit jelent mindez egyebet, mint hogy az apostolok a püspöki és papi. hivatalt Istentől rendelt kormányzati hatalom letéteményesének tekintették? Ezért is nevezi Szent János apostol a Jelenések könyvében a püspököket egyenesen „angyaloknak”, azaz Isten küldötteinek (Jel 2), Nyoma sincs tehát az apostolok felfogásában annak, amit a modern katolikusellenes elméletek vallanak, mintha az eredeti, ősi kereszténység „hierarchiamentes” lett volna. Ellenkezőleg: az ősegyház már az apostolok kora óta szigorúan hierarchikus szervezetű és jellegű volt. S ez nem volt véletlen fejlődés vagy hallgatólagos emberi megegyezés eredménye; a püs-

pöki és papi tekintélyt egyenesen Krisztus rendelkezésére vezették vissza.

Érdeemes az ősegyháznak erre vonatkozó felfogását közelebbről szemügyre venni.

*Az ősegyház tanúsága a hierarchikus
egyházszervezet mellett.*

Az ősegyház irodalmi maradványaiban nyoma sincs a modern egyházfejlődési elméletnek. Mindjárt lelegejétől fogva mint Krisztustól eredő lelki hatalmat tekintik az egyházi elöljárók felsőbbségét.

Római Kelemen pápa, ki az első század vége felé élt, levelet ír a korintusiakhoz, akik azzal támadtak fel egyházi elöljáróik ellen, hogy vannak a gyülekezetben náluknál tanultabb és idősebb férfiak is, azoknak kellene elöljárniok. Kelemen ezért szigorúan megfeddi őket, „Csúnya, nagyon csúnya s a keresztény élethez nem illő dolgokat hallunk, testvéreik – írja; – azt, hogy az erős és régi korintusi egyház egyik vagy másik ember kedvéért lázadást szít a presbyterek ellen.” A presbyter szót az egész levélben vegyest használja a προηγούμενο; és ηγούμενος szavakkal, amelyek elöljárót, főlebbvalót jelentenek. Kifejti, hogy az egyházi hivatalok: apostoli utódlás folytán jutottak jelenlegi birtokosaikra. „Az apostolokat, -- mondja Kelemen – az Úr Jézus Krisztus küldte ki, hogy nekünk az evangéliumot hirdessék... Kiindultak tehát s hirdették az Isten országának eljövetelét. A tanyákon s a városokon szertieiszét az ígét hirdetvén, miután azok elsőit lélekben megerősítették, püspököket és diakónusokat rendeltek azok számáüR, akik hinni fognak.” (42) „Kirendelték az előbb mondottakat s parancsot adtak, hogy az után, ha ezek meghalnak, más kipróbált férfiak vegyék át az ő hivatalukat” (44). „Azért, akiket ezek (az apostolok) állítottak fel, vagy utánuk a többi jeles férfiak az egész Egyház hozzájárulásával,... azokat, úgy ítéljük, nem szabad hivataluktól megfosztani, mert nem csekély lenne bűnünk, ha azokat, akik feddhetetlenül és szentül mutatták be az áldozatot. a püspökségtől elmozdítanék,” „Ti tehát, akik a lázadást kezdtetek, engedelmességben hajoljatok meg a presbyterek előtt és penitenciául fogadjátok a megfeddést.” Világosan feltünteti a hierarchia hármass rangfokozatát a következő mondat: „A legfőbb papnak megvan a maga hivatala, a (fő-) papoknak meg van jelölve a maguk helye s az alsó papságnak (levitáknak) ki van jelölve a maguk működése, a vilá-

giakat pedig a világiak törvényei kötelezik.” Egészen kétségtelen, hogy Kómái Kelemen élesen megkülönbözteti a világiakat (λαϊκοί) a papságtól s a papság kebelén belül is az alsó papságtól a voltaképeni (fő) papokat, vagyis püspököket és a legfőbb püspököt. Íme, így tanúskodik a katolikus, hierarchikus egyházszervezet mellett a legrégebbi egyház fel-fogása.

Úgy látszik, nemcsak Korintusban, hanem más hitközségekben is megvolt a hajlandóság, hogy többre becsüljék azokat, akik természetes tehetségeik vagy természetfeletti karizmáik révén kitűntek, azoknál, akik az egyház hivatalos előljárói voltak. A „*Tizenkét apostol tanítása*” című ősrégi könyv, amely Krisztus után 70-80 táján eredt, ezt az intelmet tartalmazza: „Ne vessétek meg őket (az episkoposokat és diakónusokat), mert ők érdemelnek köztetek a próféták és egyháztanítókkal együtt tiszteletet”. „Ők mutatják be az áldozatot s ők hirdetik a próféták és egyháztanítókkal együtt az igét”. (15, 1. 2). *Jusztin* vértanú is azt írja Apológiájában, hogy az egyház előljárói végzik a nyilvános istentiszteletet: „A testvérek előljárójuk elé hozzák a kenyeret s a víz és bor poharát, melyet ő elővesz s mindnyájunk Atyjának dicséretére s dicsőségére szentel a Fiúnak és Szentléleknek nevében ... S miután az előljáró a könyörgést elvégezte s az egész nép vele együtt imádkozott, akkor azok, akiket diakónusoknak nevezünk, a kenyeret s a bort és vizet, melyekkel a hálaadás történt, a jelenlevők között szétosztják és a távollevőkhez elviszik.” (Ápol 1, 65). „A vasárnapi napon mindnyájan egy helyre jönnek össze, akik akár a városokban, akár a mezőkön laknak s itt felolvassák az apostolok iratait vagy a próféták könyveit, amennyire az idő engedi. Miután az olvasást befejezték, az elől járó (προεατώ;) intelmet és buzdítást mond az annyira jeles dolgok követésére... Akik bővelkednek és adni akarnak, tetszésük szerint, ki mennyit akar, adnak s ami összegyűl, leteszik az előljárónál és ő . . . minden Ísésesnek gondját viseli.” (u. o. 67). Tehát az „előljáró” valóban ugyanaz, mint aki áldozatot mutat be és prédikál; szóval az Egyház kormányzója a pap, a püspök.

Egy másik ősrégi könyv, a *Hermas Pastor*-a szintén felemlíti az episcopust, presbytert és diakónust. Felemlíti a „prófétákat” is, a tanítókat, akik azonban nem tartoznak az egyházi hierarchiához.

Az ősegyház hierarchikus szervezetének koronatanúja *Ignác* vértanú püspök († 107 körül), akinek leveleit a pro-

testánsok épen ezen a címen igyekeztek igazcíműségüktől megfosztani. Ez a kísérlet azonban csődöt vallott, mint ezt *Lightfoot* és *Funk* kimutatták. Ignác leveleit már *Polikárp* és *Euzébius* is említik és dicsérik. E levelek szerint az Egyházban a püspökök (episcopi), papok és diakónusok viselnek hivatalt, úgyhogy: „a püspök Isten helyén elől jár, a papok az apostoli szenátus helyén s a kedves diakónusok végeik a Jézus Krisztus által rájuk bízott szolgálatot” (Magn. 6, 1). „Hogy az engedelmisségben tökéletesek legyetek, alárendelve a püspöknek és a papoknak s mindenben megszenteltesetek” (Eph. 4, 1). „Mert bárkit küld a család atyja (Krisztus) az ő családjának kormányzására, azt úgy kell fogadnunk, mint őt magát, aki küldi. Világos tehát, hogy a püspököt úgy kell tekinteni, mint magát az Urat” (Eph. 6, 1). Másutt megdicséri Zothius diakónust, mert „engedelmes a püspöknek, mint az Isten irgalmának és a papságnak, mint Jézus Krisztus törvényének” (Magn. 2). És bárha a püspök fiatalabb is, a hívek és a papok engedelmeskedni kötelesek neki, „éé nem is annyira neki, mint atyánknak, Jézus Krisztusnak, mindnyájunk püspökének” (Magn. 3, 1). „Törekedjetez tehát megerősödni az Úr s az apostolok tanításában ... a ti méltó püspökötökkel és papságtok méltóképen egybefűzött lelki koszorújával s az Úrnak tetsző diakónusokkal” (Magi). 13, 1). „Mindnyájan tiszteljék a diakónust, mint Jézus Krisztust, amint tiszteljék a püspököt is, aki a népnek atyja, a papokat pedig mint Isten szenátusát, és az apostolok gyülekezetét. Ezek nélkül nincs Anyaszentegyház” (Trail, 3, 1). Majd az eretnokségről szólva így beszél: „Az ilyenektől óvakodjatok. Ez pedig úgy lesz meg, ha sem fel nem fuvalkodtok, sem el nem szakadtok az Úr Jézus Krisztustól, sem a püspöktől, sem az apostolok parancsaitól. Aki az oltáron belül van, az tiszta, aki pedig az oltáron kívül van, az nem tiszta” (Trail 7). De a püspök „nem önmagától, sem az emberektől, sem dicsőségvágyból, hanem az *Atyának és az Úr Jézus Krisztusnak kegyelméből kapta a kormányzás hivatalát*” (Philad, 1, 1). „Akik Istenéi és Jézus Krisztuséi, azok a püspökök vannak” (Philad. 3, 2). „Akkal beszéltem, azok között nagy szóval, Isten szavával kiáltottam: engedelmeskedjetez a püspöknek, mint Jézus Krisztus az ő Atyjának és a papságnak, mint az apostoloknak, a diakónusokat pedig tiszteljétek mint Isten rendelését. A püspöktől különválva senkise teyzen semmit, ami az Egyházra vonatkozik. Az az áldozat (eucharistia) tekintessék érvényesnek, amit a püspök végez, vagy

akit ő felhatalmaz ... A püspök nélkül sem keresztelni nem szabad, sem szeretetlakomát ülni, hanem *amit ő helyben, hagy, az kedves az Úr előtt is*” (Smyrn. 8).

Ezeket a kijelentéseket olvasva (bármennyire ingadozó s kiforratlan még az akkori egyházi nyelv terminológiája), csodálkozva kell kérdeznünk, mikép lehetett ily világos és nyomatékos tanúbizonyságok után annak még csak a gondolatára is jntni, hogy az ősegyház nem ismerte a hierarchiát, vagy hogy az egyházi előjárók csak „templomi gondnokok” voltak j

Ignációhoz hasonló kijelentéseket olvasunk egyébként *Polykárp* vértanúnál is, akiről maga Irenaeus, az ő tanítványa, mondja, hogy maguk az apostolok tették meg smyrnai püspöknek. Polykárp szintén azt mondja, hogy minden hívő tartozik engedelmeskedni „a papoknak és diakónusoknak akár Istennek és Jézus Krisztusnak”. Üres fontoskodás, amit egyesek az ő tanúságtétele ellen felhoznak, hogy t, i. Polykárp seholsem nevezi magát „püspöknek.” De nem elég-e, hogy leveleit így kezdi: „Polykárp és az ő papjai”! S ha ő maga szerénységből nem nevezi is magát püspöknek, Ignáo viszont így ír hozzá intézett levelében: „Polykárpnak, a smyrnai egyház püspökének” . . .

Teljes bőséggel terjeszkedik ki a hierarchia kérdésére az ősegyháznak egyik legjobb tanúja, a vértanú-püspök, *Irenaeus* († 202). Egész könyvet ír arról, mikép maradhatunk meg az igaz hitben s az apostolok tanításában s a feleletet erre a kérdésre abban adja meg, hogy hiszen ott vannak az apostolok által rendjelt vagy ezek utódaitól felállított püspökök, elsősorban a római püspök: aki ezekkel tart, az van Krisztus igaz hitében. „Felsorolhatnók azokat, akiket az apostolok tettek meg püspököknek és ezeknek utódait egészen minmagunkig ... De mivel nagyon hosszú lenne ebben a kis könyvben valamennyi egyháznak utódlásait felsorolni, itt csak a legnagyobb, a legrégebb és mindenki előtt ismert egyháznak, annak, amit a két dicsőséges apostol Péter és Pál Rómában alapított és szervezett, az apostoloktól átvett hagyományát s a püspökök sorozata révén egészen napjainkig hirdetett hitét ismételjük s ezzel minden tévtanítót megszégyenítünk.” S ezzel felsorolja a római püspököket az apostolok idejétől egészen Eleutherius pápáig, aki „most a 12-ik püspök az apostolok óta.” (Adv. haer. 3, 3). A tévtanítók tehát – mondja tovább – „sokkal későbbiek, mint a püspököd akiknek az apostolok az egyházakat átadták” (u.

o. 5, 20). Olyan kereszténységről, amely püspökök és hierarchia nélkül valaha fennállott volna, Irenaeus nem tud. Ezt csak a modern katolikusellenes elfogultság találta fel.

Hasonlóképp támad a tévtanítók ellen az akkor még katolikus *Tertullian* is „De praescriptione haereticorum” című művében: „Mutassák ki hát (az eretnekek) az ő egyházaik eredetét; fejtsek ki püspökeik sorozatát, hadd lássuk, van-e olyan kezdettől folyó utódlásuk, hogy valamelyik első püspökük valamelyik apostolnak vagy olyan apostoli férfiúnak volna utóda, aki az apostolokkal együtt maradt. Mert az apostoli egyházak ilyen módon mutatják ki régiségüket” (32). A keresztiségét megadni – írja ugyanott – a „legfőbb pap joga, azaz a püspöké; azután a papoké és diakónusoké, de nem a püspök akarata ellen, az egyház becsületéért, ami ha megvan, megvan a béke is” (De bapt. c. 17).

Hasonlóképp hosszasan idézhetnők *Alexandriai Kele-ment*, *Origenes*, *Cyprian* és másokat, akik mind jóval előbbi korban éltek, mint amikor Harnackék szerint a katolicizmus mint szervezet kialakult.¹ Az őskereszténységnek ez a tömeges tanúságtétele az ősegyház hierarchikus szervezete mellett oly fényben ragyog, hogy csak vakmerőségnek tekinthetjük a katolicizmus ellenfeleinek velük való szembehelyezkedését. A sok közül csak Cypriánriak, a 3-ik század közepén vértanúhalált halt karthágói püspöknek néhány szavát idézzük még.

Cyprian már első levelében azt tanítja, hogy az Egyházban Isten rendelése szerint van papság és világi elem, vannak „klerikusok” és „laikusok”. „Akik az isteni (eredetű) papság kitüntetettjei és a papi hivatalt elnyerték, azok csupán az oltárnak, áldozatoknak, imádságnak és könyörgésnek éljenek” (Ep. 1, 2). A diakónusok és papok engedelmeskedjenek a püspöknek (Ep. 3, 3. 16, 1). Csak azok az igazi hívek, akik a püspökkel tartanak: „S ha egy csökönyös és kevély népség engedetlenül el is távozik, az Egyház nem távozik el Krisztustól s az Egyházban van a nép, amely papjaival (püspökeivel) egyesül s a nyáj, mely pásztorához hű (pl eb s sacerdoti adunata et pastoris suo grex adhaerens). Ezért tudnod kell, hogy a püspök az Egyházban van s az Egyház a

¹ „El lehet mondani, hogy a birodalmi egyház abban a pillanatban volt készen, amikor Dioklecián a birodalom nagy újjászervezését megkezdte... Ekkor lett kész a katolicizmus.” (Dogmengeschichte I⁸ 417. » köv.)

püspökben *s aki nincs a püspökkel, nincs az Egyházban s hiába hízelegnek maguknak azok, akik Isten papjával békében nem élnek s csúszva, bujkálva bizonyos embereknél áldozhatni vélnek, holott az Egyház, amely katolikus és egyetlen, nem szakadt meg és nem oszlott meg, hanem igenis egybeforrott s egymás közt a papság ragasztékával össze van kötve*” (66, 8). De maga a püspök „sem tarthatná meg püspökségét, mégha régiebb püspök volna is, ha püspöktársainak testületétől s az Egyház egységétől elszakadna” (55, 24).

Ezek a kijelentések együtt és külön-külön mindannyi lángoló apológiái a katolikus, hierarchikus egyházfogalomnak. Nincs igaza tehát Marsiliusnak, nincs igaza Luthernek és Kálvinnak, akik szerint az Egyházban minden ember pap s a lelkészt csak a hívek bizalma küldi ki igehirdető tisztére s nincs igazuk a modern egyházfejlődési elmélet hirdetőinek sem, akik szerint a katolikus egyházszervezet csupán akaratlan, lassú fejlődés eredménye s szemben áll az ősegyház, az első kereszténység ellenkező gyakorlatával.

Ha a felhozott bizonyságokkal szemben egyesek arra hivatkoznak, hogy a püspökök választásába régen a nép is befolyt, abból a mi tételünkre nézve semmisen következik. Mert először is nem bizonyítható, sőt nem is áll, mintha kezdetben a nép választotta volna az Egyház püspökeit. A nép kijelölhetett, kérhetett valakit; (a pápát is így választották régemte), de ezzel a kijelölt még nem lett püspökké, oda felszentelés és legalább hallgatólagosan a püspökök (és a pápa) helybenhagyása is szükséges volt. S ami fő: hatalmukat nem attól nyerték, aki megválasztotta vagy kijelölte őket, hanem az Istentől eredeztették s a törvényes apostoli utódlás jogán az apostoloktól vezették le. Az idézett legrégebb egyházírók is mind arra utalnak, hogy csak az az igazi püspök, aki az apostoloktól való *törvényes leszármazásban* (surcessio) nyerte a püspöki felszentelést. Cyprián különben nyíltan is hangoztatja, hogy a népnek sem püspökválasztási, sem püspöketelési joga nincs (Ep. 67, 3. 4. 5).

Ugyanezek a bizonyságok nyilvánvalóvá teszik, hogy az egyházi hierarchia kezdettől fogva főleg *hármás*, Krisztustól rendelt rangfokozatot foglal magában: a püspököt, papot és diakonust. A püspök bírja az apostoli utódok hatalmának teljességét, a pap a püspök segítőtársa s kisebb dolgokban helyettesítője, a diakonus pedig a papnak és püspöknek

a szent cselekményekben segédje. Valamennyi felett pedig nem mint külön egyházi rend, hanem mint legfőbb joghatóság kimagaslik a római püspök, mint Péter utódja s így az egész Egyház feje. Az alszerpapi intézzeny s az úgynevezett kisebb rendek (gyertyavivők, exorcisták, lektorok és kapusok) már csak egyházi alapítások s azok felvétele nem bír szentségi jelleggel.

A racionalisták taktikája.

A fentiekkel szemben a katolikusellenes felfogás védői folyton csak arra hivatkoznak, hogy az ősegyház terminológiája, kifejezési módja még határozatlan és az „episkopus”, „presbyter”, „sacerdos” stb. szavaknak nincs még meg az a szorosan körülhatárolt s egymástól megkülönböztetett értelmük, mint a későbbi Egyházban. Azonban ez itt egyáltalában nem határoz. Akár tettek különbséget az ősegyház atyái presbyterek és episkopusok között, akár nem, bizonyos, hogy a közönséges hívők és a hierarchikus személyek között éles volt a megkülönböztetés s ez az Egyház hierarchikus alkotmányát a legelső korokban kétségen kívül helyezi.

Enélkül a különbségtétel nélkül nem volna semmi értelme annak a nagy tiszteletudásnak és az alárendeltség folytonos hangoztatásának, melyet például Ignácnál, Polikárpnál Irenaeusnál stb. találunk, ha az episkopusok és presbyterek pusztá korelnökök vagy házgondnokok voltak volna; nem volna értelme annak sem, hogy Pál az „Isten kegyelmére” hivatkozik, mely a tőle fölszentelt püspöktársakra az ő „kézfeltétele által” szállt; nem volna értelme annak sem, hogy ezek a „házgondnokok” és „korelnökök” eucharistat mutatnak be, bűnöket bocsátanak stb., amiről pedig az ősegyház írói bőven tanúskodnak a püspököket és presbytereket illetőleg. A presbyteri és episkopusi hivatal kezdettől fogva *lelki* hivatal volt, a Krisztus rendelte megszentelő eszközök, a lélekkormányzás és tekintélyszerű tanítás hivatásos közegeinek hivatala és semmiféle emberi küzdelemre vagy bensőleg átalakító fejlődésre nem volt szükség, hogy e közegek lelki hatalmát a hívek is elismerjék.

De nem is áll, hogy az őskeresztények nem tettek volna éles különbséget a különböző hierarchikus rangfokok között, mint a fentiekben láttuk. Az elnevezések lehettek kezdetben ingadozók, de a lényeg: a hierarchia hármas rang fokozata pontosan megállapítható írásaikban, (L. pl. fentebb Ignác vértanú nyilatkozatait.)

Ha erre a racionalisták azt felelik, hogy mindazok a helyek, melyekből a mi érvelésünk folyik, pusztá későbbi toldalékok, erre mi azzal felelünk, hogy aki ilyesmit állít, annak bizonyítania is kellene s tudományellenes eljárás az, amely nem a következtetéseket méri az adott tényekhez és történelmi adatokhoz, hanem a történelmi adatokat szabdalja meg aszerint, amint önkényesen fölállított hipotézisével összhangban vannak vagy sem. Joggal mondja erről az eljárásról *Pesch* Krisztián: „Ha netán az érveket kérdeznők, melyekre ez a modern hierarchia-fejlődési elmélet épült, tudnunk kell, hogy minden érvelésnél sokkal egyszerűbb eljárási mód is van s ez a következő: Az első évszázadok összes iratait két részre osztjuk; azokról, amelyekben véletlenül nincs szó az egyházi hierarchiáról, kijelentjük, hogy ezek a régebbi írások; azokra pedig, amelyek a hierarchiáról beszélnek, ráfoglaljuk, hogy későbbi szerzemények. Ebből azonnal nyilvánvalóvá lesz, hogy a hierarchia késői eredetű. Ha pedig azokban az iratokban is megtaláljuk a hierarchia nyomait, amelyeknek ősrégi eredetét valamennyien kénytelenek vagyunk elismerni, mint például a Máté-evangélium 16, 18 és 18, 19 részletét, akkor egyszerűen ki kell jelentenünk, hogy legalább ezek a szövegrészek nem eredetiek, hanem későbbi toldalékok. És ha valaki azt kérdi, mily jogcímen állítjuk ezt mindennemű kritikai tanúságtétellel szemben, hivatkozunk egyszerűen a „történelmi érzékünkre” s aki ezt föl nem fogja, arról jelentsük ki, hogy nincs „történelmi érzéke”. Nagyobb hatás kedvéért mindenesetre minél több részletkutatást szőjünk be a tárgyalásba, akár a dologhoz tartozik, akár nem s akkor bizonyosan sokakat, végül talán még magunkat is meggyőzzük róla, hogy nagyszerűen bebizonyítottuk állításainkat. Holott a valóságban az érvnek és bizonyítéknak még árnyékával sem szolgáltunk.”¹ Csak az az irány érheti be ezzel az érvelésmóddal, amely kétségbeesésében mint a hajótörött minden szalmaszál után kapkod és amelynek minden igaz és minden jó, ami az Egyház ellen megy.

A tudományos lelkiismeretet mindenesetre százzszorta jobban megnyugtatja az a módszer, mely a történetileg biztos tények alapján kijelenti: ha az evangéliumot minden ok nélkül vissza nem akarom vetni, ha Krisztus, az apostolok és az ősegyház nagy atyáinál nem akarom többre

¹ *Praelectiones dogmaticae* I. *Institutiones propaedeuticae ad sacram theoloeriam*, 4. kiadás, 239.

becsülni a modern racionalista előítéleteket, akkor a Krisztus-alkotta kereszténységet egyesegyedül az egyházas kereszténységben lelhetem meg s akkor a divatos különbségtétel kereszténység és egyháziasság között, vagy ha úgy tettem, a vallásosság és „klerikalizmus” között, egyszerűen tartalmatlan frázis, modern, de nem Krisztusra visszamenő találmány. S akkor egyedül az az *egyházas* kereszténység nevezheti magát joggal Krisztus intézményének és alapításának, mely a hierarchikus egyházszervezetet Krisztus akaratára vezeti vissza.

„Egy az Isten és egy a Krisztus és egy az Egyháza és egy a tanítóhivatal (cathedra), melyet az Úr szava Péterre alapított. Más oltárt állítani vagy más papságot szervezni az egy oltáron és egy papságon kívül nem lehet. Aki másutt gyűjt, szétszór”, mondja az ősegyház egyik legragyogóbb képviselője, Cyprián. (Ep43,5) „Egy az Egyház, – folytatja – az, amelyet Krisztus, a mi Urunk, egységes eredetében és szervezetében Péterre alapított.” (Ep70,3)¹

¹ Egyházzellenes írónál nem ritkán találkozunk a *Pseudo-Izidor-féle* rendelet-gyűjteményre való hivatkozással. A IX. században ugyanis forgalomba került egy könyv, melyet előszavának egy utalása miatt sokáig *Sevillai Szent Izidor* munkájának tartottak, s amely nagy csomó régi egyházi törvényt és rendeletet tartalmazott, többek között a püspök és a pápa joghatóságára vonatkozólag. Az Egyház ellenségei szerint a pápai és püspöki joghatóság elsősorban ebből a műből szivárgott volna bele az egyházba s íme: erről a műről kislát, hogy jórészt hamisítvány! A felhozott „rég” okiratok közül körülbelül 100 darab hamis!

Ez az okoskodás azonban teljesen hibás. Az ismeretlen szerző, valószínűleg Benedek levita, a IX. századbeli Frank-birodalom rettenetes állami és egyházi felfordulásában azzal akarta a tekintélyt erősíteni, hogy egyházi törvénykönyvet állított össze, s abban maga költött jócsomó „rég” egyházi rendeletet. Ezek az okiratok hamisítványok, de csak alakilag, tárgyilag nem! Nincs bennük semmi olyan, amely régebbi s valódi egyházi iratokban s rendeletekben meg ne lett volna. Amit a pápai és püspöki tekintélyről tanít, tárgyilag semmi lényeges dologban nem új; ami kevés és lényegtelen újat a magából tett hozzá a régi egyházi törvényekhez, az viszont soha nem is ment át az egyházi használatba (pl. amit az egyházi fellegbezesekről írt). Világos jele ez annak, hogy az Egyház nem tulajdonított különösebb súlyt ennek az apokrifnak. A pápaság s a hierarchia tana sokkal régebb, komolyabb és súlyosabb tanúbizonyságokra támaszkodott, mint azt épen kifejtettük. Ep azért a Pseudo-izidori ellenvetést ma már komoly ellenfél fel sem említi; abból, amit egy jámbor, de naiv ember a IX. században hibázott, a pápaság tanára nézve nem következik egyáltalán semmi.

*Belső okok a hierarchikus egyházszervezet
szükségessége mellett.*

Azoknak, akik a kereszténység vallási egységét megbontani törekednek, továbbra is kitűnő agitációs eszköz fog maradni a vallásnak a „klerikalizmustól” való megkülönböztetése, az „eredetileg egyéni” és a „később kifejelett” hierarchikus kereszténység szétválasztása. De aki Krisztus tanainak szellemébe csak némileg is behatolt, aki az ő gondolatait s világosan hangoztatott törekvéseit komolyan figyelembe veszi, magától értetődőnek fogja találni, hogy Krisztus hierarchikus alapon szervezett egyháziasságot akart. Hiszen Krisztus mindig az összetartást, a szeretetet, az egységet és testvériességet hangoztatja, azt, hogy egymást segítve, együttes munkában, a közös istentisztelet- és közös törekvésben rejlő fölhasználásával szolgáljuk őt s keressük örök üdvünket. Hogyan hanyagolhatta volna el akkor a testvéresülés, a vallási szervezkedés és társulás eszméjét?

Hogyan lehetett volna neki közömbös, hogy követői rendszeres együttműködésben, alkalmas szervezet keretében érvényesítik-e az összetartás és egységesség erőit, vagy pedig kiki magára hagyatva pusztán egyéni ötleteit s buzgólkodását ismeri el legfőbb zsinórmértékül? Hogyan mellőzhetette volna az egységesség intézményesítését s azon erők fölhasználását, melyek az egyházas hitélet rendszeres fejlesztésében és irányításában rejlenek? Hiszen előre tudhatta és mint Istenember tudta is, amit ma oly általánosan tapasztalunk, hogy ahol a szigorú egyházas szellem, a középponti kormányzó, tanító és megszentelő hatalomtól való függés, szóval az egyháziasság megszűnik, ott a kereszténység mint életirányító tényező is mindenkép háttérbe szorul s végül üres jelszóvá zsugorodik. Mindennapi tapasztalat, hogy csak ahol erős egyházas szellem él, ott van rendszeres hitélet, ott van istenfélelem, istenkeresés, Krisztuskövetés, szívtisztaság, szeretet, keresztény erények s viszont az egyháziasságtól elválasztott „kereszténység” rendesen nem egyéb, mint a hit közöny és krisztustalanság palástolója.

Ha pedig Krisztus egyháziasságot akart, akkor eleve bizonyos, hogy tekintélyen alapuló rendet is akart, felsőbb-ségi és alárendeltségi viszonyokat, melyek nélkül minden testület biztos szétbomlásnak néz elébe, miní olyan szervezet, amely fej vagy szív nélkül „él”.

A hierarchia visszaélései.

Igaz, hogy minden intézményhez, amelyben emberek szerepelnek, hibák is tapadnak s amíg Krisztus emberek által kormányoz, a híveknek mindig meg kell küzdeniök azzal a nehézséggel, hogy lelki vezéreikül emberileg tévedhető és bűnös halandó-társakat kell elismerniük. Krisztusnak ezt a nehézséget előre kellett látnia. S ő nemcsak előre látta, hanem maga végig is tapasztalta: hiszen első hivatal az oka, Egyházának első pápája, személyesen megtagadta őt; egy másik választottba, kit ő maga hívott meg az apostoli hivatalra, árulója lett. És mégis: Krisztust sem Péter, sem Júdás példája nem riasztotta vissza attól, hogy mégis csak embereket ne rendeljen Egyháza kormányzóiu. A hivatalt és felső küldetést tehát okvetlenül szét kell választani az azt hordozó ember személyes gyarlóságai, botlásai és hibáitól. Valamint az orvosi, a katonatiszti, a mérnöki pálya és intézmény nem lehet sem helytelen, sem felesleges azért, mert vannak bűnös orvosok, katonatisztek és mérnökök, sőt még csak azért sem, mert például vannak orvosok, akik önmagukat gyógyítani elmulasztják, épp úgy a papi vagy hierarchikus intézményt sem lehet azon a címen fölöslegesnek mondani, mert egyik-másik képviselője méltatlanul tölti be a magas, isteni tisztet.

Egyébként abban gyakran közönséges ravaszság rejlik, ha bizonyos oldalról állandóan felszínen tartják a papok és püspökök hibáit, az egyháztörténelem pápáinak ballépéseit; ravaszság azért, mert a papok, püspökök és pápáknak éppen azon hibáit, melyekről legtöbbet beszélnek az Egyház ellenségei, majd mindig azok a kényszerhelyzetek magyarázzák meg, amelyekbe külső, profán, egyházzellenes befolyások sodorták az egyháziakat. Azok az irányok támadják az Egyházat méltatlan papjaiért, akik maguk okozzák, hogy az Egyháznak méltatlan papjai vannak, amennyiben az Egyház elvilágiasodására minden lehetőt megtesznek.

A VI. Sándorokat, a pápaság történetének legszomorúbb alakjait, éppen azok a világi befolyások ültették Szent Péter székébe, amelyek ma is az egyházi liberalizmus szószólói. A jozefinizmus és gallikanizmus, mely minden belső reformot sokáig előre lehetetlenné tett, az államhatalom beavatkozása volt. A papság neveltetését, az egyházi hivatalok szabad betöltését, a független kinevezéseket majdnem

mindenütt kiragadták az Egyház kezéből. Gondoskodtak róla, hogy a legméltóbb, a legbuzgóbb, legtisztább, legapostolibb lelkű papok ne érvényesülhessenek s ha aztán az ő általuk kinevezett vagy kieroszakolt papok vagy püspökök mulasztásokat követtek el, akkor az Egyházra mutattak, mintha az volna felelős az« ő államcsínyjeik következményeiért. Nem engedték, hogy az Egyház függetlenül nevezze ki saját főpásztorait, függetlenül reformálja szerzeteit, függetlenül nevelje papságát s függetlenül érvényesítse az egész egyházi élet fölött legfőbb felügyelői jogát s azután az Egyházra dobnak követ, ha az állami és világi beavatkozások megtermik szomorú gyümölcsüket. Bezzeg ahol tisztán az egyházi és vallási szempontok irányítják az egyházi hivatalok betöltését, mint pl. Hollandiában, Amerikában stb., ott a papság értelmi és erkölcsi színvonal dolgában csodálatos magaslaton áll.

Ha az is megtörténhetett, hogy egyes országokban másvallásúak, sőt az Egyház közismert ellenségei nevezték ki a püspököket és nagyvárosi plébánosokat: nem perfidia-e aztán, ha utóbb ugyanezek az ellenségek szemfogatva jajgatnak, hogy a papság nem felel meg hivatásának'?

Állandó tünet az is, hogy ugyanazok, akik a rossz papokat állandóan nyilvántartják és megfigyelik, viszont a meghatározottabban útját állják minden egyházi reformmunkának, minden javítási kísérletnek. Éppen az ú. n. antiklerikális elemek azok, amelyek azonnal pártját fogják minden fegyelmezetlenségnek, minden erkölcstelen életű, liberális, hűtlen papnak, minden hittagadónak és árulónak. Nem a rossz papokat üldözik, hanem ellenkezőleg azokat, akik kötelesség'üket lelkiismeretesen teljesítik, akik tiszta élet, tudományos képzettség s a lelkek üdvéért való buzgólkodás dolgában leginkább kitűnnek. Valamennyi egyházüldözésnél legelsősorban a szerzetesrendek, még pedig első helyen a legfegyelmezettebb és legerkölcösebb szerzetesrendek ellen megy a harc, azokat száműzik legelőször.

A rossz papokra való hivatkozás tehát nem tárgyilagos, hanem merőben taktikai okokból választott kifogás. A katolikus Egyház ereje éppen a papság, a hierarchia; természetes, hogy ez ellen dül az Egyház ellenségeinek legádázabb harca. Sebaj! Reá is vonatkozik a Megváltó ígérete, hogy „a pokol kapui nem vesznek erőt rajta”. (Mt 16, 18).

III.

Melyik az igaz Egyház?

Mihelyt kutatásaink eredményeképp az a tétel bizonyosodik be előttünk, hogy Jézus nem az egyéni rajongáson vagy átélésen alapuló vallásosságban, hanem az egy házias, társulati szervezkedésben látta tanainak intézményesítését s evangéliumának megvalósulását, azonnal felöltik előttünk az a további kérdés is: hol van hát ez a Krisztus-alapította Egyház¹? S ha esetleg több oly társulás ötlük elénk, mely magát Krisztus-egyháznak nevezi, melyikben találjuk fel annak ismertetőjeleit, hogy igazán Krisztus Egyháza, az ő „országá”, az ő „nyája”, az ő „családja”, mellyel ő, bárha titokzatos módon, „együtt van mindennap a világ végezetéig”?

Ez a kérdés lehet némelyek szemében kényes, másokéban elavult és ízetlen, de minthogy azonos a mindig új és mindig időszerű kérdéssel: hol van Krisztus? azért elkerülhetetlen azokra nézve, akik Krisztust őszintén keresik. Jól tudjuk, hogy a szomorú egyházszakadás óta nagyon sok keresztény testvérünk nem tagja többé az Egyháznak, hanem azoknak a felekezeteknek kötelékébe tartozik, amelyekbe beleszületett s a gondolkör, mely őket gyermekkoruktól fogva körülfogta, annak csaknem még a lehetőségét is kizárja, hogy e téren megértsenek minket. Ezt a rájuk nézve akaratlan elzárkózást sajnálattal vesszük tudomásul s bizr fositjuk őket arról, hogy velük szemben ildomtalanak találják a 16-ik századbeli ama hitvitázók hangját, mely a tudatos pártosokkal szemben helyén lehetett, de a vétektelen tévedőkkel szemben keményszívűség és bárdolatlanság volna. Viszont a tárgyi igazság s a krisztusi örökség szeretetéből nem tartózkodhatunk attól sem, hogy a kérdést tárgyilagosan meg ne vizsgáltsuk.

Egyelőre csak egyet fogunk bebizonyítani, azt, hogy Jézus mindenesetre nem százféle egymástól különszakadt, elvileg és érzelmileg egymást megtagadó testületben látta működésének célját, hanem egyetlen egy nagy, világot átölő Egyházat akart alapítani, hogy tehát a szekták és felekezetek, a szakadások és letördelések nagy romhalmaza semmi-

esetre sem képviselheti az ő nagy egyház- és országesszméjét s hogy csak hitében, hitéletében, szervezetében és kormányzatában teljesen egységes és egyetlen testület nevezheti magát jogosan az „ő Egyházának”.

Ezt a tételt pedig azonnal beigazoltuk, mihelyt kimutatjuk, hogy Jézus az ő híveinek közösségét mint egy testületet, mint hitében, szertartásaiban, kormányzatában *lényegileg egységes* vallási társulást fogta fel.

Az idevonatkozó érvek részint közvetlenül Jézus szavaira nyúlnak vissza, részint az ősegyház legelső századainak hitét veszik kiindulópontul s minthogy azokban joggal ismerjük fel az apostoli idők szellemének továszarmzatatóját és hagyományainak lelegevenebben lüktető eredét, közvetve ezek is Krisztus intézkedéseire vezetnek vissza.

Krisztus Urunk csak egy Egyházat alapított.

Krisztus maga a legvilágosabban s ismételten kifejezi intézményének, egyházának egységes jellegét. Teszi pedig ezt majd bennfoglaltan, majd kifejezetten.

Bennfoglaltan már azzal is jelzi alapításának egységességét, hogy mindig csak egyházzról, egy országról, egy nyájról beszél. „E kősziklán fogom építeni *az én* Egyházamat” (μ,ου την ἐκκλησίαν) Ha valaki panaszkodra nem hallgat, úgymond, „mond meg *az Egyháznak*” (τη ἐκκλησία). Mindenki, akinek ép nyelvérzéke van, megérzi ezeken a szavakon, hogy itt Krisztus nem pusztán logikai egységet ért, hanem szociális egységet, amely hivatva van az összetartást és testvéries együttműködést fentartani és megvédelmezni. Pusztán logikai egységhez nem lehet panaszra menni, attól nem lehet döntést várni. Ugyanez a gondolat magyarázza meg a jelenséget, hogy Krisztus Egyházát sohasem hasonlítja össze szervezetlen, összefüggéstelen tömörülésekkel, hanem mindig valamely szerves vagy szociális egységet nyújtó dologgal. A mennyeknek országa (a Messiás Egyháza) hasonló, úgymond, egy országhoz, családhoz, terebélyes fához, egyazon ember vetéséhez vagy szőlőkertjéhez. Sohasem mondja pl., hogy hasonló a fővényhez, kő halmazhoz, a tengerhez stb.

De *kifejezetten* is annyira hangoztatja Egyházának egységét, hogy jobban már igazán alig volna lehetséges-Búcsúbeszédében (Ján 17) ötször egymásután a legnagyobb nyomatékkal kéri az Atyát, hogy tanítványai és hívei min-

denkor „egyek legyenek”. »Legyenek tökéletesek az egységben.” „Legyenek egyek, amint én és te, Atyám, egyek vagyunk, úgy ők is egyek legyenek, hogy higgye a világ, hogy te küldtél engem” (23,21). S itt nem lehet azzal a kibúvóval élni, hogy Krisztus csak a közös hitben való logikai egységet óhajtotta; mert erre döntőleg cáfol rá az egységért könyörgő ima bevezetése, ahol Jézus az egy hitet már hangsúlyozottan föltételezi. Ott ugyanis „mindazokért” imádkozik, „akik valaha hinni fognak öbenne” s ezeknek a máris egy hiten levőknek kéri az Atyától még külön az „egység” kegyelmét. Tehát nyilván a hiten *felül* kér még valamit; azt, hogy akik a benne való hit által már egyek, még ezenkívül is „egyek legyenek”, nyilván nem a pusztá hitbeli, hanem a szervezeti, egyházas, szociális egység értelmében.

S mimást sürget Jézus, mint híveinek ezt az *egyházi egységét*, midőn a széthúzó- és vitatkozókát utasítja, hogy vitás ügyüket az „Egyház” ítélőszéke elé vigyék s akik az Egyház döntésére sem hallgatnak, azokat egyáltalában ne tekintsék többé Krisztus híveinek. E szavak értelme is csak az lehet, hogy a hitbeli egység tehát egymagában teljességgel nem elegendő: Krisztus szemében csak „pogány és vámos” az, aki az Egyház egységétől függetleníti magát. Még ha különben a hitre teljesen azonos is az egész Egyházzal.

Ez a Krisztus-akarta egyházi egység egyébként már az Egyház, *monarchikus alkotmányából* is minden kétséget kizáró módon következik. A monarchikus Egyház minden önakarató elszakadást feltétlenül kizár s előbbi fejezetünkben kimutattuk, hogy ez a monarchikus elv kétségtelenül Krisztustól ered. Monarchikus társadalmi alakulás monarchikus egység nélkül nincs.

Krisztus azt akarja, hogy hívei egy középponti tekintély kösziklájával álljanak kapcsolatban, úgyhogy e kapcsolat folytán az alvilág minden támadó erőlködése tehetetlenül roskadjon vissza. Azt akarja, hogy az emberi gyarlóság, széthúzás, egyenetlenkedés távoltartására, egyetlen erős kéz kormányozza, „legeltesse”, pásztorolja a híveket s kezelje szuverén joron a kulcsok hatalmát. Ezzel azonban máris a legmagasabb fokú egységet hozza létre, mely minden külső megoszlással és belső szakadozással legélesebb ellentétben áll.

Egy család az, amely egy apai tekintély alatt áll: egy község az, amelyet egy közigazgatási szerv igazgat; egy állam az, melyben egy államfő, illetve egy államfői testület

törvényei érvényesülnek s ugyanígy egy Egyház az, amely egy központi kormányzószerv, egy kőszikla alapján, az egy Péter joghatóságán épül fel.

„Aki az Egyházra nem hallgat, mondja Krisztus s e szavaival örökre elítélte az egyháza/cra bomlás minden fajtáját, az legyen neked mint pogány és nyilvános bűnös.”

Nem olvassa elfogulatlanul az evangéliumokat, sem az Apostolok Cselekedeteit, sem az apostolok iratait, aki a legősibb apostoli Egyházban a számos hitközség mellett is fel nem ismerné a bonthatatlan s oszthatatlan kormányzati egységet. Semmi jele, semmi nyoma ott még a szakadásnak. 1500 esztendőnek kellett a kereszténység fölött elmúlnia, míg valakinek eszébe jutott, hogy a kereszténységen belül talán nemcsak egyházzól, hanem egyházzadról is lehetne beszélni.

Az Egyház egysége az őskereszténység hitében.

Az ősegyház egységes magatartása nemcsak hallgatólagos érve az Egyház eredeti egységének, hanem egyenes tanúbizonyságokkal is szolgál. Az apostoli hitvallás egyenesen hittételnek vallja az Egyház egységességét. A $\mu\upsilon\upsilon\tau\upsilon\nu\tau\eta\nu\ \acute{\epsilon}\kappa\kappa\lambda\eta\sigma\iota\alpha\nu$ („egyetlen”, „egy” egyház) kitételek hangsúlyozása egy általánosan elterjedt ősegyházi hitvallási formulában könyvtárakra rúgó ellenkező okoskodásokat dönt meg. Maga Pál apostol abból vezeti le a házasság egységét és felbonthatatlanságát, hogy a hívők házassága az egy Krisztus és egy Egyház felbonthatatlan egyesülésének képe (Ef 5,23 s köv.). Lelkesen hirdeti a kereszténység szociális egységét pl. a következő szavakban: „Egy test és egy lélek vagyunk, amint a hivatástok egyazon reménységében vagytok meghíva. Egy az Úr, egy a hit, egy a keresztség, egy az Isten és mindenek Atyja.” (Ef4,4.5.). Az Egyház Szent Pál szerint Krisztus titokzatos „teste” (Ef 1,22 s köv.). Kissé furcsa képet nyújtana θ szó, ha itt a test nemcsak különböző és egymással Összefüggésben nem álló, hanem egymással teljesen ellenkező elemekből állna, elszakadozott, egymással évszázados harcban álló tagok és alakulások zürzavarát képeznék. Különös értelmezése volna ez Pál apostol azon szavának is, melyet Timótheus püspöktársához írt: „Ezeket írom neked, hogy tudjad, hogy kell viselkedned az Úr házában, mely az élő Isten egyháza, az *igazság oszlopa és erőssége*” (1 Tim 3,15). Vagy annak, amit a korintusiakhoz írt első levele elején ír: „Kérlek benneteket, testvéreim, a mi Urunk Jézus Krisztus nevében, hogy valamennyien *egy-*

értsetek és ne legyenek köztetek szakadások (schismata), hanem legyetek tökéletesen ugyanazon értelemben, ugyanazon akaraton” (1 Kor., 10.). A következőkben (II-r-17-ig) pedig keményen megroja az apostol azokat, akik viszálykodást és különbséget támasztottak a hívek között aszerint, amint Pál, Apolló vagy Péter térítette meg őket. „Vajjon megoszlott-e a Krisztusi” kérdezi (13). „Mert amint a test egy és sok tagja van, de valamennyi testrészt, bármennyi rész a vagyona, csak egy test, úgy Krisztus is” (12, 12). Íme, az Egyház egységének ellenmondást nem tűrő hangoztatása már Szent Pál leveleiben.

Az Egyház egysége és az atyák.

A szentatyák ép ily súlyt helyeznek az Egyház egységére kezdettől fogva. A számos tanúbizonyság közül csak néhányat idézünk. *Alexandriai Kelemen* (kb. 140-215) szerint: „A mondottakból világos, hogy csak egy lehet az igaz Egyház; az, amely igazán régi s amelynek névsorába tartoznak azok, akik az igazságra töreksenek... Az az Egyház, amely csak egy lehet, de amelyet az eretnokségek számos egyházra szeretnének szakítani, a természetes egység jellegével bír” (Strom. 7,17). *Cyprian* szerint (kb. 200-258): „Krisztus az egy Péterre építette Egyházát... Hogy az egységnek kifejezést adjon, úgy rendelte teljes tekintélyével, hogy ez az egység egyetlen embertől való függésben álljon — *Az Egyház csak egy*, bármily sokaságra növekedjék is vele született termékenységénél fogva; amint a nap sugarai is számosak, de csak egy fényt alkotnak; a fának különbözők az ágai, de egy az erőssége, melyet szívósan őriz a gyökér, s amint egy forrásból számos patak buzog elő... Válaszd el a nap sugarát a nap testétől, az egységgel együtt megszűnik a fény is; vágd el a fa ágát, a levágott ág nem sarjad ki többé; vágd el a forrástól a patakot s azonnal ki fog száradni. így az Úr Egyháza is. Mint valami fényforrás szórja szét az egész földön sugarait, de azért egy fény az, mely mindenütt szétáramlik s a fénytelt egysége nem szakad meg; ágait bő termékenységgel terjeszti ki az egész földre, bőven bocsátja ki patakjait mindenfelé, de azért csak egy fő az, egy forrás, egy bő termésű anyaméh.” (De unitate eccl. 4,5). Még fontosabb, hogy e szavakat Karthágó nagy püspöke egyenesen Novatianus ellen intézi, aki skizmát támasztott a római Egyház ellen. (L-Ep55,24; Ep69,2).

Milévei Optatus szerint (370 körül): „Krisztus az Egy-

ház: jegyese” (De schism. Don. 1,10). *Nagy Vazul* szerint: „Az istentisztelet szükséges, de nem az, amely az Egyházon kívül, hanem csak az, amely az Isten gyülekezetében történik. Ne állítsatok föl tetszések szerint magán-egyházakat és magán-gyülekezeteket. Egy az Isten szent gyülekezete.” (In ps. 28,3). *Ambrus* szerint (kb. 340-397): „Csak egy Egyházat, az Isten egy gyülekezetét ismerjük... Mindenünnen együvé gyülekezik a katolikus nép. *Nem lehet tehát szó sok gyülekezetről, hanem csak egy gyülekezetről és egy Egyházzal.*” (Hexaem. 3,1; 2,3).

Tanulságos az a kérlelhetetlen, mondhatni merev elzárkózás, mely az Egyházat a szeparatistikus (eretnek) törekvésekkel szemben nem pusztán az Arbuezek és Torquemadák, hanem már az apostolok idejétől fogva jellemzi. A szektákkal, a szakadárokkal, az egység megbontóival az Egyház nagy atyái kezdettől fogva *szóba sem állnak*. Az az egy cím, hogy valaki megbontotta a vallási, az egyházi egységet, elegendő nekik arra, hogy megvonják tőle a vallási közösséget. Már *Ignác*, antiochiai püspök-vértanú (t 107 körül) így ír: „Azok, akik Istenéi és Jézus Krisztuséi, azok a püspökkel tartanak... Ne tévedjete, testvéreim: aki a *szakadárságot követi, nem nyerheti el az Isten országának Örökségét.*” (Philad. 3, 2, 3.) *Irenaeus* szerint (f 202): „Akik az Egyházon kívül vannak, azok az *igazságon is kívül vannak.*” S azért, „*akik szakadárságokat kezdenek, azok tévutakra lépnek, s azokban nincs meg az Isten szeretete.*” (Adv. haer. 4,33,7). *Originesz* szerint (f 254): „Senki se áltassa magát: ezen házon, t. i. az Egyházon kívül, senkisé is üdvözül, mert aki innen kilép, az saját halálának okozója.” (In Jos. honu 3,5).

Főleg Cyprián és Ágoston sürgetik, hogy azokkal további hitvitába ne is bocsátkozunk, akik az egyházi egységet megtörik. Cyprián szerint: „Aki az Egyháztól elszakad s törvénytelen (adulterae) egyházhoz ragaszkodik, ezzel együtt elesik azon ígéretektől, melyeket Krisztus az Egyháznak tett s aki Krisztus Egyházát elhagyja, nem nyerheti el Krisztus jutalmait. Az ilyen idegen, kívülálló és ellenség. *Nem lehet annak Atyja az Isten, akinek az Egyház nem anyja.* Aki az egyházon kívül van, csak úgy fog megmenekülni, mint azok megmenekültek, akik Noé bárkáján kívül voltak.” (De unit. eccl. 6). S más helyütt: „Ne tévesszen el bennünket, testvéreim, az Úr útjaitól senki, senki bennünket, keresztényeket Krisztus evangéliumától el ne szakítson,

senki az Egyház gyermekeit az Egyháztól el ne válassza. Vesszenek el maguk, akik el akarnak veszni, maradjanak maguk az Egyházon kívül, akik az Egyházból kiléptek.” (Ep. 43,5 s számos helyen hasonlókép.) *Ágoston* (354-430) így ír a szakadár donatisták ellen: „Mít használ, ha Istent valod, ha Istent tiszteled, hirdeted és magasztalod, az ő Fiát elismered s valod, hogy az Atya jobbján ül, de *káromlod az ő Egyházát?*... Ragaszkodjatok tehát, kedveseim, ragaszkodjatok mindnyájan egy akarattal *Istenhez, mint atyátokhoz és az Egyházhoz, mint anyátokhoz*” (In Psalm, 88 sermo2,14).

Már e szemelvények is igazolják, hogy az ősegyház hite az egyházi egységhez épügy ragaszkodott, mint magához Krisztushoz s hogy az őskeresztények meggyőződése szerint magát az evangéliumot hagyja el az, aki az egy Egyházat elhagyja. S így IX. Pius pápa csak az ősegyháznak kezdettől fogva ünnepélyesen hangoztatott hitét vallotta meg, midőn a Syllabusban „hamisnak és tévesnek” hirdeti a következő mindenestre nagyon elterjedt tételt: „A protefstanitizmus nem más, mint ugyanazon igaz keresztény vallásnak különböző alakja, amelyben épügy lehet Istennek tetszeni, mint a katolikus Egyházban.” (Syllabus 18).

Nem is igen lehet feltételezni, hogy akik a XVI. század egyházi egységét megbontották, az ősegyház hitének e rendületlen ragaszkodását az egy Egyházhoz kellőképp ismerték volna.

Az Egyház egysége és a keresztény középkor.

Sok dolog van az Egyház történetében, amit csak innen, az ősegyház vázolt hagyományaiból érthetünk meg. Ha valaki az evangélium és az ősegyház e napfénszerűen világos tanúságtételét elfogulatlanul figyeli, *meg* fogja érteni, hogy amíg a kereszténység vezető közéleti tényező volt s a világi hatalommal szorosán s kölcsönösen együttműködött, addig az államhatalmi tényezőknek is egyik legfontosabb s legszentebb kötelességüket kellett a vallási egység megőrzésében látniok. Nem rövidlátás, hanem egyenesen történelmi színvakság jele, ha valaki a keresztény középkor azon intézményei ellen filippikázik, amelyek inkvizícióval vagy anélkül, gályarabsággal vagy anélkül a középkori államélet legbokrosabb forradalmainak, a vallási egység megbontására célzó törekvéseknek meggátlását, illetve megtorlását célozták. Az európai államokat megalkotó, megszilárdító, sőt sokáig fentartó keresztény világnézet leglényegesebb elemé-

nek: a vallási egységnek védelme az államélet s a társadalmi fejlődés folytonosságának követelménye volt s ha sok visszaéléssel járt is, alapjában nem gáncs, hanem dicséret illeti meg azt a középkort, mely legnagyobb tévedéseiben is voltaképp a legszentebb és legideálisabb emberi javaknak, elsősorban a vallási egységnek megőrzését kereste.

Ma kedvelt szabadkőműves jelszó, hogy ki kell egyenlíteni a széthúzó felekezeteket s ezen a címen: a teljesebb egység és összetartás szempontjából szeretnék kidobni az iskolákból a nyolc-tíz felé húzó vallási oktatást. Miért nem értik meg a „felekezetieskedés” ellen lármázók, hogy hisz ők voltaképp ugyanazt akarják, mint az inkvizíció: az egyenlősítést, a vallási (ez esetben inkább vallástalansági) egyesget! Miért nem értik meg, hogy midőn a „felekezetieskedés” elítélik, voltaképp nem főellenségüket, a katolikus Egyházat ítélik el, mely a felekezetieskedésnek kezdettől fogva legélesebb ellensége volt, hanem azokat a tőlük igen nagyra becsült egyházforradalmárokat, akik évszázadokra kihatólag meghonosították a keresztények széthúzását, a viszálykodást, a talán soha többé vissza nem csinálható pártoskodást! Miért nem értik meg, hogy ha ma a „felekezetieskedés” átka alatt nyögünk s azt a sebet, melyből ez az átok állandóan fakad, ina már teljesen meg sem gyógyíthatjuk, legalább a múltban legyünk hálásak azoknak, akik szép szóval, vagy ha kellett presszióval is, igyekeztek meggátolni a gyógyíthatatlan rákfene további elharapózását. Az ellenreformáció - ez a történelmileg hamis szó - alapjában véve *a közös krisztusi kultúrincsek megőrzésére való törekvést jelenti, az egységért való küzdelmet*, mely mint ilyen, örökre felbecsülhetetlen érték.

Az egyházi egység megbontása.

Az egyházi egység nagy őrei 19 évszázadon keresztül úgyszólván szakadatlanul küzdöttek a nagy emberi veszedelem, a széthúzás ellen. Épen a keleti Egyház nagy atyái fel egészen a nagy keleti egyházszakadásig küzdöttek legerősebben az Egyház egysége mellett. Az öt első általános zsinat, melyen úgyszólván kizárólag csak Kelet püspökei szerepeltek, nem győzi ismételni az egyházi egységhez s főleg Péter utódjához való őszinte ragaszkodását. Mintha a Kelet nagy elméi előre sejtették volna, hogy ezekre a hangsúlyozott intelmekre valamikor ott önáluk, napkelet felé még nagy szükség lesz. „tudjuk jól, hogy mennyire szükség volt. A nemzeti büszkeség

szelleme, a féltékenykedés és irigység, mely elégedetlenül látta a gazdasági, kulturális és vallási életnek középpontjait ismét Nyugat felé terelődni, előkészítették a skizma talaját Photiusnak és Cerulárius Mihálynak épenséggel nem vallási indítókoból fakadt fondorkodása a pápaság eilen ezen a romlott talajon fakadt s kivüle talán sohasem is tudta volna létrehozni a következményeiben oly beláthatatlanul gyászos egyházszakadást, a későbbi nagy széthúzások és szétbomlások szomorú előjelét.

Nyugaton a féltve őrzött egység sokkal tovább tartott s bár a politika igen sokszor megkísérlette a pártoskodást s megpróbált éket ütni a nyugati Egyház testébe, maradóan az egységet még a nagy nyugati skizma sem tudta megbontani. Csak midőn az Egyházban a világi hatalom túl-”befolyása érvényesült s amellet a háború, az erkölcsi eldurvulás, az állandó fejetlenség, az elhanyagolt lelkipásztorkodás között már csak egyetlen szikra kellett, hogy a forradalmi láz véletlenül éppen a vallási viták jegyében fellobogjon, sikerült a reformációnak az évszázadokon át goiidos bölcseséggel megőrzött egységen rést ütnie.

Ma már minden oldalon többnyire elismerik, hogy a reformációt nem elméleti kutatások születték meg s nem észokok terjesztették el s fejlesztették naggyá. Főleg azok a világi nagyok, akik a XVI. és XVII. században a protestantizmus zászlaja alá állították fegyvereik hatalmát, éppen nem Luther Márton vagy a szakramentáriusok hittani szörszálhasogatásai kedvéért ütöttek pártot V. Károly s az általa képviselt német-római, tehát katolikus császári hatalommal szemben. A vallási kérdés inkább csak ürügy volt. S még ekkor sem törhetett volna ki az évszázados visszavonás és meghasonlás katasztrófája, ha az európai helyzet, a török háborúk, I. Ferenc önző politikája nem találkozik éppen V. Károly családi politikájának minden egyéb irányban is húzó-halasztó játékával s a műpártoló Medici-pápák jóhiszemű tehetetlenségével.

Így indult meg a lavina, mely azóta meg nem állt.

Janssen óta mindenki tudja, hogy a népet a legtöbb helyen tudtán és akaratán kívül vonták ki az Egyház-kötélékből. A poroszok „nagy” II. Frigyese, kiben a szabadgondolkodás még a felekezeti elfogultságnál is erősebb volt, a hitszakadás felidézésének okairól nagyon őszinte szót ejtett: „Ha a reformáció terjedésének okait vizsgáljuk, úgymond, azt találjuk, hogy ezek az okok Németországban a kincs-

vágyra, Franciaországban a politikára, Angolországban a szerelemre vezethetők vissza”.

A XVI-ik századbeli nagy egyházszakadás abban különbözött hátrányosan minden egyéb előbbi széthúzási kísérlettől, a keleti nagy egyházszakadást kivéve, hogy századokra állandó maradt. S nyomában a különben szükséges és hasznos hitvitáknak is fakadt egy igen keserű gyümölcsük: az ellenkezés elkeseredéssé s pártszellemmé fajult el, amely már „csak azért sem” volt érvekkel megközelíthető s ezek helyett a gravámenek, az üldözések, a hangulatkeltés és a propaganda útjaira lépett. Ma már milliók születnek ebben a helyzetben s éhez szoknak hozzá ifjú gyermekkoruktól kezdve; ma már a legtermészetesebb valaminek találjuk azt, amit a kereszténység másfél évezreden keresztül a legtermészetellenesebbnek tartott és mindennél inkább került: a kereszténység nagy egységének teljes megbomlását. S a bomlási folyamat azóta sem állt meg a protestantizmus kebelében, hanem immár beláthatatlan számú felekezet alapítására vezetett, ami magában is merő, állandó gúnykacaj a nagy krisztusi programmal szemben: „ut sint unum” – hogy egyek legyenek. Ma például egyedül Németországban nem kevesebb, mint 37 „nemzeti egyház” alkotja a keresztény egység ellentétét. Lehet-e nagyobb tagadása Krisztus egységet hangoztató tanának, mint ez a százszektájú „kereszténység”? S nem világos-e első tekintetre, hogy *ha* Krisztus egynek és egységesnek alkotta Egyházát s mint ilyennek örök fennmaradást szavatolt, hogy akkor az egység megbontói már emiatt sem lehetnek az egy *igaz* Krisztus-egyház tagjai s képviselői?

Az „egy akol és egy pásztor”.

Vajjon a történelmi megértés és a katolicizmus erőteljes belső fejlődése jobb időket hoz-e s meg tudja-e csak némileg is szüntetni azt a minden okoskodástól előre borzadózó elzárkózást, mely főleg a protestantizmusnak ma már jellegzetes vonásai Vajjon az erőteljes visszatérő mozgalom, mely például Angliában évente 10.000, nagyrészt a művelt osztályokhoz tartozó protestánst vezet vissza a katolikus Egyházba, általánosabb méreteket ölt-e s tudja-e ellensúlyozni azt a nem is antikatólikus, hanem kimondottan keresztényellenes propagandát, melynek ma tanúi vagyunk s melyet épen *az* egyházi egység megszakadása készített elő és tett lehetőséggel Ki tudna e kérdésekre ma feleletet adni?

Pedig épen ez a minden kereszténységet egyaránt fenyegető keresztényellenes mozgolódás tenné ma az összefogást és egységet kétszeresen szükségessé!

*Melyek az egy igaz Krisztus-egyház
ismertető jeleit*

Azonban melyik hát a sok közül az egyetlen igazi, krisztusi Egyház?

Krisztus Urunk ismerte az emberek széthúzó természetét s mint Istenember, a jövőbe is látott. Tudta és tudnia kellett, hogy hívei közt előbb-utóbb vallási egyenetlenkedések is fel fognak merülni. Lehetetlen tehát, hogy ne gondoskodott volna arról, hogy ha majd az egyenetlenkedés hullámverései magasan járnak, akkor is legyenek bizonyos ismertetőjegyek, melyek biztosan és félreismerhetetlenül elvezessék a keresőt ahhoz a sziklatalapzathoz, melyre ő egyetlen s legkedvesebb intézményét, Egyházát, „jegyesét”, titokzatos testét állította.

Oly meggyőződés ez, melyet már az ősegyház nagy vezérférfiai alapelveként vallottak. Nem pusztán hitelemző beszédekben vagy irataikban juttatják e meggyőződést kifejezésre, hanem ami ennél is sokkal jelentősebb, egyenesen imává alakították azt át s imává avatott hitvallásukban ünnepelesen hangoztatták, hogy hisznek nemcsak az Istenben, meimcsak az Atya, Fiú és Szentlélekben, hanem az Egyházban is, még pedig – világosan felsorolva az igaz Egyház ismertetőjeleit – az „egy, szent, katolikus (egyetemleges) és apostoli” anyaegyházban: *in unam, sanctam, catholicam et apostolicam ecclesiam*.

A kereszténység eredeti, legősibb hite is azt vallja tehát, hogy a Krisztus igazi egyházának az *egység, szentség, egyetemlegesség (katolicitás)* és *apostoli eredet* jegyie által kell felismerhetőnek lennie.

E jegyeket a kereszténység magának Krisztusnak szavaiból és viselkedéséből vezette le.

Tudta mindenekelőtt, hogy Krisztus mennyire hangoztatta Egyházában az *egység* elvét. Csak egy egyházat alapított s ebben az egy egyházban a legteljesebb hittani, kormányzati és hitéleti egységességet állapította meg. (Mt 16, 18. 19; 18, 17; Mk 16, 15, 16; Lk 10, 16; Ján 21, 16. 17 stb.) Amiből föltétlenül következik, hogy az igazi Krisztus-egyház nevére csak az a hitközösség tarthat igényt, mely a szónak

mindkét értelmében, az egyetlenség- és belső egység tekintetében, tökéletesen egy és egységes. Ha tehát valamely hitfelekezetet a teljes hittani, kormányzati és hitéleti egységet nem tudja felmutatni, már ezen a címen ki kell róla mondanunk, hogy nem lehet azonos azzal az egy-Egyházzal, melyet Krisztus alapított.

Ugyaníly feltétlen kelléke s könnyen felismerhető ismertető jele a Krisztus igaz Egyházának a „szentség”. Krisztus egyetlen igazi Egyháza csak az lehet, amely a szónak szép és kiváló értelmében szent, azaz: amelynek tanításai, a lelkeket megművelő és megszentelő eszközei és eredményei arról tanúskodnak, hogy az illető testület csakugyan meg tudja valósítani Krisztusnak az emberek megszentelését célzó szándékait. Az Egyház szentsége Krisztus egész működésének céljából folyik. Hogy csak a szó szorosabb értelmében *szent* egyház lehet Krisztus igaz Egyháza, az a krisztusi jelszóból is következik, mely szerint „gyümölcséről ismerjük meg a fát”. „A jó fa nem teremhet rossz gyümölcsöt és a rossz fa nem teremhet jó gyümölcsöt”.

Az igazi Krisztus-egyháznak továbbá „katolikusnak”, azaz egyetemlegesnek, univerzálisnak, az egész világra kiterjedőnek kell lennie. Ha Krisztus azt jövendöli, hogy az ő országában (Egyházában) részt vesznek a „napkelet és napnyugat” népei, hogy az ő evangéliumát hirdetni fogják az „egész világon”, ha apostolait arra küldi ki, hogy „minden teremtménynek” hirdessék az evangéliumot s ha már az ószövetség is úgy írja le a messiás országát, mint hegyet, amely mindenünnen „az egész világról” látszik (L. 2, 2 s. köv.), akkor lehetetlen, hogy ennyi idővel, majdnem 2000 évvel Krisztus halála után az igazi Egyház a világnak csak valamely csekély részére vagy egyes kicsiny résziére szorítkozzék s ne legyen különösebb erőfeszítés nélkül a világ bármely táján is felismerhető és elérhető.

Végül az igazi Krisztus-egyháznak *apostolinak* kell lennie abban az értelemben, hogy előjáróinak és intézményeinek szakadatlan, törvényes folytonossága fel egészen az apostolokig végig kimutatható legyen olyképp, hogy az igazi egyház püspökei és papjai felszentelésüket és küldetésüket közvetve vagy közvetlenül visszavezethessék egészen az apostolokig s így reájuk is vonatkoztatható legyen az a krisztusi mondás, hogy „aki titeket hallgat, engem hallgat, ki titeket megvet, engem vet meg” (Lk 10, 16) és a másik: „Én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig.” Az igazi

Egyháznak ez az apostoli jellege következik Krisztusnak amaz intézkedéséből, hogy Egyházát örök időkre Péterre mint kősziklára bízta. Aki nincs összeköttetésben e sziklával, nem tartozik Krisztus igaz Egyházához s ez nemcsak a hívőkről egyenkint, hanem a mindenkori egyházkormányzatról is áll.

Az ismertetőjelek az ősegyházban.

Hogy ezeket az ismertető jeleket már az ősegyház atyái ismerték, fentebb említettük. Valahányszor az első századokban valamely szakadás vagy tévtanítás lépett fel, az atyák azonnal azzal érveltek ellenük, hogy az új tan megbontja az egységet, vagy hogy *nem* alkalmas az Egyház szentségi éle tének megőrzésére, vagy hogy követői apró kis pártot képeznek, vagy s főleg: hogy nem vezethetik le küldetésüket törvényes egymásutánban az apostoloktól.

Cypriánt és *Ágostont*, kik azzal érvelnek az eretnekségek ellen, hogy akik elszakadtak az egyházi egységtől, már ezen egy okból sem tarthatnak számot az igazság birtokára, fentebb hallottuk. *Tertullián* a gnosztikusokat azzal támadja, hogy hiszen a gnosztikusok fellépése előtt a gnózis tanát nem ismerte senki s így annak hirdetői semmi esetre sem tekinthetők az apostolok követőinek. *Milévei Optatus* és *Ágoston* azzal intézik el a donatisták fészkelődéseit, hogy hiszen az igaz Egyháznak az egész ismert világra ki kell terjednie, donatisták pedig csak néhány elszigetelt tartományban vannak. „Vajjon, így kiált föl Milévei Optatus, ama számtalan szigeten és tartományban, ahol ti nem vagytok, igaz Egyház nincsen¹?”

Ugyanígy utalnak a felekezetek tanrendszerében szembe tünő erkölcsi hibákra, mint amelyek a Krisztus-egyház lényeges jegyével, a szentséggel ellentétben állnak. Íme az egység, a szentség, a katolicitás és apostoli jogfolytonosság, mint az igazi Krisztus-egyház ismertető jelei az ősegyház felfogásában.

Katolicizmus vagy felekezetek?

Már most alkalmazzuk ezeket az ismertető jeleket arra a közel ötszázféle felekezetre, mely magát kereszténynek. Krisztus igaz egyházának nevezi. Ne féljünk; az összehasonlítási munka épen nem lesz nehéz, a leglényegesebb ismertetőjelek megvolta vagy hiánya az egyes felekezeteken első pillanatra szembeötlük.

E felekezetek közül már számra is messze kimagaslik

a katolikus Egyház 324,000.000 hívővel. Számarányra nézve mellette minden más keresztény vallásfelekezetet a szó legteljesebb értelmében eltörpül. Ha a katolikus Egyházat mint hatalmas dómot képzeljük el, akkor a felekezetek mellette igénytelen kunyhók vagy kápolnák. Igaz, hogy a protestáns felekezetek mind összevéve 160,000.000 hívőt számlálnak, a görög nem egyesültek pedig 110,000.000-t, de ez az összefoglalás csalóka szám, mert a „protestáns”, valamint a „görög nemegyesült” szó csak gyűjtőnév, mely *nem egységes egyházat, hanem számos igen különböző vallásfelekezetek logikai összefoglalását jelöli meg.* Így a protestánsok gyűjtőfogalma alá tartoznak: a lutheránusok, anglikánok, porosz-egyesültek, kálvinisták, methodisták, prezbiteriánok, baptisták, anabaptisták stb. s még ezek a szavak sem jelentenek teljesen egységes vallásfelekezeteket. A methodisták pl. egymásközt ismét megoszlanak Wesley an Methodist, Methodist New Connexion, Primitive Methodists, Bible Christians, United Methodist Free Churches, Independent Methodists, Wesleyan Reformers szektákra. Az anglikánok szintén több részre oszlanak (High Church, Broad Church, Low Church); olyanokra, akik magukat protestánsoknak nevezik s olyanokra, akik ezt azt elnevezést visszautasítják stb., ez utóbbiakhoz tartoznak pl. a ritualisták, Pusztán Angolországban a „Whithaker's Almanach” szerint jó 300 protestáns felekezet működik. Ugyanílyen a szétszakadozottság a keleti egyházakban is. Az oroszok mellett ott vannak a konstantinápolyi görög nem-egyesültek, a görögországi orthodoxok stb.; az orosz egyházban ismét a sztrigolnikok, duchoborcok, molokánok, razkolnikok vagy starowierz-ek stb.; a 6,000.000 monofizita közt vannak jákobiták, örmények, koptok, ethiópusok stb. Mindezek egymás közt nemcsak a szertartási és fegyelmi élet külsőségeiben különböznek, mint ahogy nálunk katolikusoknál pl. a latin, görög stb. szertartású, de különben teljesen egyhitű katolikusok különböznek, hanem hit dolgában is épúgy szétválnak egymás között, mint ahogy elütnek a katolikus Egyháztól.

Már most e sokfajta „kereszténység” közül melyik hordja magán az egység, szentség, katolicitás és apostoliság jegeit!

1. A katolikus Egyház egysége.

Alkalmazzuk mindenekelőtt az *egység* mértékét a katolikus és a nem-katolikus felekezetekre.

A katolikus Egyház tanítási, liturgiái és kormányzati egysége még más vallásúak szemében is bámulat és irigylés tárgya. Micsoda ragyogó erőben lép fel a katolikus Egyházban pl. a *tanítás* egysége! A számos hittani kijelentés és döntés között, melyet az Egyház a századok folyamán hozott, egyetlenegy sincs, amely valamelyik másikkal ellentétben állana, egyetlenegy sincs, melyet újabb divatok és újabb áramlatok kedvéért később megmásítottak volna. XI. Pius ugyanazt tanítja, amit X. vagy IX. Pius; de X. és IX. Pius is csak ugyanazt tanították, amit II. Pius tanított a XV. században vagy I. Pius a II-ikban. Amit a pápa tanít, azt tanítja a hit és erkölcs dolgában az egész katolikus Egyház. A legkiválóbb egyházi írók és szónokokra is feltétlenül lecsap az egyházfegyelmi intelem, ha eltérnek a közös, örökéletű s változatlan tantól, attól az elvtől, melyet Lerini Vince (434) így határozott meg: „quod sietmper, quod ubique, quod ab omnibus.” Ha ma a pápa megszólal, kijelentéseit tisztelettel hallgatja meg 324.000.000 katolikus; száz- és százezer szószékről hirdetik szavát s ha akad is mindig egy-két okvetetlenkedő, egy-két jobbantudó és jobbanértő, az ilyen épen azért, mert a pápával szembeszáll, szembeszáll az óriási kiterjedése kat. Egyházzal is és ellenkezésével máris kizárja magát a katolikus Egyházból. A legújabb időkben több esetben újra bebizonyosodott, hogy a katolikus Egyház túlnyomó többsége azonnal hódolatosan fogadja a középponti tanító-hatalom döntéseit s az egyetemi katedráktól le egészen a legkisebb elemi iskoláig, a hatalmas székesegyházak szószékeitől le egészen az utolsó falusi szentélyig mindenütt ugyanazon egy hitet, ugyanazon egy tant hirdeti és vallja a katolicizmus a pápa szava szerint az egész földkerekségen. Próbálja csak meg bármely földi hatalmasság ugyanezt, tegyen ilyen kijelentéseket akár koronás fő, akár világhírű tudós, akár egész egyetemek összevéve: melyiknek szava fog oly messzire hangtani s oly egységes visszhangot kelteni, mint a római pápa bármely döntései

Mily nagyszerű, mily csodálatos egysége ez a tannak, a hitnek!

Ugyanilyen egységes és egyenletes nálunk a *hitélet* rendszere is, a szentségek használata s a lényeges egyházi szertartások. A hitbuzgalmi élet középpontját a Krisztus-rendelte kegyszerek teszik. A katolikus Egyházban e kegyszerek s a szentségek tanát illetőleg nincs és nem is volt soha ingadozás. Soha itt több vagy kevesebb szentség nem volt

mint hét; az a hét, melyet a mai napig egységesen és egyenletesen használunk s melyekről ki tudjuk mutatni, hogy használták az őskeresztények is. Ugyanazon szavakkal, ugyanazon szertartással avatjuk fel egyházunk új tagjaivá a kereszteleendőket mind az öt világrészen, ugyanazon szavakkal, ugyanazon szertartással osztjuk a bűnbánat szentségiében a feloldozást, ugyanazon lényeges szertartásokkal folyik az eucharisztikus áldozat bemutatása; a házasság kiszolgáltatását, a bérmlás, az egyházi rend, az utolsó kenet feladását ugyanazon szabályok irányítják ma mindenütt és irányították minden időben. A felkelő nap első sugaraival együtt halad végig a katolikus Egyház ima- és áldozati élete az egész földkerekségen; minden katolikus templomban és kápolnában egymásután gyűl ki az oltárok gyertyafénye délkörrel-délkörre; egyféleképp szólalnak meg a harangok az északi fjordoktól le a legdélibb tűzföldi part kezdetleges kápolnájáig; egyformán gyűlnek össze a hívek s mutattatik be az áldozat; mindenütt egyenlőképp tartja diadalmas naponkénti bevoulását faluról-falura, városról-városra, országról-országra és világrészlől-világrészre a katolikus hitélet egységes középontja: az eucharisztikus Krisztus. így válik gyönyörű valóssággá az ószövetségi jövendölés: „Napkelettől napnyugatig nagy az én nevem a nemzetek között és minden helyen áldozat mutattatik be és tiszta áldozat ajánltatik fel nekem, mondja a seregek Ura” (Mai 1, 11).

De még a lényegtelen külső szertartások dolgában, az imaélet külső jelképeiben is mily nagy az egység és egyenletesség, bár viszont változatosság is van s a külsőségek kedvesen és megértően alkalmazkodnak a kelet és nyugat elü-., kedélyvilágához, külön művészi fogékonyságához. Egy amerikai kivándorlóról hallottuk, hogy végtelenül árvának érezte magát az újvilágban; csupa idegen arc, idegen nyelv és szokások, idegen emberek és intézmények. Csak midőn végső elhagyatottságában történetesen egy katolikus templomba tért be, talált fel régi, gyermekkori jó ismerősöket: bámuló örömmel vette észre, hogy a pap az oltáron ugyanazokat a szertartásokat végzi s ugyanazt a prefációt éneklí, mint otthon kisded szülőfalujának lelkipásztora. Meghatottan borult le a templom kövezetén s érezni kezdte, hogy még sincs egyedül: az ó- és újvilágban ugyanegy imaéletet éló katolikus Egyház kebelén mindenütt otthon van.

Mily egységes nálunk harmadszor az egyházi *kormányzat* is! Amit Krisztus a végvacsorán ötször is hangoztatott,

hogy hívei „egyek legyenek”, az a szó legszorosabb értelmében állandóan teljesül a katolikus Egyházban. Itt egységsítve és központosítva van minden, bármennyire érvényesül viszont a decentralizáló és demokratikus elv is. A hitszónok, aki ma a világ bármely táján, bármely katolikus szószékről szónokol, az a katolikus teológiai tanár, aki a világ bármely katedróján tanít, az a gyóntató, aki az öt világrész bármely táján a bűnbánót ma feloldozza, az a lelkipásztor, aki fehér-, fekete-, sárga- vagy vörösbőrű híveit az Isten útjain kormányozza, mind-mind csak azért szónokol, tanít, gyóntat és kormányoz, mert erre küldetést és felhatalmazást kapott: közvetlenül a püspökétől, közvetve pedig attól, aki a püspököknek is küldetést adott: a római pápától. Az egy kösziklára támaszkodik itt minden és mindenki; ebből meríti erejét, ettől nyeri működő-képességét és kap irányítást nálunk az egész egyházi élet. A Péter sziklája örének engedelmeskedik itt valamennyi hívő, amíg a katolikus nevet meg nem tagadja. Micsoda bámulatos eredményekkel jár ez a kormányzati egység! Micsoda diadalokat ült a pápai tekintély a legutóbbi évek folyamán! Hiába dörög ellene mindannyiszor egy egész világ katolikusellenes sajtója, hiába gáncsoskodnak ellene kormányok és parlamentek, hiába kezdenek kultúrharcot és szeparációs törekvéseket, hiába fogják üzőbe a pápa híveit és papjait egyes országokban: a halhatatlan pápai hatalom amely mögött nem áll egyetlen zászlóalj, de még egyetlen ágyú, egyetlen szurony sem, ma is föltétlen eredménnyel irányít és kormányoz milliokat, annyi milliót, amennyi alattvalója egyetlenegy modern nagyhatalomnak sincsen.

Egység és félekezetek.

Mit tapasztalunk ezzel szemben a félekezeteknél? Ők maguk teljes nyiltan elismerik, hogy egységről náluk a szónak semmiféle értelmében beszélni nem lehet.

A *tanítás* tekintetében náluk mindenütt csupa széthúzás, szétszakadozás, ellenmondás. Egy hívő protestáns tudós arról panaszkodik, hogy a protestáns szentírás-magyarázók az evangéliumból mindent kiforgattak már, úgyhogy az evangéliumnak már csak a „fedele” maradt meg; egy másik, a jámbor Harms Kolos szomorúan emlegeti, hogy azokat a tanokat, amelyekben az összes protestánsok megegyeznek, a hüvelykujja körmére fel lehetne írni. Maguk a protestánsok panaszkodva veszik észre, hogy ugyanazon szószékeken egyazon napon az egyik lelkész délelőtt azt hirdeti, hogy Krisz-

tus Isten volt, délután meg a másik tagadja Jézus istenségét, amint maga Luther is 24 év folyamán 14-szer változtatta meg hitvallását. De ez náluk nem is igen lehet máskép. Egységről ott szó sem lehet, ahol az egyéni vélekedés és szabad szentírásmagyarázat elvként szerepel, ahol az ősegyház hitének Összhangzó tanúságával, a hagyomány érveivel nem törődnek s nem ismernek el hivatásos, felsőbb rendeltségű központi tanító-hatalmat.¹

Ugyanez a szakadozottság és különbözőség ötlik szemünkbe a keleti egyházakban is, amelyek közt ma már egy sines, amely a Rómától való pusztas elszakadásnál megállapodott s hittanának tételeit ne módosította volna. S ezek a módosítások épen nem egységesek még a görögkeleti egyházakon belül sem.

Még feltűnőbb az egység hiánya a protestáns és keleti felekezeteknél a *hitélet intézményei*, a szentségi és szertartási élet terén. A szentségek számát illetően a reformátorok maguk is különböző időben különböző véleményen voltak. Ma pedig ott tartunk, hogy számos protestáns hitközségben, pl. a keresztség, a házasság stb. szentségi jellegét illetően úgy-úgyzólva napról-napra ingadozik a felfogás.

Még kevésbé lehet szó a *kormányzati* egységről ott, ahol az egyház monarchikus elvét és hierarchikus jellegét alapján megbontották. Ha a felekezetek, nyíltan szembehelyezkedve a reformációnak eredetileg teljesen papmentes, „láthatatlan” egyházelvével, a gyakorlatban ma úgyzólva teljesen visszaállítottak bizonyos lelkészi fokozatokat s maguk is protestáns „papokról”, sőt „püspökökről” beszélnek, ez csak azt igazolja, hogy az egyházkormányzati tekintély szükségessé-

¹ Csak a legutóbbi években történt, hogy Angliában s Amerikában nagyarányú mozgalom indult meg a keresztyény egyházak egységesítésére. A mozgalom *Inierchurch Christian Movement* néven ismeretes és tárgyalásaira minden keresztyény felekezetet meghitt. A meghívók jelmondata épen a krisztusi szó: „Ut omnes unum sint” volt. („Hogy mindnyájan egyek legyenek.”) A pápát s a katolikus püspököket szintén meghívták gyűléseikre; a pápa természetesen-kijelentette, hogy szívesen látja az elszakadt testvéreket ismét az ősegyházban, de a tárgyalásokra nem küldött képviselőt. S hogy mennyire igaza volt, kitűnt az eredményekből. A mozgalom teljesen csődöt mondott; a lambethi nagytanácskozáson kisült, hogy különböző felekezetek *egyetlenegy pontban sem tudtak meg-egyezni*, még magát az *apostoli hitvallást* sem tudták a mozgalom vezetői közös tárgyalási alapul elfogadtatni! Nem is csoda; a protestáns teológusok és lelkészek között nagy számmá! vannak, akik nemcsak Krisztus istenségét, s az örök életet, de még a *személyei isten létét* sem hiszik már!

get a protestantizmus is érzi; viszont azonban az is érthető, hogy ez a teljesen reformáció-ellenes felfogás magában a protestáns táborban, legalább a gondolkozó protestánsok között sem található soha komoly elismerésre.

Ímé a katolicizmus szoros egysége mind a három irányban: a hit, a hitélet s a kormányzat terén s ezzel szemben – legteljesebb széthúzás, szakadozás és egyenetlenség – nemcsak gyakorlatban, hanem elméletben is, nemcsak esetleg, hanem elvben – mindenütt, ahol megszakadt az összefüggés az egységes alappal, a kösziklával, melyből Cyprián szerint Jézus rendelkezése értelmében az egység ered.

2. A katolikus Egyház szentsége.

Krisztus Egyházának második lényeges ismertető jegye a *szentség és erkölcsi tökéletesség*. Nem az, hogy melyik egyházban vannak jó emberek, – mert ezek mindenütt vannak, még a pogányok között is – hanem: hogy hol rendszeresebb a lelki élet ápolása és hol vezet általánosabban magasfokú erkölcsi tökéletességre az egyházi élet. Már pedig e téren a katolikus Egyháznak messze túlsúlyát minden más keresztény felekezet fölött akár őszinte, becsületes protestánsok nyilatkozatainak egész sorával is lehetne igazolni.

A katolikus Egyház mindenekelőtt *tanításában* szent. Maga az a merev szívósság, amellyel Krisztus örökéhez ragaszkodik s amellyel abból egyetlen betűt, egyetlen tételt sem áldoz fel, az a dogmatizmus és antimodernizmus, melyért ellenségei tüskén-bokron meghurcolják, nem egyéb, mint törhetetlen hűség az apostoli, azaz az apostolok által Krisztustól átvett hitkincshez. A katolikus Egyház ezt a nagy elvi kérdést, a hit tiszta megőrzésének érdekét sohasem rendelte alá sem hatalmi, sem egyéb szempontoknak. Inkább veszni engedte az egész Keletet, semhogy a szentháromságtanból engedjen; inkább tűrte egész Anglia virágzó katolicizmusának porba hanyatlását, semhogy a házasság szentségi jellegére vonatkozóan elhagyja Krisztus tanítását. „Nie hat sich Kom vor der Ketzerei gebeugt” – „soha Kóma az eretnkséggel meg nem alkudott”, mondta Bismarck. S aki Krisztus tanait minden időkre szenteknek és érvényeseknek vallja, az ebben a tanításbéli konzervativizmusban nem üres pedánságot és érzéketlen merevséget, hanem az erkölcsi tökéletesség, a hűség és hitbuzgóság hősi fokát látja.

Szent a katolikus Egyház másodszor *hitélete eszközei-*

ben. A lelki élet bensőséges művelése annyira speciális katolikus sajátosság, hogy másról, mint katolikus hitbuzgalomról és aszketikáról alig beszélhetünk. Nem szükség most arról vitatkoznunk, hogy okos és észszerű dolog volt-e mindaz, amit az aszketika nevében valaha egyesek vagy akár egész testületek műveltek; elég megállapítanunk, hogy az aszketika, mint a komoly és következetes keresztény életszentség tudománya és gyakorlata, egészen egyedülálló katolikus jelenség.

A lelki élet eszközei közt kiváló helyet foglal el a katolikus Egyházban szigorúan kötelező istentisztelet, mely ép azért, mert külső fényével épüget hat, mint belső melegével és szépségével s magához ragadja, az egész embert értelmi s érzelmi mivoltában, bámulatos erővel fűzi a hívőt az Istenkeresés és Isten szolgálat eszméihez, Egy budapesti protestáns egyetemi tanár is elismerte nemrég, hogy a katolikus Egyház szertartásai művészi szempontból tökéletes remekművek. Csakugyan mily gazdag, mily meleg, mily változatos és sokoldalú a katolikus istentisztelet! Nemcsak a hivatalos papi ténykedések, hanem azok is, melyeket maguk a hívek végeznek minden igazán valamirevaló hitéleti központban, minden katolikus templomban, minden gyóntatószék, minden áldoztatópad körül. Mennyi töredelem, mennyi őszinte jóakarát, mennyi önmegtörlés, mennyi jófeltétel fűződik minden egyes gyóntatószékhez; mennyi vigasztalódás, mennyi emelkedettség, mennyi erőgyűjtés, mennyi lelkiség, mennyi istenszeretet minden egyes áldoztató oltárhoz; mennyi magasztos gondolat, mennyi erőteljes kiragadása a léleknek a köznapiság porából a hét szentség bármelyikének vételénél a kat. egyházban! Mennyi buzdulás fakad az egyházi év nyomán, az ünnepek, a misék, a keresztútjárások, a iniszziók, a szentgyakorlatok, a hitbuzgalmi egyesületek, az ájtatosságok szakadatlan láncolatából! Valóban csak aki a lelkekbe lát, csak aki mint katolikus lelkipásztor úgy szólva fokról-fokra látja az isteni kegyelem előrehaladó működését a küzködő, megtérő, a tisztuló és tiszta lelkekben és csak aki önmagán is érezte valaha a katolikus szentségi életnek, a gyakori gyónás és áldozás, a lelki gyakorlatok és az aszkézisnek nagyszerű reformerejét, csak az értékeli heti kellőképp a katolikus istentiszteletben lüktető óriási erőt, azt a valóságos erkölcsi mindenhatóságot, mely azokat gyakorlati hatásukban jellemzi.

Kivülállók sokszor talán őszintén is azt hiszik, hogy a keresztény tökéletességnek ama gyakorlása, melyet főleg

a szerzetes-intézményben ápol az Egyház, emberi erőket meghaladó, lehetetlen vállalkozás s következképpen egyszerű szemfényvesztés. A beavatottak mosolyognak ezen a jóhiszemű lemosolyogtatáson. Az, amit a katolikus Egyház a szerzetes-intézményben, a papi celibátusban, általában az evangéliumi tökéletességek gyakorlásában művel, csakugyan felülmúlja az emberi erőket s egy távolállóra a lehetetlenség benyomását teszi. Viszont aki nem sajnálja a fáradságot s közlrol nézi meg azt, amiről szó van s akkor is nem ítéel kizárólag a visszaélések szerint, nagyon jól tudja, hogy ami a természetes emberi erőket meghaladj el, el Z H katolikus Egyház lelki életében főséges valóság, sőt mi több, el lehet mondani, magától értetődő általánosság. Ez az emberfölötti erő kifejtés természetes nem megy erőfeszítés, áldozat és szakadatlan önmegtágadás nélkül. A szerzetesélet nem virágozhatik folytonos természetfölötti hatások: elmékedés, magány, elvonultság, lelkigyakorlatok, szabályok és fogadalmak nélkül. De a katolikus Egyház mindezt rendszeresen gyakorolja s épen ebben rejlik benső hitéletének mélységes ereje s örök lelki tavaszának titka. Ezek a világ szemébe nem ható csendes, állandó erőfeszítések a kegyelmi élet iskolájában természetes egészen másként értelmezik a vallásos életet, mint azok az irányok, amelyeknek egész vallási élete, az országos konventgy ülésektől az irodalmon át le egészen az utolsó falusi szószékig és iskoláig, szinte csak a katolikus Egyház szidalmazásában, kenetes érzélgésben s mesterségesen felhajtott sérelmek szónoki kiszínezésében áll.

Szent a katolikus Egyház harmadszor *eredményeiben*.

A sok közül csak hármat emelünk ki: a katolikus szerzetes-intézményt, a katolikus szenteket s azokat a természetfölötti jeleket, amelyek Krisztus szava szerint az Egyházban teljesen soha meg nem szűnnek.

A *szerzetes-intézményt* az Egyház ellenségei épen azért támadják oly kitartó merészséggel, mert benne az Egyház isteni erejének egyik legfényesebb bizonyítékát látják, melynek elhomályosítására hiába törekesznek. Ráfogják pl. a szerzetességre, hogy a túlvilág keresése mellett elhanyagolja a földi kultúrát. Végtére a jelen kérdésben inkább előnyét mint hátrányát jelentené a katolicizmusnak, hogy amint Krisztus elsősorban nem a földi kultúrát, hanem az égi, az örök javak keresését hangoztatta, úgy ő is elsősorban „az odafennvalókat keresi.” De bár teljes mértékben elfo-

gadjuk és nyugtázzuk azt a megállapítást, hogy a katolikus szerzetesi-intézmény csakugyan az égiek keresésének legbuzgóbb apostola, viszont a történeti igazság nevében fenn kell tartanunk a tételt is, hogy az európai kultúrát épen a szerzetes-intézmény teremtette meg. Az égre utalt, de ugyanakkor épen az égi javak kedvéért emberszeretetet is gyakorolt és kultúrát teremtett

Csak maga a bencésrend micsoda mérhetetlen kultúr-munkát végzett fő virágzása idején egyszerre 37.000 kolostorával! Csak a fuldai kolostorról a következőket olvassuk Weisz Világtörténetében: „Fulda a német kultúra tetőpontját képezte. Az irtványok területén 3000 majorságot létesített Thüringiában, 3000-et a frank tartományban, 3000-et Bajorországban, 3000-et Szászországban. A kolostor egyre újabb telepeket küldött ki Thüringiába, Bajorországba, a Majna és a Rajna két partjára”. Valóban, az európai népek civilizációja lényegében a katolikus szerzetesek műve.

De ennél sokkal többet ér, amit az életszentség terén elértek. A keresztény felebaráti szeretet gyakorlásában főleg a ferencrendiek tűntek ki s az erkölcsi kultúra és keresztény önfeláldozás legszebb diadalát jelenti, hogy pl. a XIV. században az Európászerte dühöngő pestis, a „fekete halál” alkalmával nem kevesebb mint 124.434 szegény barát pusztult el a borzalmas járványban mint önkéntes betegápoló és lelkipásztor. A trinitáriusok saját vagyoniukat s ha ebből nem telt, szabadságukat és életüket adták oda a rabszolgák kiszabadítására. A betegápolás klasszikus rendszerezői az Istenes János-alapította Irgalmasrend, a Szent Kamill rendje, a Szent Erzsébet-rend és Páli Szent Vince irgalmas nővérei lettek. Az ifjúság nevelésére és oktatására szintén szírizetesek vállalkoztak. A bencések, dömések, ferenciek, ciszterciek után sorba jöttek a piaristák, az iskolatestvérek, a maristák, a jezsuiták; a nőnevelés terén a dömés-, ferenci- és ciszterci-rend nőszerzetei, az Orsolya-szüzek, az angolki-asszonyok, a vizitációról nevezett rend, a kereszties nővérek, a szegény iskolanővérek és számtalan mások. A lelkipásztor-kodás terén megszámlálhatatlan hős csapattal működtek a ferencrendiek, a kapucinusok, ágostonrendiek, dömések, karmeliták, theatinusok és jezsuiták, kikhez újabban főleg a redemptoristák csatlakoznak. Mennyi istenszeretet, önfeláldozás, életszentség rejlik ezekben az adatokban!

A külföldi missziók terén szintén szerzeteseket látunk mindenütt a legelső csatasorban, amint a bálványozást,

babonát, tudatlanságot és nyomort irtva, megtelepítik az évezredek elhanyagoltságában élő népek között a kereszténységet és keresztény kultúrát. Aki a katolikus szerzetességgel szemben hereségről és lustálkodásról beszél, az a napot nem látja az égen s érthető, hogy a katolikus szerzetesek elleni propaganda csak azok körében tud eredményeket felmutatni, akik azokat csak ellenséges rajzolásokból ismerik. Maga Voltaire, a protestáns Leibnitz s annyian mások beszéltek a katolikus szerzetesrendekről az elragadtatás és bámuló tisztelet hangján.

Az igaz Egyház szentségének kiváló ismertető jele továbbá az is, hogy mily számban és arányban tudott létrehozni kiváló egyéneket, az erkölcsi tisztaság, nagyság és szentség hősiesség magaslatán álló embereket: *szenteket*. Hogy e tekintetben a katolikus Egyház nemcsak messze megelőz minden mást, hanem egyenesen egyedül is áll kiváló férfiaknak és nőknek óriási seregével, ezek emberfölötti hősiességével, még másvallásúak sem tagadják. Ránk fogták százszor is, hogy túlzók, pesszimisták vagyunk, világkerülők, élehetetlenek, de nem tagadhatják, hogy a katolikus Egyház a szentek és hősök nevelőiskolája»¹ A nálunk is előforduló ballépéseket és bűnöket, főleg ha egyháziak hibáiról van szó, mint nyilvánvalóan szemetszűrő esetet nagy ügybuzgalommal tartják nyilván; de ép azért tehetik ezt nagy színpadi hatással, mert a katolicizmust mindenki mint az erkölcsi tisztaság legfőbb őrét ismeri és hallgatagon el is ismeri. Hiszen a katolikus Egyháznak csak vértanúja számos millió van! Hogy nemes jellemeket és nagy embereket csak ez az Egyház tudott nagy számmal nevelni, annak klasszikus megvallása *Lavater* protestáns német költőnek szava, aki a katolikus vallásnak elsőrangú jellemképző erejét Stolberg gróf megtérésekor ekkép ismerte el hozzá intézett levelében: „Válj díszére a katolikus Egyháznak! Gyakorold azon erényeket, melyek a nem-katolikusokra nézve elérhetetlenek... *Légy szent, amino Borromei Károly volt! Nektek vannak szenteltek, nem tagadhatom, nekünk nincsenek, legalább nem olyanok, aminők a tieitek!*” (Rosenthal, Konvertitenbilder aus dem neunzehnten Jahrhundert I. 2, 21).

Ugyanazon időben, amidőn a reformáció az erkölcsöket magának Luthernek és Kálvinnak saját bevallása sze-

¹ Lásd Bangha Béla: Jellemrajzok a katolikus Egyház életéből. 3-ik kiadás. Budapest, 1923.

rint hihetetlen mértékben lazította, a katolikus Egyházban egymásután léptek föl oly kimagasló szentek és jellemhősök, mint V. Pius pápa, Borromei Károly, Nérei Fülöp, Loyolai Ignác, Xavéri Ferenc, Borgia Ferenc, Kosztká Szaniszló, Gonzága Alajos, Thiénei Kajetán, Emiliáni Jeromos, Terézia, Keresztes János, Páli Vince stb. S a nagy jellemek, a keresztény hősök virágkora a mai napig sem halt ki; a szentté nem avatottak közül elég, ha a két nagy magyar nádorra: Esterházy Miklósrá és Pálra, O'Connellre, Garcia Morénóra, Windthorstra, Hunyadi János, Tilly, Koháry, De Sonis, Volta, Stolberg, Ampère, Veuillot, Achtermann nevére, de Veuster hithirdetőre, a bélpoklosok apostolára, Don Boscóra, Perboyre-ra stb. hivatkozunk. Figyelemreméltó jelenség az is, hogy a felekezetekből való áttéréseknél a katolikus Egyház majdnem mindig értékes elemeket nyer s viszont a kilépéseknél csak értékteleneket veszít. Maga a protestáns IV. Frigyes Vilmos sóhajtozva mondogatta: „A bárányok átmennek a katolikusokhoz, onnan viszont a bakok jönnek át hozzánk.” Hammerstein Lajos S. J., a hírneves konvertita, csak Németországból a következő nagy neveket jegyzi fel a XIX. század konvertitái közül: gróf Stolberg Frigyes, Schlosser János és Keresztély; Bickell, Lämmer és Martens hittudósok; az egyházjogász Phillips; Hurter, Gfrorer, Onno Klopp történétírók, az írók közül Beckedorf, Jarcke, Volk, az építőművész Hübsch; Schadow, Hermes és Steinhäusser szobrászok; Overbeck, Veit, Schadow-Godenhaus s Karlsfeldi Schnorr festők, továbbá Kehler, Schlegel az újkori irodalomtörténet megalapítója, Linder Emilia és Hensel Lujza költőnk. Valamennyien olyanok, akiket mélységes vallásosság s az erkölcsi tisztulás utáni vágy vezetett a katolikus Egyház kebelébe. A magyar konvertitákat Hahnekamp műve („Magyar konvertiták”) sorolja fel.

Végül, hogy a katolikus Egyházon a szentség fénye ragyog, annak Krisztus rendelése szerint abból is ki kell tűnnie, hogy az isteni mindenhatóság „jelek”, azaz csodák által is tanúságot tesz mellette. (L. Márk 16,17,18) Hogy a katolikus Egyházban a csodák isteni adománya máig sem veszett ki, annak beszédes tanúsága *Lourdes*, amelynek csodás gyógyulásait sem a forrásvíz sajátosságából, sem auto-szugesztióból, sem egyéb természetes alapon megmagyarázni nem lehet. Szugesztióval meg lehet gyógyítani idegbajon alapuló elváltozásokat, de nem csontszűt, tüdővéaszt, nyílt, gennyedő sebeket, eltört lábakat, hiányzó csontrésze-

ket. Lourdes eseményeit ezer meg ezer orvos és természetbúvár vizsgálta meg s egybehangzó véleményük szerint ezeket az eseményeket emberi módon magyarázni lehetetlenség.¹ Azonkívül a szentek életében is kétségtelenül történnek csodák, amelyeknek részben egész népsokaság a tanúja. A katolikus Egyház ezeket a csodákat rendkívül szigorúan vizsgálja s csak a kétségtelenül igazolt eseményeket fogadja el. Erre nézve elég, ha arra a közismert esetre utalunk, melyet a protestáns Leibnitzről jegyeztek fel. Leibnitz egy alkalommal egy bíboros ismerőse jelenlétében kételkedőleg nyilatkozott a szentek életében előforduló csodákról. Erre a bíboros hatalmas aktacsomót küldött meg neki áttanulmányozás végett. Az akták egy szenttéavatási per irattárának egy részét képezték, a szent sírjánál vagy közbenjárására vagy segítségül hívására történt csodás jelenségekre vonatkozó tanúkihallgatások eredményeit. Leibnitz áttanulmányozta az iratokat s aztán e megjegyzéssel vitte vissza a bíborosnak: „Nos, e tényeket nem tagadhatom s ha Róma mindig ilyen szabatos volna a csodás elbeszélések bírálatában, meg kellene hajolnom előtte.” Mire a bíboros mosolyogva felelte: „Tudja meg hát uram, hogy ezeket a bizonyosságokat, mint elégteleneket Kóma mind elvetette.” Róma nem szokott hiszékeny lenni e téren.

Hogy viszont mily eszközökkel dolgozik a tagadás és szabadgondolkodás például a lourdesi csodákkal szemben, annak tanulságos példáit más helyen emiítettük.² Itt elegendő annyi, hogy aki az evangélium alapján áll, a Márk 1617-ben foglalt krisztusi ígék teljeseését másutt mint a katolikus Egyházban nem is keresheti.

A szentség az elszakadt felekezetekben.

Beszélhetünk-e ezzel szemben az elszakadt felekezetekben szentségről? Mindenesetre. Valamennyiben van bizonyos töredék kereszténység, melyet elszakadásukkor megmentettek, náluk is van jóhiszemű s néha alanyilag teljes elismerésre méltó keresztény élet. De intézményes, nagyfokú, mély és szervezett szentségi életről, sajnos, ők maguk sem igen szoktak beszélni.

Alapítóikon: Photiuson, kit a VIII. (keleti) zsinat erkölcstelen élete miatt elítélt, Cerulári Mihályon, Nagy

¹ Lásd G. Bertrin: Histoire critique des événements de Lourdes. Paris, 1912.

² Bangha: Jézus istenségének bizonyítékai. 150. s köv.

Péteren, Lutheren, Zwinglin, Kálvinon, VIII. Henriken, a „szüzi” Erzsébeten, Gusztáv Adolfon, Döllingeren sehósem övezi a vallási forradalmárok fejet az erkölcsi tisztaság nimbusza. Talán az egyetlen Húsz az, aki magánéletében elismerésreméltó erkölcsöket mutathat fel. A keleti egyházszakadás mintha egy pillanat alatt kettévágta volna a Kelet vallásos életerejének ereit, a nagy férfiak azóta mintha egyszerre kihaltak volna benne.

A protestantizmus erkölcsöket aláásó hatásáról legőszintebben maga Luther Márton beszél. „A fősvénység, így panaszkodik ömaga, az uzsora, a paráznság, tobzódás, káromkodás, hazugság és csalás teljes hatalomra jutnak nálunk... Látnivaló, hogy az emberek most kapzsibbak, kegyetlenebbek, tisztátalanabbak, vakmerőbbek és gonoszabbak, mint azelőtt a pápaság alatt... Az emberek valóságos ördögökké váltak... Panaszkodik is mindenki, hogy az evangélium sok békétlenséget, háborgást és rendetlenséget okoz és amióta behoztuk, minden rosszabbra vált, mint azelőtt... Szodomában és Babilonban élünk, napról-napra gonoszabbá lesz minden. Kinek volt volna közülünk kedve prédikálni, ha tudta volna, mennyi nyomorúság, rablás, botrány, istenkáromlás, hálátlanság és gazság lesz ennek a következménye. Különösen hazájában, Németországban keserítette az a változás, melyet az ő tanai előidéztek. „A mieink most *hétszer gonoszabbak, mint valaha voltak*. Lopunk, hazudunk, csalunk, zabálunk, iszákoskodunk és mindenféle bűnben élünk. „Mi németek valamennyi ország szégyenévé, gyalázatává lettünk, minket már mindenki gyaláztatós, mocskos disznóknak tart s ha a mostani Németországot le kellene festeni, legjobb volna azt *sertés alakjában ábrázolni*.” (Denifle: Luther und Luthertum L, 2. kiad., Mainz, Kirchheim, 1904. Einleitung, 17 s k. 1.) így beszél maga Luther, aki maga sem élt erkölcsileg kifogástalan életet.¹

¹ Ezzel bizony különös ellenében állnak *Taffay* Sándor luteránus főprédikátornak a reformációt következőkép dicsőítő mondatai: „A reformáció az emberiségnek, a felvilágosultságnak, a felszabadult lelkeknek, egy szebb jövőnek a fundamentuma. A reformációban történt meg az Isten és az ember viszonyának méltó értékelése. A középkori kereszténység: gondolatvilága a világiitálát (?) és világmegvetés volt és ezzel szemben *Luther felismerte az emberi élet nagy értékét, s annak ideáljául az élet meg nemesítését tűzte ki*” (A Magyarország közlése 1922 nov. 1-én.) Vajjon erkölcstelen „asztali beszédeidben fektette-e le Luther az „élet megnemesítésének ideáljait”?

A protestantizmus azonban, sajnos *elvileg* sem áll az életszentség talaján, mert hiszen egyik alaptana, hogy az üdvözülés elérésére untig elegendő a hit, jócselekedetekre nincsen szükség. „Vétkezzél erősen, de bízzál még erősebben”, mondotta Luther s ha ezt az elvet nem valósították is meg hívei következetesen, ez csak az öntudatlanul megőrzött katolikus hagyomány eredménye.

A felekezetek önmagukról mint a szabadság, a haladás, a felvilágosodás intézményeiről szoktak beszélni, de hogy az erkölcsi feddhetetlenség, nagyság és szentség díszcímeit tűzdelték volna valaha a nevük mellé, teljesen hallatlan, ismeretlen dolog. Ezeket a címeket ők maguk is mindig átengedték a katolicizmusnak.'

Az életszentség intézményes művelése, ápolása és védelme dolgában tehát a katolicizmus nemcsak vezet, de ez a vezető szerepe annyira szembetűnő is, hogy kétségtelen ismertetőjel gyanánt szolgálhat. Ha a „szentség” igazán kellette az egy igazi Krisztus-országnak, ez az ismertetőjegy feltétlenül a katolicizmus javára dönti el a mérleget.

3. A katolicizmus és a katolicitás.

Krisztus igazi Egyháza harmadszor csak az lehet, amely Krisztus által történt megalakulása után hamarosan csakugyan el is tudott terjedni az egész akkor ismert és lakott világon s ezt a kiterjedését állandóan meg is tudta őrizni. Az egyetemlegesség, a mindenütt feltalálhatóság, a katolicitás az igazi Krisztus-egyház egyik elengedhetetlen ismertetőjele.

Már most a katolicitás, az egyetemlegesség szempontjából a katolikus Egyházzal egyetlen felekezet sem hasonlítható össze. A katolicizmus az egyetlen vallás a világon, melynek több-kevesebb híve mindenütt, minden némileg ismert vidéken akad. Katolikusok mindenütt vannak széles e világon, sűrűbb vagy ritkább megoszlásban, de kivétel nélkül mindenütt. Európában vagyunk 190 milliónyian; Dél- és Közép-Amerikában a katolikusok száma 82 millió, Észak-Amerikában 30 millió. Afrikában 3, Ausztrália és Polinéziában 10, Ázsiában 7 millió (Kínában 2 millió, Japánban és Koreában 60-60 ezer, Indiában 2 millió, de eloszolva az egész kettős félszigeten) s jelentős körülmény, hogy ezek a számok lassan, de állandóan emelkednek. A reformáció korában a katolikusok számát hozzávetőleg 100 millióra tehetjük, míg

ma a legjobb statisztikai adatok 324 millióyra teszik a katolikusok számát.

A katolikus Egyház túlhaladta nemcsak az összes keresztény felekezeteket, hanem egyáltalában *mindennemű egységes vallási* (konfuciánus van 230 millió, brahman 210 millió, mohamedán 202 millió, buddhista 120 millió, a többi a 100 milliót sem éri el.) S a katolicizmusnak ez az elterjedése állandóan megvolt, úgyszólván kezdettől fogva. Már a nagy egyházatyák s az első keresztény századok írói ebből az elterjedésből érvelnek a korukbeli eretnenségek ellen. „Ti csak egy sarokban, vagytok s néhány tartományra szorítottok. A számtalan helyen, ahol ti nem vagytok, nem volna meg a Krisztus igaz egyháza?” – így okoskodnak. (*Optatus*, De schism. Don. 2, 1; *Tertullian*, De praeser. 30) *Irenaeus* már a 2-ik század végén utal arra, hogy az Egyház, melynek Róma a középpontja, „el van terjedve az egész világon” (Adv. haer. 1, 10).

A felekezetek mind csak *későbbi* eredetűek. Egyetemes elterjedésről náluk szó sem lehet, mert hiszen évszázadokon át egyáltalán nem voltak. S miután megalakultak is, egyiknek sem sikerült az egész világon elterjednie. Ma valamennyi közül egy sem haladja túl a 30-40 milliót (egyetlen kivétel az orosz orthodox egyház a maga 87 milliónyi hívével, azonban e számba az orosz disszidensek is bele vámnak foglalva) s ami legfőbb, még ezt a, 30-40 milliót is csak a legmesszebbmenő jóindulattal lehet egységes vallás tagjának nevezni. Hogy lehetne ezek közül bármelyiket is azon „hegynek” tartani, mely valamennyi halmok fölött felülemelkedik s amelyhez gyűlnek minden nemzetek?” (Íz 2, 2) Hogy teljesíthetett volna csak ilyen nyomorúságos-szűkösen Krisztus nagy jövődölése, hogy országában Kelet és Nyugat népei fognak helyet foglalni s evangéliuma az összes népeknek fog hirdettetni? (Mt 8, 11; 24, 14)

S ami ennél is jelentősebb, a felekezetek nem is akarnak világegyházak, egyetemlege«, „katolikus” egyházak lenni, hanem többnyire kimondottan *nemzeti* egyházak címét és jellegét viselik, amint történetileg is többnyire világi fagyok pártfogása és oltalma alatt; alakultak és terjedtek. Ezzel azonban lemondanak az igazi Krisztus-ország egyik legfontosabb jellemvonásáról: a katolicitás- és univerzitasról.

A „katolikus” szó elleni tiltakozás részükről nemcsak

a római Egyházzal való ellentétet, hanem a katolicitásról való lemondást is jelzi. Éppen azért egyetlen felekezet sem állította még komolyan, hogy ő képviseli a világegyházat, vagy ami ezzel egyet jelent, hogy ő az az egyetlen nagy hitközösség, amelyet Jézus alapított s amelyben az „egy akol és egy pásztor” elve megvalósul. Erre egyedül a római katolikus Egyház vállalkozhatott. Ez azonban föltétlenül ugyanannyi, mint annak alig leplezett bevallása, hogy a felekezetek nem nevezhetik magukat Krisztus igazi Egyháznak.

4. Az apostoli eredet és a katolicizmus.

Valamennyi ismertető-jegy között legfontosabb az apostoliság, vagyis törvényes leszármazás az apostoli, főleg a Szent Péteri Egyháztól. Ez az apostoliság legfényesebben sajátja a római katolikus Egyháznak. Apostoli, mert az apostoloktól ered, s mert fejei megszakadatlan jogfolytonosságban léptek egymás örökébe; apostoli, mert Péter apostol jogutódához, a törvényes pápához törhetett énül ragaszkodik.

Vannak szakadár püspökségek is, melyek bizonyos értelemben szintén apostoliak, amennyiben székhelyükön apostolok alapítottak püspökséget. Ezeknél azonban ki lehet mutatni, hogy mai fejeik és birtokosaik nem nevezhetők az apostolok utódainak, mert hiszen az a küldetés és felhatalmazás, melyet elődeik az Egyház középponti kormányától nyertek, történetileg kimutatható időben megszakadt és megszűnt. A szakadár egyházak, éppen azért, mert szakadárokként, nem állanak többé összeköttetésben azzal az ősegyházzal, mely kezdettől fogva Péter utódjában látta Krisztus helytartóját s az egyházi közösségnek végső alapját.

Máskép úgy lehetne kifejezni ugyanezt, hogy Krisztus igazi Egyháza csak az lehet, mely a tőle fölállított apostoli alapon áll, azaz: amely elismeri Péternek s törvényes utódainak fennhatóságát, s az ő jóváhagyásával kinevezett törvényes apostolutód kormányzata alatt áll.

Hogy az ősegyház mily féltékenyen kereste mindig az egyes hitközségek szakadatlan összefüggését az apostoli egyházzal, annak klasszikus tanúja *Irenaeus*, ki többek között így ír: „Hogy hol van az apostolok öröksége, s hol nyilatkozik meg az egész világon, azt az egész Anyaszentegyházban mindenki könnyen észreveheti, aki az igazság előtt nem zárja le szemét; hiszen meg tudjuk nevezni azokat a

püspököket, akiket az apostolok maguk rendeltek, s azoknak utódait is egészen napjainkig... De mivel nagyon hosszú volna ekkora műben valamennyi egyházközség püspökeinek egymásra következését felsorolni, elég, ha a legnagyobb, legrégebb és mindenkitől ismert egyháznak apostoli tradícióit és hitét vizsgáljuk, amint az az egymás örökébe lépő püspökök során jut el hozzánk; azon egyházét, melyet a dicsőséges apostolok, Péter és Pál Rómában alapítottak. Ennek az egynek segítségével valamennyi ellenségünket megszegényíthetjük.” S ezzel felsorolja a római püspökök, és a pápák katalógusát az apostoloktól kezdve, fel egészen Eleutheriusig, „aki, úgymond, most mint tizenkettedik az apostolok után bírja a püspöki hatalmat.” (Adv. haer. 33. és köv.)

Hasonlóképp vezeti fel az apostolokig az alexandriai, antiochiai, jeruzsálemi stb. püspökök sorozatát; régebbi katalógusok alapján *Eusebius*, a történetíró, még pedig annak bizonyosságául, hogy a korabeli püspökök csakugyan az apostolok utódai és így az alattuk hadakozó egyház is a Krisztus alapította apostoli Egyház.

Tertullian az eretnek maga így ír: „Íme ha üdvösséged ügyeiben körültekintő akarsz lenni, nézd csak az apostoli egyházakat, ahol még maguk az apostoloktól alapított székhelyek találhatóak... Ha Itáliában lakol, itt van Róma, amelyre mi is tisztelettel tekintünk. Ó, a boldog Egyház, amelyben vérük áldozásával hintették el tanításukat az apostolok!... Nézzük csak, mit tanult, s mit tanított ő és mit hirdetett az afrikai egyházaknak is.” (De praeser. 36.) Már *Irenaeus* szavaiból is észrevesszük, hogy az apostoli eredet kérdésében a római Egyházzal való összefüggés volt a vezető szempont. *Cyprián* így ír Antoniánushoz: „Azt írod, hogy ama levelek egy példányát küld jeni el Oorneliusnak, püspöktársunknak (a római pápának), hogy minden aggodalomról letegyen és tudja meg, hogy te vele és így a katolikus Egyházzal egy értelemben vagy.” (Ep. Γ>5. 1) Szent Ambrus így ír Satyrusról, -testvéréről, aki fel akarta venni a keresztségét: „Magához kérette a püspököt s kijelentette neki, hogy csakis az igaz hit kegyelmét óhajtja; ezért kikérdezte őt, vajjon a katolikus püspökökkel, azaz a római Egyházzal tart-e? (utrumnam cum episcopis catholicis, hoc est cum Romána Ecclesia conveniret)” (De excessu Satyri 1, 47.) Az ősegyházban tehát a római Egyház elismerését tekintették az igaz hit ismertetőjelének.

Már most, hogy a mai római katolikus Egyház szakadatlan és szüntelen jogfolytonosságban bírja az apostolok örökségét, azaz, hogy ugyanazon Egyháznak utóda, amelyei Péter és Pál alapítottak és kormányoztak, senkisémet tagadhatja, aki a történelmet ismeri. Valamikor, nem is olyan régen, még *Lipsius* büszkén hangoztatta, hogy *ha* a római pápa valóban Péter örököse, akkor a katolikusoknak igazuk van; ámde a pápa, úgymond, már azért sem lehet Péter örököse, mert Péter sohasem volt Rómában. Ma azonban már akkora tekintélyek s oly erős antikatólikus irányú tudósok is, mint *Harnack*, *Lilienfeld* és *Weizsäcker* két sebbevonhatatlannak tartják, hogy Péter Rómában volt és ott halt meg.

Szent Péter utódja-e a pápa?

Hogy Péter valóban Rómában élt s halt meg, annak csakúgy an oly számos kétségbevonhatatlan bizonyítéka, van, hogy azokat letagadni lehetetlen. Már Péter apostolnak első levélében ez a, titokzatos mondat fordul elő: „Üdvözöl benneteket a Babylonban levő válaszott Egyház” (, εν Βαβυλώνι συνεκλεκτοι). Hogy ez a Babylon nem lehetett a szórói-szóra vett, régi, közismert nagyváros az Eufrát mellett, már abból is bizonyos, mert az apostolok idejében Babylon már csak romhalmaz volt; „elhagyott város” (ερημος τ, πόλις) mondja róla Strabo (Geo.gr. 16, 15). Még kevésbé jöhet számba az az egyiptomi erődtény, melyet szintén Babylonnak neveztek, de amely az apostolok és az őskereszténység idejében egyáltalában nem szerepel. így tehát csak képletes kifejezésről lehet szó: Péter a bűnös, pogány Rómát nevezi Babylonnak, amit általában ugyanezzel a, jelképes elnevezéssel más zsidó íróknál is, valamint a Szibillák könyveiben is találkozzunk. Péter tehát első levelét Rómából írta, ami abból is következik, hogy felemlíti benne Márkot is, tanítványát, akiről más forrásokból is tudjuk, hogy valóban Péterrel járt Rómában. Hogy Péter Rómát nem a maga nevével nevezi meg, könnyen érthető, hiszen levele könnyen kerülni lehetett volna *ia* fenséges kézbe s az apostolfejedelem római tartózkodása reá – és a hitközségbe nézve végtelenségé válhatott volna. Az őskeresztény kifejezőmódban különben a képletes kifejezések (pl. ἰχθυς, a hal, Krisztus helyett, stb.) épp oly általánosak voltak, mint kevéssel utóbb a hasonló okokból kifejlődött titoktartás fegyelme (disciplina arcani).

De ennél sokkal közvetlenebb bizonyosságaink is vannak

arról, hogy Péter apostol csakugyan Rómában fejezte be életét. Ilyen már a legelső századból *Római Kelemen* tanúbizonysága, aki 95 és 97 között ráír a forrongó korinthusiakra s a béketűrés példái gyanánt mint mintaképeket, Péter és Pál apostolokat említi föl, akik, úgymond, „közöttünk” (ἐν,μῦν) szenvedtek halálbüntetést és gyötrelmeket., (5, 6) *Ignác* vértanú jelentőségteljesen így ír a rómaiaknak: „Én nem parancsolhatok nektek, miként Péter és Pál tették”. (Róm 4, 3). Egy *Caius* nevű római pap a második század vége felé „Ad-vel” sue Proclum” című írásában így hűti le a katafrigák felekezetének vezérét, aki arra hivatkozott, hogy náluk apostol-sírok vannak: „Én pedig, úgymond Caius, az apostolok diadalmi jeleit (τρόπαια, τῶν ἀποστόλων) mutathatom fel. Mert akár a Vaticanus felé, akár a via Ostiensis felé megyünk, ott találjuk azoknak diadalmi jeleit, akik ezt az Egyházat alapították”. A Vaticanus volt ugyanis Szent Péter, az ostiai úf, Szent Pál kivégzésének színhelye. *Dionysios* korinthusi püspök a rómaiakhoz írva, arra a rokonságra hivatkozik, mely a korinthusi és római hitközség közt fönnáll, miután mindkettőben megfordult Péter és Pál, „akik együtt mentek Itáhiába s egy időben szenvedtek vértanúságot”. E két utóbbi bizonyóságot Eusebius örökítette meg. (H. E. 4, 23; 2, 25).

Tertullian az eretnekekkel szemben a római Egyházza hivatkozik, mint „amelynek Péter és Pál hirdették az evangéliumot, melyet vérük ontásával is megpecsételtek”. (Adv. Marc. 4, 5). Itt történt, úgymond, hogy Péter az, Úr kínszenvedésével „egyenlően” szenvedett, Pál pedig Keresztelő János halálnemével halt meg. („Ubi Petrus passioni dominicae adaequatur, ubi Paulus Joannis exitu coronatur.” Praesor. 36).

Harnaek e tanúbizonyságokat elfogadja; aláírja, mini nyilvánvaló tény, hogy Péter Rómában halt meg, de újabb kibúvót keres s azt már nem akarja megengedni, hogy Péter a római hitközségnek *püspöke* is volt. Pedig ebben sem lehet semmi kétség. Irenaeus például nyíltan azt írja Péterről és Pálról, hogy „megalapítván tehát és berendezvén a boldog apostolok az Egyházat, Linusra bízták az Egyház igazgatását”. (A. haer. 3, 3, 3). Linus volt t. i. Péter apostol közvetlen utóda a római püspöki széken. Hogy azonban e szavakkal nem azt akarja mondani, mintha ezzel Péter és Pál maguk nem is gyakorolták volna Rómában a püspöki joghatóságot, abból következik, hogy e mondatával épen a *római püspökök sorozatának* elszámlálását kezdi meg. Közvetlenül utána ezt írja ugyanis: „Erre pedig Anacletus következett, *harmadik*

helyen pedig *az apostolok után* Kelemen, aki még maga látta az apostolokat . . . Kelemenre Evaristus következett, Evaristusra Alexander, azután hatodiknak az *apostolok után* Sixtus, ezután Telesphorus, aki mint dicső vértanú halt meg, majd Hyginus, erre Pius s utóbb Anicetus. Anicetusra Soter következett, most pedig mint tizenkettedik az *apostolok óta*, Eleutherius kormányoz”. Kétségtelen, hogy az „apostolok” alatt itt épen a közvetlenül előtte említett Péter és Pál „boldog apostolokat” érti.

Abból, hogy Irenaeus Sixtust hatodik püspöknek nevezi, Harnack arra következtet, hogy tehát Pétert nem tekinthették püspöknek, mert akkor Sixtus a 7-ik volna. Ez azonban nagyon gyenge okoskodás; hiszen Irenaeus ismételten kiemeli, hogy az apostolok *után* számítva volt Kelemen a harmadik, Sixtus a hatodik, Hyginus a nyolcadik, Eleutherius a tizenkettedik. Azaz más szóval: Sixtus Péternek hatodik *utódja* volt, ami ugyanannyi, minthogy Pétert is beleszámítva, hetedik római püspök volt.

Ezt a felfogást maga Irenaeus igazolja, midőn egy helyen Hyginust *kilencedik* római püspöknek nevezi; másutt viszont ugyanőt Péter *után* nyolcadiknak mondja.

De számos más adat is bizonyítja, hogy Pétert az ősegyház az első római püspöknek tekintette. *Tertullian* Rómát apostoli egyháznak nevezi, minthogy azon „maguknak az apostoloknak *hivatalszékei* emelkednek” (ipsae adhuc cathedrae apostolorum). Majd nyíltan is hozzáteszi: „Így van, úgymond, Itáliában Róma, ahol *Péter* az Úr kinszenvedésével egyenlő szenvedéssel halt meg.” Tehát Tertullian szerint Péter nemcsak meghalt Rómában, de mint római püspök halt meg. *Eusebius* is idéz egy régi író (Oaiust¹), aki Viktor pápáról azt írja, hogy „Péter után a tizenharmadik római püspök volt.” (H. E. 5, 28). *Cyprián* idejében sem kételkedett senki abban, hogy a római püspök Péternek mint *római püspöknek* utódja. Cyprián például így ír: „Így lett püspökké Cornelius, mihielyt Fabianus széke, *azaz Péter széke s az egyházi hivatal legfőbb foka* megüresedett.” (Ep. 55, 8). *Ágoston* is így ír: „A római Egyház katedróján, melyen egykor Péter ölt, ma Anasztáz ül.” (Contra litt. Petiliani 2, 51, 118).

Igen fontos továbbá, hogy úgy a keleti, mint a nyugati egyházakban már 170-től kezdve számos pápai névsorral rendelkezünk, melyek a római püspökök sorozatát tartalmazzák. Ezek a pápa-katalógusok első helyen mindig Szent Pétert

mint első római püspököt említik, néha Pál apostollal egyetemben. Tehát Péter kétségtelenül nemcsak Rómában élt s halt meg, hanem mint *római püspök* halt is meg.

Számos őskori bizonyosság igazolja továbbá, hogy az ősegyház a római egyházat épen a mondott okokból minden tekintetben vezető és fenhatósággal bíró egyháznak tekintette. Az a magyarázat, melyet erre Harnack szeretne adni, hogy t. i. a pogány Róma politikai, művelődési és közlekedési helyzete tette alkalmassá a római egyházat a vezető szerepre, semmiképp sem magyarázza meg azt a mély tiszteletet, odaadást és engedelmességet, mellyel az ősegyház a római Egyházzal szemben kezdettől fogva viseltetett. Maguk az első szentatyák, az első zsinatok s az első pápák épen *nem erre a központi politikai helyzetre, hanem isteni intézkedésre, Krisztus parancsára vezetik vissza a római Egyház vezető tekintélyét.* Az idevonatkozó nagyszámú tanúbizonyosság felsorolása azonban messze vezetne s nem tartozik szorosán tárgyunkhoz. Elég, ha felemlítjük, hogy már az ősegyházban, még János apostol életében is, nem ez, hanem a római püspök intézte a hívek pörös ügyeit s a korinthusi keresztényeknek például eszükbe sem jutott, hogy a pápa intézkedéseivel szemben a még élő s hozzájuk közelebb is lakó János apostolhoz föbbezzenek. A pápák, mint I. Kelemen, I. Viktor, Zefirin, Calixtus stb., apostoli tekintéllyel parancsoltak, büntettek, fenyegettek, tanítottak nemcsak Rómában, hanem az összes többi hitközségekben s a felelet az ő intézkedéseikre az egész világ összes hitközségei részéről mindig a kételkedés nélküli engedelmesség és az az alárendeltség volt, melynek Ágoston szava volt a legklasszikusabb kifejezője: „Roma locuta, causa finita.” Róma beszélt: az ügy el van intézve. Az első egyetemes zsinaton pl. Niceában a pápa követői elnököltek g ők is írták alá elsőkül a zsinati ^Tégzéseket; pedig mindaketten nem is püspökök, hanem egyszerű áldozópapok voltak.

Kétségtelen történeti tény tehát, hogy egyesegyedül a római katolikus egyház tekintheti magát azon egy Egyház soha meg nem szakadt jogfolytonossággal működő örökösének és folytatásának, melyet Krisztus alapított s mely az apostolokra, főleg Péterre, a kősziklára megy vissza. Ehhez a kősziklához való ragaszkodás volt kezdettől fogva a Krisztustól alapított Egyházzal való megszakitatlan összeköttetés kritériuma, az apostolicitás ismertetőjele. „Ahol Péter, ott az Egyház, ahol az Esryház, ott Krisztus.” Ezzel azonban a ró-

mai katolikus Egyház igaza a legteljesebb mértékben be van bizonyítva.

Az igaz Egyház.

„*Credo in unam, mnctam, catholicam et apostolicam ecctesiam*”: Hiszek az egy, szent, közönséges és apostoli anya szentegyházban. így imádkozott az ősegyház s így imádkozik a XX. század katolicizmusa is s az apostoli hitvallás e szavainak mindegyike egy-egy bástyaszerű oszlop, mely a katolikus nép kezdetől vallott, ősi meggyőződését, a katolikus Egyházhoz való vallásos ragaszkodását támogatja. Ha Krisztus csak egy Egyházat emelt s ennek az egy Egyháznak az egységen kívül a szentség, az apostoliság és katolicitás jellegével kell bírnia és ha ez a négyes jelleg teljes mértékben egyesegyedül a római katolikus Egyházban található fel, akkor nem pápai dekrétumokból, nem dogmatikai meghatározásokból és teológiai szörszálhasogatásokból, hanem a közös evangéliumi alapon van a nyilvánvalóságig bebizonyítva, melyik az egy igazi Krisztus-egyház s következőleg hol és hol egyedül található meg az egyházalapító Krisztus.

A hívő katolikusnak ezt a végkövetkeztetést valóban nem a harcikedv, az ellenmondási viszketeg vagy az a törekvés teszi ajkára, hogy elszakadt testvéreinknek valami kellemetlent mondjon. Végtere is elszakadt testvéreinknek senki sem róhatja fel bűnül, hogy oly felekezetekben születtek és nevelődtek fel, melyek egykoron mindenestre inkább érzelmi és kedélybeli, mint értelmi és vallási okokból az egy Krisztus-egyházról „elfeledkeztek.” Sőt nekünk az elszakadtakat nemcsak mentenünk, hanem szánnunk s bizonyos értelemben különösképp is testvéri szeretetünkbe kell foglalnunk.

Viszont azonban önmagunknak sem lehet és nem szabad megtiltanunk, hogy büszke öröm és öntudatos bizalom ne áradozzon lelkünkben, midőn azt látjuk, hogy mennél mélyebbre haladunk az evangéliumi őskereszténység megismerésében, annál világosabban találjuk meg azon nyomokat, melyek a mai katolicizmust a Krisztus-alkotta őskatolicizmussal összekötik. Hogyne éreznénk diadalmas örömet a gondolatra, hogy abban a káoszban, melyben minden irány és ellenkező árnyalat önmagának követeli Krisztust, a nyugodt kutatás és tárgyilagos tudományosság módszerével mutathatjuk ki, hogy Krisztus a mienk. S hogy az a gyűlölet, az az ellenkezés, az a heves támadás, melyben a mi egyházunknak évszázadok óta szakadatlanul része van, csak azon

krisztusi jószónak megvalósulása: „Ahogy engemet gyűlölteik, titeket is gyűlölni fognak”, (Ján 15, 20) valamint annak a szenvedést és győzelmet egyszerre jelentő evangéliumi jelzőszónak beteljesedése: „Non praevalébunt”, „a pokol kapui nem vesznek erőt rajta.” (Mt 16, 18),

„Non praevalébunt”

Micsoda diadalos összefoglalása ez a szó a római katolikus Egyház egész történetének az évszázadok pusztító viharai s a, szellemi és anyagi erőszakoskodás egyre megújuló küzdelmei között! Mikor volt ennek az Egyháznak békéje? Mikor nem támadták kívülről? Mikor nem iparkodott az elenség bensejében is zavart, békétlenséget, meghasonlást idézni elől S hová lett mindez a támadás? Hol van ma a gnózis, az őspogány filozófia titkos hadjárata a keresztény gondolattal szemben? Hol vannak a Nérók és Diokleciánok? Hol van Árius Krisztus-tagadása s a krisztológiai eretniségek évszázadokon át villongó forradalma? Hol vannak a nesztorianusok és monotheléták, a patripasszlánok és macedóniánok, a donatisták és pelagiánusok, a manichéusok, montanisták, valdusok és albigenzek? Hol vannak a népvándorlás hordái, a vandálok, a gótok, a hunok és longobárdok? Hol vannak a büszke Hohenstaufok, az investitúra egyházjogtipró kényurai? Hol van Bajor Lajos és Szép Fülöp! Hol van VIII. Henrik és angol Erzsébet? Hol Nagy Péter és II. Katalin? Hol a francia félisten-királyok s a korzikai hadúr, aki kezét emelte fel a római Egyház pápájára s röviddel utóbb ugyanazon fontainebleau-i vár ugyanazon termében volt kénytelen aláírni lemondását a, császári méltóságról, melyben a pápát megütötte? Hol van Bismarck, aki büszkén hangoztatta, hogy „nach Canossa gehen wir nicht” s végül mégis kijelentette, hogy a római Egyház zárt egységével és belső erejével szemben teljesen elhibázta számításait?

„A pokol kapui nem vesznek erőt rajta.” Anglia legnagyobb történetírójának, Macaulay-nak klasszikus nyilatkozatai a római Egyház változatlan szilárdságáról ismeretesekek. „Nincs a földkerekségen más olyan intézmény és nem is volt soha, mely annyira megérdemelné a figyelmet, mint a római katolikus Egyház. Ennek az Egyháznak a története összeköti a civilizáció két nagy korszakát: az ó- és újkort. Nincs kivülről intézmény Európában, mely abba a korba vezetne vissza, mikor még áldozatok füstje szállt az ég felé a Pantheonból és zsiráfok meg tigrisek ugrándoztak

azamfiteátrumban. Még a legbüszkébb királyi házak is csak tegnapiak a romjai pápák hosszú-hosszú sorozatához képest. És ez a pápaság nem omló romként áll előttünk, hanem étellel és erővel teljesen, holott az összes birodalmak, amelyek vele egykorúak voltak, régesrég porba omlottak. A katolikus Egyház még mindig a föld végső határait is küldi hithirdetőit, akik épp oly buzgók, mint azok voltak, akik hajdan Ágoston kíséretében a Kent-grófság partjain kikötöttek s az ellenséges királyokkal szemben ugyanazzal a hatalommal lép föl, amellyel Leó szállott szembe Attilával. Híveinek száma ma nagyobb, mint bármely más korszakban volt: az újvilágban tett hódításai bőven kárpóolták az óvilágban szenvedett veszteségeikért és semmi legcserkélyebb jelét sem látjuk annak, hogy hosszú uralmának vége közelednék. Látta az összes kormányok és vallási társaságok kezdetét, amelyek jelenleg léteznek s nem mérnők állítani, hogy nem az a végzete, hogy a végokét is lássa. A múlt században annyira megalázták a pápaságot, hogy még az emberi dolgok éleseszü vizsgálói is azt hitték, hogy utolsó órája ütött; de csak nem jött el a vég: az anarchia napjai elmúltak, a chaosból a dolgok új rendje lépett elő, új uralkodó-házak, új törvények, új jogcímek keletkeztek s mindezek közepette a régi vallás újraszületését ünnepelte.

„Az araboknak van egy mondájuk, mely szerint a Gizeh melletti nagy piramist még a vízözön előtt uralkodó királyok építették, s hogy az összes emberi művek között ez volt az egyedüli, mely a vizek árjának ellenállott. Ez a pápaság képe! Ügy látszott, hogy eltemette már a nagy ár; de mikor az árvizek lefolytak, egy elmúlt világ romjai közül megint csak napfényre került. A hollandiai köztársaság elpusztult, a német birodalom, Velence nagy tanácsa, a régi svájci szövetség, a Bourbonok családja, Franciaország parlamentjei s nemessége – mind elpusztultak: de a változatlan római Egyház mindig ott állt a helyén... És nem tudjuk, nem fog-e még mindig ott állni változatlan fényben, ha majd egykor a késői jövő egyik századában egy új-zélandi utazó keresi fel London romjait, hogy a Themse-híd egyik szétpattant ívére támaszkodva, a Szent Pál-templom (az anglikán államegyház főtemploma) romjait rajzolja...” ?

„*A pokol kapni nem vesznek erői rajta.*” s nem vesznek erőt rajta az emberek szívében sem. A XX. század hajnalán, sőt már a XIX. századon keresztül is állandóan fűrt, faragott, lármázott, dörgött, zakatolt szóban és írásban az

egyházellenes forradalom, az agitáció, a hűtlenségre való csábítás, az Egyház emberi elemeihez tapadó hibáknak nagytű és gyűlöletes kifejezése; a voltaire-i jelszó: „Tépjétek le a gyalázatost!” egész parlamenti és társadalmi pártok programjává lett. És íme mégis minden láрма, agitálás, szervezkedés és rágalmozás után ma is százezrek és százmilliók szívében lobog olthatatlan lánggal a szeretet Veszta-tűze Krisztus nagy családjá, a római katolikus Egyház s annak középpontja, a pápa felé. Az egyre megújuló eucharisztikus világ-kongresszusok a maguk sok százezernyi résztvevőjével a világ minden tájáról, az uralkodó családok sarjaitól le a kézubbonyos munkásig, az egyetemi tanártól és közoktatásügyi minisztertől le az utolsó fehérruhás iskolásleányig, akik mind térdenállva, repeső szívvel, Krisztus-kereső bizalommal fogadják a pápa követét, szintén ezt tanúsítják. A Vatikán megrabolt rabja legfőbb úr ma is a szívek felett s hatalmának egyetlen kulcsa, egyetlen öre és biztosítóka a népek millióinak az őskeresztény tradíciókból csörgedező azon meggyőződése, hogy a római Egyház feje Krisztus helytartója, akihez ragaszkodni annyi, mint Krisztushoz ragaszkodni, akit hallgatni annyi, mint Krisztust hallgatni, akit megvetni annyi, mint Krisztust vetni meg. (Lk10,16).

„*A pokol kapui nem vesznek erőt rajta.*” Ezért térünk vissza mi katolikusok mindig bizalommal, szeretettel, örömmel és diadalérzettel oda, „ahol Szent Péter sírba téve és Rómának dobog szíve”, s kérjük lelkes gyermeki hódolattal az Urat: „Tartsd meg Isten szent atyánkat, *Krisztusnak helytartóját!*”

A szeretet, mellyel a katolikus hívő Kómához, Péter kősziklájához, az egy, szent, egyetemes és apostoli Egyház középpontjához ragaszkodik, nem egyéb, mint *Krisztus szeretete*, amint viszont minden megvilágosodott, elfogulatlan, tudományosan vizsgálódó Krisztus-szeretet föltétlenül Rómához vezet, mint az egy Krisztus-ország egy szívéhez s alapjához, A római katolikus Egyházban fedezi fel a lélek azt a Krisztust, akiben üdvösségét látja s azért lelkes szeretettel karolja fel minden téren a katolikus Egyház ügyeit.

IV.

Az Egyház mint látható társaság. Az Egyházon kívül nincs üdvösség.

A fentiekből számos nagyfontosságú következmény folyik, amelynek jogosultságát el kell fogadnunk, mielőtt a főtétele: a katolikus Egyház krisztusi eredetét elfogadjuk. S mivel e következtetésekre vonatkozóan roppant elterjedt balvélekedésekkel állunk szemközt, közelebbi megtárgyalásuk szintén elengedhetetlen.

Ily következtetés mindenekelőtt: az Egyház szociális, „látható” jellege, azaz jogi szervezete; továbbá: az Egyház hoztartozás feltétlen szükségessége az üdvösség elérésének szempontjából.

Lássuk csak mindkettőt közelebbről.

Az Egyház „látható” társaság.

A XVI. század reformátorai voltaképp csak zavarukban találták ki a „láthatatlan Egyház” jelszavát. Mikor ugyanis a katolikusok a Krisztus-alapította Egyház négyes ismertető jegyét kérték tőlük számon s rámutattak nevezetesen arra, hogy hiszen 1500 éven át protestantizmus nem is volt a világon, már pedig Krisztus Urunk az ő Egyházának örök fennállást biztosított, a protestáns hitvitázók erre zavarukban azt felelték, hogy az igaz Egyház mindig megvolt, csak hogy *láthatatlanul*, észrevétlenül. Ebbe az észrevétleibe de meglevő igaz Egyházba beletartoztak azok, akik felkeltek a római zsarnokság ellen, tehát az eretnekek és szakadárok, beletartoztak azok is, akik távoltartották magukat az Egyház életétől és dogmáitól s beletartoztak végül az ártatlan kisdedek, akik még nem jutottak el az értelein használatára. Az Egyház, így okoskodtak, az igazi Krisztushívők társasága, de ez nem látható, fogható intézmény, nem szociális értelemben vett társaság, nem szervezet, hanem inkább gyűjtőfogalom, foglalhatja azoknak, akik Krisztus ösvényén járnak. Innen eredt az egész vita a „látható” és „láthatatlan” Egyházzól, amely annyi port vert fel s amelynek jelentőségét ma már rendszeren a protestánsok maguk is ismerik.

Természetes, hogy mihelyt bebizonyítottuk az, Egyház tanító, lélekmezsztelő s kormányzó hatalmának krisztusi eredetét, mihelyt tudjuk, hogy Krisztus Urunk csakugyan szervezett vallási tömörülést akart, elöljárókkal, központi tekintéllyel, papsággal és hívőkkel, egyházi törvényekkel és Ítélezéssel: az Egyház „látható” volta, azaz szociális szervezet-jellege kétségtelen. Az Egyházat magát látni nem lehet, épúgy mint az államot látni nem lehet; de amint az állam nem pusztá logikai gyűjtőfogalom, nem egyszerűen, mondjuk, a magyar nyelvel beszélők láthatatlan, szervezet len társasága, hanem állami egységben élő, törvényekkel, jogokkal, fensőbbiségekkel bíró, megszervezett társaság, ugyanígy az Egyház sem pusztá logikai egység, hanem jogi szervezet, szociális egység, amelynek működése igenis felismerhető, más szóval: „látható”, már azért is, mert fejei láthatók, megtalálhatók.

Valóban Krisztus Urunk maga sem beszélt híveiről, az „Isten országáról” máskép, mint csupa olyan képekben, amelyek a *társas szervezetséget* feltételezik s nagyon is látható, felismerhető egységeket állítanak elének. Ezt mutatja maga az Isten „*országa*” elnevezés is (tehát országról, szervezetről van szó), valamint a „nyáj”, a „szőlőkert”, a „család”, a „niustárfá” stb. kifejezések: mind csupa szerves egység. Sőt már Izaiás a Messiást hatalmas, kiemelkedő *hegyhez* hasonlítja, amely messziről látszik, amelyhez a népek zarándokol, nak, s amely mint jel tétetett a nemzetek elé. (2,2; II. 12).

Amit e tannal szemben ellenvetni lehet, merő félreértésen alapul. Sokan hánytorgatják Jézusnak erne szavait: „Az Isten országa bennetek (köztetek) vagyon.” (Lk 17,21). Azonban feledik, mily összefüggésben mondja ezt Jézus. Azt kérdezték tőle, mikor s mily formában fog fellépni az Isten országa. E kérdés mögött az ismert zsidó felfogás rejtőzött, amellyel szemben a messiás-ország földi birodalom lesz: a római iga lerázása s a zsidó nemzet fényes diadala az egész világ felett. Ezzel szemben Jézus rámutat arra, hogy a messiás-ország *lelki ország*, mely nem külső fegyvertényekre alapozza sikereit, hanem elsősorban a lelkeket alakítja át. Épp ezért, úgymond, nem is kell már várni rá, már itt van, már *köztetek* van. Az „intra vos est” (εἰς τὸς υμῶν) nem: is jelenti szükségkép a lélekben lakást, hanem közvetlenül csak ennyit jelent: már *itt van*, *köztetek* van, tehát egészen más formában jelenik meg, mint ahogy azt ti képzelitek, Megjegyzendő» hogy Jézus ezeket

a szavakat nem is közvetlenül tanítványaihoz, hanem a farizeusokhoz intézte s már ezért is ki van zárva, hogy a protestáns értelemben vett „láthatatlan” Egyházra értette volna: „bennetek”, azaz „bensőtökben” van. Mert hiszen csak nem tehető fel, hogy Krisztus a farizeusok lelkében állította volna fel s abban ismerte volna fel első helyen a „mennyeknek országát”?

Hasonlóképp keveset jelent a szamariai asszonnyal való társalgásnak ama részére való hivatkozás, ahol Krisztus azt mondja a szamariai asszonynak, hogy az Isten igaz imádói „lélekben és igazságban” fogják imádni az Istent. (Ján 4, 24.) Egyesek ezt a kijelentést is az immanens, merőben lelki Isten-országára szeretik vonatkoztatni. De nincs igazuk. Mert mire is adta Jézus ezt a mondatot válaszul!? A szamariai asszonynak arra a kérdésére, hogy kinek van hát igaza, a zsidóknak-e, akik az ő jeruzsálemi templomukat tartották az imádság és áldozatok igazi, törvényes színhelyének, vagy a szamariaiaknak, akik az ő szent hegyükön Szichemben áldoztak? Jézus erre félig kitérően, s mégis teljes igazsággal így felel: eljön az idő, s már itt is van, amikor az Isten igaz imádata nem lesz többé helyhez kötött, tökéletlen, külsőleges imádás, hanem elsősorban az igazságot befogadó lélek lesz az Isten igaz temploma. Ez a felfogás azonban éppen nem zárja ki a „lélekben és igazságban imádók” szervezetségét, vagy akár a, külső istentiszteletet általában is. Hiszen az apostolok is hasonlóképp hangoztatják, hogy elsősorban „lelki ház” legyünk, s „lelki áldozatokat” mutassunk be. (1 Pét. 2., 5.) De ugyanakkor ők is „nyájról”, „egyházról” beszélnek, engedelmességet követelnek, a látható eucharisztikus áldozat bemutatásáról szólnak. Kétségtelen tehát, hogy mikor a lelkiség fontosságát akarják kiemelni az Egyházban, viszont eszükben sincs tagadni az Egyháznak külsőleg is megszervezett, látható, társasági jellegét.

Azt vethetné ellen valaki: ha az Egyház csakugyan látható, külsőleg is megszervezett társaság, sohasem lehet tudni, kik a tagjai. Mert hisz nem lehet tudni, mi van az egyes ember lelkében. Ha valaki külsőleg az Egyházhoz csatlakozik, azaz megkeresztelkedik, az egyházi élet külső szertartásaiban részt vesz, de amellet lelkileg elfordul a hittől, súlyos bűnöket követ el, szóval nem él Krisztussal egyesült, kegyelmi életet, vajjon mégis tagja marad-e az Egyháznak? S viszont azok, akik önhibájukon kívül külsőleg nem csatlakozni az egyházhoz, azonban teljes jóhi-

szemúséggel s jó akarattal élnek, Krisztust szívből hiszik, s imádják, súlyos bűnöket nem követnek el: ezek akkor nem tagjai az egyháznak? Lehetséges-e ez?

Igenis lehetséges. Ez utóbbiak tudniillik *lélek szer int* tagjai az Egyháznak, még ha maguk nem tudnak is róla, s szociális értelemben, külső csatlakozással nem lépnek is az Egyház tagjai közé. Viszont azok, akik külsőleg katolikusok, de bűnös életet élnek, *csak külsőleg tagjai* az Egyháznak, valósággal „holt tagjai.” Teológiai műkifejezésekkel élve: amazok az Egyháznak csak „lelkéhez”, emezek pedig csak „testéhez” tartoznak, míg a külsőleg is, belsőleg is katolikusok az Egyháznak testéhez is, lelkéhez is tartoznak, azaz: külsőleg is, belsőleg is az Egyház tagjai. Hasonlóképp van ez az állami életben is: valaki lehet jogilag magyar állampolgár, s mégis lehet szívében hazátlan és hazaáruló is; viszont lehet valaki a magyar államnak lelkes híve, támogatója, anélkül, hogy jogilag magyar volna, hogy a polgárjogot megszerezte volna.

Ez a megkülönböztetés nagyon fontos ott, ahol az a kérdés merül fel: szükséges-e az üdvösségre, hogy az igaz Egyházhoz: Krisztus Egyházához tartozunk, vagyis: üdvözülhet-e a nem katolikus ember”? Krisztusunk az Egyházhoz tartozást mindenesetre az üdvösség feltételeként hangoztatja. (Mk 16, 15, 16, Mt 18 17). Ezen az alapon tanítja a katolikus Egyház, hogy „extra Ecclesiam nulla salus”, „az Egyházon kívül nincs üdvösség” és a katolikus Egyház az „egyedül üdvözítő” egyház. Mi ennek az értelme? Az, hogy csak az az ember üdvözülhet, aki *legalább lelkileg* tagja az Egyháznak, azaz: aki a maga részéről az igazságot őszintén keresi, s ha tudná, hogy az üdvösség útja a katolikus Anyaszentegyházban van, vonakodás nélkül hajlandó volna annak külsőképp is tagjává lenni. A katolikus Egyház szerint tehát a protestáns is üdvözülhet, sőt a zsidó, s a pogány is, ha nem tehet róla, hogy nem tagja az egyedül üdvözítő Egyháznak, de lelki készségét, s őszinte jóakarát tekintve bennfoglaltan, s vágyva (tehát lelkileg) mégis tagja az igaz katolikus Egyháznak. Az egyháztudósok véleménye szerint éppen ezért feltehető, sőt biztosra vehető, hogy igen sok millió nem-katolikus is üdvözülni fog a katolikus Egyházhoz való eme *lelki* hozzátartozása révén, bárha erről neki magának haláláig sejtelve sem volt. Ebből is látszik, hogy azok a mesék és gyűlöletes beállítások, amelyekkel a katolikus Egyház ellenségei az „egyedül üdvözítő Egyház” tanát,

mint a türelmetlenség netovábbját gúnyolni szokták, merő félreértésen és sokszor éppen a vádaskodók részéről türelmetlen gyűlölködésen alapulnak.

Az egyedül üdvözítő Egyház.

A mondottakból máris következik, hogy a katolikus Egyházhoz való (legalább lelki) csatlakozás az üdvösségnek pótolhatatlan feltétele. Maga Krisztus Urunk akarta ezt így. Az üdvösséget ő hozta meg a világnak; ő váltotta meg az embert azáltal, hogy mint ember szenvedett, s szenvedését és halálát engesztelő áldozatul mutatta be az Istennek. Az üdvösség és megváltás kegyelmeiben azonban szerinte csak azok részesülnek, kik az ő tanítását s parancsolatait követik. „Ha az életre be akarsz menni, tartsd meg a parancsolatokat” (Mt, 19, 17). Más szóval: Krisztus csak azt ismeri el tanítványának, aki az ő rendelkezéseit és parancsait betartja. E parancsok közé tartozik azonban az egyházi tanító tekintély előtt való meghajlás (Mk 16, 16) s az Egyházra hallgatás (Mt 18, 17). Ebből máris világosan következik, hogy mint Szent Cyprián mondja: „nem lehet annak atyja az Isten, akinek nem anyja az Egyház.”

Krisztus urunk az örök élet nélkülözhetetlen eszközének mondja a keresztséget (dán 3, 5; Mk 16, 16). A keresztség azonban nem egyéb, mint belépés az Egyházba, az „Isten országába” (dán 3, 5). Keresztség csak egy van (Ef 4, 5), amint Egyház is csak egy van. A vágy keresztség és vér keresztség szükség esetén pótolja a vízkeresztséget, de keresztség, az Egyházba való belépés nélkül nem lehetünk Krisztus országának tagjaivá. Az Egyház és Krisztus országa egy. Tehát az Egyházon kívül nincs kegyelem, nincs megváltás, nincs üdvözülés.

Abban, hogy az Egyházhoz való (legalább lelki) hozzátartozás nélkül nincs üdvösség, az őskereszténység tanúi, az ősegyház nagy atyái között nincs eltérés. „Akik Istennek és Jézus Krisztusnak hívei, mondja a legrégebbi Egyház koronatanúja, Antiochiai Szent Ignác, azok a *püspökkel tartanak*... Ne tévedjete, atyámfiai, aki a szakadás előidézőivel tart, nem fogja elérni Isten országának örökségét.” (Philad. 3, 2, 3). *Irenaeus* szerint: „Akik az Egyházon kívül vannak, azok az *igazságon kívül vannak*.” S azért, akik szakadásokat idéznek elő, tévútra, jutnak, s Isten kegyelme (szeretete) nincs velük” (Adv. haer. 4, 33, 7). *Origenes* szerint: „Senki ne ámítsa önmagát: ezen a házon, tudniillik

az Egyházon kívül senkisein üdvözül. Mert aki ebből kilép, halálos ítéletét írja alá” (In Jos. honi. 3, 5). Szent *Cyprián* szerint: „Aki az Egyháztól elszakad, s valamely házasságtörő egyházhoz (felekezethez) csatlakozik, kiválik az Anyaszentegyháznak tett Ígéretekéből is, s aki elhagyta Krisztus egyházát, nem fog eljutni Krisztus jutalmaira sem. Idegen lett, külső lett, ellenség lett (Aliemis est, profanus est, hostis est.) *Mert nem lehet annak atyja az Isten, akinek nem anyja az Egyház.* Aki az Egyházból kiválik, csak úgy menekülhet meg, ahogyan azok megmenekültek, akik a Noé bárkáján kívül voltak.” (De unit. eccl. 6). „Senkise tévessen meg, testvéreim, bennünket az Úr útján; senki bennünket, keresztényeket, Krisztus evangéliumától el ne szakítson; senki minket, az Egyház gyermekeit, az Egyháztól el ne válasszon. Vesszenek el maguk, akik el akarnak veszni; maradjanak egyedül az Egyházon kívül, akik az Egyházból kiléptek.” (Ep 43, 5). S hasonló idézetek végtelen sorát lehetne idézni az ősegyház tanúságtételéből.

A kereszténység egyetlen törvényes formája: a katholicizmus, az Egyház. Aki nem tart az Egyházzal, kiveti magát Krisztus híveinek társaságából, s ezzel együtt az üdvöstégből is: ez az ősegyház hite az Egyházzal.

Az Egyház és az állam.

Ha az Egyház „látható”, azaz jogilag megszervezett, szociális társulás, az a további fontos kérdés merül fel vele szemben: a társulásnak milyen osztályába sorozandó. Magántársaság-e, amely mint az egyesületek, vagy részvénytársaságok a legfőbb, független társulásnak: az államnak van alávetve, avagy maga is legfőbb, szuverén, független társaság? És ha ez utóbbi: előáll az a sajátos helyzet, hogy ugyanegy helyen, ugyanazon emberekkel szemben két szuverén testület: az Egyház és az állam gyakorol felsőbbrendű jogokat, s akkor meg az a nagyjelentőségű kérdés merül fel ismét, – amelynek helyes vagy helytelen megoldásától függ az Egyháznak s az államnak belső békéje, – milyen viszonyban kell élnie az Egyháznak és az államnak, mint két szuverén, egymástól független s mégis nagyon sok ponton egymással érintkező s egymásra utalt testületnek?

Az Egyház független testület.

Szuverén, független vagy tökéletes testületnek azt evezük, amely céljainak elérésében nincs más társadalmi

alakulatnak alárendelve. A család, a község nem szuverén, mert az államnak van egyenesen alárendelve; viszont az állam szuverén, mert fölötte nincs már más, hasonló s magasabb rendeltetésű társadalmi szervezet.

A kérdésre: milyen testület az Egyház, független-e vagy alárendelt, kétségtelenül így kell felelnünk: az Egyház is jogilag *teljesen független, senkinek és semminek a földön alá nem rendelt, szuverén testület.*

Következik ez abból, hogy mikor Krisztus az Egyházat megalapította, soha egyetlen szóval sem rendelte azt alá semmiféle más testületnek, mondjuk az államnak; sőt ellenkezőleg úgy beszélt Egyházáról, mint amelynek érdekében esetleg a világi hatóságokkal is szembe kell helyezkednünk. (Mtlü, 18). Ezzel a szóval: „Adjátok meg a császárnak „mi a császáré, s Istennek, ami Istené”, Krisztus Urunk he tősen nyíltan körül is határolta a világi (polgári) és vallási kötelességeket.

Következik ugyanez még inkább abból, hogy Krisztus Urunk az Egyháznak oly célt és rendet adott, amely természeténél fogva nem állhat alárendelt viszonyban semmiféle földi célt követő állami vagy dalmi alakulattal vagy hatalommal. Krisztus szerint az embernek legfőbb feladata és kötelessége a földön: az Úr szolgálata, Isten parancsainak teljesítése s ezáltal az üdvösség elérése. Ez a legelső, minden más felülemelkedő érdek. A lélek több, mint a test, az Isten több, mint a az üdvösség fontosabb, mint akár az egész földi élet Isten, a lélek s az üdvösség érdekeit pedig Krisztus rendelkezése szerint az *Egyház* képviseli. Az Egyház tehát főbb, legfontosabb, erkölcsileg nagyobb s méltóságra a magasabban álló testület a földön, melyet semmiféle más társaságnak vagy alakulatnak alárendelni nem lehet, épúgy, mint az Istent nem szabad világi céloknak a delni. Az állam szuverén a maga területén, de az Egyház százszor szentebb joga az a magáén. Krisztus országa a legelőkelőbb, a legszükségesebb szuverén testülete világnak.

Az Egyház és az állam azonban tárgyilag véve ugyanazon területen működnek s jórészt ugyanazon embereket kapcsolják egybe különböző szempontok szerint. Amíg az Egyház nem pótolhatja az államot s nincs hivatva arra, hogy az állami ügyeket intézze, ugyanúgy s még inkább nem pótolhatja az állam az Egyházat s nincs hivatva arra, hogy a vallási s egyházi ügyeket intézze. Mindkét hatalom szu-

verén ugyanazon emberekkel szemben, csakhogy az egyiknek hatalma közvetlenül csak a lelkekre vonatkozik, a másiké közvetlenül csak az anyagiakra. Mint katolikus magyar ember pl. a lelkem gondozása szempontjából a katolikus Egyháznak vagyok alávetve, a vagyonom megőrzése, jogaim védelme, közbiztonság, közegészségügy, közterhek s közelönyök szempontjából viszont az állam törvényeit kell elismernem. Az Egyház egyenesen Isten alapítása; az állam az Isten akaratából létesült, amennyiben Isten maga írta bele az ember természetébe a társulás, a közös erővel való boldogulás szükségességét, nevezetesen a jogrend megőrzésére s a csak közös erővel biztosítható anyagi jólétre vonatkozólag. Ilykép mindkét hatalom: az Egyház is, az állam is isteni akaratra vezet vissza létét s arra alapozza törvényhozó jogát.

Az Egyház és állam viszonya.

Már most az a kérdés, milyen viszonyban állanak egymással az állam, és az Egyház, miután mindkettő Isten akaratából áll fenn s mindkettő szuverén testület. És nevezetesen: mi történjék akkor, ha, miként az elég gyakran elő fordul, bizonyos kérdésekben egyszerre van érdekelve az Egyház is, az állam is, még pedig esetleg ellenkező irányban, úgy hogy amit az Egyház akar, azt nem akarja az állam, vagy amit az állam akar, nem akarja az Egyház?

Mindenekelőtt kétségtelen, hogy az Egyház és az állam nem működhetik egymástól teljesen elszigetelten, egymást tudomásul nem véve, egymással nem törődve, hacsak a polgárok lelki békéjét feldúltni nem akarja. Egyháznak s államnak egymást kiegészítve, egymást támogatva kell működniök. Az Egyház nyújtja az államnak azt a szinte fel sem becsülhető előnyt, hogy a polgárokat Isten gyermekeivé neveli, az erkölcsök védelmével az általános jólétet s biztonságot előmozdítja, a szellemi kultúrának jelentős szolgálatokat tesz, az állam jogait s törvényeit a legfensőbb szentesítéssel ellátja s tekintélyüket a természetfölöttiség varázsával védi és övezi. Viszont az államnak feladata, hogy az Egyháznak áldásos működését a maga rendelkezésére álló eszközeivel szintén előmozdítsa, az Egyház jogait, főleg a hitélet fejlesztésében, az ifjúság vallásos nevelésében s a közerkölcsök oltalmában hathatósan védelmezze. Az állam köteles támogatni minden oly tényezőt, amely a közjót s közerkölcsiséget előmozdítja – tehát köteles támogatni elsősorban az Istentől

erre rendelt Egyházat; viszont az Egyház is köteles védelmezni az erkölcsi jogrendet s így az állam tekintélyét is. Ezen a kettős ponton találkozik s egészíti ki egymást az állam és az Egyház. Az a beszéd tehát, hogy az Egyház és az állam „szétválasztandó”, valamint az a másik, amely szerint a „vallás magánügy” s így az állam részéről semmiféle támogatást nem érdemel, annyira üres és valótlan, hogy művelt és gondolkozó ember előtt egy percig sem szorul cáfolatra.

De hamis az a „liberális” államelmélet is, amely a nyilatkoztatást el nem ismerve, az Egyházat csak magántársaságnak akarja tekintetni s egyedül az államot ismeri el szuverénnek, függetlennek. Ez az elmélet semmiféle komoly alappal nem bír s merő hitetlenségén, sőt ennél is többön: türelmetlenségén alapul. Mert még ha valaki a maga részéről nem hisz is az Egyház isteni eredetében, akkor is tiszteletben kell tartania mások – milliók – ama legszentebb meggyőződését, hogy az Egyház Isten alkotása s parancsai isteni akarat megnyilatkozásai, hogy tehát az Egyház törvényei a legfőbbek és legszentebbek, amikre ember kötelezve lehet Senkinek sincs joga, mégha maga hitetlen és istentagadó is, vagy ha másvallású is, millió és millió katolikustól azt kívánni, hogy lelkiismerete ellen cselekedjék s az Egyházat az állam alá fokozza le. Az állam semmi rövidséget nem szenved azáltal, ha az Egyházat elismeri. A legfanatikusabb egyházgyűlölőnek is be kell látnia, hogy az Egyház a társadalomnak s így az államnak javára is végtelenül sokat tesz, mindennél értékesebb erkölcsnemesítő hatalom, melyet a pogánynak is respektálnia kell. S ha ez az Egyház azt tartja magáról, hogy isteni rendeltetés alapján független és szuverén a maga területén, az állam még ha maga az istentagadás álláspontján állna is, köteles volna az Egyháznak ezt a felfogását tudomásul venni és ha pusztá türelemből is, tiszteletben tartani. Még inkább áll ez akkor, ha valamely ország lakosságának jelentékeny része, talán éppen többsége, katolikus. Az államnak pusztán a saját polgárai jól felfogott érdeke szempontjából is minden körülmény közt támogatni, segíteni kell az Egyházat s neki fokozott védelmet nyújtani, annál inkább, mert az Egyház mint közvetlenül *lelki* hatalom, a saját jogainak védelmében nem rendelkezik a külső hatalom eszközeivel, fegyverrel s hasonlókkal.

Ellentétek az Egyház és az állam között.

Azokban az esetekben, amelyekben az Egyház és az állam érdeke vagy felfogása összeütközni látszik, vagy ahol ugyanazon ügyekben más és más szempontból az állam is, az Egyház is illetékesnek érzi magát a döntésre, természetesen, hogy az Egyház joga a szentebb, döntőbb, magasabb. A lélek több a testnél, az Isten országa fontosabb mint az emberek országa. S az államhatalom, ha az isteni kinyilatkoztatás rendjét, vagy csak a vallási türelem elvét is megsérteni nem akarja, ilyenkor engedni köteles az Egyháznak. Ily kérdések főleg az iskolaügy, az ünnepek megtartása, a házasságjog stb. terén vetődhetnek fel.

Oly államokban, amelyeknek lakossága nem csupa katolikusból áll, az állam természetesen szintén köteles a katolikusokat egyházuk jogainak védelmében támogatni, a nem katolikus vallási tömörléseket azonban szintén védelmében és támogatásában részesítheti azon fokban, amelyben azok az állam szempontjából is hasznos népnevelő s erkölcsvédő szolgálatokat teljesítenek. Az államot ugyan voltaképpen épügy köti az isteni törvény, mint az egyes embert, s amint az egyes embernek kötelessége Isten kinyilatkoztatásait tiszteletben tartani s azokhoz alkalmazkodni s így a jelen esetben az Isten alapította Egyházat mint egyedül üdvözítőt követni, mégis vegyes vallású államokban az államhatalom nagyobb bajok (vallásháború, lelkiismereti kényszer stb.) elkerülése végett a paritás, egyenlőség alapjára helyezkedhetik, amennyiben a felekezeteknek ugyanolyan védelmet nyújt, mint a törvényes, Krisztus alapította Egyháznak. Ez azonban nem lehet akadály annak, hogy ahol (mint nálunk) a katolikus Egyháznak isteni jogán felül még külön történelmi jogai és kiváltságai is vannak, az államnak ne legyen kötelessége \emptyset kiváltságos, történelmi jogokat külön is tiszteletben tartani (pl., hogy a hivatalos istentisztelet nálunk csakis katolikus lehet, király csak katolikus lehet, magyar királyt érvényesen csak az esztergomi érsek koronázhat, a katolikus Egyház összes ünnepei – és csakis azok – államilag is előírt ünnepek stb.).

Természetesen, ahol az államhatalom vallásellenes, liberális kezekbe került, mint nálunk is évtizedeken át, ott az állam számtalan esetben túlteszi magát azokon a kötelességeken, amelyek terhelik s illetéktelen beavatkozást igényel az egyházi ügyekbe. A nyers anyagi erő könnyen meg-

feledkezik a magasabb erkölcsi javak és kötelességek iránt tartozó tiszteletről s mivel az Egyháznak anyagi erő nem áll rendelkezésére, az állam sok esetben könyörtelenül érvényesítette a fizikai hatalom földi túlsúlyát az Egyházzal szemben. A római birodalom vérbe akarta fojtani az Egyházat s a legcsekélyebb mozgásszabadságot sem engedte meg neki. A középkor kényurai, az újkor egyházellenes fejedelmei, a gallikán, febronian és jozefinista téveszmékkel átítított államférfiak, a forradalom, a hatalmi gögijében féket nem ismerő Napoleon, az újkori liberális kormányok egymásután követték el az erőszakosságok és gyalázatoságuk egész sorozatát az Egyházzal szemben. Nálunk is rengeteg bünt követett el az állam az Egyház ellen, kezdve a placetum regium-on (mely szerint a pápa rendeleteit csak királyi jóváhagyással volt szabad kihirdetni) s József császár egyházrálásain fel egészen a polgári házassági s egyéb egyházpolitikai törvényekig, amelyekben az Egyház álláspontját lábbal tiporták, valamint a Károlyi-féle és bolsevik forradalom vallásellenes hadjáratáig. Az Egyház heves üldözéseket szenvedett a XIX. és XX. század folyamán főleg Németországban, Hollandiában, Olaszországban, hol a pápát jogos világi birtokától megfosztották, Svájcban, Franciaországban, Portugáliában, Mexikóban s most újabban Oroszországban. Ez utóbbi országokban az Egyháztól mindent elraboltak, még templomait és iskoláit is; a szerzeteseket száműzték, püspököket és papokat börtönöztek be, a híhú katolikusokat ezer zaklatással sanyargatták. Azonban éppen az a csodálatos az Egyház történetében, hogy minden üldözöje kénytelen volt végre is meghátrálni az erkölcsi felsőbbség és hatalom előtt, amely az Egyházban még elnyomatása s vértanúsága napjaiban is megnyilatkozik. A római császárok, az egyházüldözö Hohenstaufok, Szép Fülöp hatalma elbukott, Napoleon kénytelen volt kibékülni az Egyházzal, Bismarck kénytelen volt Canossát jární, Franciaországban s Hollandiában az Egyház épen az üldöztetés folytán érte el belső megérősödésének s virágzásának legmagasabb fokát. A fizikai erőszak nem örökéletű, az igazság ereje verhetetlen, Krisztus ígérete, hogy Egyházán a poklok kapui nem fognak erőt venni, egyre újra teljesül. Bár a legutóbbi világháború győztesei a pápát kizárták a béketárgyalásokból, a pápaság erkölcsi hatalma, tekintélye s népszerűsége, mint egyes nemkatolikusok is megállapították, talán sohasem szökött oly magasra, mint napjainkban.

Ha más nem, ha az erkölcsi szempontok nem, magának az Egyháznak kétezeréves története valóban meggyőzhet minden államférfit, minden gondolkozó s elfogulatlan embert arról, hogy az állam maga is akkor áll legbiztosabb talajon és akkor virágzik s fejlődik legegészségesebben, ha nemcsak nem korlátozza az Egyházat isteni munkája végzésében, hanem a maga erejéből is minden tehetségével gyámolítja, támogatja s szabadságát tiszteletben tartja.

Egyházkormányzat és autonómia.

Az Egyházat Krisztus urunk, mint láttuk, monarchikus alapra helyezte. Középpontjában a *pápa*, áll, mint Péter apostol utódja azon a kősziklán, amelyre Krisztus építette anyaszentegyházát. A pápa mellett s fenhatósága alatt állanak a *püspökök*, akik az Egyháznak Krisztustól rendelt pásztorai, vezetői, kormányzói. Mellettük az *alsó papság* voltaképp csak kiegészítő szolgálatot végez. Minden egyházi joghatóság a püspököktől, ezeké pedig a pápától ered, abban az értelemben, hogy csak a pápától választott vagy megerősített püspökök s az ezek által felszentelt és felhatalmazott papok gyakorolják a hármass egyházi hatalmat: a tanítást, lélekkormányzást és a szentségek kiosztását.

A világiaknak az Egyház kormányzatában aktív szerepük nincsen. Ez a lényeges különbség a katolikus és nemkatolikus egyházi szervezetek között. A protestánsoknál voltaképp papság nincs, ez Luther és Kálvin tanítása. Náluk csak lelkészek vannak, akiket azonban voltaképp csak a nép bíz meg az igehirdetéssel. Ennélfogva náluk a nép a forrása minden egyházi tisztségnek s a lelkészek mellett a nép maga is befolyik az egyházkormányzati ügyekbe, ugyanolyan emberi jogon, mint a lelkészek vagy a „püspökök” maguk. Más szóval: a protestáns (és zsidó) egyházak „népegyházak”, amennyiben maga a nép bennük a törvényhozó, autonóm testület. A katolikus Egyház is autonóm, azaz szuverén testület, de nem az egész Egyház, hanem csak az erre hivatottak, a hierarchia tagjai gyakorolhatják benne a törvényhozó s kormányzó hatalmat.

A katolikusok néha abba a hibába esnek, hogy a katolikus Egyház autonómiáját összetévesztik a protestáns autonómiával s magukat is emezek mintájára akarják megszervezni. A katolikus Egyháznak Krisztus maga adott autonóm szervezetet, de ennek vezetését a püspökökre s legfőbb fokon a Pápará bízta. A *katolikus autonómia* sürgetése nem lehet

más, mint az a törekvés, hogy a katolikus Egyháznak ezt az isteni eredetű autonómiáját az állam is elismerje s ne gyakoroljon sem a főkegyúri jog örve alatt, sem más címen illetéktelen beavatkozást a katolikus egyházi ügyekre (pl. a püspökök választása, a katolikus iskolák s az egyházi alapok kezelése ne állami szervek által történjék). Kétségtelenül az is helyes törekvés, hogy a katolikus Egyház világi ügyeinek intézésébe *a világi katolikusok is bevonassanak*, hogy ezáltal a katolikus Egyházhoz való ragaszkodásuk s vele való együttérzésük fokoztassék és az Egyház világi híveinek tömörülése révén kifelé nagyobb támaszt nyerjen. De sohasem szabad feledni, hogy katolikusok vagyunk, a mi Egyházunk nem emberi intézmény, nem népegyház, mint a protestáns felekezetek s nálunk minden kormányzóhatalom Krisztus Urunk akaratóból a püspököket és a pápát illeti meg; a többieket, egyszerű papokat és világi híveket csak akkor és csak annyiban, amennyiben az egyházi főhatóság őket erre meghívja és feljogosítja. S ha az Egyház egyes országokban, mint nálunk is, a katolikus autonómia létesítésével szemben bizonyos aggodalmakat táplál, ennek oka az, hogy bármennyire kívánatos a világi elemnek elevenebb bekapcsolása az egyházi ügyek iránt való érdeklődésbe, ennél a várható előnynél sokkal nagyobb volna a veszély, ha világi katolikusaink a katolikus autonómia révén bizonyos protestáns ízü egyházkormányzatot sürgetnének. Ennek nemcsak az volna hátránya, hogy a katolikus Egyház hierarchikus szervezete elhomályosodnék, hanem az is, hogy fontos egyházi ügyekben, pl. püspökválasztáskor, illetéktelen stréberkedésnek, korteskedésnek, pártoskodásnak nyílna tere nagy botrányára a híveknek s kárára az igazán eredményes hitéletnek. A katolikus autonómia csakis a katolikus egyházi elveknek s az Egyház Isten-alkotta szervezetének figyelembevételével szervezhető meg.

V.

Az Egyház csalatkozhatatlansága.

Az Egyház csalatkozhatatlansága – annyi félreértés és igaztalan támadás tárgya főleg a felületesen gondolkozók részéről – szintén Krisztus egyházalapító rendelkezéseiből folyik.

Abból a tényből, hogy Krisztus Urunk az ő híveinek szellemi irányítását hit és erkölcs dolgában az Egyházra bízta, valamint abból az ígéretből, hogy hithirdető tanítványaival együtt marad mindennap a világ végezetéig, máris következik, hogy az Egyháznak hit és erkölcs dolgában csatlakozhatatlannak kell lennie. Teljességgel lehetetlen és elképzelhetetlen ugyanis, hogy Krisztus Urunk eleven tanítói tekintélyt létesített volna, arra a világ „minden teremtményének” lelki vezetését rábízta, sőt egyenesen kijelentette volna, hogy aki ennek a tanítói tekintélynek szavára nem hallgat, „pogány ée vámos” számba megy, sőt „elkárhozik” - és ugyanakkor ne gondoskodott volna arról, hogy ez a tanítói tekintély a maga egészében csakugyan mindvégig az igazságot és csak az igazságot hirdethesse. Krisztus Urunk nem kötelezhet bennünket *örök kárhozat terhe alatt* olyan tanítás elfogadására, amely esetleg téves is lehet. Ebből folyik mint logikai folyomány az Egyház tévmentessége, természetesen a maga területén, azaz a hit s erkölcsi kérdésekben.

„És íme én veletek vagyok mindennap a világ végezetéig” (Mt 28, 20). E szavakat nem szükséges úgy érteni, mintha Krisztus minden egyes tanítványának s ezek utódainak, tehát minden püspöknek és papnak külön-külön megígérte volna, hogy soha tévedésbe nem fog esni. Ennek a magyarázatnak nem volna semmi alapja. De viszont nem volna szavainak semmi értelme, ha még a *tanítóegyház teljességére* nézve sem állana fenn ez az ígélet: „Veletek vagyok mindennap a világ végezetéig.” Ennek az Ígéletnek legalábbis annyit kell jelentenie: nem fogom megengedni, hogy az én tanításaim hirdetésében és magyarázatában a *tanítóegyház mint egész, mint testület, tehát legalábbis túlnyomó részben tévedjen.*

A tanítóegyház többségének tanítása kétféleképpen állapítható meg. Vagy úgy, hogy megfigyeljük, mit tanítanak a püspökök (s a velük egységben élő papok) az egész világon, vagy úgy, hogy a püspökök egyetemes zsinatra gyűlnek össze s itt valamely hit vagy erkölcsi kérdésben állást foglalnak. Ha valamely tanban a püspökök (zsinat nélkül is) meggyeznek, erről a tanról máris feltétlenül megállapítható, hogy katolikus tan, az Egyház tana s így ebben tévedés Krisztus ígérete szerint nem lehet. Még inkább megállapítható ez akkor, ha törvényesen összehívott egyetemes zsinat mond ki valamit hitcikkely gyanánt.

Az ősegyház tanúsága.

Mindkét tételünkre nézve egybehangzó az ősegyház tanúsága. Főleg a zsinatról köztudomású, hogy aki azok végzéseivel szembehelyezkedett, azt ősidőktől fogva nem tekintették többé katolikusnak. Már a legelső s legrégebb zsinatok a, legnagyobb határozottság hangján s hatalmuk teljes tudatosan hozták meg határozataikat. Az első, a niceai zsinat pl. úgy mondja ki kárhóztató végzését az ariánusokról: „ezeket átok alá helyezi a katolikus és apostoli Egyház” (Denz. 54). Tehát amit a zsinat mond, azt a katolikus és apostoli Egyház mondja. Krisztus Urunknak említett szava: „Aki nem hisz, elkárhozik,” lehetett oka annak, hogy a zsinatok a maguk határozatait sokszor egyenesen átok formája alatt szövegezték meg: „Aki nem hiszi . . . , átok alatt legyen.” *Athanáz* a zsinat határozatát „az Úr szavának” mondja. *Ambrus, Leó, Gergely* a legszigorúbb szavakkal ítélik el azokat, akik a zsinatok határozatait nem tekintik végérvényeseknek. *Ignác* viszont a földön szétszórt püspökök szavát jelöli meg, mint az „Atya és Jézus Krisztus szavainak letéteményesét” s a kinyilatkoztatott igazság zsinórmértékét (Eph. 3. 2.).

Az egyetemes zsinat.

Ahhoz azonban, hogy az egyetemes zsinat csakugyan törvényes és teljes értékű legyen s határozatai csálhatatlanul érvényesek legyenek, okvetetlenül szükséges, hogy a zsinatot maga a pápa hívja össze, azon elnököljön, vagy legalább utólag a zsinat határozatait megerősítse. Miért? Mert Krisztus Urunk a legfőbb egyházi tekintélyt Péterre bízta, s a püspökök csak akkor képviselik csakugyan a Krisztus rendelte Egyházat, ha Péter apostol utódjával: a pápával élükön lépnek fel. Következésképpen a csálkozhatatlanság is csak akkor illeti meg a püspökök gyülekezetét, ha Péter utódja körül seregelve mondanak ki valamit, mint hit és erkölshöz tartozót. Ez már a fentiekből is következik, de abból is, hogy Krisztus Urunk mint látni fogjuk, magának Péternek (s utódjának) külön is megadta a hitbeli kijelentésekre vonatkozólag a csálkozhatatlanságot.

Ezt a tételt a protestánsok természetesen tagadásba vették, de kívülük tagadták a janzenisták is, akik szerint a pápa csak „primus inter pares” -- első az egyenrangúak között -- és a püspökök: joghatósága s tanítói hatalma nem függ a pápa hozzájárulásától. Utoljára a szerencsétlen Dol-

linger hirdette az utolsó, vatikáni zsinat alkalmával, hogy a zsinat a pápa felett áll. Ez azonban merő tévedés. Krisztus Urunk nem az Anyaszentegyházra építette Pétert, hanem fordítva: Péterre az Anyaszentegyházat; nem a juhokra és bárányokra bízta Péter legeltetését, hanem fordítva: Péterre bízta egész nyájának legeltetését.

Ha valaki arra hivatkozik, hogy hiszen voltak esetek, amikor az egyetemes zsinatot nem pápák hívták össze, erre az a felelet, hogy az ilyen zsinatok (pl. a konstantinápolyi első) nem is voltak elejétől fogva egyetemes zsinatok, hanem csak a pápa utólagos hozzájárulása révén nyerték el határozataik (vagy határozataiknak egy része, mint az említett zsinat esetében) az egyetemes-zsinati jelleget. Zsinatokat néha nem is püspökök, hanem császárok hívtak egybe, de az Egyház és a hívők csak akkor ismerték el egyetemes zsinatnak, ha a császár a pápa meghatalmazásából cselekedett így (így volt ez a IV-ik, a kalcedoni zsinat esetében). Azonkívül az elnöki tisztelet is mindig a pápa vagy követői töltötték be az egyetemes zsinatokon. Így a niceain Hosius, Victor és Vincentius, az efézusin Alexandriai Cyrill, Arcadius. Projectus és Philippus elnökölték a pápa megbízásából. A kalcedoni zsinatról így ír maga / . Leó pápa: „Ne higyjétek, hogy távol vagyok tőle, mert úgy vegyétek, mintha ott volnék azok személyében, akiket kiküldöttem, tudniillik Paschasinus és Lucentius püspökök, Bonifácus és Basilius papok és testvérem Juliánus személyében, akit az ő társukul küldöttem ki” (Ep. 90, 2). A császár néha maga is jelen volt a zsinat tanácskozásain, de őt csak tiszteleti hely illette meg, nem szavazati jog, mint ez a kalcedoni zsinatnak: I. Leó pápához intézet feliratából is kitűnik: „Ezeknek (a püspököknek) élén, mint a fej a tagok élén, te állottál (te elnököltél, praepositus eras) azok személyében, akik téged képviseltek s te mutattad meg nekünk a helyes utat. A hívő fejedelemek pedig tiszteletből elnökölték (ad ornatum praesidebant)” (Ep. Leon, 98, 1).

Már ezekből is következik, hogyha a zsinat atyáinak véleménye valamely kérdésben megoszlik, az a rész követhető, amely mellett a pápa nyilatkozik. Sokszor előfordult, hogy a püspökök egy része más véleményen volt, mint a többség és a pápa, de arra nincs eset, hogy a püspökök többsége a pápával ellenkező álláspontot foglalt volna el. Így a niceai zsinaton két püspök nem járult hozzá a többiek véleményéhez; az első konstantinápolyi zsinaton a 36 mace-

dóniánus eretnekségbe esett püspök nemcsak kisebbségben maradt, de mint eretnek megátalkodottan el is hagyta a zsinatot, mégis a zsinat határozott s határozatát az egész Egyház elfogadta. A trienti zsinaton több mint 50 zsinati atya (püspök) kezdetben nem akarta elfogadni a zsinatnak a titokban (nem pap előtt) kötött házasságok érvénytelenségéről szóló határozatát, de a pápa döntése után mindnyájan megnyugodtak benne. A vatikáni zsinaton, midőn a pápa csalatkozhatatlanságának dogmaként való kimondásáról volt szó, nemcsak hogy 2 püspök egyenesen „nem”-mel szavazott, hanem 55-en el is maradtak a szavazástól, mert nem akartak nyíltan nemmel szavazni. Mégis a zsinat határozatát az előbb ellenkező véleményű püspökök is az egész világon elfogadták. Sohasem történt meg s Krisztus ígéretének értelmében soha nem is történhetik meg, hogy a zsinat vagy a püspökök többsége valamely hit- és erkölcsre vonatkozó kérdésben a pápával szembehelyezkedett volna.

Erre azt kérdezhethné valaki: mire való hát a zsinat, ha a pápa egymaga is határozhat, s époly csalatkozhatatlan, mint a zsinat maga? Feleletünk erre ez: a pápa mást nem taníthat, mint az Egyház összessége és az Egyház összesség-e mást nem taníthat, mint a pápa. Amíg azonban bizonyos dolgokat az egyházi tanítói tekintély végleg¹ el nem döntött, a pápa nagyon helyesen cselekszik, ha előbb a püspökök véleményét kéri ki, akár zsinatban, akár zsinaton kívül. A püspökök a pápa tanácsadói. De mi szükség van akkor arra, hogy valamit ne csak a pápa, hanem a zsinat is elhatározzon? Okvetlen szükség a zsinat határozatára csakugyan nincs, de szebb s az Egyház egységét jobban kifejezésre juttatja, ha a pápa a zsinattal *együtt* határoz el és hirdet ki valamely hittételt.

A pápai csalatkozhatatlanság.

Az Egyház csalatkozhatatlanságának egyik része: a pápai csalatkozhatatlanság. Kevés tana van a katolikus Egyháznak, amelyet annyiszor s oly hevesen támadtak volna, mint ezt. Természetesen főleg olyanok, akik nem is tudják, mit jelent a csalatkozhatatlansági dogma. Meg sem értette a kérdés mivoltát, aki pl. így beszél: hiszen a pápa is ember, ő is tévedhet, ő sem tud mindent, továbbá: a pápák közt is voltak bűnös emberek, sőt voltak rossz, erkölcstelen pápák stb., hogyan lehet tehát azt állítani, hogy a pápa nem tévedhet Mindezeknek az ellenvetéseknek semmi közük a pápai

csalatközhatatlanság kérdéséhez. Mert a pápai csalatközhatatlanság nem annyit jelent, hogy a pápa, mint magánember, nem tévedhet, akár hit és erkölcs dolgában is, vagy épen, hogy nem is vétkezhetik. Ezt a csalatközhatatlansági dogma nem mondja s tudatlanság jele, ha főleg protestánsok örökké ezzel a hamisan beállított okoskodással hozakodnak elő. A pápai csalatközhatatlanság csak annyit jelent, hogy vala hányszor a pápa *mint az Egyház feje* s a legfőbb egyházi tekintély birtokosa valamit *ünnepélyesen* („ex cathedra”) *mint katolikus hitigazságot kihirdet*, teljesülnie kell rajta Krisztus Urunk amaz ígéréteinek, hogy Egyházával marad mindennap a világ végezetéig s nem engedi, hogy a pokol kapui – tévedés és hazugság – erőt vegyenek rajta.

Ha így fogjuk fel a kérdést, a pápai csalatközhatatlanságban nincs semmi különös, semmi meglepő vagy elfogadhatatlan; ellenkezőleg: ez a tan Krisztus szavaiból s rendelkezéseiből egyenes következményként folyik s az Egyház ősidők óta mindig is így érzett és hitt

A pápai csalatközhatatlanság érvei.

Az Egyház összessége nem tévedhet hit és erkölcs dolgában. Ez a fent idézett krisztusi szavakból kétségtelen. Azonban az Egyház alapja és egységesítője a pápa, Péternek, a „kösziklának” törvényes utódja. Most tegyük fel, hogy a pápa valaha hamis tant hirdetne. Erre az Egyház vagy engedelmeskedik neki, vagy nem engedelmeskedik. Ha engedelmeskedik: az Egyház tévedésbe jut, a pokol kapui erőt vettek rajta; Krisztus nem lehet vele, ha téved. Ha nem engedelmeskedik az Egyház: megbomlik az egyházi fegyelem, megszűnik az a hierarchikus rend, melyet Krisztus maga állapított meg, az Egyház lesiklik arról a „köszikláról”, amelyre Krisztus építette. Az Egyházban azonban a hit nem mellékes kicsiség, hanem a leglényegesebb dolog s nem tehette le Krisztus a hit irányítását az ő országában olyan kézbe, amelyről nem gondoskodott is egyúttal, hogy legalább akkor meg ne tévedhessen, amikor mint a hitnek legfőbb Őre teljes ünnepélyességgel s erővel megállapítja az Egyház tanítását. Krisztus az *egész* Egyház legeltetését, kormányzását Péterre s utódaira bízta: „Legeltesd az én bárányaimat, legeltesd az én juhaimat.” De lehetetlen, hogy Krisztus arra kötelezzen bennünket, hogy olyan ember vezetésére bizzuk magunkat, aki esetleg tévedésekbe vezethet, hamis tanok leelőire vihet.

Új tan-e ezt Csak a vatikáni zsinat (1870) óta ismeretes? Éppenséggel nem. Csak ünnepélyes dogmakénti kihirdetése történt meg a vatikáni zsinaton. Hogy a Mt 16, 18-ban közölt krisztusi szót ősidőktől fogva a pápai oszlatkozhatatlanság értelmében magyarázták, erre bizonyosság többek közt, hogy már a VI-ik század elején 2500 püspök a Mátéi szöveget a pápai oszlatkozhatatlanság bizonyítékául hozza, fel s hasonlókép jár el a VIII. egyetemes zsinat is. Mindkét esetben *Hormisdas* pápa következő formuláját fogadták el θ írták alá: „Az üdvösség első feltétele, hogy a hit helyes szabályait tartsuk meg . . . Minthogy nem lehet mellőzni Krisztus Urunknak ama szavát: Te Péter vagy s e kőszálra építem anyaszentegyházamat, amiket mondtunk, azt a tények eredményei is igazolják, hogy az apostoli szék mindig sértetlenül őrizi a katolikus vallást.” – Tehát azt, hogy a római Szentszék a katolikus igazság sérthetetlen őre, egyenesen Krisztus Urunk említett szavaira (Mt 16, 18) vezetik vissza. A fenti mondat folytatása ez: „Remélem tehát, hogy veletek abban az egységes közösségben maradok, amelyet az apostoli Szék hirdet s amelyben biztosítva van a keresztény vallás teljes és tökéletes szilárdsága s megígérem, hogy a jövőben azoknak nevét, akik elszakadnak a katolikus Egyház közösségéből, vagyis, akik nem mindenben egyeznek meg az apostoli Székkel, a szent titkokba be nem fogadom”.³

Azonkívül Krisztus Urunk még egy nagyjelentőségű ígéretet tett Péternek, amely így hangzik: „Simon, Simon, íme a sátán megkívánt titeket, hogy megrostáljon, mint a búzát; én pedig könyörögtem érted, hogy el ne fogyatkozzék a te hited; és te egykoron megtérvén, erősítsd meg atyádfiait” (conversus = odafordulván). (Lk. 22, 31. 32.) Ennek a mondatnak értelme világos: teneked, akit máris Egyházam alapkövéül szemeltem ki, akinek a mennyek országa kulcsait fogom átadni, aki valamennyi hívem legfőbb pásztora leszel, teneked külön imádságommal is biztosítom a hatalmat, hogy annyira erős és biztos légy a hitben, hogy valahányszor szükség lesz rá, „odafordulván testvéreidhez, megerősítsd őket.” (A görög szövegnek: $\text{Και συ χοτε επιτρέψας στήριξον τους αδελφούς σου}$ ez a helyes fordítása.) Tehát Péter lesz a hit tisztaságának és szilárdságának őre, aki nemcsak kezdetben, hanem „majdan” is (πότε), ahová csak fordul (έπιστρέψας),

¹ *Döllinger*, Kirchengeschichte I², 179.

³ *Thiel*, Epict. Rom. Pont. 853-, *Deneinger-flannwart* n. 171.

³ *Thiel*, u. o. 854; *Denz.* n. 172.

megerősíti a testvéreket a hitben. Ezt azonban csak akkor teheti, ha nincsen maga is kitéve hit dolgában az ingadozásnak, a megtévedésnek, a sátán incselkedéseinek, aki meg akarja zavarni, össze akarja rázni, meg akarja rostálni és ritkítani a Krisztus igazi tanításainak követőit. Azaz: ha hit dolgában csalatkozhatatlan.

Ezt a krisztusi ígéretet is így értelmezte már az ősegyház; ennek tanúja *Alexandriai Cyrill, Leo, Gelasius, Theodorus Studita* és mások.¹

Ezért írja Szent *Ágoston* is: „Onnan (Rómából) megjött a válasz, az ügy befejeztetett (causa finita est); bár fejeződnek be a tévedés is!” (Sermo 131, 10) „Erről a kérdésről boldogemlékű Ince pápa levele által minden kétség megszűnt” (Contra 2. ep. Pel. 2, 3, 5).

„A pápa szólt, az ügy be van fejezve.” Ez volt az ősegyháznak és az egész Egyháznak felfogása a pápai csalatkozhatatlanságról az évszázadokon át. Másképp nem is lehetne megérteni azt a hangot s módot, amelyen a pápák kezdettől fogva beszéltek s ahogy a legkülönbözőbb püspökök, tartományi- s egyetemes zsinatok a pápa döntéseit kérték és fogadták. Már /. *Bonifác* pápa (418-422) így ír: „Sohasem volt szabad arról, amit az apostoli Szentszék egyszer eldöntött, még egyszer vitát kezdeni” (Ep. 13, 2). /. *Celestin* pápa mint az igazság zsinórmértékét emlegeti „a boldogságos apostoli Szék sérthetetlen döntéseit” (Ep. 21, 11). /. *Leó* pápa a kaloédoni egyetemes zsinat atyáinak nyomatékkal lelkükre köti, hogy amit ő eldöntött, arról újabb vitát támasztani ne merjenek: „Vesse el mindenki a vakmerőséget, mely az Istentől sugalmazott hit ellen fordul s a tévelygők esztelen hitelensége csillapodják le, mert nem szabad védeni azt, amit nem szabad hinni, miután ... ama levélben, amelyet boldogemlékű Flavian püspökhöz intéztünk, teljességgel és a legnagyobb világossággal kinyilatkoztattuk, mi a szent és őszinte hitvallás a mi Urunk Jézus Krisztus megtestesülésének titkáról” (Ep. 93, 2). S ezt az intelmet a zsinati atyák mint a legtermészetesebbet magától értetődő tisztelettel s engedelmességgel fogadták.

Vitás kérdésekben a pápák végérvényesen döntöttek, hitvallási szövegeket (formulae fidei) írtak elő (pl. *Hormisdos* az akácián szakadáshoz pártolt s onnan megtért püspököknek, IX. *Leó* Péter püspöknek, //. *Paskál* a nyugati Egy-

¹ L. *Schrader*, De unit. rom. II. 198. s köv.

ház metropolitáinak stb.) Az eretnekeket a pápák zsinaton kívül is saját jogkörükben elítélték; így / *Ince* és *Zozimus* pápák *Pelagiust*, *Celesztin* pápa Nestoriust, *Nagy Leó* Eutyehest, *Agatho* a monothelétákát stb. fel egészen *IX. Piusig*, aki a Syllabusban az újkor tévedéseit s eretnekségeit bélyegezte meg s *X. Piusig*, aki a modernistákat (racionalistákat) elítélte. *Soha a pápa döntése ellen senki fel nem emelte szavát; vagy ha megkísértette, nem maradhatott tagja többé a katolikus Egyháznak, senki többé katolikusnak nem tekintette.*

Maguk az egyetemes zsinatok is elismerték a pápai csalatkozhatatlanságot. Az efézusi zsinat (325) atyái azt írták, hogy mivel *Celesztin* pápa leveleiben kárhoztatta Nestoriust, azért könnyezve bár, de *szükségkép* (coacti, necessario) ők is elítélik, kárhoztatják őt.¹ Nagyszerű a kalcédoni zsinat (451) tanúbizonysága: mihelyt felolvasták *Leó* pápa levelét, az atyák így szóltak: „Mindnyájan ezt hisszük, az igaz hitűek ezt hiszik; átok arra, aki nem ezt hiszi. Péter szólt *Leó* által.”²

De az sem áll, hogy a pápai csalatkozhatatlanság tanát ünnepélyesen csak a vatikáni zsinaton tanították. Indirekte tanították azt már akkor is, amikor az ellenkező felfogásokat kárhoztatták. így *IV. Sixtus* elítélte (1479-ben) *Osmi Péternek* ezt a tételét: „Róma város Egyháza tévedhet”³ és *X. Leó* elítélte *Luther Mártonnak* ezt a tanát: „Ha a pápa az Egyháznak nagy részével így vagy úgy vélekednék s nem is tévedne, még nem volna sem bűn, sem eretnekség, ha valaki az ellenkezőt mondaná, főleg olyan dologban, amely nem szükséges az üdvösségre; míg általános zsinat nem dönt az ügyben.”* *VII. Sándor* pápa elítélte a következő mondatot: „Felesleges és sokszorosan megcáfolt felfogás az, hogy a római pápa a zsinatok felett áll s a hitbeli kérdések eldöntésében csalatkozhatatlan.”⁶

A pápai csalatkozhatatlanság mellett tehát *Krisztus* szavai és ígéretei tanúskodnak s hogy ezeket a kereszténység mindig is így értelmezte, arra tanú az egész egyháztörténelem.

¹*Hardouin* I. 1471.

²U. a. II. 306.

³*Denz.* n. 730.

⁴U. o. n. 768.

⁵U. o. n. 1319.

*Történelmi ellenvetések a pápai
csalatkozhatatlanság ellen.*

Csodálatos bizonyosság a pápai csalatkozhatatlanság mellett s tisztán emberi szempontból is meglepő, hogy csaknem kétezer éven át a pápák annyiszor nyilatkoztak s oly nehéz hitbéli kérdésekben és mégis soha egyik sem mondott ellen a másíknak. Még oly dolgokban is, amelyekben a kérdések belső összefüggése éppen nem ötlík azonnal szembe, egyik döntés a másikat érte, anélkül, hogy akár magukban a döntésekben, akár azoknak logikai folyományaiban legcsekélyebb ellenmondás is volna felmutatható.

Az Egyház ellenségei még sem nyugodtak addig, míg legalább néhány látszólagos esetet fel nem kutattak az Egyház történetében, amelyben a pápák látszólag a katolikus Egyháznak egyszer már megállapított tanítása ellen nyilatkoztak. Azonban tegyük mindjárt hozzá, ezek az „esetek” semmit sem bizonyítanak s csak a felületes megfigyelőre lehetnek hatással.

Az első ilyen eset a *Liberius* pápáé. Liberius pápa szent ember volt, nagyon sok harcot vívott az ariánusokkal a katolikus hitért, Krisztus istenségéért. Constantius, az árián császár Milánóba hurcoltatta, „letette”, helyébe ellenpápát nevezett ki s csak akkor engedte szabadon, amikor Liberius az egyik sirmiumi formulát (hitvallást) aláírta. A sirmiumi formula azonban ariánus. Íme tehát egy pápa, aki az eretnekiséghez szegődött.

Ez azonban minden tekintetben gyenge lábon álló okoskodás. Mert először is: máig sem biztos történeti tény, hogy szent Liberius valamelyik sirmiumi formulát csakugyan aláírta volna. Valószínű, hogy aláírta, de ez nem biztos történeti tény, amivel érvelni lehetne. Másodszor: ha Liberius eretnek formulát írt volna alá azért, hogy börtönéből kiszabadulhasson, ez egy katolikus püspök vagy pápa részéről, sőt bármely hívó részéről is súlyos *egyéni* botlás és hitellenes bűn lett volna, mert hitünket színleg sem szabad megtagadnunk, bármily előnyt várunk is ettől. De még ez a szégyenletes színleges hittagadás sem bizonyítana semmit sem a pápai csalatkozhatatlanság tana ellen, mert csak a pápa magános megtévedését jelentette volna s legfelebb botrányt okozhatott vele, de szó sincs benne a *definitio ex cathedra* esetéről, azaz arról, hogy a pápa valamely tant, mint

a katolikus hithez tartozót pápai teljhatalmából, mint az egész katolikus Egyházra kötelezőt szabadon, *ünnepélyesen* és *hivatalosan* kihirdetett volna. Harmadszor s ez a fő: az árián hitviták története három sirmiumi formulát ismer, amelyek közül csak a második nevezhető határozottan eretnek-ízűnek; már pedig Liberius minden valószínűség szerint a *harmadikat* írta alá. Ennek pedig legfőleg a kifejezőmódja nem eléggé világos, de semmiesetre sem lehet eretneknek minősíteni. A pápa tehát ebben az esetben is legfőleg a kifejezőmódban engedett, ebben követhetett el némi botlást vagy gyengeséget is (Jeromos pl. „lapsus Liberii”-ről beszél, ami azonban onnan is eredhet, hogy hitelt adott a császár pártja által Liberius ellen terjesztett rágalmazásnak); de semmiesetre sem engedett a katolikus igazságnak köteles védelméből. Ez annál is inkább feltehető, mert Liberius csakugyan előbb is utóbb is változatlanul nemcsak ellensége, hanem kérlelhetetlen üldözője volt az árián felfogásnak. Ezért is fogadták a rómaiak nagy diadallal a hazatérő pápát; pedig az ariánokat szívből utálták s Liberius gyenge ségét nem bocsátották volna meg neki egyhamar.

A másik eset, melyet a csalatkozhatatlanság ellenségei felhozni szoktak, a *Honorius* pápa esete. Azt mondják, Honorius pápa a monotheizmust tanította abban a két levelében, amelyet Sergius konstantinápolyi pátriárkához intézett. Honorius, úgy látszik, csakugyan túlegendékeny volt, nem mintha az eretnkséget egy pillanatig is elismerte vagy tanította volna (ezt egyetlen szavából sem lehet jogosan következtetni), de igenis annyiban, hogy nem elég nyíltan s erőlyesen lépett fel a tévedés ellen. Ép ezért II. Leó nyíltan hibáztatta őt s kárhoztatta eljárását (Necnon et Honorium damnamus ... Qui flamman haeretici dogmatis non, ut decuit apostolicam auctoritatem, incipientem extinxit, sed negligendo confovit). Honorius bűne eszerint az volt, hogy „nem irtotta ki az eretnek tanítást mindjárt kezdetében, úgy ahogy az apostoli tekintélyhez illő lett volna, hanem elhanyagolva azt, hozzájárult annak elterjedéséhez.” Ez tehát mulasztási hiba volt, nem a tévedésnek tanítása s még ha az lett volna is, semmi sem jogosít fel arra, hogy a Sergiushoz intézett két levelet kathedrai döntésnek tekintsük; teljesen hiányoznak belőle az „ex cathedra”-döntéseknek szokásos ünnepélyes formulái, a teljhatalom emlegetése, a döntés kötelező voltának hangoztatása s hasonlók. Már pedig a pápai csalatkozhatatlanság tana csak az ünnepélyes, kathedrai döntésre vonatkozik.

A többi „eset”, amelyet az Egyház ellenségei az idők folyamán felhoztak, annyira nem komoly, hogy tárgyalásukat itt bátran mellőzhetjük. Tény, hogy a pápai csalatkozhatatlanság ellen a történelemből egyetlen egy esetet sem lehet sikra vinni; ellenkezőleg áll a tény, hogy a pápák közt soha egyetlenegy se in hozott valamely katolikus tanra vonatkozólag olyan kötelező döntvényt, amely egy másik pápai döntvénnel, vagy a szentírásnak és a, hagyományoknak valamely nyilt és világos tételével bármiké)) ellenkezésben állana.

Összefoglalás.

A katolikus Egyház a Megváltó műve, megváltói tévé kenységének folytatója, a kinyilatkoztatás és az evangélium ébrentartója a, századok folyamán az emberi feledékenységgel, anyagiassággal, önkénnyel szembeni. Ha Krisztus csakugyan Egyházat alapított s csak a katolikus Egyházon található fel mindama jegyek, amelyek a krisztusi mű ismertető jegyei: a katolikus Egyház csakugyan megérdemli, hogy mint Krisztus „menyasszonya” – ahogyan Szent Pál fejtegeti (Ef 5, 23-29) – ragaszkodó szeretetünk s engedelmes bódulatunk tárgya legyen. Emberi tökéletlenség mindenütt van, ahol emberek vannak s mivel az Egyház is emberekből áll, az Egyház képviselőin is akadnak bírálni való gyengék, hibák, fogyatkozások. Mégis mint egész, mint Krisztus lelkével áthatott testület a legszebb és legnagyobb, ami a földön valaha élt és működött. S bámulatos életereje s a csodálatos eredmények, amelyekre közel kétezeréves története folyamán rámutathat, épp abból a szellemből, fakadnak, amellyel alapítója, Krisztus eltöltötte, főleg pedig abból az alkotmányból és szervezetből, amelyet Krisztus maga, adott meg neki: a monarchikus és hierarchikus szervezetből. A katolicizmus ellenségei nem ok nélkül támadják éppen a pápaságot és a hierarchiát: nagyon jól tudják, hogy Krisztus Egyházának ereje elsősorban ezekben rejlik.

Annál inkább való azonban, hogy mi katolikusok büszkén és boldogan tekintünk fel Egyházunkra, „az igazság oszlopára és alapjára”, ahogy Szent Pál az Egyházat; nevezi. (1 Tira 3,15.) Büszkén tekintünk rá mindarra, ami jót, üdvöst, csodálatost ez az Egyház teremtett; hiszen ami nemes és magasztos dolog a világon kétezer év óta van, csaknem kivétel nélkül az Egyház kebelén nőtt naggyá, mint ezt következő fejezeteinkben ki fogjuk fejteni. De mégsem

ez az, ami nekünk a katolikus Egyházat mindenekelőtt kedvessé teszi, hanem a tudat, hogy benne és általa Krisztus van jelen közöttünk s az Anyaszentegyház maga nem egyéb, mint a századokon és földrészeken át állandóan tovább élő, eleven Krisztus. Gazdag ember lehetek az Egyházon kívül is, tudós és művész lehetek Egyház nélkül is, politikával foglalkozhatom, háborút indíthatok, békét köthetek, egy félvilágot hűbéresemmé tehetek s kizsákmányolhatok az Egyház nélkül is, de Krisztushoz az utat s ezáltal az üdvösséghez a jogot meg nem nyerhetem máskép, mintha a katolikus Egyház hú gyermeke vagyok s mint ilyen élek és halok.

VI.

A katolikus Egyház belső élete.

Egy zsidó egyetemi tanár beszélt e sorok írójának a következőket. Mikor először volt Rómában, első útja a Szent Péter-templomba vitte. Azonban csúnya, esős idő volt s midőn teli várakozással a Szent Péter-térre ért, a csatagos időben oly kicsinek s igénytelennek látta a Szent Péter-templomot kívülről, hogy valóságos fizikai fájdalmat érzett a nagy kiábránduláson. „Ez hát, az a világhírű építészeti remekmű?” kérdezte. De aztán bement a templomba s amikor már jó ideje bolyongott benne s még mindig” nem ért a sok nagyszerű látnivalónak a végére s fel-feltekintett a hatalmas boltívekre a Szent Péter sírja felett, egyszerre oly emberfölöttien szépnek s elragadónak találta a templomot, hogy most meg fizikai fájdalomérzet lepte meg azon, hogy nem született római katolikusnak.

Ez a kis eset mintha azt a nagy igazságot jelképezné, amelynek nagyon sokszor vagyunk tanúi, hogy aki a katolikus Egyházat csak *kívülről* nézi, sokszor csalódottságot érez; nem érti meg, nem tudja megbecsülni s megszeretni, szinte csak gáncsolni valót talál rajta; viszont aki a katolikus Egyházat *belülről* nézi, aki az Egyház lelki életében benne él, az szinte szavakat nem talál ama boldogság és diadalérzet kifejezésére, amely szívét eltölti. Nem csoda, ha az igazán szívük mélyéből katolikusok oly elragadtatással beszélnek szentegyházukról s érte, munkát, fáradságot, lemondást s ha kell, a halált is szívesen vállalják. O'Connell ír szabadsághős rövid végrendelete „Lelkem Istené, testem

Írországé, szívem Rómáé”, szintén ezt a lángoló nrívaszon-
dást fejezi ki.

Az élő hit szelleme.

A katolikus Egyház belső életét mindenekelőtt jellemzi az *élő hit szelleme*. Akiben hit nincs, nem tudja megérteni az Egyházat; akinek azonban Isten szava mindenekfelett álló, az a katolikus Egyház minden állásfoglalásában örömmel fogja felfedezni az élő hit szellemét.

A katolikus Egyház *soha meg nem ingott a hitben*. Voltak gyenge püspökei, bűnös papjai is; voltak idők, ami kor az egész művelt világ úgy tetszett, hogy elmerül a hitet lenségben. Róma soha meg- nem rendült az isteni jegyes legdrágább hagyatéka, a hithűség dolgában. Még az a néhány rossz pápa is, akit a történelem ismer, a hit kérdéseiben ingathatatlan volt. „Nie hat sich Rom vor der Ketzerrei gebeugt”, mondotta Bismarck. Az Egyház sohasem hajolt meg sem a pogányság, sem a tévhit és egyenetlenség ter jesztői előtt.

A katolikus Egyház ellen *a zsidóság és a pogányság* egyszerre fegyverkezett. Az ifjabb Jakab apostol, mint Jeruzsálem püspöke 62-ben Ananus zsidó főpap kezdeményezésére a zsidók gyűlöletének esett áldozatául. Vértanúi példáját a többi apostolok is követték, akik közül csak János halt meg, de szintén megkínóztatván, természetes halállal. A pogányok már Néro alatt irtózatot keresztényöldökléseket vittek végbe, Tacitus szerint már akkor (64-ben) „multitudo ingens”, óriási számú keresztény, köztük az apostolfejedelmek, Péter és Pál is, áldozatul estek. A keresztények üldözése a Római-biroda lomban háromszáz éven át tartott; hol ellankadt, hol kiújult. Főleg Domicián, Traján, Márk Aurél, Septimius Severus, Maximin, Decius, Gallus, Valérián s leginkább Dioklecián alatt folyt a keresztény vér patakokban. A vértanuk száma - nak meghatározása teljességgel lehetetlen, ez a szám azonban mindenestre igen nagy volt. A pogányok azonban nem érték be az erőszakkal; gúny- és vitairatok egész özönével is igyekeztek a keresztény tan és Egyház terjedését lehetlenné tenni. S még miután Nagy Konstantin császár 313-ban a milánói ediktummal a kereszténység gyakorlását szabaddá tette, a pogányság a hitehagyott Julián császár alatt újból lobbott vetett s a keresztényeknek erőszakos elnyomására, szörványosan vértanúságára is vezetett. Később az árián császárok kényuralma s a betörő néprajok (vandálok) pusztítása is számos vértanút adott az égnek.

A külső üldözésekkel teljesen párhuzamosan belülről is megkísérelte a *tévtanítás és egyenetlenség* ördöge kikezr deni az Egyház egységét, erejét és hitét.

Még élt János apostol s már felütötte fejét a *gnózis*, a racionalizmusnak ez az ősi formája, a keresztény tanoknak a pogány bölcsélettel való összekeverése, amely magát felvilágosodásnak (gnózis, mélyebb megismerés) nevezte s a legkülönbözőbb formákban lépett fel. János apostol evangéliumának eleje nyilvánvalóig a philói filozófiának a keresztény hittanba való becsempészsével szemben helyesbíti a isteni „Ige” fogalmát. A pogány bölcsélet mellett a zsidózók felekezete is sok baji okozott; szent Pál maga nyíltan állást foglal az ebjoniták ellen (Kol 2, 8. s köv.). A perzsa gnózis, Manes tana, a manicheizmus, még egy Ágoston lelkét is megejtette és időleg fogvatartotta.

Míg ezek az első tévtanok és szakadások inkább a pogányság és zsidóság beszüremkedései voltak a kereszténységbe, addig a 2-ik század végén megkezdődött szentháromságtani viták már a keresztény hitletét helytelen magyarázatából eredtek. Ezek a szentháromságtani viták szinte elkerülhetetlenek voltak abban a korban, amikor az egyházatyák megkezdették Krisztusnak az Atyára, Fiúra és Szentlélekre vonatkozó tanításait teológiailag körülírni s módszeresen feldolgozni s nevezetesen a monotheista alapelvvel, az egy Isten-hittel összeegyeztetni. A tévtanítás csakhamar mindkét irányban túlzásba ment: egyik irány az egyisten-ség elvét értelmezte úgy, hogy az isteni személyek többségét tagadta (*monarchiánusok, sabelliánusok*), a másik irány az Atya, Fiú és Szentlélek különállóságát védelmezte, de azon az alapon, hogy a Fiút és a Szentlelket megfosztotta az istenség fénykörétől (*arianizmus*). Főleg ez utóbbiak s változójai (az anomoizionisták, homoiuzionisták, macedoniánusok stb.) rengeteg vihart támasztottak az Egyházban s főleg az árián császárok kegyeire támaszkodva valóságos véres üldözéseket indítottak a katolikus tan követői ellen. A nagy egyházatyák egész sora, Athanáz alexandriai püspökkel élén, nemcsak a Szentháromságtan bölcséleti s teológiai feldolgozásával s kiépítésével szerzett halhatatlan érdemeket, hanem egyénileg is ugyancsak megszenvedett hithűségéért. Az árián harcok az Egyháznak ismét igen nagyszámú vértanújába kerültek.

Ugyanakkor a *Montanus-*, majd a *Novatianus-féle* eretnkség az egyházfegyelem s a bűnbocsánat kérdéseiben

támasztott zavart s egyenetlenséget; a *donatisták* pedig, főleg az akkor virágzó afrikai egyházakban, a szentségek (keresztség stb.) érvényességének feltételei körül tértek le a helyes útról. Amazokkal szemben a pápák és Cyprián püspök, emezekkel főleg a nagy Ágoston álltak helyt; ugyanez a főérdem a *pelágiánusok* legyőzésében is, akik a kegyelemtan terén tértek le az evangélium s az apostoli tan útjáról.

A szentháromságtani viták azután a christologiai (krisztustani) vitáknak adták át helyüket. Egymásután léptek fel *Nestorius*, aki Krisztust két személynek mondta, Eutyches és a *monofiziták*, akik szerint Krisztus nemcsak egy személy volt, de az istenséggel való egyesülés után meg is szűnt ember lenni s a monoteléták, *Sergius*sal élükön, akik szerint legalább az akarati tevékenység Krisztusban csak isteni (nem egyúttal emberi is) volt. A nestoriánusokkal szemben Alexandriai Cyrill s az efezusi zsinat (431), Eutyches ellen a kalcedoni zsinat (451), Sergius ellen a konstantinápolyi zsinat (680) védtek a katolikus tant. Ez a kor volt különben a katolikus hittudomány első nagyszerű virágzásának kora; ekkor fejtették ki évezredekre ható működésüket a nagy egyházatyák s egyháztanítók: keleten Athanáz, Jeruzsálemi Cyrill, Nagy Vazul, Nazianzi Gergely, Nizzai Gergely, Alexandriai Cyrill, Aranyszájú János, Damaszkuszi János, a szír Efrém, nyugaton Poitiers-i Hilarius, Jeromos, Ambrus, Ágoston, Nagy Leó, Fulgentius, Nagy Gergely stb.

A keresztény középkor kialakulásával az Egyház uralkodó helyzetet nyert az európai államokban, sőt az állami étellel sok tekintetben szorosán egybe is kapcsolódott, ami bármennyi előnnyel járt az államra is, Egyházra is, ismét sok bajnak lett szülőforrása. A középkori keresztény állam magától értetődőnek tartotta, hogy az Egyházat minden külső-belső ellenséggel szemben védelmezze s főleg amióta az államellenes forrongások rendszeresen kezdték felvenni a vallási harcok jellegét, az államhatalom kérlelhetetlenül üldözte a tévtanítókat is, mint egyúttal az állami élet és rend felforgatóit. A 11-ik századtól kezdve a világi fejedelmek gyakran Ítélték halálra is olyanokat, akiket az Egyház mint eretnekeket kárhoztatott, így Róbert francia király 1022-ben Orléansban 13 eretneket tűzhalálra ítélt, III. Henrik német császár 1051-ben Goslarban több tévtanítót felakasztatott. Maga a nép is gyakorolt néha népitéletet; 1114-ben pl. a nép Beauvaisben feltörte az eretnekek börtönét s

máglyára cipelte őket. Egyházi oldalról az ilyen eljárást mindig helytelenítették; Wazo, lüttichi püspök, Szent Bernát, Reicherspergi Gerhoh, Petrus Cantor stb. egyenesen tiltakoztak az eretnekek kivégzése ellen; legfeljebb be kell őket zárni, mondták, nehogy téves tanításaikat terjesszék. Csak amióta a 12-ik és 13-ik században a *katharok*, *valdusok*, *albigenezek* szinte egész Dél-Európát állandó forradalmi izgalomban tartották (sokban hasonlítottak a mai bolsevikiekhez) s fegyverrel is szították a lázadást az állam és az Egyház ellen, vált a legszigorúbb eljárás szükségessé s ebből eredt a ma sokat rágalmozott s félremagyarázott *inkvizíció*. A spanyol inkvizíció főleg a színleg kikeresztelkedett s keresztény mezben államellenes izgatást folytató zsidók ellen irányult; talán ezért is nem szűnik meg a zsidó sajtó és könyvirodalom épen a spanyol inkvizíció „borzalmait” rendszeren minden történelmi adottságon s bizonyítékon túl is színezve emlegetni.

A vallási harcok az Egyházra nézve mindig fájdalmasak voltak, mert rendszeren üldöztetéssel jártak s mert számos tévtanítás nagyszámú hívőt rabolt el az Egyháztól. A legfájdalmasabb veszteség e téren az egész középkor folyamán a *keleti egyház elválása*, a keleti skizma volt. Photius és Cerulári Mihály önző üzelmein kívül főleg a keletiek politikai ábrándjai s féltékenysége játszottak itt közre, mellyel a Nyugat kulturális túlsúlyravergődését kísérték s nemzeti aspirációik és kicsinyes, hiú sértődöttségeik folytán ;i pápai felsőbbség voltaképeni jelentőségét is lassankint figyelmen kívül hagyták. A „Filoque” fá Szentlélekistennek nemcsak az Atyától, hanem egyúttal a Fiútól való származása) előráncigálása, mely hozzá merő félreértésen alapult, csak mellékes szerepet játszott a konstantinápolyi pátriárka hiúsága mögött, aki hasonló középponti helyzetet szeretett volna elfoglalni keleten, mint a római püspök nyugaton. Az Egyház a nagy szakadás megtörténte után is mind újabb kísérleteket tett a keleti egyházak egyesítésére az anyaegyházzal, fáradozása nem is volt eredmény nélkül való (főörög egyesültek, örmény egyesültek stb.), de a nagy tömeg visszatérése annál nehezebbé vált, minél inkább került a keleti Egyház világi fejedelmek (főleg később a cárok) befolyása alá, akik aztán már hatalmi féltékenységből is igyekeztek minden római közeledést megghiúsítani s cezaropapistsikns helyzetüket megerősíteni.

A külső védelmi eszközöknél hatásosabb volt azonban

az Egyház *belső védekezése* a tévedés és széthúzás ellenében. Csakugyan a nagy szellemi forradalmakra azonnal rákövetkezett a középkori egyházi élet és tudományosság fénykora: a 13-ik század. Nagy emberek ritka bőségben sorakoztak a század folyamán egymás mellé. A skolasztikus bölcselet és a hittudomány egén olyan fényes csillagok ragyogtak fel, mint Lombardi Péter, Nagy Albert, Halesi Sándor, Aquinói Tamás, Bonaventura; az egyházi építészet s a világi tudományok is legszebb alkotásaikat teremtették meg e században.

Az újkor kezdetén érte az Egyházat a másik nagy vesztés: a *reformáció*. Ennek voltaképeni gyökere a katharokra nyúlik vissza. Ezeknek a törekvéseit foglalta össze tanításaiiban *Wiclif*, aki a reformációnak nemcsak előfutárja, hanem úgy mondhatnók: teológusa is volt. Luthernak, Kálvinnak voltakép nem voltak új tanai; ők egyszerűen *Wiclif* re nyúltak vissza, mint akinél az egyházforradalomnak egész dogmatikai alapépítménye együtt volt.

Wiclif pantheista alapon tárgyalta az Isten, a teremtés, az emberszeretet, Jézus Krisztus és a megváltás kérdéseit. Ő tekintette először a szentírást egyetlen hitforrásnak; elvetette az egyházi alkotmányt, az Egyház tanító tekintélyét, a Szentlélek örökösét az egyházi tanítóhivatal felett. A szentségek hatóerejét lefokozta azzal, hogy csak mint külső jelképek jöhetnek számba, minden *belső* hatékonyság nélkül; tagadta a keresztség és oltáriszentség *belső* értékét. Ő volt az, aki az ősegyházra hivatkozva szembeállt a pápaeág és hierarchia gondolatával, helytelenítette az egyházi vagyont, a szerzetességet. Ő állította fel a predestináció tanát is és a láthatatlan Egyház fogalmát, amely szerint az Egyházhoz mindazok hozzá tartoznak, akik az üdvösségre előre ki vannak szemelve; látható Egyház, egyházkormányzat stb. nincsenek. Az istentisztelet egyszerű igehirdetésből álljon, misére nincs szükség.

Wiclif maga nem tudott nagyobb mozgalmat indítani tanításai mellett, azonban tanítványa, *Hus*, a „cseh testvérekkel” már sok bajt okozott. A vallási forradalom csakhamar termékeny talajra talált két tényezőben: az egyháziak nagyfokú elvilágiasodásában s a világi fejedelmek ébredő reakciójában az egyházhatalom helyzetével szemben. Csak egy szikra kellett, hogy a forrongó kedélyek lángra lobbanjanak. Ezt a szikrát a temperamentumos, hevülékeny, változékony természetű *Luther Márton* gyűjtötte meg. Céljai érdekében ő is, követői is az elégedetlenek, mindenekelőtt a vi-

lági fejedelmek és nagyok ösztöneire pályáztak s sikereiket mindenekelőtt ennek a taktikájuknak köszönhették. Aki csak ráunt az egyházfegyelemre, aki feleséget akart cserélni, aki az Egyház birtokain gazdagodni akart, akinek kellemetlen volt a nyugat-római császár felsőbbsege a tartományok és városok helyi érdekei felett, az mind az új tanhoz csatlakozott. Nem vallási szisztémát látott benne, hanem alapot az engedelmesség megtagadására. A népet pedig jóformán tudtán kívül terelték át az új evangélium talajára. „Cuius regio, eius religio”, akié a föld, azé a vallás; ez volt az elv.

A rettentő veszteségeket azonban, melyek az Egyházat a reformáció által érték, csakhamar kipótolta az a nagy *belső reformmunka*, melyet az Egyház legjobbjai s főleg a *trienti zsinat* (1545-63) indítottak meg a 16-ik század derekától kezdve. A vallásos és egyházi életnek olyan fellendülése következett, amely benső értékben s külső terjeszkedésben is felért a reformáció okozta, veszteségekkel. Nevezetesen az épp akkor felfedezett új-világban tett hatalmas hódításokat az Egyház. Borroméi Károly, V. Pius pápa, Loyolai Ignác, Xavéri Ferenc, Canisius Péter, Jézusról nevezett Terézia, Carafa Péter, Néri Fülöp, Pauli Vince s mások jelzik ezt a nagy fordulót az Egyház benső életében. A nagy vihar tisztítólag hatott a hierarchia életére és a szerzetesség intézményeire; de magára a hitre is; a trienti zsinat s az egyidejűleg megindult hatalmas teológiai irodalom (Suarez, Lugo, Bellarmir. stb.), az ősi hit megtámadott tétéleit helyezte új s éleőbb világitásba.

A reformációval felszabadult az egyéni vélekedések és alanyi világszemléletek, hóbortja. Mindenki mást és mást tanított; minden bölcselő új bölcséleti rendszert állított fel, amelyben természetesen minden előbbit visszautasított. így született meg a bölcsélet és a protestáns vallástudomány terein a teljes széthúzás divatja, az atomizmus, az „ahány fej, annyi vélemény” hitvallása. A francia forradalom s az azt megelőző „felvilágosultság” igyekezett a katolikus országokban is félretolni az egyházi egység s hitszilárdság elvét a politikai önkénje s az egyéni öntörvénykezés útjából. A katolikus Egyházra újabb vértanúi küzdelem következett ebből, amit azonban ismét hősiesen kiállott. S a legutóbbi évtizedek újabb racionalista próbálkozása, a modernizmus hasonlóját) nem tudott az Egyházon belül gyökeret verni; a vatikáni zsinat, amely a pápa csatatkozhatatlanságának ősrégi tanát kifejezett hittételként hirdette ki, végtelenül megszilárdította

az egyházi egység középpontját s a hitszilárdság erejét s ebből a középpontból IX. és X. Pius pápáknak könnyű volt a hitellenes ármánykodásokat szinte egyetlen szóval azonnal hatástalanokká tenni (a két „Syllabus”).

A katolikus Egyháznak közel 2000 éves története tehát csodálatos egységet s hitszilárdságot mutat fel; az emberi szenvedély és rövidlátás minden módon megkísérlette megingatni ezt a hitszilárdságot s egységet, de Péter kösziklájáról a tévedés és szétszakadás próbálkozásai, az erőszak és csel minden igyekezete hatástalanul pattant vissza,

Az Egyház hitélete.

De ez a hitbeli erősség nem állt holt dogmatizmusban, nem volt pusztá merev ragaszkodás az átvett tanokhoz; hanem tele volt étellel, erővel és szebbnél-szebb gyakorlati eredményekkel. Az Egyház a hitet nemcsak őrizte, hanem *élte is* s bár mindig akadtak hűtlen fiai, sajnos, néha még vezetőhelyeken is, nagy általánosságban a katolikus Egyház mindig azt a Szentleket mutatta fel cselekedeteiben is, amely Krisztus ígérete szerint örök időkig vele marad.

Rövidlátó emberek nem egyszer szemére vetik a katolikus Egyháznak, hogy nem tett eleget a földi kultúra, a közgazdaság, a világi tudományok és művészetek terén. A katolikus országok, mondják, kultúráilag s gazdaságilag alacsonyabban állnak, mint a nem-katolikusok. Mi igaz ebből az ellentétésből, másutt fogjuk látni; egy azonban bizonyos: a katolikus Egyház nem világi célok elérésére, nem az ember földi igényeinek kielégítésére törekedett elsősorban. A katolikus Egyház első és legfőbb törekvése a lelkeség kultusza s a lelkek Krisztushoz-nevelése volt. S ebben az irányban annyit tett, hogy hozzá még csak távolról sem hasonlítható e téren senki és semmi.

A katolikus hitéletnek eleven középpontja van: az egyházi tanító, szentségosztó és kormányzó hatalom. A pápa s alatta a püspökök és papok az Egyház lelki életének mozgatói, ellenőrzői, fejlesztői. *A katolikus igehirdetés* semmiben sem maradt el a krisztusi programtól: „Tanítsatok minden nemzeteket” ... A pogány Rómában minden ismert és elérhető helyre kiterjesztette igehirdető munkáját; ha másutt nem lehetett, földalatti üregekben gyűjtötte össze a hűeket és érdeklődőket és tanította őket az egy igaz Isten s a Megváltó hitére. A népvándorlás korában az első volt, aki az

Európába beözönlő új népeket bátor apostolai révén felkereste s a nomád, vad népeket letelepítette s megtérítette. Az újkori felfedezők nyomán azonnal ott termettek a híthírdetők is és már a 16-ik század folyamán Kinától, Japántól s ludiától egészen Észak-Amerikáig, Kanadáig, Mexikóig s le Dél-Amerika minden akkor ismert pontjáig hirdették az igét. (A misszionáriusok e működését hirdetik a legrégibb közép- és délamerikai telepnevek is: Santa Cruz, Sau Salvador, Concepción, Santiago, Ascension s hasonlóké végelelathatatlan számban.) Az újvilág fellendülésével s a földgömb minden részének felderítésével mindenütt megindult a katolikus igehirdetés is és ma nemcsak Amerika és Ausztrália mutatnak fel nagyon virágzó katolikus hitéletet, hanem az ismert világnak minden mérgoly kietlen pontja is: Grönland és Alaszka, a polinéz szigetek, Tibet és Afrika, A protestánsok a 19-ik század közepéig nemcsak nem végeztek semmiféle missziós munkát, de sőt elvileg is elítélték a pogányok megtérítését¹ s csak legújában vetették magukat rá a külföldi missziókra, de inkább rengeteg pénzzel s külső eredményekkel dolgoznak, mint belső értékkel. A katolikus hitterjesztés és igehirdetés eredményét ma a legjobb s legmegbízhatóbb statisztikai becslések mutatják fel. Ezek szerint a föld népei vallásilag következőkép oszlanak meg:

katolikusok	324,328.408
a különböző protestáns felekezetekhez tartozók összesen	186,055.624
görög nem egyesültek (oroszokkal együtt)	127,541.718
más keleti szakadárok	8.974.980
zsidók	12.989.751
mohamedánok	202,067.840
brahmánok	210.067.840
buddhisták	125,270.000
konfuciánusok	240.000.000
taoisták és sintoisták	49.000.000
fetisimádók és más pogányok	91.000.000
mások	7.313.280

A. katolikusok eloszlása világrészek szerint:

Európában	190,779.218
Ázsiában	6,758.668
Afrikában	3,271.228
Amerikában	112,790.464
Ausztráliában	10,728.840
összesen	324,328.408

¹ Dr. J. P. Kirsch: Die Geschichte der Kirche (Rsser-Mausbach, Religion, Christentum, Kirche III.) 1913, 28 s köv.

A katolikusok összes száma tehát az egész világon: 324,328.408.

A katolikus Egyház az ígihirdetéssel mindenütt egybekapcsolja a másik két feladatot is: a *szentségosztást* és *lelkikormányzatot*. Bámulatos ma az egyházi hierarchia kiépítése az egész világon. A püspöki kar, sőt maga a pápa rajta tartja kezét az egész világ vallásos életének ütőerén; mindenütt közbeszól, ahol veszélyt lát, minden jó kezdeményezést támogat és bátorít, minden hiánynak pótlására azonnal ráirányítja a számbajövő erők figyelmét. Az Egyház gondoskodása azonban nemcsak a nagy dolgokra, széleskörű mozgalmakra s hasonlókra terjed ki, hanem leszáll az egyes ember lelkivilágába is s a közvetlen lelkipásztori érintkezés, főleg pedig a gyóntatószék révén az egyesekben is iparkodik ellenőrző, felvilágosító, bátorító, védelmező hatását érvényesíteni. Kimondhatatlan az a jó, amit az Egyház nevezetesen a gyóntatószékekben művel. Amit általános tanításokkal, elvek hangoztatásával elérni nem lehet, azt ő eléri azáltal, hogy egyenkint is és az egyes esetekre alkalmazva megérteti a hívőkkel kötelességeiket, sürgeti a hit és erkölcsök betartását, int, korhol, dicsér, erősít s az egyházi makrokozmosz csodálatos hatásait tökéletesíti s kifinomítja az egyének mikrozmoszának állandó lelkipásztori befolyásolásával. A „le geltess az én bárányaimat” elv époly gyönyörűen érvényesül a katolikus Egyházban, mint a „tanítsatok minden nemzeteket” parancsa. S hogy a katolikus lelkipásztorkodás e téren mily eredményeket ér el, annak nemcsak maguk a katolikusok tanúi, hanem számos megvilágosodott s tárgyilagos más-vallásúnak nyilatkozata is. Az egyke terjedése ellen pl. teljesen vallástalan elmék is egyedül a katolikus gyóntatószéket tartják hatásos védőeszköznek.

Legszébb és legdúsabb azonban az Egyház *szentségosztó* működése. A katolicizmus páratlan lélektani érzékkel kapcsolja egybe az ember kettős természetének megfelelően az anyagot a szellemmel, a természetfelettit a természettel, a külsőt a belsővel, a jelképet a jelképezett természetfeletti adománnyal. Szentségei éppen színpompás, szertartásos, ünne pélyes fényűssel, szimbolikus jelentőségükkel oly mélyen behihímződnék a katolikus hívek életébe, hogy nagyrésztben még ott is ragaszkodnak hozzájuk, ahol a hit belsősege meg-lehetősen megfogyatkozott, (Még a vallásilag eléggé közömbös katolikusok is csak ritkán mondanak le a gyermekeik megkereszteltetéséről, az egyházi házasságról stb.) Ezek a

szentségek csakugyan átszövődnek a katolikus ember egész életén s minden jelentősebb mozzanatát áttüzesítik a természetfelettség fénysugaraival. Alig született meg a csecsemő, a *kereszttség* várja, mint első nagy aktus az életút elején. Ezzel lép be a kisdéd az Anyaszentegyházba, de ezzel kap nevel is, ezzel lesz csak igazán ember. Amint felnövekedett s a hitet most már nemcsak a külső hozzátartozás, hanem egyéni megvallás és helytállás révén is érvényesítenie kell, a püspöki kézfeltétel s a *bérmálás* olaja erősíti őt a hitben való szilárdságra, mint amely minden megigazulás s Isten előtti kedvesség alapja. De az ember könnyen meginog s vétkezik. A legnagyobb teher, amely emberi vállat nyomhat, a bűn. Az Anyaszentegyház a *penitenciatartás* szentsége által állandóan tisztogatja, új és új szent elhatározásokra, erős fettelekre serkenti híveit. A gyónó megkönnyebbült lélekkel kel fel a gyónásból, új harcra készen, új elszántsággal telten. De a jósághoz nem elég az önelhatározás, a jóakaratot természetfeletti erőforrásból táplálni s szilárdítani is kell s az erőnek ez az élő forrása a katolikus Egyházban az *Oltáriszentség*: a mise mint áldozat s a Krisztus eleven testének vétele mint csodálatos lelki táplálék. A legtitokzatosabb szentség, ahol a hívő egészen közel jut a Megváltó isteni személyéhez s vele a legbensőbb összeforrásban, a szeretet legmelegebb s legtisztább csókjában egyesül. Egyeseket az Oltáriszentség kultusza annyira magával ragad, hogy egész életüket az áldozat bemutatásának s ezzel együtt a hívek lelki gondozásának akarják szentelni: ezeket az Egyház az *egyházi rend* szentsége által avatja fel Krisztus bajnokaivá, az apostolok segítőtársaivá s utódaivá. Mások házasságra lépnek s ezt a nevezetes és nagyfontosságú aktust, az eleven Egyház és keresztény társadalom tovaszármaztaíó medencéjét az Egyház szintén megszenteli azzal, hogy a nemek puszta szenvedélyen alapuló közeledését istentiszteleti tény» nyé, *szentségi szerződés*sé avatja. S midőn a fáradt vándor közeledni érzi elmúlását, utolsó vigaszul s erősítőül a *szentkenet* szentségével izmosítja az Egyház, hogy a küzdő lélek nagyobb vértettséggel, több bizalommal, megtisztultan s megvigasztalódottan nézhessen a nagy út, az örökkévalóság és ítélet elébe.

A szentségek, szentelmények és szertartások mellett az Egyház vallásos életét jellemzi még az ima s a nyilvános és magánjátatosságok soha ki nem apadó áradata. A katolikus Egyházban az *imádság* művészetének egész iskolái vannak;

a szóbeli s elmélkedő érintkezés a Legszentebbel minden komoly katolikus szemében életfeladat. Mily bensőségesen tud imádkozni, énekelni az egyszerű katolikus nép! S a magasabb imaéletnek is mily csodálatos virágai teremnek a szentek és istenes lelkek történetében! Mily változatosan gazdag, kedves, költői és illatozó az Egyház nyilvános és magányosságainak üde virágkoszorúja! A hivatalos *egyházi karizma* maga is remekmű; de nem kevésbé remekmű az *egyházi év* a, maga ünnepeivel s liturgikus sajátágaival: a karácsony az ő éjféli-miséjével s jászolával, a nagyböjt és nagyhét komór gyásza, a lamentációk és csonkamisék fensége, a húsvéti alleluják, az áldások és körmenetek, az Úrnap az ő csodálatos melegségével s azzal a, találékony, eleven szeretettel, amelylyel e napon a hívek buzgalma a köztünk jelenlevő eucharisztikus Üdvözítőt körülveszi! Hát még a *magánájtatosságok* rendkívüli sokasága: a májusi ájtatosságok, zarándoklatok, lelkigyakorlatok, a Jézus Szíve- és Mária-kultusz, a halottakról való megemlékezés halottak napján stb., stb. Ki győzne elmondani mindazt, amit az Egyház vallásos buzgalma s Krisztushűségének ben s őségé meleget, festőit, szépet, költőit s felemelőt az évszázadok folyamán magából kitermelt!

A hősiesség erénye a katolikus Egyházban.

Ennek a bensőséges katolikus hitbuzgalmi életnek gyönyörű eredménye aztán nemcsak az a *magasfokú átlag vallásosság*, amely a katolikus népeknek és csakis ezeknek sajátja (érdekes, hogy még a másvallású regényírók s újságírók is, ha valakit nagyon vallásosnak akarnak feltüntetni, megteszik buzgó katolikusnak!), hanem az a történeti tény is, hogy a katolikus Egyháznak mindig voltak *szentjei*, nagy szívű férfiak és nők, akik a Krisztuskövetés és keresztény tökéletesség erős akaratával hősi fokra hágtak. Az ősegyház szent Ignáci és Polikárpjai, Sebestyénéi és Ágnesei után jöttek a nagy egyházatyák korának szentjei: maguk a lánglelkű egyházvédők és hittudósok s mellettük a vértanúk sokmillióskara; az önkéntes szüzességben élők, remeték és hitvalló keresztények százezerei. Mily hatalmas alakjai ennek a kornak egy Cyprián és Chrysostomus, egy Pál remete és Pachómius, egy Monika és Melánia; egy Vazul és Nursiai Benedek; egy Makrina és Nonna; majd később egy Cluny-i Odo és Odiló, egy kölni Brúnó,, angolországi Dunstan, Lotharingi Gerard, VII. Gergely pápa, Damiáni Péter, Canterbury-i Anzelm,

Becket Tamás, Szent Bernát, Szent Lajos, Szent István és László, Asszisi Ferenc, Domonkos, Nepomuki János, Árpád-házi Erzsébet, Sziénai Katalin, Svéd Brigitta, Római Franciska, Sziénai Bernardin, Kapisztrán János, Ferreri Vince, Kempis Tamás s az újkorban: Loyolai Ignác, Kajetán, Lelisi Kamill, Calaszai József, Páli Vince, Szalézi Ferenc, Gonzága Alajos, Pazzisi Magdolna, Chantai Franciska, Alaeoque Margit, Liguri Alfonz, a koldus Labre József, Hofbauer Kelemen, Vianney János s annyi ezer más szent! Pedig ezek csak azok, akik külső működésükkel a világtörténelembe is beleírták nevüket; de hány százezer azoknak a száma, akik a keresztény erényességnek hasonló hősi fokára emelkedtek, de nevüket senki fel nem jegyezte! Hol van a világon még egy intézmény, amelynek ezekkel a hősi eredményekkel csak össze is hasonlítható, mellettük csak számba is vehető erkölcsi kiválóságai volnának!¹

Egyes időkben s helyeken a katolikus nép körében is jelentős károkat okozott a hitközöny s a gyakorlati hitéletnek elhanyagolása; de ami a katolikus hitnek felséges büszkesége: ez a *hitközöny nálunk sohasem volt általános*, még a katolikus nép többségére sem vonatkozott soha s mindig maga a katolicizmus volt az, amely belső erőinek kibontásával újra és újra eltüntette a hiányokat. A katolikus népek keblében virágzó hitélet mélységéről és általánosságáról elég fényes tanúságot tesz maga az a körülmény, hogy valahányszor váratlanul kisebb-nagyobb vallásüldözés tört ki valamely országban, a katolikusok túlnyomó része *inkább vagyónát s életét kockáztatta*, semhogy hitéhez hűtelen legyen. Ahol pl. a protestantizmust vagy a szakadárságot vagy a pogányságot erőszakkal terjesztették (az északi tartományokban, Angliában, Oroszországban, Törökországban, Kínában, Japánban, Koreában stb.) s a népet Istentől rendelt egyházi vezetői a veszélyre figyelmeztették, a katolikusok mindenütt tízezerszámra vesztették el inkább életüket, mintsemhogy hitüktől elpártoljanak. Annyi hithűséget s vértanúi leikület a megpróbáltatás idején, de annyi bensőségességet s erkölcsi erőt is a békés időkben nem mutat fel egyetlen más vallási tömörülés, mint a katolicizmus.

Szóljunk-e még a *magasabb evangéliumi tökéletesség* rendszeres gyakorlásáról, amely a katolikus Egyházban, főleg a szerzetesrendekben otthonos? A Krisztuskövetés legmagasabb foka ez s a katolikus Egyházban az ősidők kezdetétől fogva állandó lendületben volt. Az önkéntes szegénység, a

világ élvezetéről való lemondás, a szüzesség és engedelmisség-ideálja már a keresztény őskorban tízezreket vonzott remeteségbe, cönóbiumokba, szerzetekbe, előbb Egyiptomban, majd az egész Keleten s végül az egész Nyugaton is. Az egyiptomi, szíriai, palesztinai aszcéták hatalmas, népes telepei a hősies lemondás ragyogó példaképeit állították a világ szeme elé ugyanakkor, mikor köröskörül az erkölcsi romlás és élvezetvágy akkora birodalmakat is romba döntött, mint a római világimpérium. A katolikus szerzetességet egyesek mindenáron a keleti (buddhista) „szerzetesek” intézményéből szeretnék volna eredeztetni; ez azonban végleg elhagyott, történetetlen, önkényes felfogás, amelynek biztos kortörténeti kútforrások ellentmondanak; néhány külsőleg véletlenül egyenlő vonás mellett ez az egy kalap alá fogás már azért sem áll meg, mert a keleti pogány szerzetesség *merőben külsőségek* léleknélküli kultuszára épült, a katolikus szerzetességet pedig éppen ellenkezőleg' a *lelkiségnek végtelenül finom kiművelése jellemzi.*

Valóban, mily szín pompás változatosságban bontakozott ki a szerzetesi Krisztus-követés eszméje főleg a nyugati szerzetes-intézményekben! Micsoda beláthatatlan tömege a kulturális és karitatív, tudományos és főleg mélyen vallásos teljesítményeknek fűződik csak a Szent Benedek-rendnek másfélezeréves történetéhez! A lényegben valamennyi szerzetesrend megegyezik s mégis mily finom árnyalatokban különböznek egymástól aszerint, amint egyik ezt, a másik azt a nemes célt dolgozza ki teljesebb odaadással. A bencések a keresztény kultúra terjesztésével, Assiszi Szent Ferenc rendje a szegénység: és alázatosság bájos kultuszával, a Domonkos-rend az egyházhűség, a hitszónoklat s tanítás nagy-szerű műveivel, a Jézustársaság a rettenthetetlen, bátor, tervszerű és önfeláldozó harcikedvvel, a betegápoló rendek a szegény betegek gondozásával, az újabb kongregációk a korszükségletek ügyes és gyors felfedezésével s szemmeltartásával tűnnek ki. De valamennyit egy főcél s egy szellem lelkesíti: feláldozni mindent Krisztusért, a lelkekért, az Isten dicsőségéért, az embertárs jobbulásáért és boldogulásáért.

A szorosabb Krisztus-követés és lemondó önfegyelmzés azonban a katolikus Egyházban intézményesen sem szorult pusztán a szerzetesrendekre. A világiak közül is mindig nagyon sokan akadtak, akik az evangéliumi tanácsokat, ki ezt, ki azt inkább, életcéljául tűzte ki s a katolikus lekipásztorkodás ezt a törekvést mindig és mindenben mint magától

értetődőt támogatta s fejlesztette. Alig találunk rendes lelkipásztorkodás alatt álló katolikus egyházköziséget, amelyben a legmagasabb lelkiéletnek s önfeláldozó Krisztus-követésnek csendes hősei ne ragyognák be környezetüket a keresztény hősiesség példaképeivel. Sőt bizonyos igen nagyfokú lemondást és tökéletességet a katolikus Egyház minden papjától megkíván: csak azt engedi az oltár szolgálatára, aki az élethossziglan való *önkéntes tisztaság* nagy áldozatát vállalja s teljesíteni hajlandó. A papi nőtlenséget sokan támadják azok közül, akik a katolikus papságon csak a hibákat szokták meglátni s akik nem veszik tekintetbe, hogy az önkéntes tisztaság és nőtlenség a szentírás és az őskereszténység tanúvallomása szerint igenis *krisztusi ideál*. Ha igazságosak akarnának lenni, nem csupán a jószándékon néha mégis diadalmaskodó emberi gyengeség áldozatait kellene észrevenniök és bírálgatniok, hanem azt a számtalan hőst is a papi reverendában, aki ezt a nagyszerű s nemes fogadalmat egészen élete fogytaig hűen betartja s a csábító világ minden incselkedései között állandóan áldozatul hozza a természetfeletti javakért a legemberibb vonzalmakat és vágyakat! A katolikus papság zöme hű a fogadalmához s már ezzel is remek és felsőbbbéséges példáját adja az igazán vallásos lelkületnek, a Krisztus-követés és Krisztus-szeretet hősi fokának a katolikus Egyházban.

A katolikus vallásosság általános erkölcsi hatása a morálstatistikusok szerint is szembeötlő. Számos erkölcsstatisztikai munka mutatta ki a *katolikusok kedvező helyzetét az erkölcsiség terén*; ez irányban elég itt Krose (Religion und Moral Statistik) s Pezenhoffer könyvére (A demográfiai viszonyok hatása a nép szaporodására) utalnunk.

Mindezek után nem lehet kétséges, hogy a katolikus Egyházon gyönyörűen teljesedik az apostol szava, amely szerint „Krisztus szerette Anyaszentegyházát és önmagát adta érte, hogy azt megszentelje, megtisztítván a víznek fürdőjével az élet igéje által, hogy *dicsővé tegye magának az Anyaszentegyházat*, nem lévén azon szeplő vagy redő vagy más másféle, hanem hogy szent és szeplőtelen legyen.” (Ef 5, 25-27.)

VII.

Ellenvetések az Egyház ellen.

Egy vallási tömörülés, mely azzal az igénnyel lép fel, hogy mint Krisztus alkotása az emberiség legfőbb erkölcsi s vallási tanítója, irányítója, Istenhez vezetője akar lenni s amely e célból erőteljesen beleveti magát a kulturális és társadalmi életbe, szervezkedik, hatalommá lesz, 324 millió hívővel rendelkezik: természetesen magára vonja a kívülállóknak, sőt néha saját gyermekeinek kritikáját is.

Semmisem természetesebb és magától értetődőbb, minthogy az Egyházzal szemben ellenvetéseket tesznek. S mivel az Egyháznak nemcsak jóhiszemű bírálói, hanem háttározott ellenségei is bőven vannak (hogy miért, erről alább lesz szó), az egyházellenes felfogások és ellenvetések egyenesen vádak alakjában járnak be a világot. Az ellenséges eszmeterjesztés, amelynek ma liberális befolyás alá került katedrális, könyvpiac és sajtó a főgyerekei, szabadkőművészség és szociáldemokrácia a főcsatlósai, mindent el is követ, hogy ezek a vádak el ne némuljanak, viszont a válasz és felvilágosítás a tömegek fülébe el ne jussanak.

Az igazság érdekében igenis szükséges tehát, hogy legalább néhány legelterjedtebb váddal s ellenvetéssel szembenézzünk.

„Az Egyház hatalmi szervezet”

Az Egyház csakugyan bizonyos hatalom birtokosának tekintti magát s eszerint is viselkedik. Azonban ki veheti ezt neki zokon? Nem Krisztus maga bízta-e rá az igehirdetés, lélekkormányzás és szentségosztás hatalmát?

Igen, felelik az ellenvetők, ha az Egyház a lelkihatalom terén maradna! De politikai hatalomra is vágyik. Íme a középkorban s fel a legújabb korig a pápák egyúttal világi fejedelmek is voltak, gyakran a püspökök is. És minden igyekezetük odairányult, hogy politikai s gazdasági hatalmuknál nagyobbra növeljék!

A válasz erre megint csak megkülönböztető lehet. Az Egyháznak joga van, sőt kötelessége is minden törvényes eszközt megragadni s felhasználni, hogy lelki célját elérje, a népet az evangéliumra s ennek megfelelő életre elvezesse.

A lelki élet szempontjából ideális az az állapot, amikor a világi hatalom is segíti az Egyházat magasztos, Krisztus-rendelte céljainak elérésében. Ha e szempontból jó és fontos a pápa világi uralma, a püspökök politikai befolyása, anyagi függetlensége stb., az Egyháznak joga van ezeket is megszerezni s megőrizni, amíg tudja. Az egyházi vagyonnak is az a rendeltetése, hogy az Egyház lelki céljait előmozdítsa. Az egyházi vagyon ennek a rendeltetésnek nagyjából meg is felel: rengeteg lelki munkát táplál, fontos vallási, erkölcsi, kulturális és egyházi célokat szolgál. Hogy egyes pápák vagy püspökök és papok túlmentek a határon s politikai vagy gazdasági befolyásukat talán személyi s rokoni célokra értékesítették, talán egyébként is visszaéltek vele: ez hiba volt, de amely mégis csak szórványosan fordult elő s mert egy jó intézményt néha hibásan kezelnek, abból csak az következik, hogy a hiba megjavítandó, nem pedig, hogy maga az intézmény eltörrendő.

Hogy pedig az Egyház egész igehirdetésével, lelkipásztori működésével, hierarchiájával stb. semmi egyebet nem céloz, mint a hatalom megszerzését a nép felett, oly útszélsőségre naiv vád, amelyre komolyan felelni sem kell. Miért törekszik „hatalomra”, „befolyásra” az Egyházi Néhány értelmetlen, kivételes tagjától eltekintve éppen azért, hogy ezáltal a Krisztus-országot minél jobban terjeszthesse s megszilárdíthassa. Ezt „hatalmi” terjeszkedésnek nevezni: rosszhiszemű eljárás. Az útszélsőségi agitáció felhasználhat ilyen demagóg jelszavakat, komoly gondolkodó előtt értelmük nincsen, épúgy nincs, mint annak a szociáldemokrata izgató szónak, hogy az Egyház a kapitalizmus támogatója. Az Egyház a kapitalizmusé? Hiszen ma a nagytőke mint hatalmi eszköz elsősorban a zsidó nemzetközi plutokrácia kezében van, mely a liberalizmus és szabadkőművesség álarca alatt az Egyháznak legkérelhetlenebb ellensége s üldözője! Az Egyház a zsidó nemzetköziségnek hűbérzolgája lenne? Ilyesmit is csak a bizonyos osztályok Tudatlanságára spekuláló legvadabb demagógia találhatott ki!

„A katolikus Egyház türelmetlen.”

Kétféle türelem van: türelem a személyek iránt s türelem a felfogások iránt. A felfogások vagy helyesek vagy helytelenek. Ha helyesek: nem türelem illeti Őket, hanem őszinte hódolat s elismerés. Ha helytelenek: megint nem türelem van helyén velük szemben, hanem a tévedésnek irtó-

gatása, a hazugságnak mint ilyennek megbélyegzése, *A türelemnek csak a személyekkel szemben van helye: az önhibájukon kívül tévedők személyével szemben. Ezt a türelmet azonban az Egyház mindig gyakorolta s gyakorolja ma is. Senkit a meggyőződése miatt az Egyház nem üldöz, sem nem üldöztet; legfőlebb igyekszik a, leves eszmék terjedését megakadályozni; minden ellenkező híresztelés történelmhamisítás. Az eretnekek s tévtanítók testi fenytése nem az Egyház fegyvertárából való fegyver volt; hogy a világi hatóság élt vele, annak társadalmi s állami rezónja volt s hogy az Egyház bizonyos fokig részt vett az inkvizícióban, teljesen érthető abból a szoros összeköttetésből, amelyben akkoriban az Egyház és az állam élete egybeforrt. Az Egyháznak ugyan joga van a tévtanítók megfítekezését s ha felismerhetően rosszhiszeműen járnak el, megbüntetéséi szorgalmazni, de ezzel a hatalmával az Egyház maga a legritkább esetben élt. Ellenkezőleg a pápák bullái tele vannak türelemre s szelidségre intó szózatokkal, még a zsidókkal szemben is/ Az „inkvizíció” barzalmairól szóló meséket az Egyház ellenségei, főleg zsidók, és szabadgondolkodók találták ki s főleg egy hitehagyott pap, *Llorrente*, terjesztette. Történelmi tény viszont, hogy pl. Angol Erzsébet sokkal több embert végeztetett ki, mint az egész inkvizíció 300 vagy 400 éves fennállása alatt, s tény az is, hogy a protestáns országokban még a 19-ik század legelejére is átnyúló kegyetlen s esztelen boszorkányégetések semmivel sem maradtak el az inkvizíció sokban túlzott megtévedései mögött.*

Azonban igaz, hogy az Egyház igenis minden időben türelmetlen volt a tévedéssel és hazugsággal, a tekintélyrombolással és felforgatással szemben. Csakhogy ez az Egyháznak nem szégyene, hanem érdeme és dicsósége. Ha az Egyháznak csakugyan Krisztustól nyert feladata s küldetése, hogy a kinyilatkoztatott tanletét tisztaságán öröködjék, akkor éppen dicsóságára szolgál az Egyháznak, ha ezt a feladatot, nem törődve a rövidlátók gáncoskodásával, hűen végre is hajtja s inkább lemond az olcsó népszerűségről, a fejedelmek s nagyurak kegyeiről, semhogy a Krisztustól nyert aranygyűrűt: a kinyilatkoztatott hit; kincsét áttörni, megváltoztatni, múló divatoknak s efemer értékű napi vélekedéseknek, feláldozni engedje.

* *L. Lang* Hugó: Az Egyház viszonya a zsidósághoz, *Magyar Kultúra*, 1923, 95 s köv.

Ennek az elvi „türelmetlenség”-nek voltaképpen jellemzilárdság és következetesség az igazi neve. Ha az Egyház nem temeti el az öngyilkosokat, a szentségek visszautasított a halálos ágyon, a notórius szabadkőműveseket s párbajozókat: ezzel csak azt a szent jogát és kötelességét gyakorolja, hogy az egyházi szertartásokat nem adja oda pusztán külső dísznek s parádénak; nem fejt ki pompáját s ünnepélyes imáit ott, ahol a halott, amíg élt, az Egyház szertartásait s kegyzereit konokul visszautasította. Ennyi Önerzetnek, kegyzerei megbecsülésének az Egyház sem lehet híjával. Ha az Egyház nem tűri meg a házasságok könnyelmű feloldozgatását s a feleségek csereberélését, ezzel csak a házasság szentségi jellegét védelmezi s ezért a társadalom s elsősorban a nők hálával tartoznak neki.¹ Ha az Egyház a vegyes házasságokat csak akkor ismeri el törvényes, szentségi házasságnak, ha azokban a gyermekek helyes, katolikus neveltetése biztosított, ebben is az Egyház csak a gyermekek lelki üdvösségét védelmezi s azt az elvet juttatja kifejezésre, hogy katolikus hívő soha semmi körülmények közt bele nem egyezhetik abba, hogy akár egyetlen gyermekét is tudatosan hamis hiten nevelje. Ez ismét nem türelmetlenség s nem merő felekezeti csökönység (mint a protestánsoknál, ahol az ellenkező követelésnek semmiféle dogmatikai alapja nincsen), hanem következetesség és jellemszilárdság.² Ha az Egyház tiltja a nemkatolikusokkal való vallási közösködést, ebben is az a szent elv vezet, hogy a *törvényes* Egyháznak Krisztustól rendelt *egységes* jellegét kidomborítsa s a vallási *közömbőség rákfénjét irtogassa*. Csak százszor nemesebb, egyenesebb s jellemesebb eljárás ez, mintha bizonyos felekezetekben mindenkit összeadnak, mindenkit eltemetnek, minden hitnek s minden kultuszformának utat nyitnak, mintha

¹ Egyesek itt arra hivatkoznak, hogy az Egyház, ha hatalmasokról volt szó, azok kedvéért igenis többször eltekintett a házassági szigorú elvek betartásától. Erre egyetlen példa sincs az Egyház történetében. Napóleonnak sokat hánytorgatott második házassága sem példa erre (1. Magyar Kultúra, VII. 514.) Ellenkezőleg: arra van példa, hogy az Egyház inkább egy egész katolikus országot, Angi iát, vesztet+e el, de nem engedett az egynejűség elvéből, a házasság felbonthatatlanságára vonatkozó isteni törvény szigorából.

² Magyarországon és Németországban az új kánonjogi kódex kihirdetése előtt túrt állapot volt a reverzális nélküli házasság; az Egyház azonban a reverzális nélkül kötött vegyes házasságot akkor is épűgy tiltotta, mint most, csak éppen érvényesség szempontjából nem emelt kifogást.

hit, erkölcs s Isten parancsa csak arra valók volnának, hogy az emberek „lelkészi” asszisztenciával keresztülgázzoljanak rajtuk!

„Az Egyház a haladás kerékkötője.”

Az Egyházzól, mint a haladás kerékkötőjéről, csakugyan csak az beszélhet, aki nem ismeri az emberiség kétévezredes művelődéstörténelmét! Alább külön fejezetben fogjuk taglalni az Egyház szerepét a kulturális haladás terén; itt csak a kérdés negatív oldalával foglalkozunk.

Az Egyház kultúraellenességét azok szokták hangoztatni, akiknek szemében a kultúra vagy annyi mint a gazdasági életnek minden eszközzel való fejlesztése, a lélek és lelki szempontoknak esetleg mérhetetlen kárával is, vagy akik haladás és kultúra alatt a tévedés egyenjogúsítását értik az igazsággal és valódi művelődéssel. Az Egyház igenis sokáig egyáltalában eltiltotta híveit a kamatszédéstől, de ki állíthatja, hogy a modern liberális bankokrácia a maga merő tökeelviségével valóban haladást és kulturális előbbrejutást jelent az emberi társadalom életében? Néhány ezer ember jól érzi magát ebben a rendszerben, milliók pedig elsorvadnak alatta: kultúra ez? Az is igaz, hogy az Egyház sohasem hirdette a korlátlan vélemény- és tanszabadságot, de a vélemények s tanítások szabadságának csak ott vetett gátat, ahol arra joga volt, ahol bebizonyosodott igazságok állták útját a „szabad” gondolkozásnak. Istentagadó, felforgató, erkölcstelen eszmék terjedését az Egyház igenis akadályozta s akadályozza ma is minden eszközzel, amely rendelkezésére áll: index-szel s hasonlókkal; de vajjon szégyene ez s nem dicsőségei? Az Egyház csak az igazság s főleg az isteni kinyilatkoztatás jogait védte, amikor a szabadgondolatnak kinevezett vallástalanságot támadta, s ebben csak azok láthatnak hibát vagy az emberi haladásra nézve veszedelmet, akik szerint a legszilárdabb s legbebizonyítottabb igazságot is, főleg az isteni kinyilatkoztatást újból és újból meg szabad kérdőjelezni.

Egyszer-egyszer előfordult, hogy az Egyház egyes képviselői, esetleg egy-egy római kongregáció is, annyiban túlmént a célon, hogy ott is hit veszélyt látott, ahol nem volt (Galilei-eset). De mi következik ebből? Ah egyházi csalatkozhatatlanságot ezek a szórványos esetek egyáltalában nem érintik. Általában pedig az Egyház gondos óvatossága s konzervatizmusa sokkal nagyobb érték, mint amekkora baj

és romlás a csapongó, szertelen, fékevesztett tagadásból és felforgatókedvből származni szokott,¹

Az Egyháznak igazán nem lehet zokon venni, ha az igazságot nem helyezi egy sorba, a tévedéssel s nem a „szabadságot” teszi meg a haladás egyetlen lendítő kerekének, hanem legalább ugyanolyan fokban a megismert *igazság* tiszteletbentartását is. Ezért is áll az Egyház tanítása szilárd, ingathatatlan talajon, szemben a „szabadkutatás” elvének hangozta tóival, akik közül mindegyik lerántja a másikat s ami ma igaz neki, holnap már nem az. A folyton változó divatok és feltevések hajszolása helyett az Egyház az *igazsághoz* ragaszkodik.

Miért tesz az egyház egyes könyveket a tiltott könyvek jegyzékébe, az indexre? Két okból: először, hogy megbélyegezze a hamisságot, tévedést és erkölcstelenséget s másodsor, hogy híveit óvja a céltalan veszedelmektől, melyek a könyvek nyomán érhetik őket. Az Egyház nem „attól fél, hogy hívei megtudják az igazságot”, mert hiszen épen a tudományokkal foglalkozó, komoly embereknek akadálytalanul megadja az indexen levő könyvek olvasására az engedélyt, már pedig, ha valaki, épen a komoly, tudományos emberek vennék észre, ha a tiltott könyvekben csakugyan olyan valami foglaltatnék, ami az Egyház tanítására nézve „veszedelmes” felfedezés volna; hanem: hogy az avatatlanok, a kellő előtanulmányt nem végzettek földre ne vezetessenek a fudákosan megírt s vonzó stílusban pompázó vallástamadó könyvek által.

¹ A. sokat hánytorgatott Galilei-esetre nézve érdemes tudni a következőket: 1. Galileit nem annyira azért ítélték el, amit tanított, mint inkább a hangjáért, és a módért, ahogyan tanításait a szentírással – minden ok nélkül – szembehelyezte, 2. Galilei a maga tanítása, mellett, voltaképp nem hozott fel bizonyító érveket, ezeket Kopernikus hozta fel. Azok az érvek, amelyeket ő használt, sehogysé okolták meg a szentírás-ellenes támadásokat. 3. A. Galilei „megkínóztatására”, lábbal dobantására, „Eppur si muove”-ki állására, stb. vonatkozó messze elterjedt mesék merő legendák. Galilei az Egyház hűségében élt és halt, meg mint őszinte, hívő katolikus. (L. *írisdr*: Galileistudien, 1882.) Egyébként *Melanchton* és *Luther* épügy vádolhatók türelmetlenséggel és maradisággal, mint a római kongregáció; ők is mindketten a Kopernik-féle heliocentrikus világszemléletet védtek. *Luther* így ír: „A bolond (Kopernikus”) az egész csillagászati művészetet fel akarja borítani. Pedig a, Szentírás azt mondja, hogy József a napot állította, meg, nem a földet.” (L. *Marx*: Kirchengeschichte (1908) 657.) Miért csak az Egyházat vádolják a Galilei-esetből kifolyólag, miért nem Luthert is?

„Az Egyház merev dogmatizmusával
béklyóba veri a tudományt”

hangzik ugyanaz az ellenvetés más formában. Szinte kár az ilyen „ellenvetésekre” szót vesztegetnünk. Az Egyház semmiféle igazán tudományos előhaladást nem akadályoz, semmiféle tudományt béklyókba nem ver. De igenis a dogmákat, a kinyilatkoztatás tételeit tiszteletben tartja. Szemére lehet-e ezt egyáltalán vetni? Árt a dogma a tudománynak? A dogmák is igazságok, a tudomány komoly megállapításai is azok. Egyik igazság' azonban a másiknak nem lehet ellentéte, az egyszeregy nem ellentéte a fizikai törvényeknek, a történelem nem lehet ellensége a csillagászat vívmányainak. A hitigazságok más forrásból merítik bizonyosságukat, a természettudományos igazságok is másból. S ha valamely kérdésre nézve dogmatikus forrásból biztos ismereteim vannak, még mindig megvan rá a mód, hogy a kérdésnek egyúttal természettudományos alapjait is megvilágítsam; azért még nem kell tagadnom a dogmát. Sőt, ellenkezőleg: a kétféle forrásból származó ismeretnek egymást, kj kell egészítenie s így egyik forrást a másiktól ellenőrizhetem. Egy üstökös megjelenését pl. a 18-ik század bizonyos időpontján tudhatom a történelemből s egyúttal kiszámíthatom csillagászatilag. Ez a kétféle bizonyosság nem zárhatja ki egymást. S ha ellentét volna a csillagászat és a történelem közt, az egyik bizonyosan tévedne, valahol valami hibának kellene lenni: vagy a történelmi feljegyzésekben, vagy a csillagászati számításokban. Hasonlókép ha, egy természettudományi *feltevés* csakugyan ellenkezik egy dogmával, akkor az ész azt parancsolja, hogy mivel a dogmának nagyobb s erősebb bizonyilékai vannak (a kinyilatkoztató Isten tekintélye s a történelmi bizonyosság, hogy a kinyilatkoztatás erre nézve csakugyan megtörtént), a feltevésnek keli hamisnak, elhamarkodottnak lenni. Viszont, valójában *bebizonyított tudományos igazság*, amely a, hitnek valamely tételével ellenkezésben állana, eleddig egy *sincs*. A tudomány és a hit ellenkezése a vallásellenes demagógia ismert legendái közé tartozik.

Az egyházi „formalizmus”.

A katolikus Egyház, mondják ellenfelei, az érzék-kábitó külsőségek, kápráztató s szemfényvesztő szertartások, általában a formák kultuszának köszöni a tömegekre való hatá-

sát. A komoly vallásosság azonban ezzel szemben a belsőt tekinti s elítéli ezeket a külsőségeket. Krisztus maga is a „lélekben s igazságban” való imádatot sürgetett s elítéli a farizensok külsőségkultuszát. Mire való tehát ez a rengeteg ceremónia, egyházjog, formákhoz ragaszkodás?”

Ebben az ellenvetésben mindenekelőtt nagy tévedés, mintha a katolikus Egyház felfogása szerint a vallás gyakorlatában csakugyan a külsőségek és formák volnának a legfőbb dolgok. Ennek az ellenkezője áll. A katolicizmus a legmélyebb bensőség vallása, melynek legfőbb törvénye az Isten iránti tisztelet és szeretet. Minden külső vallásgyakorlatnak egyetlen célja az, hogy ezt a tiszteletet és szeretetet előkészítse, felkeltse és fokozza; s az olyan formáknak és külsőségeknek, amelyek nem a benső vallásosságot vannak hivatva táplálni, a katolikus vallás szerint nincs is semmi értékük. Már ezen a ponton is megdőlni tehát az ellenvetés.

De ki meri állítani, hogy a külső formáknak és szertartásoknak a belső érzelmek felkeltésében és ápolásában nincs nagy és fontos szerepük, még pedig művelt embereknél is, sőt ezeknél gyakran leginkább? Eltekintve attól, hogy egész társadalmi életünk tele van formákkal és külsőségekkel, amiknek betartása nemcsak hogy sok tekintetben széppé és emelkedetté teszi, az életet, de sokszor nagy célok érdekében egyenesen szükséges is; névleg a vallási élet terén annál szükségesebb a belső érzelmeknek külső szertartásokkal és formákkal való támogatása és kifejezésre juttatása, minél elvontabb a vallási életnek tárgya magában véve. Hiszen akiknél a vallásosság sohasem nyilatkozik meg és nem keres tápot a szokásos külső formákban is, azok a tapasztalat szerint rendszeren meglehetősen békén is szokták hagyni a jó Istent s vallásosságuk alig egyéb önmegnyugtató képzelődésnél. Viszont ahol úgynevezett külsőségek: ájtatosságok, istentiszteletek, gyónás, áldozás, egyesületek stb. virágoznak, ott egyúttal elevenen fejlődő hitéletet is tapasztalunk, ott a legmélyebb benső vallásosság is rendszeren magas fokon áll.

Hogy a műveltekre a külső formák és szertartások, főleg ha kellő fényvel és méltósággal folynak le, ne volnának hatással¹? Megint csak túlmerész állítás. Egy karácsonyi éjféli mise, egy húsvéti feltámadási ünnep, az Egyház nagybőjti és nagyheti gyászszertartásai, egy Űrnapi körmenet, egy papszentelési szertartás, egy temetési pompa stb. kiben ne keltene magasztos vallásos érzelmeket, a legműveltebbek között is?

Ha egyes esetekben a külsőségek kultusza csakugyan annyira túlteng, hogy a belsőnek rovására válik, vagy ha valaki a külsőségek mellett megfelelkezik a belső lelki élet gyakorlásáról, ez természetesen helytelen, de itt megint, mint sok más esetben, különbséget kell tenni a helyes intézmény és az azzal esetleg akaratlanul is visszaélő emberek hibái között. Abból, hogy vannak hívők, papok és világiak, akik a külsőségekre túl nagy súlyt helyeznek s ugyanakkor a lényegét, a bensőt háttérbe szorítják, még mindig nem következik, hogy tehát a külsőségek értéktelenek, hanem csak az, hogy ez vagy az az ember nem helyesen él velük.

Hogy azonban feleletünk teljes legyen, különbséget kell tennünk külsőségek és külsőségek között. A vallásosságnak nem minden külső megnyilatkozása érdemel egyenlő védelmet s az Egyház maga is nagyon különböző állást foglal el az egyes külső vallási megnyilatkozásokkal szemben.

Vannak ugyanis külsőségek, amelyeket az Egyház nemcsak nem helyesel, de nem is tűr meg, és minden erejével mint helytelent üldöz; ilyenek a babonás cselekedetek, amikor t. i. személyeknek, tárgyaknak vagy cselekményeknek oly természetfölötti ható erőt tulajdonítunk, aminővel azok sem természetüknél, sem isteni intézkedésnél fogva nem bírnak. Ezek közé tartozik pl. az az Egyháztól minden eszközzel üldözött hólabda-rendszer, amellyel egyesek bizonyos „imáknak” kilencszer való leírását s továbbküldözgetését szorgalmazzák a hiszékenyek között, mert hogy „különben szerencsétlenség fog bekövetkezni” az illetőre; ilyen babona továbbá a szellemidézés, az asztaltáncoltatás és hasonló dolgok. Vannak azután a vallásosságnak szertelen és értelmetlen megnyilvánulásai, pl. ha valaki 3-4 olvasót csavar a nyakába s feltűnő s ízléstelen hajbókolásokkal, térdén-csúszásokkal stb. okoz feltűnést a templomban és méltatlankodást a hívők közt.

Második fajtája a külső áhítatgyakorlatnak azok a cselekedetek, amelyeket az Egyház nem részesít semmiféle pozitív helybenhagyásban, de nem is tilt, amennyiben a híveknek vagy azok egyik-másik osztályának épülésére, lelki örömeire vannak s viszont semmiféle helytelen és babonás jelleggel nem tartalmaznak. Ilyenek a különböző magán-ájtatóságok és búcsújárások, új és új litániák, kilencedek stb.

Vannak, harmadszor, az Egyház által helybenhagyott, sőt ajánlott „külsőségek” és szertartások, de amelyeket az Egyház senkire nézve nem tesz kötelezővé. Ilyenek a különböző szentelmények (szenteltvíz, hamvazás, balázsáldás), az

olvasóima, litániák, keresztúti ájtatosság stb. Ezeknek használatát az Egyház nem írja elő, s lehet valaki jó katolikus anélkül, hogy különösebb mértékben igénybe venné őket: viszont azonban oly tartalmas, helyes, észszerű megnyilatkozásai a katolikus hitéletnek és vallásos érületnek, hogy gyakorlatuk ellen nem lehet jogos észrevételt tenni.

Végre s ez a negyedik csoport, vannak oly külső formák, amelyeket az Egyház nemcsak szentesít, hanem elő is ír, akár mert isteni parancs értelmében kötelezők (pl. a keresztség, gyónás, áldozás, szentmise), akár, mert bizonyos lényeges istentiszteleti cselekményeknek tartozékai, amelyeknek szabályozása az Egyházat; illeti (a szentmise és a szentségek kiszolgáltatásánál szokásos és előírt szertartások, háasági jog stb.). Épp ezeknél az előírt külső vallásgyakorlatoknál és szabályoknál azonban kétségtelen, hogy nem tartalmatlanságok, hanem nagyon is komoly, mély értelmű és felemelő hatású szimbólumok vagy szabványok, melyek a bensőséget nemcsak nem hanyagolják el s nem veszélyeztetik, de sőt annak ápolására és fejlesztésére kiválóképen alkalmasak. A szentségek ezenkívül Krisztus rendelése alapján a gyermeli életnek is egyenes eszközei, közvetítői.

Aki ezeket a különbségteteleket szem előtt tartja s nem esik a helytelen általánosítás hibájába, csakugyan nem ütközhetik meg a keresztény hitélet, színpompás és valóban lélekhez szóló külső szertartásain, sőt azokban nagyszerű kincset fog látni, amely tökéletesen megfelel a testből és lélekből, szellemből és érzékvilágból álló emberek igényeinek s megannyi hatalmas lendítő kerékkel szolgál a léleknek Istenhez való emelkedésében. Viszont nem fogja tagadhatni azt sem, hogy az a bizonyos túl „puritán” irtózás minden külső megnyilvánulástól a vallási életben, ami egykor összetörte a képeket és szobrokat s a, reformáció idejében megfosztotta ékességétől és szépségétől az istentiszteletet, nemcsak hogy az emberi természet félreismerésén alapszik, de azonkívül tapasztalás szerint oda is szokott vezetni, hogy a külsőségekkel együtt megszűnik vagy minimálisra csökken a belső lelkiélet gyakorlása is. Hasonlítsuk csak össze a mi külső ájtatosságokban és szertartásokban oly gazdag, szépséges templomi életünket a maga ünnepeivel, miséivel, lelkigyakorlataival, körmeneteivel, gyónásaival stb. egy rideg, pajtaszerű épületben lefolyó száraz, kedélytelen, pusztá, szónoklatból és zsoltár-imából álló istentisztelettel s azonnal látni fogjuk, hogy hol van több bensőség, melegség, áhítat,

lelki öröm, átélés, buzdulás; hova vonzódik a lélek és viszont hol szoknak el a lelkek mindjobban a lelkiélet intézményes gyakorlásától. Már pedig ugyebár, „gyümölcsseiről ismeritek meg a fát”. A formáknak nem „kultusza”, de jogos és méltányos érvényesülése ellen tehát éppen a bensőség szempontjából sehogyszem lehet jogos kifogással élni.

„Az Egyház világmegvetést hirdet”.

Az az újfajta vád, hogy az Egyház világ-megvetést és világtagadást hirdet, voltaképp csak a teljes hitetlenség talaján fakadhatott; mégis a katolikusellenes elfogultság protestáns egyházférfiakkal is meg-megismételteti e vádat. A katolikus Egyház szemernyivel sem világmegvetőbb, mint Jézus Krisztus maga volt; ő, aki azt mondta, hogy „a világ gyűlöli őt” (Ján 15, 18) s hogy ő maga „nem e világért könyörög, hanem azokért, kiket neki (az Atya) adott” (u. o. 17, 9) s akinek tanítványa, Szent János, azt mondja: „Ne szeressétek a világot, sem azokat, mik e világban vannak. Ha ki e világot szereti, nincs abban az Atyának szeretete” (Ján 2,15).

Ami a világban s az életben jó és helyes, azt senki anynyira nem vette észre s nem szerette, mint a katolikus Egyház s éppen azért van a katolikus Egyháznak gazdag művészeti élete is. Inkább a protestáns puritanizmust illetheti a vád, hogy ott is lemondott a szépnék műveléséről, ahol az nemcsak helyes és tiszta, hanem egyenesen a vallásosság ápolásának lehetne hasznos eszköze! A protestáns istentiszteletek ridegsége mellett igazán kevés jóhiszeműség szól abból a protestáns vádból, amely a katolikus Egyháznak megokolatlan világgűlöletet, ridegséget s az élet értékeinek megvetését veti szemére.

„Az Egyház a papi nőtlenség parancsával természetellenes dolgot parancsol.”

A papi nőtlenség ellen csak az hadakozhatik, aki sohasem olvasta Jézus szavait a szüzességről (Mt 19, 20) s főleg szent Pál apostol intelmeit s tanácsait (1 Kor 7, 25-40). Az önkéntes szüzesség és nőtlenség mint a lélek szabad mozgásának, osztatlan istenszolgálatának eszköze és feltétele kétségkívül evangéliumi gondolat. Aki az önkéntes nőtlenséget vagy szüzességet „természetellenesnek” mondja, egyenes ellenkezésbe jut az evangélium szellemével.

A papi nőtlenségnek főleg a papi rendben kettős nagy jelentősége van: apológiái és pasztorizációs irányú. Apolo-

giai irányban a papi nőtlenség egyik eleven megnyilatkozása amaz ismertető jelnek, melyen Krisztus igazi egyháza a százféle keresztény szekta között örök időkig felismerhető lesz: a szentségnek. Krisztus igazi Egyházában kell, hogy mindenkor legyenek szentek, legyenek az egyéni érdekeken s önszereteten győzedelmeskedni tudó, hősi lelkek. Ha valahol, akkor az egyházi rendben, az evangélium hivatásos hirdetői és képviselői körében kell ennek az erkölcsi hősiességnek virágoznia s kell ezt a virágzást intézményesen biztosítani. A lelki nagyságnak pedig, ahogy azt az evangélium hirdeti és felfogja, két hatalmas alappillére van: a kereszthordozó lemondás befelé s a felebaráti szeretet kifelé. Az intelleum, hogy „ne ápoljátok a testet az ő kívánságai szerint”, hogy „az odafennvalókat keressétek, ne a földönlevőket”, hogy „aki nem hagyja el atyját, anyját . . . feleségét ... az én nevemért, nem lehet az én tanítványom”, hogy „aki utánam akar jönni, tagadja meg magát, vegye fel keresztyét és kövessen engem”, tökéletes és intézményes gyakorlásra talál az önként vállalt s híven követett celibátusban. Hasonlókép a szeretet is: aki a sokakért, a hívekért lemond a családi élet örömeiről, vigaszáról, bájáról, akinek minden szerelme, vigasza, boldogsága, álma, öröme, bánata: a keresztény nép, a rábizott nyáj, a Krisztus nagy családja, aki épp azért nem adja oda szívét egynek, hogy odaadhassa sokaknak, mindenkinek, minden szegénynek, minden tudatlannak, minden szenvedőnek, minden vigasztalásért: az oly fokban gyakorolja a krisztusi szeretetet, aminő még a családapai és hitvesi szeretetnél is szentebb, nagyobb, önzetlenebb, krisztusibb. S hogy a katolikus Egyház a lemondásnak és a szeretetnek ezt a remekbe költött intézményét be merte állítani a világba s nemcsak beállította, hanem intézménnyé, az Egyház szolgálira nézve kötelességgé s a rendek felvételének feltételévé merte tenni s hogy ebben a merészségében papsága óriási részében nem csalatkozott: ez olyan erkölcsi vívmány, ez oly emberfölötti eredmény, amelynek az emberi heroizmus történetében párja nincs és amely egymaga biztosítja az Egyháznak a sanctitas, az elevenen lüktető természetfölöttiség ée életszentség fénykörét.

Mert igen nagy csalódás és igen nagy egyoldalúság, amikor sokan, még tán papok is, úgy érvelnek a papi nőtlenség ellen, hogy „hány van, aki nem tartja meg?!” Nagyon szomorú, hogy vannak, akik nem tartják meg, noha rendelkezésükre állanak a megfelelő eszközök; de ha vannak is és

ha, tegyük fel, sokan vannak is, nem ez a fő. A fő az, – s ezt sokan nem veszik észre, – hogy sokan, nagyon sokan megtartják; már pedig egyetlen ilyen eset, még inkább tíz vagy kétszáz ilyen eset is olyan nagy dolog, olyan óriási presztízs forrása és oly hatalmas argumentum az Egyházra nézve, hogy annak bizonyító erejét ezer rossz pap rossz viselkedése sem ingathatja meg. Mert a nőtlenség meg nem tartása nem bizonyít semmit; csak azt, amit úgy is tudunk, hogy ez a követelmény nagy és nehéz; de éppen ebből esik kétszeres fény a celibátust megtartók érdemére és heroizmusára.

Nem csoda, hogy éppen az Egyház ellenségei küzdenek mindig a celibátus ellen: tudják, micsoda óriási dísztlől és erőtlől fosztanak meg vele a gyűlölt Egyházat.

Az apológiái vonatkozásokon kívül azonban egyenesebb gyakorlati vonatkozása is van a celibátusnak s ez a lelkipásztori hatás. A pap a lelkiség kultuszának őre, az evangéliumi önmérséklés és lemondás hirdetője, a természetfölötti javak és szempontok hangoztatója. Milyen gyönyörű gondolat tehát, hogy a pap ezeket a szempontokat és evangéliumi elveket mindenekelőtt önmagán próbálja ki s mutassa be a népnek! Ugyebár, különös dolog, amikor a gazdag pap inti a szegény hívőt türelemre, vagy ha az iszákos pap hirdeti az absztinenciát! Nos, épp oly különös volna, ha az élvezethajbászó pap beszélne a híveknek az önmegtartóztatásról s az érzékiség fékezéséről. A katolikus morál igen erős követelményekkel lép fel a hívőkkel szemben az önmegtartóztatás dolgában és sok u. n. „jó” katolikus is van, aki nem is sejti, mennyi mindenre terjed ki a „meg ne kívánd!” tilalma a házasságon kívül, sőt a házasságon belül is! A katolikus morál szerint nemcsak a pap van celibátusra kötelezve. Teljes önmegtartóztatásra vannak kötelezve azonkívül nemcsak mindazok, akik házasságon kívül élnek, hanem azok is, akik a házasságon belül bármely okból, pl. hosszas távollét, fogás stb. miatt, vagy pedig a nő egészségi állapotára való tekintetből, vagy mert több gyermeket eltartani képtelenek, a legitím érintkezéstől hosszabb ideig, talán állandóan is tartózkodni kénytelenek. A katolikus morál azt az álláspontot soha el nem ismerheti, hogy ami nehéz, az nem lehet kötelező; ezen a téren legkevésbé. A test kívánságainak fékezése már csak az „idegen” nőkre nézve is éppoly kötelező s megalkuvást nem tűrő parancs a házas férfira nézve is, mint a nőtlenségre; s ha a fenti esetek a házasságon belül is gyakran

kötelességgé teszik a legteljesebb absztinenciát a folytonos együttélés mellett is, ebből az következik, hogy a világi férfiak sokszor sokkal szigorúbb és nehezebb celibátusra vannak kötelezve, mint a papok. Az apostol szava tehát: „jobb nő-sülni, mint égni”, nem alkalmazható erre a kérdésre minden korlát és disztinkció nélkül. Mily gyenge lábón áll tehát az az érvelés, amely az önmegtartóztatás nehézségéből arra következtet, hogy tehát az önmegtartóztatás nem lehet kötelesség! S viszont mily finom pszichológia, mennyi lelkipásztori bölcsesség rejlik az Egyház celibátusi intézményében, amikor a rengeteg érzéki kísértéssel küzdő emberek lelkipásztorául csak olyant enged felszenteltetni, aki ezekben a leggyakoribb és legnehezebb esetekben nemcsak gyenge, hatni nem tudó, hihetetlennek tetsző szóval, hanem mindent meggyőző tettel és bátorító példával mutat a hívőnek utat az önmegtartóztatás és erkölcsi önuralom felé! Ahol a szavak célt nem érnek, ott vajmi sokszor célt ér a tett, az élő példa.

Ezt persze azok sohasem fogják megérteni, akik szexuális téren a modern morál hívei; akik szerint az önmegtartóztatás lehetetlenség. De hát ezek nem is állnak keresztény erkölcsi alapon.

S nem is csak a szexuális dolgokra vonatkozik ez. Annak a papnak a szava sokkal mélyebbre lehat a hívő szívekre, bármiről van szó, aki az élet leghétköznapibb kérdésében, a családiasság és az érzékiség ügyében egy lélekhozszal a többi ember előtt és fölött jár. Az ilyenben száaszor gyorsabban s könnyebben ismeri fel a hívő lélek szeme az Isten emberét, az evangélium született követét, a keresztmordó Krisztus mását, mint abban, aki semmi lényegesben nem különbözik tőle. Más vallások papját is tiszteli a híve, mert benne az Isten ügyének képviselőjét látja, de egyik sem tartja papját oly nagyra, mint a jó katolikus hívő a jó katolikus papot. S miután a katolikus lelkipásztor híveivel a leg-bensőbb kontaktusban kell hogy álljon, erre a feltekintő, tisztelő bizalomra itt kétszeresen is szükség van.

Nem lehet azt mondani, hogy csak nőtlen pap lehet jó gyóntató és lelkiatya; elvégre a görög-katolikus nős papok is gyóntatnak; azok közt is vannak közkedvelt, kiváló lelkipásztorok. De bizonyos, hogy a finomabb, emelkedettebb lelkek sokkal könnyebben gyónnak oly papnál, akit messze minden ilyfajta emberi nyomorúság fölött állónak tudnak, mint a magukfajta embernél. Azaz, ne értssünk félre: nem maga a nőtlenség ténye nyitja meg a hívő szívét a bizalom-

nak a nőtlen pap előtt, hanem inkább az a lelkület, amelyet a papi nőtlenség bű betartása feltételez. A hívő valahogy érzi, hogy a fogadalmához hű papnak ez a hűség nagy önuralomba, sok dicsőségteljesen megállt, de fáradtságos küzdelembe, nagy lelki égfelé-fordulásba került; érzi, hogy aki eddig a magaslatig eljutott, annak nemcsak nagy megpróbáltatásokon kellett győzedelmesen keresztülmennie, hanem igen erősen kellett az Isten felé irányozódnia, az Istenbe kapcsolódnia – s ez az érzés nyitja meg bizalmát és ajkát a pap előtt. Ezért is gyónik, a legtöbb hívő sokkal szívesebben ismerős jó papnál, mint valami teljesen idegennél; az ember messziről a fordítottját képelné s mégis így van. Az ismerőség nem képez akadályt többé a bizalom útjában, mihelyt a hívő tudja, hogy ez a pap csakugyan Istennel egyesült lélek, aki komolyan veszi egyházi kötelességeit s egész lelkével az Istennek él. Ennek a megfigyelésnek csodálatos példáit láthatjuk mindenütt, ahol buzgó s épp emiatt híveiktől kedvelt és szeretett lelkipásztorok vannak.

Ez is egyike azoknak a szempontoknak, amelyeket a távolról szemlélők alig vesznek és alig is vehetnek észre. Ezért, is nehéz a cölibátusról ítélni olyannak, aki a mi hit életünk finomabb vonatkozásait kellőleg nem ismeri.

Épp ebből a szempontból van valami igen mély és ínom igazság abban a felkiáltásban, amelyet egy igen művelt s hitbuzgó lelkületű hölgy ajkáról hallottunk, mikor a szegedi konciliábulum ismert „határozatának” hírére, hogy a papi celibátust el akarják törölni, önkéntelenül így kiáltott fel: „No, akkor nem is megyünk többé gyónni!”

Hozzátehetjük: nemcsak a hívők bizalmának csatornáit nyitja meg az őszintén vallott s a betartott celibátus s a vele szükségkép egybekötött; erősen természetfeletti gondolkozás, hanem fordítva: a pap érintkezését is a hívekkel ez teszi csak amúgy igazában lelkipásztorivá, szabaddá és fölényessé. A pap minden lehet a lelki gyermekeivel szemben, csak gyöngé, gyúlékony és fegyelmezetlen nem. Az a pap nem lehet igazi lelkipásztor, akinek a lelke-teste a tűzvész közelében sem tud nyugodt, biztos és ingathatatlan maradni; akire nézve az érzékiség kérdései és sebei, amelyekkel a lelki tanácsadás óráiban úgyszólván percről-percre foglalkoznia kell, nem régóta letárgyalt s régóta legyőzött dolgok, melyek fölött ő higgadt, szinte orvosi nyugalommal ítélkezik. Az a pap, aki az érzékiséggel rég le nem számolt, lelkipásztori tisztjében mindig veszedelmes lesz önmagára s híveire nézve.

Aki ezt az utat hatalmas elhatározással mindenkorra s végérvényesen le nem zárta maga előtt, az biztos kézzel más lelkén sem fogja végezhetni a szükséges operációkat. Folyton reszketnie kell önmagáért s a hívőnek is folyton reszketnie kell tőle. Szuverén nyugalommal ezen a téren a pap csak akkor végezheti tisztjét, ha ezzel a kérdéssel önmagára nézve egyszersmindenkorra leszámolt.

Vegyünk hozzá még egy igen fontos szempontot: a lelkipásztor apostoli szabadságának s függetlenségének a szempontját.

A papnak, hogy hivatását teljesen betölthesse, oly belső és külső szabadsággal kell rendelkeznie, amely ily mértékben egyetlen más pályán sem szükséges. Még az orvosi és a katonai pályát lehet némileg ehhez hasonlítani, mert ott is gyakran lehet a hivatás lelkiismeretes betöltésének erős akadálya a családra való tekintet. Mégis a papi pályán hasonlíthatatlanul fontosabb fez a szabadság. Nem az a lényeg, hogy a papnak járványban, pestis és kolera esetén sem szabad visszariadnia hivatása teljesítésétől, mert hiszen pestis és kolera nem mindennap vannak s akkor az orvosnak sem volna szabad nősülnie; hanem mert a papot hivatása teljes betöltésében lépten-nyomon és mindennap akadályozná a családjára való tekintet. Semmit sem bocsát meg a nép a papnak pl. oly nehezen, mint a túlságos törődést az anyagiakkal, a vagyon és anyagi jólét után való törtetést. Már pedig, ha a papnak családja volna, épügy kellene törekednie a vagyon után, mint bárki másnak. A gyermekeit iskoláztatnia, leányait kiházásítania kellene; szórakozásra, reprezentálásra is sokat kellene költenie. Az orvosnak senki sem veszi rossz néven, ha egy ötperces konzultációért 1000 koronát kér; az ügyvédet, a tanárt szívesen fizeti mindenki, de a papnak mindig nagyon zokon vennék, ha lelki funkcióért hasonló honoráriumokat kérne – hiszen az aránylag s már foglalkozások honoráriumaihoz hasonlítottan r. agyon csekély stóladíjakat is igen hamar hajlandók az emberek vámszedésnek és juhnyírásnak tekinteni. Már pedig, ha a papnak a családja miatt – mely éppen a katolikus morál hű betartása esetén valószínűleg igen nagyszámú lenne – a mainál négyszer-ötször nagyobb anyagi igényeket kellene, folyton szem előtt tartania, az egyházi funkciókért igen jelentékeny honoráriumokat kellene igényelni, ami ugyan-csak aláasná személye és állása tekintélyét és reputációját. Ez azonban még mindig nem a lényeg. Elvégre ily óriási

fontosságú kérdésben még az ilyen célszerűségi szempontok sem lehetnének végső fokon döntők és irányadók. Mint egyebütt, úgy itt is egyedül a katolikus pap feladatának s hivatásának teljesen szupernaturalisztikus jellege adja meg a teljes magyarázatot. A papnak szabadnak és függetlennek kell lennie nemcsak a családfenntartás gondjaitól, hanem függetlennek kell lennie a saját szívéből is, és ezen van a hangsúly. Az egy vagy egyesek iránt érzett túlságos gyengédség ezerféleképp megakasztja a papi lélek szabad szárnyalását s apostoli feladatainak odaadó teljesítését. Ott a nagy hiba, hogy a papot mindig túlságosan csak úgy fogjuk fel, mint hivatalnokot, tisztviselőt, aki elvégzi hivatalos dolgait, kitölti hivatalos óráit és azokon túl aztán azt tehet, amit akar; élhet a családjának vagy akár szórakozásainak. Sajnos, akad ilyen pap is elég, aki tudniillik csak hivatalnak nézi a hivatását s ha a sablonmunkáját elvégezte, szabadnak érzi magát s megy a szórakozásai után, mint minden más ember. Hát persze, ez nem az evangélium szelleme s ez a paptípus nem lehet irányadó, bármennyire el van is terjedve egyes helyeken. Hozzátehetjük: az ilyen papnál értelmetlen s majdnem azt mondhatnók: értelmetlen is a celibátus. Ha a bor, a kaszinó, a kártya a szórakozása, akkor már az lehetne a családja is. Ha nem egész nap és egész éjjel, ha nem minden idejével s minden erejével pap, akkor nem sok értelme van a családról való lemondásának s hozzátehetjük: akkor nehéz is elképzelni, hogy betartsa a celibátusát. A celibátusi parancs ugyanis lényegében annak az elvnek a kifolyása, hogy aki pap, az legyen pap minden ízében, minden erejével, minden idejével, eszének minden gondolatával, szívének minden érzelmével. A pap oly óriási gondolatokat képvisel a világban, oly égető és nagyszerű feladatok megoldására hivatott; annyi seb van a világon, melyet neki gyógyítani, annyi a sötétség, melyet neki eloszlatni, a halálos veszedelem, amelyet megszüntetnie kell, hogy nem lehet őszinte és következetes pap, ha nem szenteli ennek a feladatnak minden érzelmét, minden gondolatát, minden erejét és minden idejét. Ha őszintén átérzi, amit hirdet, hogy „mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, lelkének azonban kárát vallja,” ha egészen áthatja őt az a krisztusi szózat, hogy „menjete, tanítsatok minden nemzeteket”, „az aratás nagy, de kevés az aratómunkás”, „a jó pásztor életét adja az ő juhaiért; a béres pedig, ha látja a farkast, fut, mivel nem tartozik rá a juhok

ügye”; ha teljességgel annak tudja magát, aminek az apostol a papot nevezi: „Isten szolgájának s Krisztus titkai sáfárjának” s akinek kötelessége, hogy „alkalommal, alkalmatlanul” éjjel és nappal Isten országának terjesztésén fáradjon: akkor nem kötheti le szívet egy asszony szerelmének s egyetlen kicsiny családi kör gondozásának. Neki az egész nyáj a családja, minden hívő lélek a szerelmese. Szervedélye, ambíciója, nappali verejtékezésének, éjjeli aggódásainak tárgya egy: a Krisztus országának fejlődése, szabadsága, virágzása, terjedése és védelme, a lelkek megmentése az örök életre.

Így képzelem, a hívő nép az ideális papot s az egyház csak nagyon helyesen s nagyon a Jézus jegyeséhez méltóan eslekedett, amikor arra az álláspontra helyezkedett, hogy neki csak ideális papok kellenek. Ha aztán egyes országokban vagy egyes időkben a papságnak ez az ideálja elhalványult, lia akár a papi nevelés, akár az ellenőrzés fogyatékossága, akár a papok gazdasági elhelyezkedése, akár egyéb körülmények talán lesüllyesztették a papságnak egy részét erről a magaslatról, ezt nagyon sajnálatosnak kell találnunk, de meg fogjuk érteni, hogy az Egyház ilyenkor sem tesz engedményt a sülyedésnek, hanem minden szívósságával ragaszkodik az evangéliumi papi ideálhoz.

Az evangéliumi ideálhoz, igenis. Mert igaz ugyan, hogy az apostolok s az első papok és püspökök nagy része nos volt, mert hisz ezeket meglelt korukban szólította a hívás az apostoli s papi pályára; de ne feledjük: az erre vonatkozó szentírási és patrisztikai helyek seholsem mint jogot és törvényt említik ezt a körülményt, hanem egyrészt mint adott, pillanatnyi szükségességet lel tételezik, másrészt állandóan megszorító intézkedéseket; tartalmazzak, „A püspök egyneű legyen” – nem annyit, jelent, hogy igenis csak nőszüljön; hanem: ha már nős is, többször ne nőszüljön s olyat nem is szabad püspökké választani, aki éleiben már másodszer nőszült. Az apostolok „mindent elhagyva” – tehát feleségüket is – követték Jézust. S az első zsinatok, még amikor nem állíthatták is fel általánosan kötelező törvényül a, eelibátust, máris mindig azzal foglalkoznak, hogy a pap *lehetőleg nőtlen legyen*, vagy ha nős is, ne éljen lényeges házasi életet s ebben a törekvésben már a régi, 4-ik századbeli zsinatok is az „apostoli tradícióra.” hivatkoztak.

„A gyónás intézménye az Egyházban
felesleges és erkölcstelen.”

A gyónás intézménye ellen azelőtt azt az ellenvetést hozták fel, hogy emberi találmány. Volt, aki tudni vélte, hogy III. Ince pápa hozta be a gyónást a 13-ik században! Ma már ilyen tudatlan ellenvetést senki sem mer felhozni. A gyónás megvolt az ősegyházban is, arra teljes értékű bizonyítékaink vannak. Hiszen már a második század közepén külön eretnokség létesült, a montanistáké, akik az Egyház bűnbocsátó hatalmának *kiterjedése körül* támasztottak vihart.

A gyónás az evangéliumból is kétségtelenül igazolható. „Akiknek megbocsátjátok bűneiket, meg vannak bocsátva, akiknek megtartjátok, meg vannak tartva” (Ján 20, 23). A lényeg itt azon van, hogy Krisztus bűnbocsátó és *bűntartó* hatalmat adott tanítványainak. Nem egyszerű bűnbocsánatról van tehát szó, hanem ítélő hatalomról: az egyik esetben meg kell bocsátani, a másikban meg kell tartani a bűnt. Ha azonban ezt a kettős hatalmat nem a vak önkény szerint, esztelenül s igazságtalanul akarják használni, a bűnbevallásra, a gyónásra szükség van. Máskülönben előfordulhatna, hogy az Egyház szolgálja épen annak bocsátáná meg túlkönnyen a bűneit, aki nagyot vétkezett s ezért a vétkéért még eleget nem tett s azét megtartaná, aki alig vétkezett bocsánatosán; előfordulhatna, hogy azét bocsátaná meg, aki a bűn közelalkalmában él s ezzel szakítani esetleg nem is akar, s megtartaná azét, akiben pedig megvan a teljes bűnbánat és jóra való készség. Krisztus Urunk fentidézett szavaiból világosan következik, hogy ő a bűnbocsánat hatalmát mint *kegyelmezési törvényszéket* fogja fel, ahol az ő helyettese, a pap, a *dolgok ismerete alapján* s lelkipásztori gondoskodásának belátása szerint alkalmazza egyszer a megbocsátó, másszor a megkötő hatalmat. így is értelmezte Krisztusnak szavait az Egyház a legelső kezdettől fogva.

Hogy a gyónás intézménye „erkölcstelen”, ez már csak a legrosszabb akaratú ráfogás. Elvégre visszaélni a legszebb és legszentebb intézménnyel is lehet s ha egy lelkipásztor rosszra akarja csábítani lelkigyermekét, azt megteheti másulI; is, nemcsak a gyóntatószekben. Az Egyház mindenesetre a legszigorúbb büntetésekkel sújtja azt a papot, akire rábizonyul, hogy a gyónást erkölcstelen üzelmekre használja fel (az ilyent rendesen a misézéstől s gyóntatástól, általában az összes papi funkcióktól örökre el szokták tiltani), sőt külön súlyos büntetések vannak szabva minden hívőre is, aki ilyen

esetről tud s azt egy hónapon belül az illetékes egyházi főhatóságnak (a püspöknek) be nem jelenti. De hála Istennek, az ilyen esetek rendkívül ritkák. Nem is erre alapítják az Egyház ellenségei a vádjukat, hogy a gyónás intézménye „erkölcstelen”. Hanem magára a tényre, hogy a gyónásban *minden* bűnt meg kell vallani, amelyet valaki elkövetett. Azonban nagyon nehéz belátni, mi volna erkölcstelen abban, ha valaki a vétket, melyet elkövetett, töredelmesen s bűnbánóan be is vallja? Épen ellenkezőleg: ez a megszégyenült és bánatos bevallás a leghathatósabb eszköz a bűntől való elfordulásra s a vezeklésre. A hívő már azért is félni fog a bűn újabb elkövetésétől, nehogy a bevallás szégyenét újból viselnie kelljen.

Néhány évtizeddel ezelőtt főleg német protestáns és racionalista körökben keltett nagy műfelháborodást egy Grassmann nevű író röpirata a szentgyónás intézménye ellen. Grasemann a katolikus moralistákat, főleg Liguori szent Alfonz könyveit „idézte” annak bizonyítására, milyen szemérmetlen dolgokat kell a katolikus Egyház szertartása szerint a papnak a gyónójától kérdeznie. Kiderült azonban, hogy Grassmann egyszerű hamisító. A latrí erkölcstudományi művekben ugyanis ezt a címfeliratot: „Quaeritur” („Kérdés”, t. i. hogy ez vagy az megengedett vagy bűnös cselekedet-e?) úgy fordította, hogy „quaeratur”, ami annyit jelent, hogy „kérdézzék meg” (ő szerinte: a gyónótól kérdezze meg a pap, hogy ezt vagy azt az erkölcstelen cselekedetet erkölcstelennek hiszi-e stb.). Az erkölcstani szakkönyvekben természetesen tárgy altatnak az összes bűnök is s megállapítatik azok bűnösségének foka stb., de minden morálteológiai kézikönyv lelkére köti a gyóntatónak, hogy a gyónásban mindig a gyónó lelkiállapotához igazodjék és soha olyait ne mondjon vagy kérdezzen, amivel a gyónót megbotránkoztathatja, vagy főleg gyermekeket s ártatlanokat a bűnök ismeretlen nemeire bármiképp figyelmessé tegyen. Az egész „vihar” tehát, melyet e címen az Egyház ellen indítottak, a legnagyobb rosszhiszeműségen és hozzánemértésen alapult.

A valóság az, hogy a gyónás a legnagyobb erkölcsvédő intézmény a világon s épen azért maga Luther s vele együtt számos komoly protestáns ember is – többi közt Leibniz s nálunk Jókai Mór – nagyon megbánta, hogy a protestantizmus a fülgyónást megszüntette. A katolikus Egyház épen a gyónás szentsége által éri el legragyogóbb lelkipásztori eredményeit.

„A katolikus Egyház istentisztelete
bálványimádásra emlékeztet”.

Miben emlékeztet a katolikus Egyház istentisztelete bálványozásra? Bálványozás az, ha isteni tiszteletet tanúsítunk olyan személyeknek vagy dolgoknak, amelyek nem azonosak az Istennel. A katolikus Egyház azonban csak az egy igaz Istent imádba. Az a protestáns mese, hogy a katolikusok Szűz Máriát vagy a szenteket imádják, a 16-ik század legsötétebb katolikus-rágalmazásainak nevelés maradványa.

Tisztelni a szenteket, segítségüket s közbenjárásukat kérni, nem annyi, mint imádni őket. Ha egy barátomat közbenjárásra kérem, ezzel még nem imádom őt. A szentképeket, szertartásokat, ereklyéket, szentelt tárgyakat bizonyos külső tiszteletben tartani, megbecsülni ép azért a jelentőségért, amelyet képviselnek, nem bálványozás. Amikor a kereszttel elönt kalapot emelek, nem a fa- vagy kő-faragványnak szól tiszteletem, hanem annak, akit a kereszttel ábrázol.

A reformáció főleg az Oltáriszentség tanát nevezte bálványimádásnak. Ez is merő értelmetlenség. Vagy jelen van Jézus az Oltáriszentségben, vagy nincs. Ha jelen van, imádat illeti. Ha nincs jelen: még akkor sem az ostyának, a bornak szólna tiszteletem, hanem annak, akit a kenyér és bor színe alatt jelenlevőnek hiszek.

Vagy talán épen az a bálványozás, hogy hisszük Jézus valóságos jelenlétét az Oltáriszentségben? Azonban alig van a keresztyénségnek tana, amely oly világosan volna a kinyilatkoztatás forrásából bizonyítható, mint az Oltáriszentségé s Krisztus valóságos jelenlétét a kenyér és bor színe alatt. A kafarnaumi beszéd (Ján 6, 32-72) s Jézusnak az utolsó vacsorán elhangzott szavai, főleg összevetve az összefüggéssel, amelyben mondattak, valamint Pál apostol leírása az első Korintusi-levéltben (11) egészen kétségtelenné teszik, hogy Krisztus itt csakugyan valami rendkívüli csodáról, az ő igazi jelenlétéről beszél a kenyér és bor színe alatt. Nemcsak hogy világosan mondja ezt, hanem mikor egyesek a szavait szóról-szóra értelmezvén megütköznek rajta s elhagyják őt, Jézus *nem von vissza semmit*, nem magyarázza ki szavait, nem mondja, hogy „tévedés, hiszen én csak képletesen beszéltem”, akkor sem, amikor „sokan megbotránkoztak” a „kemény beszéden” s „már nem jártak vele”. „Ti is el akartok emenni, kérdezi a tizenkettőt s el van szánva arra is, hogy

apostolait elveszíti. Azonban szavain nem enyhít, nem magyaráz, hanem megismétli azokat s abszolút hitet követel abban, amit mondott. A kereszténység ezeröttszáz éven át csakugyan csodálatos egyöntetűséggel mindig” is a *valóságos jelenlét* értelmében magyarázta Jézus e szavait. A legelső egyházközségek az eucharisziában Jézust mint valósággal jelenlevőt imádták s a nagy egyházatyák az Oltáriszentség tanát mint a legcsodálatosabb misztériumot minden irányban megvilágították. Csak a XV-ik században kezdték Wiclif, Hus és társaik az Oltáriszentség tanát (Jézus jelenlétét a kenyér és bor színe alatt) »képletesen” magyarázni. Már most lehetséges volna-e, hogy Krisztus, aki Isten volt s mindent tudott, előre látván, hogy szavait 15 évszázad egész kereszténysége a legotrombább módon félre fogja érteni, *nem osztalta volna el a borút és félreértést* néhány-rövidke magyarázó szóval? Ha tudniillik csakugyan csak képletesen akarta volna értelmezteni szavait. De ő ezt *nem tette*. Megmaradt azon határozott állítása mellett, hogy „bizony, bizony mondom nektek, az én testem *valóban* étel s az én vérem *valóban* ital” és a kételkedőkkel szemben csak egy szava volt: az, hogy ő Isten lóvéi, hitet követelhet s követel is.

S csakugyan az Oltáriszentség tanában, Jézus jelenlétének tanában kenyér és bor színe alatt rejlik az Istenember hozzánk való szeretetének: egyik legmeghatóbb, legistenibb megnyilvánulása. Ezt meg nem érteni, annyi, mint Jézus nagy szívűségében, végtelen szeretetének csodálatos találékonyságában kételkedni. A szeretet legtermészetesebb s legösztönösebb megnyilatkozása az, hogy akit szeretünk, annak közelében igyekezünk lenni s azért áldozatot akarunk hozni. Az Oltáriszentségben csodálatosan éri el Jézus azt a célt, hogy gyermekeinek közelében legyen s érettük állandóan megújítsa a keresztfán egyszer bemutatott áldozatát. S az Oltáriszentség a viszontszeretnek, a buzgó áhítatnak s eleven hitéletnek is legtermészetesebb, legcsodálatosabb formája a katolikus hívők életében. El sem lehetne képzelni hatékonyabb eszközt a hívek Jézus iránti szeretetének állandó ébrentartására s fokozására. Az Oltáriszentség nélkül a katolikus Egyház hősei, szentjei, szüzei s vértanúi sohasem érték volna el azt az emberfeletti erőt s nagyságot, amelynek ma örökké tündöklő példaképei! Az Oltáriszentség kultusza valóban nem bálványimádásnak, hanem a legtisztább s legforróbb Jézus-szeretnek lett állandóan égő tűzhelye a katolikus Egyházban.

VIII.

A katolicizmus és a kultúra.

„Keressétek először az Isten országát és az ő igazságát, H akkor a többi mind hozzáadatik nektek!” mondotta egy alkalommal Krisztus. Ez utasítás értelmében a katolikus Egyház mindenekelőtt a lelkekben igyekezett megalapozni Isten országát, de ugyanakkor az emberiség földi boldogulásának és kultúrájának is hatalmas lendítő eszköze lett. Míg teljes erejével a krisztusi programú megvalósításán fáradozott és „kereste mindenekelőtt az Isten országát és az ő igazságát”, ugyanakkor hatalmas arányokban teljesedett működésén az Ígéret is, hogy „a többi mind hozzáadatik nektek”. Így lett a katolikus Egyház a valláserkölcsi misszió mellett a népek boldogulásának eszközévé.

Ezt a tételt ugyan sokan kétségbevonták s ma is sokan vannak, akik szakadatlanul hirdetik a katolicizmus és a kulturális haladás összeférhetetlenségét s követelik a kultúra laicizálását, elsősorban a nép- és gyermeknevelés, a közoktatás terén az Egyház háttérbeszorítását. Hogy mennyire nincs igazuk, látni fogjuk, mihelyt csak nagy vonásokban is ismertetjük a történelem fényénél a katolikus Egyház s mai kultúránk viszonyát.

A kultúra fogalma.

Kultúra alatt az emberi tehetségek és erők olyfokú felhasználását értjük, mely által úgy a köz-, mint a magánélet az emberi lét céljának megfelelőleg műveltebbé, finomabbá és rendezettebbé lesz s oly állapotok teremtésére válik alkalmassá, melyek közt az emberi nem méltóságához, rendeltetéséhez és finomult igényeihez mértén fejlődhetik és boldogulhat.

Ebből a meghatározásból mindenesetre világos, hogy a kultúra maga nem végcél. Nem maga a javak összessége, nem maga a boldogság, hanem igenis a földi boldogságnak egyik kollektív előfeltétele. A keret, melyben az emberi nennek boldogulását keresnie és előkészítenie kell; a hangszer, melynek készen kell állnia, hogy azután az emberi erők és törekvések a boldogulás és boldogság összhangzatos szimfóniáját csalják ki az életből.

Azonban ma sokan esnek abba az egyoldalúságba, hogy

az emberi erők és tehetségek alatt csak az erők és tehetségek egy részét, fejlődés alatt a fejlődésnek csak egy irányát és kultúra alatt indokolatlan megszorítással úgyszólván csak az *awyagi kultúrát* értik.

Ezt az egyoldalúságot, ezt a fogalomszűkítést menthetővé ugyan nem, de érthetővé teszi napjaink kultúrájának egyoldalú és egyoldalúan eredményes fejlődése. Amint az ókori kelet a természetet istenítette, mondja Ansgar Albing, amint Görögország az embert, Róma. az államot, a germánvilág a test és lélek erejét, az angol-amerikai üzletirány a munkát és tőkét emelte bálványaid, úgy modern korunk a maga egészében a technikai kultúra, az anyagi kultúra egyoldalú apotheózisának hódol.

Amióta a középkor alkonyának spekulatív és humanisztikus irányát mindjobban kezdte felváltani az empiria és természetkutatás, amióta a kutatás révén a természet erői eddig ismeretlen, káprázatos fényben ragyogtak fel az újkori ember szemei előtt, azóta ez a szem mintha színvak-ságba esett volna s elvesztette volna éleslátását azon dolgok iránt, melyeket súllyal és mértékkel mérni nem lehet.

A modern természettudomány meghódította a makrokozmosz és mikrokozmosz csodáit, megfejtette titkait, behatolt az őshegységek kövületei közé: csatornákat ásott, melyekkel óceánokat kötött egybe; sem szemmel, sem távcsövei meg nem látható égitesteket vetett papírra a fényképezőlemezre, megmérte a fény sebességét és a villanyosság erejét, körülhálózta a földgömböt vasúti, sínekkel, táviró és távbeszélő huzalokkal s az óceáni ezer-mérföldes kábelekkkel felkutatta a sarkvidékeket s a sokáig ismeretlen tibeti sivatagokat, meghatározta a Tanganyika-tó legyeinek és a szigetvilági őserdők legritkább orchideáinak speciéseit, felszállt a levegőbe s meghódította a királysas birodalmát és leszállt az atom végtelenül kicsiny területére, hogy megszámlálja benne az elektronok végtelen tömegét és nem fog nyugodni, míg az ásvány-, növény- és állatország, a földtan és csillagászat, az embertan, élettan és lélettan minden felderíthető és képletbe foglalható törvényét paragrafusokba nem szedte.

Csoda-e, ha ennyi vívmány, ennyi eredmény, ennyi káprázatos siker utam a természettudomány és technikai kultúra a jogosultság bizonyos látszatával követeli a modern embertől, kinek mindeme káprázatot szinte csak felkínálja, hogy a tudományt és a kultúrát vele egyszerűen

azonosítsa? Csoda-e, ha olyan emberek, akik látni, hallani, tapintani tudnak, de mélyebben gondolkodni vagy nem tudnak, vagy nem szeretnek, a természettudományos kultúra nevében semmisnek és tárgytalannak nyilvánítanak ki minden más, esetleg *magasabb* irányú kultúrát”?

S ezt a fog-almi eltolódást és megcsuszamlást ügyesen fel tudták használni a kereszténységnek azok az ellenfelei, akik céljaik érdekében számító üzleti raffineriával tudnak minden körülményt, értékesíteni. Ez azonban igazán nem bizonyít semmit. S nincs bizonyító ereje annak sem, ha sokan minden gondolkozás és bizonyítás nélkül ellentéteket állítanak fel a kereszténység és a kultúra, a természettudományos gondolkodás és haladás között.

Alább ki fogjuk mutatni, hogy a kereszténység és a kultúra között elvi ellentét nincsen. Ki fogjuk mutatni, hogy ellenkezőleg az a kultúra, melynek kincseit élvezzük, alapjában és lényegében a kereszténység vállain nyugszik s hogy a kereszténység még az anyagi és profánkultúra terén is mindenkor legelsőrangú tényező volt. Most azonban mindenekelőtt a legfőbb tévedést akarjuk helyreigazítani: rá akarunk mutatni arra a tényre, hogy a kereszténység első-sorban nem anyagi, hanem lélekkultúra s a lélek kultúrája jelentőség és áldásos hatások tekintetében ezerszeresen felül-múl minden tisztára anyagi művelődést.

Az újkori kultúra elégtelensége.

Mert ki ne venné észre, hogy pl. az újkor minden technikai kultúrája mellett sem vitte sokkal előbbre a lelkek finomulását, erősbödését és boldogulását? Újkori kultúránk éppen említett egyoldalúságánál fogva minden káprázatos fénye és gazdagsága mellett oly sötét árnyoldalakkal bír, hogy amíg azok meg nem szűnnek, egészében mindig szegény, sokszor Ínségesen szegény félkultúra marad.

Fenséges berendezéseket tudott teremteni ez a kultúra s a modern ember megreszket örömeiben, ha arra gondol, hogy egy-két pillanat alatt egy sürgönyt egyik világrészről a másikba, sőt az egész föld körül küldhet; hogy Pullmann; kocsikban utazhatik egész földrészeket keresztül s a legválogatottabb európai vagy ha tetszik, amerikai komforttal száguldhat végig Amerika őserdein, Afrika homoksivatagjain és Szibéria hómezőin: vagy hogy szobájában, a hintaszékén ülve egy negyedóra alatt egész sor bel- és külföldi város lakóival beszélgethet; hogy négy és fél nap alatt

Európából Amerikába hajózhatik; hogy Röntgen-sugarakkal lefényképeztheti szívét, veséjét s egész csontvázát, – de ne feledjük, hogy mindezek a berendezkedések magukban véve csak viszonylagos értékű eszközök, melyeknek abszolút értékük nincs, melyek így magukban senkit sem boldogítanak, amelyek a tartalmas, boldog életet kényelmesebbé tehetik ugyan, de magukban az életet sem tartalommal, sem boldogsággal eltölteni nem tudják.

Mert mit használ, ha közlekedési eszközeink még oly tökéletesek is, ha nincs mit közölnünk, ha nincsenek olyan javaink, melyek miatt közlekedni és utakat tenni érdemes? Mit használ, ha orvostudományunkkal nem tartalmas és értékes, hanem üres és boldogtalan életnek tudjuk csak megőrizni a lelket ebben a testben? Mit használ, ha jogállami alkotásainkkal csak oly jogokat tudunk megvédelmezni, melyekkel nincs mit körülbástyáznunk? Benső érték, az életerő szaporodása s a boldogulás legközelebbi eszközei nélkül a természet meghódított erői, a fény, a gőz, a villanyosság, az élettan és kémia ugyan mit érnek? Ha csak arra valók, hogy az emberi nyomorúság fekélyeit takargassák, hogy a patriarkális életmód nyomora helyébe a modern nagyvárosok villanyfényes nyomorát állítsák, mivel viszik nkkor előbbre a boldogulást?

Pedig ki merné tagadni, hogy a technikai vívmányok ezt a belső kultúrát, a boldogulás legközvetlenebb művelését alig vitték előbbre csak valamivel isi „Összeszorul az ember szíve, mondja *Michelet*, Franciaország történetének éppen nem keresztény érzelmű írója, annak láttára, hogy korunkban minden haladásnak indult, csak az *erkölcsi erő nem szaporodott.*” (Histoire de France III. 622.)

S szépen mondja *Förster* is: „Büszkék vagyunk korunkra, melynek távírója. és távbeszélője, vasutai és gyorsgőzösei ezernyi-ezer új kapoccsal fűzték egymáshoz az emberi séget, – holott mindez valójában csak még mélyebbre szakasztotta szét az űrt az emberek között; hiszen lázas sietségű életünk egyre kevesebb időt és nyugalmat hagy arra, hogy önmagunkról és embertársainkról gondolkozzunk; s ennek következtében egyre rövidlátóbbakká, egyre ingerlékenyebbekké leszünk egymással szemben . . . Felfedezzük az északi sarkot s behatolunk a legsötétebb földrészek járatlan rengétegeibe; újnemű fénysugaraink keresztülvilágítanak egész csontrendszerünkön, messzelátóink és nagyító üvegeink napunkint új világokat tárnak fel szemeink előtt; – és mégis:

e sokféle felfedezés nagy szerű korszakában *bensőleg sok tekintetben csak szegényebbé lettünk!..*” (Jugendlehre I. s k.)

Haladás vagy visszasüllyedés?

Valamikor réges régen, úgy a keresztény középkor delén, az emberek nem ismerték még a dinamitot és uitrogli cerint, a srpnellt és mérges gázakat, de –nem is röpített senki bombákat védtelen tömegek, oltárok és trónok közé s nem vívtak tíz millió halottal dicsekvő világháborút. A keresztény középkor nem ismerte a távirót és távbeszélőt, de nem is törekedett senki álhíreket, rágalmakat s börzeüzelmek szolgálatában álló hazugságokat vetni bele egész országok gondolatvilágába. Valaha nem ismertük azokat a képleteket és mechanikai törvényeket, melyeknek segítségével ma acél hidakat tudunk legszélesebb folyamaink, sőt az óceán szorosai fölé feszíteni, de nem is keresték föl éjjelenként tucatszámra tönkrement, egzisztenciák és agyongyötört szívek ezeket a hidakat, hogy róluk a jégtablák közé, a kétségbeesés és örök halál karjaiba vessék magukat. Valaha sanryább és kémé nyebb volt a munkás élete és kisebb a bére s még sem forrongott minden munkáskedélyben az elégedetlenség, az osztály gyűlölet s a forradalom gyűlóanyaga. Bs nagyon kétséges dolog, hogy vajjon a patriarkálisabb, primitívebb kulturális fokokon az emberiség, mindent összevéve, nem volt-e a maga egészében boldogabb és megelégedettebb, mint ma, a technikai vívmányok diadalkorában, nem azért, *mert* technikai” lag hátrább volt, hanem annak *ellenére*, hogy technikailag hátrább volt, de helyett oly kulim-javakban bővelkedett, melyeket korunk eltékozolt és elfelejtett?

S itt rámutathatnék újkori kultúránk árnyoldalaira: az öröklesi élet nihilizmusának egyre jobban föl szín re törő tüue leire, rámutathatnék a családi élet bomlására, a férfivilág s az ifjúság erkölcsi elerőtlenedésére, a társadalmi osztályharcok és testvérgyűlölet orgiáira, az anarkia és népzüllés terjedésére, az elnéptelenedésnek egyre süllyedő s a bűnügyi életnek egyre emelkedő statisztikájára; rámutathatnék a sajtó, a tudományos élet, az irodalom, a színház és szépművészetek számtalanszor felpanaszolt dekadenciájára; a közéletben nem egy helyen megdöbentően mutakozó megvesztegethetőség- és lelkiismeretlenségre; az üzleti, ipari és kereskedelmi élet tisztességtelenségeire; utalhatnék a családi botránnyokra, az emberölésekre, a véres szerelmi drámákra, a

gyermekpárbajokra s az egyre ijesztőbben szaporodó öngyilkosságokra, mint olyan tünetekre, melyeket a keresztény középkor minden nyersége és bünei dacára legalább mint társadalmi tüneteket egyáltalában nem ismert.

A klasszikus kultúra csődje.

És nemcsak a modern technikai kultúra esik ebbe az egyoldalúságba s vall csődöt ott, ahol a kultúra mint öncél megszűnik s az emberi társadalom boldogulásának problémája fölmerül. Az emberiség hosszú kultúrbolyongása folyamán más utakon is haladt már s más utakon is rendszerint örvényekhez vezetett minden progressziója.

Ki ne gondolna e helyen a klasszikus ókor pogány kultúrájára, melyet a, maga vívmányainak szempontjából sok tekintetben még ma is utolérhetetlen mesterünknek kell tartanunk s amely a teljes műveltség s ezzel a boldogság problémájának megoldásától mégis oly messze visszavetette az ókor kultúrnépeit! Ki ne emlékeznék fájó érzéssel arra a történetileg biztos tényre, mily borzalmas erkölcsi csődöt vallott ez a pogány kultúra, melynek pedig, hogy erői és törekvőképességei voltak, ezerszeresen bebizonyult azon irodalmi és művészeti remekműveken, melyekhez tisztelő áhitattal járunk iskolába immár 2-3000 éve!

Megszoktuk már középiskolai neveltetésünk óta, hogy az ókort kultúrájáért nagyrabecsüljük. Azonban a kép, melyet a purgált és megválogatott iskolai klasszikusok műveiből az ókor kultúrájáról alkotni szoktunk, vajmi hiányos és egyoldalú. Napoleon maga gúnyolódott e kultúra fölött. Nagy Sándor, úgymond, egy győzelme után azt üzenté Athénbe, hogy őt ott ezentúl Isten gyanánt tiszteljék. „Ha én, úgymond Napoleon, ma ugyanezt Parisba üzenném, minden utcagyerek és minden cselédleány kinevetné érte.” Úgy van: ez a mi keresztény kultúránk vívmánya és fölénye a hellaszi külsőséges kultúra fölött, hogy nálunk minden utcai gyermek és minden cselédleány tisztábban lát az élet legmagasztosabb kérdéseiben, mint az ókorban Nagy Sándor s az athéni bölcsek.

Ő igen, az ókor nagyszerű irodalmi és művészeti remekket alkotott, nagyszerű jogi és katonai tudásra tett szert s a közlekedés- és kereskedelemügyet bámulatosan tudta fejleszteni, de akik pusztán ezek szerint szokták a kultúrát mérlegelni, elfelejtik, hogy az ember nem pusztán anyagi, érzéki, gőgös és uralomravágyó lény, hogy nemcsak a kényelem és az élvezet az, amire a kultúremlernek szüksége van, s főleg

hogy eleve hamis kultúra az, mely az emberiségnek csak egy parányi részét tartja hivatva a kultúra javainak élvezetére. A lucullusi lakomák, a cézári diadalmenetek és cicerói szónoklati bravúrok mellett az ókor kultúrképén ott sötétlik a tömeges embermészárlások, a véres cirkuszi játékok, a rabszolgaintézmény és a kultuszként űzött orgasztikus erkölcsstelenség borzalmas fekélye. Az a kultúra, mely az ókor legműveltebb népeit az erkölcsi tönk zátonyára s innen a fizikai szél bomlás örvényébe sodorta, csak félkultúra s a maga egészében csak álkultúra lehetett.

Nehéz, végtelenül nehéz feladat, a világtörténelem epocháit úgy állítani szembe egymással, hogy az azokat irányító benső vezetékek és rugók hajtóerejét és értékét a maguk egész intenzivitásában és extenzivitásában szemlélhetővé tegyék. S mit kellene megrajzolnunk mást, mint az emberiség egész kultúrtörténelmét, hogy a Krisztus-előtti és Krisztus-utáni kultúra lényeges különbözeti pontjait kellőleg szemlélhetőkké tegyék! Egy Chateaubriand, egy Döllinger, egy Grupp egész kultúrtörténelmét kellene ideiktatnom, ha ezeket a kultúrtörténeti különbözeti pontokat csak némileg is méltatni akarnám.

S a kép, melyet az ókor kultúrájáról ily úton alkotnánk, még mindig túlságosan enyhített, elmosott, szépített kép volna. Magát az ókort kellene megszólaltatnunk, magának az ókornak irodalmi, művészeti és régiség-tani emlékeit kellene szemügyre vennünk, hogy arról a kulturális korrupcióról méltó fogalmat alkothassunk, mely az ókor kultúrképét elrútítja. Aki egyszer végiglapozta Plautust és Ovidiust, vagy a római szatirikusokat, Tibullust, Propertiust és másokat, aki megborzad ama hallatlan cinizmus láttára, mellyé! az ókor az emberi méltóságot, a női erényt, a könyörület, sze mérem és tisztesség erényeit a sárba tapodta, az látni fogja, hogy korunk, melyet a raffinait élvezetek korának szoktak nevezni, még mindig valóságos kolostori erkölcsi magaslaton áll az ókorhoz képest. Mert ha ma ezrével szedi is áldozatait a bűn, legalább mégsem léphet ki szemérmetlenül és leplezetlenül a közterekre mint erény, mint közintézmény, mini államilag és társadalmilag szentesített istentisztelet.

A bűn istenítése.

Hogy erre nézve csak egyetlen példát említsünk, az ókor a legszégyenletesebb bűnöket épen az erény és vallásosság nevében üzte. A mithoszokat azért találták ki, hogy bű-

meik némi szépítésére isteni példaképeket állíthassanak maguk elé. Az egyre szaporodó istenek az emberek bűneinek valóságos megszemélyesítései voltak; a legkülönbébb ókori népek isteneikben a lopás, a rablás, gyilkolás, mértéktelenség, gyűlölet, bosszúvágy, versengés, hűtlenség, csábítás és állati tajtalanság hőseit tisztelték. A görögök Zeusa és a rómaiak Jupiterje, Babylon Bélje és Melitta ja, Szirofenicia Molochja és Egyiptom Özirisza nemcsak főistenek, hanem a szemérlentesség és kicsapongás főhősei voltak. Az emberek az istenekre fogták saját gyalázatosságukat, mondja Római Kelemen, hogy az ő pártfogásuk alatt saját bűneiket vallási és istentiszteleti életben részesíthessék.

Innen a vallási és istentiszteleti élet összefüzése a természetellenes bujálkodás, vérengzés, kegyetlenség nyílt üzésével, mely ismét oly elrémitő egyetemességgel fordul elő az ókor legkülönbözőbb népeinél. Az emberáldozatok rít szokását megtaláljuk az egyiptomiaknál ép úgy, mint a perzsáknál, a föníciaiaknál, kik az izzó Moloch-isten karjaiba vetették saját gyermekeiket, ép úgy, mint Karthágóban, Galliában, Germániában és az araboknál, ép úgy, mint Görögországban s magában a művelt Athénben, hol bizonyos ünnepeken évenként folyt az emberáldozatok vére. Másutt kegyetlen ostromozással „tisztelték” az isteneket; így Spártában Artemis tiszteletére kis fiúkat, Aleában Dionysus tiszteletére nőket korbácsoltak véresre. Rómában az embertelen bestiariusi és gladiatori játékokra is gyakran egyenesen istentiszteleti jelleget erőszakoltak rá. „Ott ültek, írja Döllinger, a papok és a szenátorok s az állam hivatalnokai feleségeikkel egyetemben, a vesztaszűzek s a nép összes rétegei, akik hosszú, szünni nem akaró kéjlegéssel szívták magukba a párolgó embervér egész patakjainak édes élvezetét s mulatva mulattak a tátongó sebek és haldokló emberek látványán. Szívükben irgalmat nem ismerve a sebesültek iránt, türelmetlenül rivaltak rá a vívókra, hogy még egyszer szúrják keresztül az elesettet, nehogy valamikép csak egy is, halált színelve, megcsalja őket. Haragosan kiáltoztak, ha a vívók nem szúrták le egymást minél előbb s a haldoklás látványosságával megvárokoztatták őket s mihelyt egyikük elesett, azonnal újabb párok álltak nyomukba, hogy a nézők szeme mielőbb új halál és új vérontás látványában fürödhessék. Így telt le a nagyvárosok lakóira nézve az egész esztendő, mint az erkölcstelen testiség és kegyetlen vérszomj démoni vegyülete s mindez az istenek dicséretképen történt, úgy hogy a vérengző kéjen-

cek dicsekedve mondhatták el önmagukról, hogy egész élvezetekben töltött életük csupa szakadatlan istentisztelet volt”. (Heidentum und Judentum, eine Vorstufe zum Christentum, 642. o.)

Ismerjük e barbár vérengzés óriási arányait. Egész vértengereket szívott föl az aréna homokja. Egyszer egyetlen játék alkalmával, mely 123 napig éjjel-nappal folyt, Trajan császár 10.000 gladiátort vettetett az arénára. Egész germán és galliai vidékek elnéptelenedtek, miután a férfiak és ifjak mind kölcsönös lemészárolás céljából rabul vitettek Rómába!

Az erkölcstelenség kultusza.

Még sötétebb képet nyújt az ókor vallási életének összefüggése a nemi élet legkicsapongóbb elfajulásaival, amelyről még egy *Libanius* is megjegyezte, hogy csak arra való, hogy a vallásos ünnepek ürügye alatt mindazt szabadon üzhessék, ami ocsmányságra és erkölcstelenségre az ember csak képes és e címen a szégyenérzet és szemérem utolsó foszlányát is letéphessék.

Csakugyan mi más volt az ókori vallásos ünnepek egész sorozata, mint a szeméremérzet rendszeres kiölésének iskolája s a legsőbb ösztönök szabad tomboltatása a mitológikus Olimpusra vetített ocsmányságok védelme alatti. A hihetetlen arányokban elterjedt, csaknem általános fallusz- és kteisz-tisztelet, az eleusinumi misztériumok orgiái s az egész ókori világban elterjedt utánzataik, a gimnopediák és egész városok nővilágának rituális prostitúciója egész ünnepetheken át az ünnepi zarándokok, sőt a rabszolgák számára, a hetériák és férfiháremek, a luperkáliák és bacchanáliák, afro diziák és pannyhisek, a pederasztia és besztiaililis nyílt üzése és megjelenítése nemcsak a magánéletben, hanem nyíltan a templomokban és a színpadon, csak néhány vonása a kornak, mely az erkölcstelenséget istentisztelet gyanánt üzte. E korrupt törekvés nagy arányairól csak akkor szerzünk teljes képet, ha megfontoljuk, hogy úgy Hellász, mint Róma kultúrájának délfokán még élő, közismert kéjhölgyeknek emelt templomokat; hogy *Lucián* egy a pederasztia magasztaló panegirszről megjegyzi, hogy olyan ocsmány, mintha valamely isten ünnepére íródott volna; vagy ha *Properilius* is arról panaszkodik, hogy a házak falait ellepő változatosan erkölcstelen festmények a leggyengédebb korban levő női nemet is megméltelyezik, sőt még egy *Ovidius* is óva inti az

asszonyokat, hogy ne járjanak templomba, nehogy folytonosan Jupiter viselt dolgaira s az istenek ocsmány kalandjaira kelljen gondolniok s így folytonos csábításnak legyenek kitéve. Az intelleum azonban nyilván későn érkezett: a nők, gyakran az alig serdülő leányok azért imádkoztak előszeretettel, hogy Athene Apatúria (a „csalárd”) segélyével minél előbb s minél többeket sikerüljön elcsábítaniuk. A görög és latin szatirikusok nőalakjai a női méltóság és erkölcsérzék megtagadásának borzalmas mélységeibe engednek bepillantani. Ma is siralmas erkölcsi bomlás tünetei jelentkeznek modern-pogány társadalmunkban, de ma legalább van bizonyos közlelkiismeret, mely ha nem gátolja is meg, de legalább elítéli az erkölcsi sülyedést s neon engedi azt a legszentebb vallási fogalmak szankcionáló oltalma alatt mint erényt és istentiszteletet terjeszkedni.

Az ókor társadalmi sebei.

A magán- és vallási élet e hallatlan beszennyezése és lealacsonyítása mellett a társadalmi élet mint ilyen is mély sebekben sínylődött. A véres vasmarokkal összetartott államhatalom csak ideig-óráig tudta feltartóztatni azon óriási ellentétek erőszakos kiegyenlítését, melyeket a legműveltebb ókori népek társadalmában rejtett.

Ez az ókori társadalmi élet nem ismerte el a családi élet erkölcsi alapjait, nem ismerte el a nő, a gyermek, a munkás egyenrangúságát a szabad férfival szemben, nem ismerte el az erkölcsiség értékét, sem az általános emberi jogokat. E téren minden hosszabb bizonyítás helyett elég azon megdöbbentően sokat mondó tényre hivatkoznunk, hogy az ókorban s annak minden népénél az emberiség nagyobbik része minden időben állatsorban szenvedő rabszolga volt. S mit jelentett az ókor kultúrnépeinél ez a szó: rabszolga?

A rabszolga a szó minden átvitele nélkül háziállat volt. „Rabszolgák és egyéb háziállatok” – mondja *Ulpianus* a jogtudós s ez volt a rendes kifejezés a klasszikus népeknél. Olyan állat, amely beszélni is tud: ez Varró szerint a rabszolga. Rómában nem ritkán csakugyan eleven embereket lehetett láncra verve látni a házak bejáratánál: ezek a rabszolgák voltak a házőrző állatok. Sőt nem ritkán az állatnál is kevesebbre becsülték őket. Az egyik legszelídebb római császár, Augustus, egyik rabszolgáját felakasztatta, mert egy fűrjét megölte. Egy gazdag római rabszolgákat hizlalt külön azon célra, hogy aztán szétvagdalt tetemeikkel halas-

tavának murénáit etesse. Róma az ókor u. n. jogállama volt, pedig magának az egy és fél milliós városnak csaknem egy millió lakosa egyáltalában semmiféle emberi joggal nem rendelkezett.

A római rabszolgának nem volt birtoklási és tulajdonjoga; amit keserű munkával, verejtékes fáradozással a házban vagy a ház körül, a műhelyben vagy a szántóföldön, a malmokban vagy a borzalmas kőbányákban szerzett, mind az uráé volt s neki még csak tisztességes eledelt vagy ruházatot sem volt szabad követelnie.

Nem volt hazája, nem volt családalapítási joga. Hazájából erőszakkal cipelték el, láncraerve félmezítenül hurcolták egyik piacról a másikra, egyik városból a másikba, míg valaki meg nem vette. S ha sikerült is egy rab nővel összeállnia, ura bármely pillanatban elvehette nejét és gyermekeit, eladhatta vagy nyomorékká verhetette őket.

A rabszolga nem rendelkezett saját testével és életével sem; ha egy előkelő római aludni nem tudott, csak néhány tucat rabszolganőt hozatott hálószobája elé és egész éjjel korbácsolgatta őket, hogy a jajgatás és nyöszörgés, valamint az ütések egyhangú zaja álomba ringassa. A legkisebb hibáért börtönnel, korbáccsal, égő fáklyával, izzóra tüzesített vasfogókkal és vadállatokkal gyötörték a rabszolgákat; sokszor egy ügyetlen szó miatt a fogait zúzták be, egy megbotlás, egy ügyetlen lábmozdulat miatt lábait törték össze. Még az előkelő hölgyek és leányok kezében is folyton ott volt a külön e célra készült hosszú vastű, mellyel dorgálás helyett egyszerűen beleszúrtak vagy belevágtak a rabszolganő csupasz testébe. Egyszer egy római 300 rabszolgáját pusztá kéjvágyból legyilkoltatta s a levágott véres fejek között fel-alá járva folyton így kiáltzott: „O rem regiam!” „Micsoda királyi élvezet!”

Jaj volt a rabszolgáknak, ha védekezni mertek. Egy ízben a rabszolgák a maguk módja szerint sztrájkba léptek: fellázadtak. A rómaiak katonai karhatalommal verték le őket s Róma egyik országútjának szélén egy napon 6000 rabszolgát feszítettek keresztre.

A rabszolgának továbbá nem volt joga a vallás vizsgálataira, az erkölcsiség lélekművelő hatásaira. A vallás gyakorlataiból egyszerűen ki volt zárva, erkölcsi tekintetben pedig fék és korlát nélkül ki volt szolgáltatva ura önkényének és aljasságának. A női szemérem teljes lábbal-taposása a vendéglátásnak és lakomáknak ép úgy rendes kiegészítő

része volt, mint a színelőadásoknak és templomi szertartásoknak. Amit a pogány úr rabszolgájával vagy rabszolgánójével tett és büntetlenül tehetett, egyszerűen leírhatatlan s hogy miben állt ez az akadálytalan szabadság, oly sötét pontjaira vezet az ókor kultúrtörténetének, hogy jobb, ha ehelyütt fátyolt borítunk reá. (V. ö. *Vargha Dezső dr.*: A munkásember Krisztus előtt és Krisztus után.)

Az ókor boldogtalansága,

S alig kell külön emlitenünk, hogy az ókor kultúrája emellett csak nyugtalanságot, boldogtalanságot és kétségbeesést teremthetett.

Az emberiség legnagyobb része meg lévén fosztva az emberi jogok gyakorlásától, sőt az emberi méltóságtól, egyáltalán nem tarthatott igényt sem a kultúrjavak élvezetére, sem a boldogságra. De a szabadok, az urak, az előkelők sem voltak boldogok soha. Az a rideg és réveteg tekintet, mely oly meglepő az ókori bronz-szobrokon, az a menedéktelenül lemondó és kétségbeeső világnézet, melybe a legderűsebb horáciusi dalok átcsejtenek, az oly mondások, hogy „együnk-igyunk, mert holnap meghalunk” s hogy a „legszerencsétlenebb állat valamennyi között az ember”: mind-megannyi tünete az ókor lelki ínségének, a klasszicizmusa dacára sivár, boldogtalan és nyugtalan ókori kultúra csődvallásának.

Ennek a nyugtalanságnak és csődvallásnak lett akaratlanul is legjobb kifejezője az a remekmű, melyben az ókori kultúra önmagának állított síremléket és egyben természetű szimbólumot: a *Laokoon-csoport*. Ki ne ismerne rá a nagyratartott, de megtévelyedett s azért kétségbeeső emberiségre ebben a királyi vérből származó főpapban, aki istenéhez hűtlen lett s bűnhődésül maró, szorító kígyók áldozata lett fiaival egyetemben. Mily megrázó kép! Hogy ömlik el a hatalmas férfitest minden izén és izmán a rettenetes fájdalom, a kín és megfeszített vívódás! Mily vigasztalan az arckifejezés, mily szánandó a síró gyermekek kétségberesett vonaglása; a tompa segélykiáltás az ajkakon s az égnek meredt, de világtalan szemek menedéktelen kidülledése, melyekbe onnan felülről egyetlen enyhítő, vigasztaló sugár nem hatol . . .

Íme Laokoón – a pogány kultúrájában boldogtalan ókor képe ...

SzénI Pál az ókori kultúrvilágról.

De tán még ennél is megrázóbb a kép, melyet az ókori zsidó, görög és római kultúrának egyik legjobb ismerője, szent Pál apostol fest meg az ókor kultúrájáról, midőn a következő szavakkal ostorozza a szerinte nem pusztá csalódáson, hanem menthetetlen tudatosságon alapuló erkölcsi megtévedést:

„Az Isten haragja is kijelentetik mennyből azon emberek minden istentelensége és hamissága fölött, kik az Isten igazságát a hamisság által tartóztatják; mert ami ismeret az Istenről lehet, nyil ván van előttök is; mivel az Isten kijelentette nekik. Mert ami benne láthatatlan, úgymint örökkévaló ereje és istensége, a világ teremtésétől fogva munkáiból megérthető és látható, úgy hogy ők menthetetlenek. Mert ámbár megismerték az Isten, nem úgy dicsőítették, mint Istent, és nem adtak neki hálát: hanem hiúkká lettek gondolataikban és meghomályosodott az ő esztelen szívök; magukat bölcsnek mondván bolondokká lettek. Fölcsérték a halhatatlan isten dicsőségét a halandó ember, sőt a madarak, négylábúak és csúszó-mászók képmásával. Ezért az Isten őket szívök kívánságaira, a tisztátlanságra hagyá, hogy gyalázattal illették testeiket önmagokban, kik az Isten igazságát hazugsággal cserélték föl s inkább tisztelték és szolgálták a teremtményt, mint a Teremtőt, ki mindörökké *áldott* legyen. Amen. Azért Isten a gyalázat indulataira hagyta őket; mert asszonyaik a természet szerint való szokást azzal cserélték föl, mely a természet ellen vagyon. Hasonlóképen a férfiak is elhagyván a természet szerint való szokást az asszonnyal, fölgerjedtek kívánságaikban egymás iránt, férfiak férfiakon undokságot cselekedvén és tévelygéseiknek érdemlett díját önmagokon el is vévén. És valamint ők nem voltak azon, hogy Istenről ismeretök legyen, úgy Isten is elvetemült gondolataikra hagyá őket, hogy azokat cselekedjék, amik nom illenek; azért rakvák minden hamissággal, gonoszszággal, paráznasággal, fösვნységgel, gazsággal, rakvák irigységgel, gyilkossággal, háborgással, álnoksággal, rossznlkodással, fondorlók, rágalmazók, Istentől gyűlöttek, bosszúságtevők, kevélyek, felfuvalkodottak, gonoszra találékonyak, szüleik iránt engedetlenek, „balgatagok, feslett erkölcsünk, szeretet nélkül valók, szövetségétörök, irgalmatlanok, kik miután Isten igazságát megismerték, sem értették, hogy akik efféléket cselekszenek, halálra méltók; és *nemcsak* kik azokat cselekszik, de még a cselekvőkkel egyetértők is.” (Róm. 1, 16.)

A kereszténység kultúrmunkája.

Ezzel a teljesen kiélt, kívül-belül bomladozó, mindenképen élettelené vált társadalommal állt szemben a keresztény kultúra, midőn társadalmi reformműveleteit megkezdette. Természetes, hogy mindez jelentékenyen megnehezítette munkáját. A kereszténység mindazáltal bátran hozzá-

látott a legnehezebb feladathoz, s ki ne tudná, mily bámulatos, mélyreható és általános eredménnyel járt el benne.

Ezt a kultúrmunkát mindenekelőtt az emberek lelki életének megmunkálásával és megreformálásával iparkodott szilárd alapokra helyezni.

Anyagi kultúra és lelki kultúra.

A kereszténység mindenekelőtt *értelmi* és *erkölcsi* kultúra s éppen emiatt *egész* kultúra. Anyagi és földi jólétet, rendezett, polgárosult államéletet is alkotott, védett, fejlesztett bőven. Mai technikai kultúránk a középkor szerzetes-intézeti kultúrájának vállain nyugszik. De nem ez volt a főtörekvése s nem is ez a főérdeme. Ami a kereszténységben egészen specifikus és egészen egyedülálló, az az ő lelkeket átalakító, lelkeket nemesítő és istenesítő ereje: az a lélek-kultúra, mely nem az ipar- és kereskedelem, nem a közlekedés- és hadügy, nem a távbeszélők és bombavetőgépek tökéletesítésében, hanem az egyén lelki világának végtelenre törekvő gazdagításában keresi az emberiség igazi boldogságának tényezőit.

A technikai vívmányok helyet! – vagy ezek előtt – odaáll az egyes emberhez, ahhoz is, akit a technikai kultúrellet létharca eltaposott, akit mint hasznavethetlent lökött félre az anyagiak után lóto-futó embertárs, s mint egykor Jézus a jerikói vaknak, mindenekelőtt szívét tisztogatja meg s a szemét nyitja ki. Felfödi előtte az élet nagy talányainak igazi megoldását. Hogy nem ez a rövid, nem ez a szűkös, nem ez a kicsinyes földi élet a végcél. Hogy nem ez a por, nem ez a sár, nem ez a göröngy, nem ez az utca, nem ez az asztal, nem ez az ágy és nem ez a szekrény a lét harcainak célja és bére. Hogy nem a pisztolygolyó a legbiztosabb vigasztalás és nem a Duna habjai, nem a nirvána, nem a megsemmisülés a fájdalom legjobb enyhítőszere. Hogy nem kegyetlenség az élet és nem céltalan a földi vándorlás. Hogy nem a véletlen állított bennünket ebbe a siralomvölgybe és nem a fátum, nem is a kozmosz vak körforgása intézi földi sorsunkat a legfelsőbb fórumon. Hanem hogy egy szebb haza fogad be bennünket odatúl. Egy nemesebb, magasabb, tisztább, maradandóbb élet. Egy Atya vár reánk, akinek a hatalmas isteni; egy Isten, akinek a szíve atyai. Aki boldogítani akar bennünket a saját isteni életrendjében; aki akarja mutatni nekünk a szépség, az élet, az összhang, a szeretet, a boldogság azon mélyeit, melyeket istensége méhé-

ben rejteget. Hogy legfőbb urunk, alkotónk, bíránk és végcélunk: az Isten: A „mi Atyánk, ki a mennyekben van . . .” Az ókor erkölcsi nihilizmusával szemben a kereszténység képviseli kezdettől fogva a szívtisztaság vallását, mely föltétlenül a lelket helyezi a test fölé, az örökkévalót az ideiglenes fölé, az égít a földi fölé. Már az őskereszténység egy neves írója, Tertullian, kiemeli a keresztéig kultúra e tisztaságát az ókorival szemben. A pogányoknak azon kérdésére: kik a kereszténység született ellenségei? így felel: „Első ellenségeink a kéjencek, a kerítők és alkalomcsinálók; utánuk jönnek a gyilkosok, a méregkeverők és bűbájosok, azután a hamis jószok és csillagmagyarázók.” Vegal pedig hozzát teszi: „Hasonlítsátok össze a keresztények életét a magatokéval ... Ti tiltjátok a házasságtörést, de elkövetitek. Mi csak törvényes nejeinkre nézve vagyunk férfiak. Ti megbüntetik a gonosztetteket, minálunk bűn a gonosznak gondolata is. Ti féltetek, hogy tetteitek nyilvánosságra találnak jutni, mi már a lelkiismeretünk öntudatától is félünk. Az állambörtönöket ti töltitek be; keresztényt ott hiába kerestek – legfeljebb a vallásuk miatt kerülnek oda, vagy olyanok, akik hitüket megtagadták”. A pogány Plinius maga bámulva írja Trajánának, hogy a keresztények sem nem lopnak, sem nem rabolnak, sem házasságtörést nem követnek el, sem hamisan nem esküsznek, sem idegen jószágot meg nem tartanak. Ép így elismerik a pogány írók, hogy a keresztények hősi bátorsággal állnak szembe a zsarnokokkal és Galenus, az orvos, igazi bölcseneknek nevezi őket, mert megvetik a halált és utálattal fordulnak el a kicsapongástól. „Mert, úgymond, vannak köztük ifjak és nők, akik egész életükön át távortartják magukat a nemi élettől s akik önuralom és komoly törekvés által valódi hősöknek bizonyulnak.” (V. ö. *Schanz*, *Apologie* III. 654.) És ki ne tudná, hogy Plinius és Galenus ideje óta a keresztény erkölcsiség mennyi hőst, mennyi jellemet, mennyi szentet, mennyi szüzet, mennyi vértanút, mennyi hitvallót és nagy lelket nevelt?

*A kereszténység
mint társadalmi kultúrtenyező.*

S ezen az úton alapozza meg a kereszténység az ember társadalmi kultúráját is.¹

Megtanít reá, hogy éppen azért, mert egy Atya gyer-

¹ V. ö. a következőkben: *Klug*, *Gottes Reich*, 7. Die Segnungen der Kirche.

mekei vagyunk és egy boldog cél felé tartunk, mindnyájan testvérek is vagyunk és közös munkában, közös, egyetértő szeretetben kell végcélunkat munkálnunk. A szeretet, testvériség és egyenlőség elvét a kereszténység hirdette először. És nemcsak szóval hirdette. Mert ezt sokan teszik, ezt könnyű tenni. Hanem tettel is. A gyengébbet elnyomó szívtelenség helyén a tevékeny szeretet és irgalom gyakorlásával hódította meg a szíveket.

Az ókor nem ismerte a kórházakat és menedékházakat, a szegényistápolást és betegápolást; az ókorban szégyen volt az irgalom és bűn a könyörület. A gyermek, a munkás, a nő nem voltak egyenértékű és teljesjogú emberek. A kereszténység megváltoztatta mindezt, de annyira ment, hogy külön intézményeket teremtett, melyeknek keretében szabadok lettek önként rabszolgákká, gazdagok szegényekké, egészségek betegekkel és erősek gyengékké, hogy a gyengéken és nyomorgókon segítsenek. A nőnek, a gyermeknek, a munka emberének a kereszténység adta meg az emberi jogot s azt a méltóságot, melyen ma áll.

*A családi élet
és a kereszténység.*

Mindenekelőtt megalapította a kereszténység a társadalmi lét legbiztosabb alapját, az erkölcsi alapokon nyugvó, határozott és szilárd elvek szerint berendezett keresztény családi életet. Az emberi szívek legerősebb s legszebb szén védélyét, a férfi és nő szerelmét megszentelte, állandósította, ellenállóképessé tette. Megadta a férfi és nő szerelmének a legfőbb támaszt: a kölcsönös becsülést, az egymás erkölcsi értékének s egyenjogúságának elismerését. Az ókorban a nő rabszolga vagy hetéra volt, kivel ura tehetett, amit akart, elbocsáthatta, amikor neki tetszett. S ha egyik-másik népnél a nő helyzete valamivel jobb volt is, sehol sem tekintették a férfi egyenrangú élettársának, kivel emez minden örömet és bűját, minden gondját és törekvését köteles volt volna megosztani. A kereszténység állította fel először az elvet, hogy bár a család feje a férfi, a nő mégis mint ember és hitves, a férfival egyenrangú, nem a férfi vak szenvedélyének eszköze, hanem teljes tiszteletére és szeretetére méltó.

S micsoda zseniális gondolat volt a kereszténységtől, mennyi tömeglélektani és népnevelői mélyrelátást árult el, hogy a legerősebb ösztönnek, a nemi ösztönnek intézményét, a házasságot szentségi jellegre emelte s vallásossági tényé

tette! Hogy az emberi állhatatlanság, könnyelműség és csapodárság útját egyszersmindenkorra elvágandó, ugyanezt a házasságot a föltétlen egység és felbonthatatlanság alapjaira helyezte s ezzel a nő méltóságát, a gyermek neveltetését és jólétét, a családok békéjét és fennmaradását egyaránt biztos sáncokkal vette körül.

S mennyire nyomorult volt a gyermek az ókori társadalomban! Atyja kénye-kedvétől függött, hogy életben tartják-e vagy elpusztítják, hogy a Tarpéji szikláról dobják-e le vagy egy vadállat karmai között veszíti-e el ifjú életét. A kereszténység volt az, amely megtanította az emberiséget a gyermek értékelésére; arra, hogy már a csecsemő is halhatatlan lélek birtokosa s azért végtelen becsű és végtelenül gyengéd testi-lelki gondoskodást érdemel.

A növédelem és gyermekvédelem, bármennyire szeretnék is elhithetni velünk napjaink lármás humanistái, nem újkori találmány, hanem ott fakadt, ott lapult meg a kereszt tövében s azóta minden növédelmi, gyermekvédelmi és családokat mentő társadalmi akció, ha eredményes akar lenni, öntudatlanul is azon utakon kénytelen haladni, melyekre az emberiséget a kétezeréves keresztény társadalmi kultúra állította.

Az Egyház és a rabszolgaság.

A családi élet megszentelése után a kereszténység áttért a nyilvános társadalmi élet megújítására. E téren első dolga volt az emberi jogok helyreállítása, a közszabadság, egyenlőség és felebaráti szeretet megalapítása. A rabszolgaság intézménye az egyház föllépése előtt mindenütt felburjázott, az egyház föllépésével és terjedésével hovahamar végleg elenyészett.

Nem mintha a kereszténység azonnal valamennyi rabszolga szabadonbocsátását rendelte volna el. Ez nemcsak az állani és társadalom rendje szempontjából lett volna helytelen s okozott volna helyre pótolhatatlan rázkódtatásokat, hanem éppen azoknak használt volna legkevesebbet, akiken az Egyház segíteni akart: a rabszolgáknak. Amíg azok az emberi jogok és a szabadság teljes élvezetére elő nem készültek s meg nem értek, kegyetlenség lett volna őket megszokott életmódjukból kiragadni s így csak mély pszichológiai érzéket s a nemzetgazdasági viszonyok tapintatos mérlegelését bizonyítja, ha az Egyház a rabszolgaság kiirtásában is bizonyos bölcs mérséklettel és fokozatossággal járt el. Először egyénileg és erkölcsileg dolgozta meg a rabszolgát, ránevelte

lelkének értékelésére, a lelkiesség és az erkölcs kultuszára, kiemelte a szegénnyt a szellemi és morális fásultság letargiájából; az uraktól pedig egyelőre csak annyit kívánt, mint szent Pál Filémontól, hogy emberies, testvéries módon bánjanak a rabszolgákkal.

Azonban a kereszténység kezdettől fogva nem szűnt meg magának a rab szolgaintézménynek eltörlésén és az einberek teljes egyenjogúsításán is fáradozni. Már az első század folyamán magában Rómában is különös szeretettel foglalkozott a legalsóbb néposztályokkal is; azokból nemcsak tagjait toborozta, hanem egyházi előjáróit is. Így már az első század végén egy rabszolga fiát, Római Kelemt, tette meg pápának, az egyház fejének, Péter harmadik utódjának. A harmadik század egyik legtekintélyesebb pápája: CaJlix tus, maga is rabszolga volt.

De a kereszténység a tömeges és önkéntes rabszolgafölszabadítást is sürgette és buzdítása már az első századokban bőséges visszhangra talált. Így Chromatins egymaga 1400 rabszolgáját szabadította föl. Hermes, Róma prefektusa, megkereszteltetése napján egyszerre 1250 rabszolgáját bocsátotta szabadon és meg is ajándékozta valamennyit. A keresztény püspökök és kolostorok e téren is legelői jártak a jó példával és az ő buzgalmuk eredménye, hogy a XII. század végén Európában sehhol többé rabszolgakereskedés nem folyt, az egyetlen Spanyolországot kivéve, mely az arabok kezében volt.

Az újkorban ismét föllendült a rabszolgakereskedés és kevesen tudják, hogy az amerikai ültetvényetek, kik Afrikában nagyarányú embervadászatokat rendeztek és Amerikát néger rabszolgákkal népesítették be, túlnyomó részben ezúttal sem keresztények, hanem Spanyolországból és Németországból kiűzött zsidók voltak. (Werner Sombart, *Die Juden und das Wirtschaftsleben* 34.) Ezúttal is a pápák és a szerzetesrendek voltak azok, akik a rabszolgakereskedés ellen legerélyesebben küzdöttek. *II. Pius, III. Pál, VIII. Orbán* és *XIV. Benedek* élesen kikeltek az újkorban felújuló e barbárság ellen; a szerzetesek, a ferencrendiek, dömések és a Paraguayban működő jezsuiták, a nagy *Kláver Péter, Vieira, Las Casas*, a XIX. században *Lavígerie* bíboros voltak a rabszolgák egyetlen védői és oltalmazol. Külön szerzetesrendek is alapultak (a trinitáriusok, a de Mercede-szerzetesek vagy nolaszkóiak stb.), kiknek élethivatása a rabszolgák kimentése lett, végső esetben azon az áron is, hogy a szerzetesek magu-

kai adták el rabszolgául védenek helyett. S a XIX. század rabszolgásgellenes mozgalmában egy XVI. Gergely vagy XIII. Leo szava legalább annyi eredményt jelentett a rabszolgaság kiirtásában, mint a koloniális nagyhatalmak húzóhalasztó partvidékorségei.¹

A kereszténység és a civilizáció.

Azonban a kereszténység nemcsak a hanyatló ókori népek kultúráját állította új alapokra, hanem kiterjesztette népeket nevelő hatását azon nemzetekre is, melyeket a népvándorlás hozott Európába.

Az Egyház haláltmegvető bátor előőrsei hatoltak át először hegyen-völgyön, sivatagon és rengetegen, hogy a testi-lelki vadságban élő népeknek az evangéliummal együtt a kultúra és civilizáció áldásait megvigyék. Az Egyház papjai és szerzetesei tanították meg a népeket hosszú, fáradtságos munkában az erkölcsös, békés, rendezett életmód értékelésére, a tűzhelyalapítás- és államalakításra, földművelésre, iparra, a polgári erények és ideálok kultuszára: Germániát, Galliát, az északi vidékeket és Britanniát, a kereszténység papjai civilizálták. A frankokat *Kilián* és *Rémig* tették kereszténnyé s polgárosultá egyszerre, a belgákat *Amané*, a franciákat *Audomar*, az írekét *Patrik*, a skótokat *Kolumba*, az angol-szászokat *Ágoston* és bátor társai, kiket Nagy Gergely pápa küldött Angliába: a németeknek térítő apostola β egyben kultúrájuk megindítója *Bonifác* és vértanú társainak serege lett, az alamannoké *Fridolin*, *Gallusz*, *Magnusz* és *Kolumbán*, a szászoké *Ludger*, a bajo-roké és osztrákoké *Szeverin* és *Rupert*, *Emmerám* és *Korbiánián*, a frízeké *Wülibrord*; az északi tartományokat *Anzgár* emelte nemcsak a keresztény, de a művelődő népek sorába is, a szlávokat *Cirill* és *Method*, a magyarokat *Wolfgang*, *Adalbert* és *Gellért* – minden egyes nemzetet egy-egy hőselkü apostol, az egyház egy papja, a kereszténység egy szentje nyert meg az evangéliumnak és civilizációnak egyaránt.

¹ Ha ezzel szemben a budapesti katolikus Pázmány-egyetem egy tanára nemrégiben azt az állítást kockáztatta meg előadásában, hogy a rabszolgaság megszüntetése a *francia forradalom műve* s hogy a pápák *csak a XIX. században kezdtek a rabszolgaintézmény ellen küzdeni*, ez vagy a magyar tudományosság szomorú értéktelenségére vet világot, vagy pedig azt jelenti, hogy katolikus pénzen létesült egyetemünket büntetlenül használhatják föl némelyek a keresztényellenes agitáció céljaira.

S így van ez mai napig. Míg a világi hatalmak kolonizáló ténykedése elsősorban mindig csak gazdasági kérdéseket tart szem előtt, addig az Egyház hithirdetői azonnal kezdettől fogva a lelkek kultiválását s a kereszténységgel együtt a művelt, erkölcsös életmód fejlesztését tekintik legfőbb teendőjüknek, melyért megszámlálhatatlan áldozatot hoznak. Ki ismeri, ki foglalja kimutatásba, ki teszi statisztika tárgyává azt a rengeteg lemondást, haláltmegvető bátorságot, kitartást, fáradozást, azt a sok véres és vérnélküli mártíromságot, melybe a vadságba és erkölcstelenségbe sülyedt természetnépek, az emberevő, vérengző, kegyetlen törzsek között az evangéliumi civilizáció meghonosítása került? Hány hőst pusztított el a gyilkos klíma, az őserdők és sivatagok vadállatai és mérges kígyói, a tör és méreg; hány veszett el a belpoklostelepeken, áldozatul esve a gyógyíthatatlan ragálnak; mennyi hithirdető és missiói apáca viselte évtizedeken át Alaszka hidegét s a forró égöv perzselő tüzét, mennyi szenvedett éhséget, szomszédoságot, kórt és korai halált, hitvallói üldöztetést és vértanúságot, míg a földgömbnek egy-egy pontján a kereszt s vele együtt a krisztusi kultúra megszilárdult:?

A kultúra védőbástyája,

S ne feledjük, hogy a kereszténységnek a kultúrát nem csak megteremtenie, de megvédelmeznie is kellett élvezreken át s bizony ez sem volt csekély feladat. Mikor előbb a vandálok, gótok, hunok, herulok, getulok, longobárdok, avarok és magyarok, utóbb az arabok, szaracénok, tatárok, törökök évszázadokon át végenyészettel fenyegettek minden kultúrát és keresztény berendezkedést, Nagy Leótól kezdve, ki Attilával szembeállt, egészen XI. Incéig, ki a törököt Magyarországból kiverte, mindig az Egyház állt ki legelső sorba a romboló elem feltartóztatására s mint Mohácsnál a főpapok, saját testével védte a keresztény kultúra alkotásait és intézményeit.

Nem a keresztény középkor állta-e útját a mongol és török hadak pusztító hordáinak? Nem ő állt-e ki a síkra s verte vissza Spanyolországban 800 éves küzdelem és 3000 ütközet árán a félhold kultúrbomlasztó hatalmát? Nem a kereszties hadjáratok nyitottak-e meg egészen új országokat a keresztény civilizáció előtt? Nem a keresztény, nem a katolikus középkorban érték-e el a nagy német hanzavárosok legfőbb virágzásuk korát? Nem katolikus országok és

katolikus nagyhatalmak intézték-e a világ fölfedezésének nagy expedícióit s nem ugyanezen katolikus országokból indult-e ki az újonnan fölfedezett világrészek polgárosítása az újkor kezdetén'?

S milyen céltudatosan járt el az Egyház a polgárosodás és békés fejlődés e megalapításában! Mily bölcs tapintattal hangsúlyozta a tekintély elvét akkor is, mikor az erőszakos, hatalmaskodó világi uralkodók részéről neki kellett szenvednie legtöbbet! Hogy védte az uralkodók előtt az alattvalók jogait ugyanakkor, midőn az alattvalókat a többségi jogok tisztelő elismerésére intette! Hogy állta útját minden forradalomnak, minden erőszakoskodásnak, minden pártoskodásnak, midőn született őre lett a békének, természetes békebírája a civódó nemzeteknek!

A rend és békés fejlődés e támaszpontjainak megszilárdítása után hozzálátott a belső művelődés ápolásához is. Mily megragadó e téren az egyházi kultúrmunkák tanulmányozása! Hiszen mai kultúránk összes értékes elemei a kereszténység vívmányainak továbbfűzése csupán s a kereszténység történetét volna kénytelen megírni, aki a középkor kultúrtörténetét megrajzolni akarná. Mily tudatlanság, helyesebben: mekkora tudatos ferdítés tehát azon állítás, hogy a kereszténység a kultúrának bármikor is ellensége volt!

A középkor érdemei.

Akik a modern technikai kultúrát oly nagyon magasztalják s a kereszténységgel szembeállítják, mindenekelőtt azt a fontos tényt feledik, hogy hiszen korunk egyetlen vívmánya sem volt volna lehetséges a középkori keresztény kultúra talajkészítő és anyaggyűjtő előmunkálatai nélkül. Feledik, hogy a kereszténység döngette ki a rengetegeket, ő szoktatta a népeket kulturális munkára, ő nevelte a nagy szellemeket, ő alapította az iskolákat, ő indította meg a tudományos bűvárkodást s hogy ilykép egész modern kultúránk azokon az alapokon áll, melyeket a kereszténység rakott le. Feledik a fejlődés nagy törvényét, a folytonosság elvét, lépcsőről-lépcsőre, fokról-fokra hágo emelkedés szabályát. Természetes, hogy ma tovább vagyunk, mint száz év előtt és száz év előtt tovább voltunk, mint kétszáz év előtt. De vajjon a *ma* kizárólagos érdeme-e, hogy ma tovább vagyunk, mint száz év előtt? Ismereteink, vívmányaink egy hatalmas hányadrészét nem elődeinktől kaptuk-e kész örökségbe! Ha elődeink nem fáradoznak, nem bűvárkodnak és kutatnak

kitartó szorgalommal, bátor, feltalálói energiával, ki tudja, a magunk erejéből eljutottunk volna-e idáig? Sőt ki biztosít róla, hogy ugyanazon körülmények között ugyanazon vívmányokat elértük volna, melyeket ők elértek?

Nem egykönnyen akad korlátoltabb felfogás, mint amely a kereszténység nagy alapvető munkáit, a középkor kulturális erőfeszítéseit alábecsüli. Ha a középkor előtt is állt volna egy újabb középkor, amely a romokat eltakarította, az őserdőket kiirtotta, az ugarföldeket szántásra vetésre alkalmassá tette volna, ha a középkor előtt is működött volna egy ezeresztendő korszak, mely a nomád népeket letelepítette, a harcos vérengző fajokat békés, szelíd, fejlődő, erkölcsös életre szoktatta volna, ki tudja, nem művelt volna-e akkor a „sötét” középkor tizszerte többet, mint a felvilágosodottságára büszke, de a valóságban teljességgel a középkor alapján álló újkor?

Ha ezek után a mai kultúra megtagadja őseit, a két-évezredes keresztény kultúrát, nem esik-e ugyanazon hibába, mint a gyermek, aki szegény szülőktől származik, de ezektől oly nevelést és kiképzetést nyert, melynek segítségével nagyobb úrrá lehet szüleinél s most hálátlan megvetéssel fordul el tőlük? Vagy nem tesz-e úgy a modern kultúra, mint az a mesebeli ökörszem, amely a sassal versenyt repült a magasba: ügyesen meglapult a sas hátán s miután a sas magas szárnyalása közben kifáradva megállapodott a felhők között, az ökörszem vígan még néhány arasznyival magasabbra repült s kinevette a sast, amely alatta elmaradt.

Egyház és közoktatásügy.

Nagyon egyszerűn úgy választhatjuk a kereszténység érdemeit a népnevelés és oktatásügy terén, hogy azt mondjuk: a közoktatásügy elejétől végig keresztény vívmány ; egyházi találmány.

Az ókornak is voltak iskolái, de többnyire csak önkéntes érdeklődők számára, pl. a szónoklati és bölcséleti iskolák. A közoktatás elve, mely szerint minden ember rendszeres értelmi oktatásban részesítendő, a kereszténységnek teljesen eredeti gondolata.

A kereszténység állította be a művelődés történetébe azt a nagyszerű eszmét, hogy az oktatás maga is istentiszteleti tény, az istentisztelet egyik kiegészítő része. Már az apostoli időkben a keresztény oktatás a szentségek s a litur-

gia nevelő szimbolizmusával váltakozott Majd a II. század közepétől kezdve külön apologetikai iskolák létesültek. Antiochiában, Rómában, Konstantinápolyban, de főleg Alexandriában, hol *Pantaenus* vértanú, Alexandriai *Kelemen*, *Origenesz*, Alexandriai *Dénes* s mások fejtették ki bámulatos tudományos tevékenységüket.

A szerzetesrendek és az iskolák.

A középkor elején *szent Benedekkel* fellép a keresztény«ség színpadján a *szerzetesi* intézmény s íme mindjárt az első szerzetesi szabályzat elrendeli a „pueri oblati” taníttatását, a gyermekeik oktatását. Az iskolaügy kezdettől fogva így fűződött a kolostorok terjedéséhez. Az újonnan civilizált és katholizált népek fiai és leányai szerzetesek és szerzetesnők körül csoportosultak értelmi kiképzetésük végett Az ír kolostorok, melyeknek tanítói közül magasan kiemelkedik a tiszteletreméltó *Beda*, a tudományok ápolásának valóságos melegágyai voltak s ezen ápoló munkában erősen résztvettek a női szerzetek is. Egy *Birgita* nevéhez egész Írország iskolaügyi kultúrája fűződik, amint nálunk is nehéz a középkor iskoláiról beszélni a *Sövényházi Márhák* és *Ráskai Leak* említése nélkül.

A Benedek-rend megalakulásával egyidőben az Egyház már más úton is hozzálátott az iskolaügy szervezéséhez. Már a VI. században kimondja a vaison-i zsinat hogy minden plébánia mellett külön plébániai iskola létesítendő, külön tanítóval. Majd a VIII. században *Metzi Chrodegang* megszervezi a magasabb színvonalon álló székesegyházi iskolákat, az első „középiskolákat”, melyeket ugyancsak a VIII. században egy bajor zsinat minden püspöki székhelyre nézve kötelezőkké tesz. A püspöki káptalanok egy-egy tagja azóta a „scholasticus”, iskolafelügyelő címét és hivatalát viseli.

Nagy Károly alatt hatalmas lendületet vesz az iskolaügy; ő szervezi meg a” népiskolát, melyben az írás, olvasás, számolás és ének művészetébe minden tanulnivágyót beavatnak. Ekkor lép fel először az iskolakötelezettség is, amennyiben a népiskolák hittani előadásai mindenkire nézve kötelezők. Nagy Károly azonban maga írni, olvasni sem tudott s így ezen intézkedéseket sem maga kezdeményezte, hanem az udvarában működő szerzetesek és papok: a nagy *Alkuin*, *Paulus Diaconus*, *Petrus Pisanus* s a többiek. Ezek szervezték Nagy Károly népiskoláit épúgy, mint a hírneves „palotai iskolát” Nagy Károly udvarában.

A bencések örökét átvették és megosztották a XIII. században meg-alakult ferencrendiek és dömések, amazok az alsóbb, ezek a felsőbb oktatást vállalva el. Később még az ágostonrendiek és a *De Groot* alapította hieronymiánok csatlakoztak hozzájuk. Ez utóbbiaknak egyik iskolája 1500 körül 1000, egy másik 2000 tanulót mutatott fel. Majd az újabb idők és újabb igényekhez alkalmazkodva az Egyház egyre újabb tanítórendeket állított sorompóba; így létesültek a piaristák, jezsuiták, iskolatestvérek, (akiknek az első tanító-képzőintézetet, az első ipariskolát és első technikai szakiskolát köszönjük s akik ma 400.000 fiút, köztük 40.000 árvát tanítanak). A leányifjúság nevelésére alakult tanítórendek közül főleg az Orsolyák, angolkisasszonyok, a Miasszonyunkról nevezett apácák szereztek halhatatlan kulturális érdemeket.

S hogy a szerzetes-iskolák mai napig sem veszítették el kiváló pedagógiai jelentőségüket, elégszer elismerik kiváló világi tanférfiak is. Trefort miniszter is egy szerzetesi tanintézetet nevezett Magyarország legjobb középiskolájának.

Kereszténység és pedagógia.

A közoktatásügyet nagy egyházi *pedagógusok* egész sora fejlesztette.

Már a középkorban ott találkozunk a *Rabanus Maurus*. sok, *Hugo Victorinusok* nevével; majd a középkor végén hosszú sorban lépnek fel a nagynevű régi humanisták: *Agricola*, *Hegius*, *Dringenberg* és *Langen*; „Németország nevelője”: *Wimpheling*; utóbb az újabb humanisták: *Vitorino da Feltre*, *Aeneas Silvius Piccolomini*, a későbbi II. Piusz pápa, *Sadolet* és *Vives*, kinél mindazt megtaláljuk már, amit Pestalozzi később mint újkori vívmányt táltal a világ elé. Főleg az újkor kezdetén nagyszerű tetterővel és hatalmas koncepciókkal lépnek fel a nagy katolikus iskolafejlesztők és iskolaalapítók: *Kaniziusz*, *Loyolai Ignác*, *Nérei Fülöp* és *Borromei Károly*, aki egyházmegyéjében a néptanítók számát 4700-ra, az iskolába járó tanulók számát 40.000-rc emelte, – akkoriban csupa hallatlan eredmény.

A gyakorlati és elméleti pedagógia leghevesebb műve löi között a mai napig ott találjuk az Egyház nagy nevelőit: *Fénelon-t*, *Dupanloup-t*, újabban *Schmid Kristófot* és *Overberget*, *Kellnert* és *Stolz Albánt*. Napjainkban nem lehet pedagógiáról beszélni a vallásos pedagógia zseniális vezér

férfiúanak, *Willmann Ottónak* említése nélkül s még a protestáns pedagógia nagyjai is, mint a sokat emlegetett *Förster*, csak az ősi, a katolikus pedagógiai tradíciók nagy eszméire nyúlva vissza érik el korszakalkotó jelentőségüket.

Az Egyház és az egyetemek.

Azonban az egyházi közoktatásügy nem szorítkozott csak az alsó és középfokra, hanem kiterjeszkedett a felső oktatásra is. Maga a főiskola, az *egyetem* szintén tisztára keresztény, egyházi gondolat volt. Az egyetem („universitas”, „studia generalia”), mint maga a neve jelzi, azon jognak köszönte létét, hogy egyes iskolák akadémiai rangfokozatát az egész keresztény világ köteles volt elismerni. Ilyen jogot a középkorban más, mint az egyházi hatóság egyáltalában nem adhatott, mert csak ennek volt az összes keresztény országokra kiterjedő s mindenütt elismert befolyása. Az ózsáes régi egyetemek vagy pápai alkotások, vagy legalább első sorban pápai és egyházi szorgalmazásra jöttek létre. Úgy szellemi nívójukról, mint anyagi biztosításukról ismét csak a pápák és püspökök gondoskodtak. 1300 előtt – tehát mélyen benne a „sötét” katolikus középkorban – már 23 egyetem létezett. A leghíresebb és legrégebb egyetemek: *Paris*, *Bologna*, *Ravenna*, *Róma*, egyházi támogatással fejlődtek. A legrégebb német egyetemek mind pápai alapítólevelekkel létesültek. Németország legrégebb egyetemeit pápák alapították: így jött létre *Prága* 1348-ban VI. Keimen alatt, *Bécs* 1365-ben V. Orbán, *Heidelberg* 1385-ben VI. Orbán, *Köln* 1388-ban VI. Orbán, *Erfurt* 1389-ben VI. Orbán, *Lipcse* 1409-ben V. Sándor, *Rostock* 1419-ben V. Márton, *Trier* 1450-ben V. Miklós, *Freiburg* 1455-ben III. Kallixt, *Greifswald* 1456-ban III. Kallixt, *Bázel* 1459-ben II. Piusz, *Ingolstadt* 1459-ben II. Piusz, *Mainz* 1476-ban IV. Sziksztus, *Tübingen* 1476-ban IV. Sziksztus buzgólkodására. Az 1400 előtt megalakult 44 egyetem közül 31-et pápák alapítottak, mint ezt a protestáns Paulsen is elismeri; az anyagi dotációt pedig nagyrészt püspökök és káptalanok vették magukra, így a prágai, erfurti, kölni, greifswaldi, tübingeni, boroszlói, wittenbergi, freiburgi, heidelbergi, Ingolstadt! egyetemekét. S így ezen a téren is igaznak bizonyult, amit egy hírneves protestáns tudós ír, hogy „a pápaság nélkül a középkor a barbárságnak esett volna zsákmányául. A népek igaz szabadsága a pápaság nélkül mai napig is végveszélyben forogna . . . úgyhogy ha nem volna még meg,

ma kellene a pápaságot felállítani”. (Hübner tanár előadása, 1. *Heiner*, Der Syllabus 358.)

Az Egyház és a tudományos élet.

Az egyetemek említésével a tudományos élet territóriumára léptünk. Itt is alig szükséges külön hangsúlyoznunk, hogy a tudománynak, még pedig a minden ágú profán tudásnak is kezdettől fogva az Egyház volt legtevékenyebb, sőt nagyon sokáig egyedüli művelője.

Már a legelső századokban teljesen előtérbe lépett a törekvés, hogy a keresztény tanrendszert tudományos feldolgozás tárgyává tegyék. A tudományok minden irányú fejlesztése kezdettől fogva egyházi érdek volt. Amint már *János* evangéliuma reflektál a filói filozófiára, úgy az apostoli atyák és az apologéták, *Jusztin* a bölcselelő, *Irsneusz*, *Tertullián*, *Origenesz* s a többiek erősen foglalkoznak az akkori tudomány összes ágaival s amit a pogány filozófiában értékes anyagnak ismertek, hihetetlen gyorsasággal és ügyességgel olvastották be a keresztény világnézet kialakulóban levő tudományos rendszerébe. Az Egyház kezdettől fogva érezte, hogy az állami omnipotencia erőszakoskodásaival szemben az ő egész ereje az intellektuális térre van utalva s azért mint legbiztosabb sajátos területén hatolt be a tudomány művelésének rengetegeibe.

A keresztény őskor legnagyobb bölcselelője, *Ágoston*, Plató ideális bölcseletét ültette át a keresztény gondolatvilágba s így megalkotta, a keresztény idealizmus filozófiáját. A népvándorlás fegyverzörejjes korában természetesen meglehetősen szünetelt a tudományos munkálkodás; utána pedig az Egyház kénytelen volt összes tudományos erőit a vad népek civilizációjára összepontosítani; mihelyt azonban a harci láрма csak kissé is megnyugodott s a népek a békés civilizáció útjára léptek, az Egyház kezdeményezésére ismét, erőteljes tudományos élet indult meg az egész vonalon.

Az egész vonalon. Mert a kereszténység éber meglátó képessége azonnal fel tudta használni mindazon tudásanyagokat, melyeket bármely oldalról nyújtottak nek. Alig indult meg a IX. és X. században Bagdad fénykorában egy Alfära!)!, Alkendi és Avicenna bölcselete, alig lendültek fel a XI. században a sevillai, granadai, toledo, cordovai arab bölcselelő iskolák, az egyházi bölcselet azonnal érdeklődött irántuk s már a XIII. században átvette tőlük nagy küzdelmek árán az arisztotelizmust, melyet minden idők legna-

gyobbszerű s legegységesebb bölcseleti rendszerévé, a scholasztikává fejlesztett ki. Egy *Lombardi Péter*, egy *Nagy Albert*, *Aquinói Tamás* és *Bonaventura*, *Duns Scotus*, *Ealesi Sándor* az önálló, a merész, az eredeti gondolatok egész özönét viszi be a keresztény bölcseleti iskolákba s csak aki e hatalmas gondolkodók óriási koncepcióval és eredetiséggel dolgozó műveit ismeri, tudja értékelni a sehol a szukának irányzatosan és célzatosan agyonhallgatott és lebecsült, de örök értékű érdemeit.

A kereszténység és a természettudományok.

A kereszténység nemcsak a filozófiát művelte, hanem époly érdeklődéssel sürgette a természettudományok művelését is. Hogy Nagy Albertet az ő atomteóriájával s empirikus elvének sürgetésével kora nem értette meg úgy, ahogy megértette a későbbi kor Verni ami Bacont, az igazán nem Nagy Albert hibája, hanem koráé.

Az empíria elvének említésével a természettudományok terére léptünk s itt ismét azt látjuk, hogy a legtündöklőbb nevek egyúttal a legbuzgóbb vallásos emberek, hívő keresztények nevei, úgyhogy amit *Volta Sándor*, az elektromos áram felfedezője, élete alkonyán mondott: „Nem szégyenlem az evangéliumot”, nemcsak a maga, hanem úgyszólván az egész újkori természettudomány nevében mondotta. A legnagyobb természettudományi lángelmék – nem az utána-mondók és utánairók, nem a törpék és szajkók, hanem a nagy úttörők és felfedezők, – sorba meghajtották zászlajukat a kereszténység előtt. *Cauchy*, a „XIX. század legnagyobb matematikusa”, büszkén vallotta meg hitét: „Keresztény vagyok, úgymond, azaz hiszek a Jézus Krisztus istenségében, amint hitt benne *Tycho Brake*, *Kopernikus*, *Descartes*, *Newton*, *Fermát*; amint hittek benne *Leibnitz*, *Pascal*, *Grimaldi*, *Enter*, *Boscovich*, *Guldin*, *Gerdil*; amint hitt benne valameny-ni század minden nagy csillagásza, minden nagy fizikusa és minden nagy matematikusa.”

Ma a keresztény gondolat ellenségei ezerszeresen ismétlik, hogy a legújabbkori természettudomány halomra döntötte a keresztény hit tételeit. Mennyire hazug, tendenciózus mese ez, kimutatta egy legújabbkori nagynevű kutató: *Kneller Károly*, aki könyvet írt e tárgyról „Das Christentum und die Vertreter der neueren Naturwissenschaften” címmel (magyarul is megjelent: „A kereszténység és az újabb természettudományok úttörői” címen). E műben bebizonyítja,

hogy a legújabbkori természettudományok legnevesebb úttörői és tudósai igen jelentékeny részben a pozitív keresztény hit talaján állottak, Istenben mint Teremtőben és Krisztusban mint Üdvözítőben hittek, sőt jórészt templombajáró, gyónó-áldozó, mély buzgalmú katolikusok voltak. Nemcsak a régebbi természettudósok: *Kopernikus, Kepler, Newton, Christian Huyghens, Boyle Róbert, Verulami Bacon, Bernouilli, Linné Károly* voltak hívő, imádkozó keresztények, hanem a legutóbbi kor nagy lángelméi is.

Ott vannak pl. a *csillagászok között Müdler, William Herschel, Leverrier*, a Neptun felfedezője, a párisi csillagvizsgáló igazgatója († 1877), aki mint legkimondottabb „klerikális” volt ismeretes. Ott van az asztrofizika atyja, a jezsuita *Secchi*, aki a világ csaknem összes tudományos akadémiáinak tagja volt s közel 4000 állócsillag vegyi összetételét határozta meg. Ott vannak *Respighi, Lamont, Heis Eduárd, Bessel, Olbers*, a theatinus *Piazzi, Orianni*, a piarista *Inghirami, de Vico, Perry, Faye, Kreil, Heis, Hagen* és annyian mások. A nagy csillagászok nem voltak „szabadgondolkodók”, hanem csak -- gondolkodók s éppen ezért hívő keresztények.

Ott vannak továbbá a nagy *matematikusok*: minde-nekelőtt a legfényesebb triász, a legragyogóbb hármascillag a matematika egén: *Euler, Gauss* és *Cauchy*, mind a hárman mélyen hívő, meggyőződéses keresztények. *Euler*-ről tudjuk, hogy családjával minden este együtt imádkozott, sőt rendszeren ömaga imádkozott elő. A kinyilatkoztatott vallás védelmére külön művet írt a szabadgondolkodók ellen. *Gauss*, akit sokan minden idők legnagyobb matematikusának neveznek, rendületlenül hitt az örök életben. *Cauchy* gyönyörű hitvallását már fentebb idéztük, itt még csak néhány további mondatát fűzzük hozzá. Cauchy t. i. így folytatta idézett hitvallását: „Katolikus is vagyok, mint a nevezettek legtöbbször. S ha kérditek, hogy miért, bármikor szívesen megmondom az okokat. Ezek az okok megmutatják, hogy meggyőződésemet nem öröklött előítéletekből, hanem mélyreható kutatásokból merítettem. Őszinte katolikus vagyok, mint *Corneille, Racine, La Bruyère, Bourdaloue, Fénelon, Bossuet* voltak s amint nagy részben voltak és ma is azok azon férfiak, akik korunkban az exakt tudományok, a bölcsélet és az irodalom terén legnagyobb szolgálatokat tettek és akadémiánknak leginkább díszére voltak.” Ugyanez a *Cauchy*, aki a párisi akadémiának úgyszólván minden heti

ülésén újabb és újabb matematikai felfedezésekkel állott elő, a februári forradalomban megtámadott jezsuita iskolák védelmére két külön kis művet írt. Halálakor is megnyilatkozott mély vallásossága: kertjének legszebb virágaival hintette be a ház azon folyosóit, melyeken a pap az Oltáriszentséget hozta hozzá. Hasonló buzgó vallásosság jellemezte pl. *Pfaff* és *Puiseux* világhírű matematikusokat.

A *fizika* művelői közül a fénytánban minden gimnazista ismeri *Fresnel*, *Fraunhofer*, *Fizeau*, *Foucault* és *Babinet* neveit. A katolikus *Fraunhofer* házában böjti napon még a vendég sem kapott húseledelt, *Fizeau* († 1896), aki a fény sebességét megmérte, oly kimondott, meggyőződéses katolikus volt, hogy a szabadkőműves francia kormány nyomására halála után épen emiatt tagadták meg neki a szokásos országos végtisztességeket. *Foucault*, kinek irgakisérlete és fénytani vívmányai korszakalkotóak, kezdetben elhanyagolta ugyan katolikus hitének gyakorlatát, később azonban lelke egész melegével visszatért hozzá s az Egyház szentségeiben keresett erőt és enyhülést.

Az *elektromosságtan* terén úgyszólván minden nagy kutató neve benne van a kereszténység legbuzgóbb híveinek névsorában. Az úgynevezett állati-elektromosság fölfedezője: *Galvani*, Ferences harmadrendi tag volt. Az elektromos áram fölfedezője, *Volta Sándor*, mindennap elmondta az olvasót, mindennap misét hallgatott* szombatnokin házának kapuja fölött Mária-kép előtt méceset égetett, minden ünnepnap meggyónt, megáldozott; vasárnap délutánonkint pedig legfőbb öröme az volt, hogy az egyszerű földművesgyermeknek a katekizmust magyarázta, melyet a „könyvek könyvének” nevezett. A nagy *Ampère* szintén mélyen hívő katolikus volt, aki a későbbi nagy nevű sorbonne-i tanárral, *Ozanam*-mal, akkoriban egyetemi hallgatóval beszélgetve gyakran két tenyerébe temette hatalmas gondolkodó homlokát s így kiáltott föl: „Mily nagy az Isten, *Ozanam*, mily nagy az Isten! S mily semmis vele szemben a mi egész tudásunk!” Midőn pedig halálos ágyán egy pap barátja a „Krisztus követésé”-ből akart neki fölolvadni, a haldokló *Ampère* megjegyezte, hogy az egészet könyv nélkül tudja. – *Épily* mélyen vallásos buzgó keresztények voltak: *Faraday*, *Ohm*, *Coulomb*, *örsted*, *Maxwell*, *Siemens*, *Hertz*, *Ruhmkorff*, *Röntgen* és mások.

A *hőtan* terén elég *Mayer-ra*, *Rumford-ra* és *Joule-ra*, a gázok tanában *Regnault-ra* utalnunk, a *vegytan* terén a

Lavoisier, Liebig, Davy, Chevreul, Ballou, Becquerel nevekre, a földrajz terén Ritter-re és Freycinet-re, a földtanban Cuvier, Buckland, de Lapparent, az élettanban Müller János, Volkmann, Pasteur, Laënnec, Pelletier, Beinké, Hufeland, Hyrtl neveire, a fejlődéstanban Owen, Lamarck, Geoffroy de St. Hilaire, Quenstedt, lord Kelvin, Chartes Lyell, Wasmann stb. neveire. Pedig nem szabad felednünk, hogy a vallásellenes irány terrorizmusa vajmi sokszor valószínűsége bojkott alá veszi a vallásos tudósokat s megfosztja őket a tudományos kutatás létfeltételeitől; s hogy akárhány nagy kat. tudós húzódik meg élete végéig egy szerény szerzetes-középkorú homályában, míg az előkelő állami intézetekben, egyetemeken és főiskolákon nem ritkán közismert plagizátorok és tudatlanok élvezik a kormányok kegyeit s használják a világ előtt a „mi tudósok” címet.

Ily nagynevű férfiak mellett valószínűsége mesévé törpül az a „szabadgondolkodó” frázis, hogy a természettudomány ellenkezik a kereszténységgel. Az ellenkező az igaz s a vallásos keresztény férfiak tudományos munkálkodása csak újabb bizonyítéka a keresztény kultúra haladó és minden időben alkalmazkodó, értékes voltának.

A kereszténység ellenfeleinek természetesen kényelmetlenek ezek a tények s a nagyrészt nekik robotoló sajtó révén szüntelenül ismételtetik a hit és tudás összeférhetlenségének meséit. Hogy ebben mennyire merészek s mennyire számíthatnak a közönség tájékozatlanságára, mutatja egy szabadgondolkodó folyóiratnak e több mint vakmerő mondata: „A hit és tudomány ellenkezik: a legnagyobb természetbűvárok, mint Kepler, Kopernikus és Secchi, szabadgondolkodók voltak”. Kepler szabadgondolkodó volt? Az-e, aki azt irattá sírkövére, hogy „nem Péter vagy Pál kegyelmét kéri Krisztustól, hanem csak a bocsánatot, melyet a Megváltó a kereszt fáján a latoknak engedélyezett?” És Kopernikus, a katolikus pap és kanonok? és Secchi, a jezsuita, szabadgondolkodók voltak? Nem, kulturális veszély-e, hogy a sajtószabadságot s a tudomány magasztos nevét ma minden szélhámós maga céljaira foglalhatja le?

A Galilei-eset.

Amennyiben volt rá egy-két eset az Egyháznak csaknem 2000 éves történetében, hogy a kereszténység hivatalos képviselői egyes kérdésekben nem jártak a tudományos és kulturális haladás legelső soraiban, ezeknek az eseteknek ropogó feltűnő volta éppen ritkaságukat bizonyítja. Gondol-

kodó ember előtt épen a sokat hangoztatott Galilei- eset voltaképp a legszembeszökőbb bizonyosság az Egyház kulturális érdemei és jelentősége mellett. A történelmi igazság fényében a Galilei- eset abszolúte nem jelenti a kereszténység kultúra-ellenességét, csak az egyházi vezető körök óvatosságát, mellyel a még be nem bizonyított tanokkal szemben viseltetnek; hi szén tudjuk, hogy Galilei nem tudta bebizonyítani, csak megsejtette a bolygók s a föld forgását s az érvek, melyeket felhozott, magukban véve teljesen tarthatatlanok. A nagy Galilei-hűhó csak azt tanúsítja, hogy a kereszténység legelkeseredettebb ellenségei is csak néhány unikumot tudnak – ezernyi ferdítéssel – céljaik érdekében felhasználni s így az Egyházat hallgatagon mégis mint a kultúra utói nem ért mesterét ismerik el, mint amely évszázadokon, csaknem évezredekben keresztül tudta nevelni, vezetni az egész emberiséget, gondozta szellemi szükségleteit, védte a tudományok haladását, a művészetek fejlődését s az emberi kultúra e milliónyi és milliárdnyi részletből álló kétezeresztendő munkájában a profán kultúra terén is csak egyetlen egyszer, mondjuk, egynéhány esetben tévedett meg. Egy óceán kristálytisza víz s mellette két-három iszapos csepp: lehet-e ez az összetételt iszaptengernek nevezni¹?

A kereszténység és a művészetek.

A művészetek terén ismét csak néhány esetleg kiragadott adatra szorítkozhatunk, mert hiszen csaknem az egész művészettörténetet meg kellene írunk, ha a kereszténység befolyását a művészetek fejlődésére kimerítőleg akarnók tárgyalni.

Hogy a művészetek terén az Egyház nagyszerű s mindenképp úttörő tevékenységet fog kifejteni, előre lehetett látni már a katakombák mélyein. Nem is csoda, a kereszténységet magasztos eszmél, az érzelmi és ke dély világot is elragadó, elbájoló, elbűvölő tárgyai, a végtelen eszmények és végtelen perspektívák az Egyházat a művészetek királynőjévé predestinálják. S csakugyan alig lépett ki a kereszténység a földalatti üregekből a föld fölé, azonnal teleszórtá annak felszínét halhatatlan értékű műremekekkel.

Az *építészet és plasztika* terén elég ha arra utalunk, hogy voltaképp ez sem más, mint az Egyház történeti alakulásainak és beléletének a kő- és ércanyagba való rögzítése.

A *román* építkezés annak a kornak jellegzetes vonása, amikor az Egyház a népeket letelepedésre, szilárd, védett

telepek építésére s ezeknek keretében nyugodt, szolid élet módra szoktatta s ugyanakkor isteneszméjéhez méltó szentélyeket sietett emelni. Íme a román építkezés alap gondolatai, melyeknek a várszerűen épült, tágas, szilárd, nyugodtságra intő román székesegyházak a tipikus képviselői, S mily magas értékű művészi remekek ezek a régi bazilikák, az *Aja Szófiával* élükön, később a nagyszerű román egyházi építményű székesegyházak: *Worms*, *Mainz*, *Bamberg*, *Speier* dómjai, *Pisa* temploma, ferde tornya és keresztútja, a *laachi* apátsági templom s annyi más! Ezek a sziklaszilárdan álló, széles alapokon s nagyszerű arányokban emelkedő építmények nemcsak az akkori Egyház nagy kultúrmunkájának külön építészeti szimbolikáját alkották meg, hanem az újonnan letelepített s civilizált népek zsenge kultúrájának valóságos védműveivé is lettek a még egyre torlódo hullámok között, a népvándorlás végső jégzajlásában.

Azután csendesebb idők következtek: békésebb fejlődés kora s már most arra volt szükség, hogy az emberek a földi érdekek közt ne feledjék az égbenyúló örök ideálokat s el tudjanak mélyedni az örök igazságok titokzatos homályaiba. Az Egyház ezt a törekvést is bele tudta vetíteni kőszékesegyházaiba s ezzel megalkotta a *gótikát*. A nagyszerű frank dómok: *Rouen* és *Reims*, *Amiens*, *Orléans* és *Paris*, *Anglia* büszkeségei: *York* és *Lincoln*, Spanyolország legcsodálatosabb remekei: a *burgosi*, *sevillai* és *toledói* székesegyházak, Itália márványdómja *Milánóban*, Németországban a *strassburgi*, *freiburgi*, *ulmi*, *nürnbergi*, *meisseni*, *erfurti*, *mindeni*, *halberstadti*, *magdeburgi* s mindenekelőtt a *kölni-áom*, *Bécsben* a Szent-István-templom, nálunk a *kassai* szent Erzsébet- s a *budai* Boldogasszony-, másképp Mátyás-templom és sok más: mind ennek az egy nagy gondolatnak kőben s márványban való megtestesítése.

Azután rövid pihenés után új eszme: a fénynek és az istentisztelet magasztosságához illő csillogásnak eszméje, a *renaissance* lépett föl – mindig az Egyház kezdeményezésére, úgyszólván megrendelésére és inspirációjára. A reneszánsz nagy építészeti és plasztikusai: egy *Donatello*, egy *Brunelleschi*, *Cellini* s főleg a gigantikus *Buonarotti Michelangelo* a szent Péter-templommal, mind az Egyháztól kapták nemcsak az anyagi támogatást, hanem a legerősebb lelki impulzusokat is.

A szín pompás és aranyfényes *barokk* és *rokokó*, ha az előbbieket után kevesebbet jelent is, egy *Bernini*, egy *Maderna*

műveiben, a fényes, szikrázóan gazdag ékítésű délnémet templomokban még mindig nagy (remekműveket alkotott; míg a legújabb *müncheni, párisi, berlini, londoni, bécsi* templomok, a mi lipótvárosi *Szent István-templomunk, pécsi székesegyházunk* stb. ismét inkább a klasszikus stílelhez térnek vissza.

Az egyházi építészet és plasztika e remek alkotásai mellett a világi építkezés, mint művészet mindig csak az utánczás, az ellesés, a szekularizálás módszereire szorítkozott. Úgy vagyunk itt is, mint minden téren: alkotni, kezdeményezni, teremteni, építeni csak az Egyház tudott: a profán világ, az állam csak lefoglalni, esetleg rabolni és majmolni tudott.

De az építészet úgyszólván csak a keret, a tárház volt, melyben aztán a többi művészetek megfelelő békés otthont s biztos impulzusokat találtak. A templomokban és egyházi építkezésekben vonult föl úgyszólván az egész *festészet* élete a középkor végén s az újkor elején. A szienai mesterek, *Guido, Duccio* s a többiek, *Giotti*, a mélykedélyű *d'Avanzo*, a hatalmas *Orcagna*, a mennyei *Fra Angelica da Fiesole*, a bájos *Ghirlandajo*, a képzeletdús *Filippo Lippi*, a mélykedélyű *Botticelli*, a komoly *Fra Bartolomeo* s az idilli *Gian Bellini, Tizian* s a velencei iskola; *Mantegna* és *Vivarini* s a fényes hármass csillag minden idők művészetének egén: a nagy flórenciek: *Leonardo da Vinci* és *Michelangelo*, majd Urbino legnagyobb fia: *Raffaello Sanzio* – csak a legfőbb nevek azon a nagy festőművészeti tavaszom, melyet a katolicizmus éltető sugara s melengető légköre fakasztott.

Pedig ez még csak Olaszország. Ott van aztán a németalföldi iskola: a *van Eyck testvérek* a genti oltárképpel, egy *van der Weyden*, egy *Memling*, egy *Leydeni Lukács*; majd utóbb *Rubens* és *van Eyck*; Spanyolországban *Murillo* és *Velasquez*; Németországban *Holbein, Dürer Albert* és *Cranach Lukács*, kik szintén a keresztény eszmék és motívumok hatása alatt s legtöbbször egyenesen egyházi mecénások pártolásával alkották meg mesterműveiket.

S szóljunk-e a *zenéről*? Nem volt-e a zeneművészet is sokáig azonos az egyházi zeneművészettel¹? Ki ne tudná, hogy magát a hangjegyrást szerzetesek találták fel (*Guido d'Ampezzo*); hogy a legrégebb hangjegyekbe szedett zenemű a nagyszombatnapi *Exsultet* s hogy a pusztán négy hangot alkalmazó *prefáció*-ról, melyet máig minden vasárnapi misében az utolsó falusi templomban is énekeltek az Egyház, a

világ egyik legnagyobb zeneszerzője, *Mozart* azt mondta, hogy szívesen odaadná érte cserébe összes kompozícióit? Kit nem ragadna el az igazán hagyományhű egyházi zene: a gregorián korál méltóságteljes, gyönyörű komolysága, a *Cecilia*-zene fenséges összhangjai, az *Orlando di Lassók* és *Palestrinák* remekművei, a *Bach-Gounaud Ave-Máriája*, *Händel* allelujái, *Haydn* és *Liszt* Ferenc miséi, *Mozart* meg-rázó rekviemje!¹

Pedig a művészetek művészetéről, a *költészetről* és *szónoklatról* még nem is tettünk említést. Messzire is vezetne nagyon s az egyes nemzetek irodalomtörténetének egész első felét kellene ideiktatnunk, ha méltatni akarnók a kereszténység fejlesztő befolyását a nemzetek irodalmára, költészetére és szónoklatára. Elég ha felemlítjük, hogy a költészet és irodalom megindítója s elsőrangú iskolája minden népnél a vallásos irodalom és vallásos költészet volt s a szónoklat művészetére a keresztény igehirdetés rendszeresített hit-szónoki tevékenysége oktatta és szoktatta a népeket. Említsem-e a nagy szónokokat, kiket a kereszténység nagyszerű gondolatvilága inspirált, az *Aranyszájú* János-okat és *Nagy Gergely-eket*, az *Amiensi Péter-eket* és *Kapisztrán-okat*, *Segneri-t* és *Bourdaloue-t*, *Bossuet-t* és *Fénelont*, *Pázmányt* és *Vieirát*, *Abraham a Sancta Clarát* és *Lacordaire-t*, *Bavignan-t* és *Félix-et*, *Mac Carthyt* és *Massitton-t*, a *Klinkotström* testvéreket és *Weninger-eket*. Véletlen-e, hogy a ma élő két legnagyobb magyar szónok: Apponyi Albert és Prohászka Ottokár szintén nagy katolikusok? Említsem-e a költészet terén, hogy csak nagyon keveset mondjak, *Dante Alighieri-t* vagy *Torquato Tassot*, a *Luziáda* vagy a *Cid*-dalok szerzőit, az *Elveszett paradicsomot* vagy *Calderon de la Barca* drámáit, a középkori magyar legendások és himnusz-költők meleg érzésű, őserővel zengő dalait!¹

Nem int-e ez a teljesen hiányos és vázlatosnál is kevesebb néhány adat is annak a tételnek igazságára, melyet a protestáns *Macaulay* oly szépen foglalt e szóba: „Aki a kereszténységet leszólja, az az emberi kultúra ellen követ el merényletet”?

A kereszténység és a szociális kérdés- Katolicizmus és karitasz.

Azonban minden hideg-rideg tudásnál és művészetnél fontosabb kulturális feladatot jelentenek azon törekvések, melyeknek célja az emberiség boldogulását előkészítő létfel-

tételek megkeresése és megvalósítása: a *szociális kultúra* megteremtésének művei.

A kereszténység pedig épen ezen a téren aratta legszébb babérjait.

Talán a kereszténység legelkeseredettebb ellenségei sem fogják tagadhatni, hogy a kereszténység a *felebaráti szeretet* hangoztatásával és tényleges gyakorlásával az emberi nem szociális kultúrtörténetének egészen új lapjait nyitotta meg. A humanizmus, altruizmus, egyenlőség, testvériség s egyéb újabbkori jelszavak csak gyenge utánpótlásai annak a krisztusi felebaráti szeretetnek, mely a kereszténységnek teljesen páratlanul álló, specifikus vívmánya.

Az ókor az irgalmazó és önzetlen szeretetet nem ismerte. Arisztotelész és Cicero gyávaaságnak bélyegzik a nyomorodottak iránti könyörületet. A kereszténység az irgalmazó szeretet jegyében született. Elsősorban ugyan a lelkét iparkodott meggyógyítani minden szerencsétlennek, de az anyagi nyomor enyhítésére is végtelen sokat tett Krisztus személyes példaképe szerint.

Már az apostolok cselekedetei mutatják, hogy az első keresztények Krisztus irgalmazó szeretetét hi ven utánozták. A keresztény karitasz már az apostolok korában gyönyörű virágokat fakasztott. Szent *Pál* apostol maga gyűjtötte a könyöradományokat a jeruzsálemi szegényeknek. Az első keresztények pedig önként összerakták vagyonuk fölöslegét és készségesen megosztották a szegényebbekkel mindenüket.

Az első pápák külön szervezetre, a *diakónusok* és *özvegyek* intézményére bízta a szegényügyet s e célból kerületekre osztották fel Róma városát.

A legrégebb egyházi istentiszteletken a hívők adományokat tettek az oltár elé (az úgynevezett oblációkat, melyekben aztán a szegények részesültek).

Pusztán a római hitközség 250 körül több mint 1500 szegényt látott el intézményesen. Karthágó keresztényei 253-ban a keresztény hadifoglyok kiváltására 100.000 szeszterciust adtak össze.

S midőn az Egyház a katakombákat elhagyva szabadabban lélegzett, a szegényügyet is nagyobb arányokban karolta fel. Alexandriában *Alamizsnás szent János*, kinek holttestét Pozsony székesegyháza őrzi, 7500 szegényről vezetett rendes anyakönyvet. *Aranyszájú szent János* antiochiai pap korában 10.000 szegényről, köztük 3000 özvegyről és szegény hajadonról gondoskodott, Szergopolisz püspöke, *Kan-*

didusz, egyszerre 1200 halálra vagy megvakíttatásra ítélt foglyot váltott ki. *Nagy szent Gergely* pápa korában a római szegények anyakönyve egész kötetre rúgott.

A szerzetesek és a káritasz.

A középkorban főleg a szerzetesrendek voltak a keresztény karitászművészet eszméinek főhordozói. *Nagy Gergely, Toursi szent Márton, Arlesi Caesarius, Brágai Márton, Leander, Sevillai Izidor, Reimsi Rémig;* a pápák közül *III. István, I. Pál, I. Adorján, III. Leó, I. Paschál* voltak a keresztény karitászművészet munkálatainak középpontjai. Egyedül a *cluny-i* híres bencés-kolostor évenként vagy 17.000 beteget, szegényt és utazót látott el. II. Ince pápa a XII. század elején *Clairveaux-ban* a ciszterciáknál csak főzeléket, kenyeret és bort kapott ebédre, de ugyanazon *clairveaux-i* kolostor egy éhínség alkalmával hónapokon keresztül 2000 szegényt látott el kenyérrel. Hasonlót olvasunk a *premontrei* anyaházról. Egy spanyol kolostor II. Fülöp idejében évenként 10.000 aranyat szentelt a szegények istápolására. A *német lovagrend* szabályai szerint minden 10-ik új sültöt, úgyszintén minden megkezdett és aznap el nem fogyasztott kenyér a szegényeké volt.

S ki tudná számát a szegénysorsú tanulóknak, akiket az egyháziak és kolostorok neveltek fel és tápláltak? Ki tudná számát a vándorlóknak és utazóknak, kik a Kis és Nagy Szent Bernát-hegyen, a Simplonon és annyi más hegyi szálláson a szerzetesek vendéglátó, barátságos celláiban nyertek enyhülést, pihenést, sokszor életük megmentését! A Nagy Szent Bernát-hegyen évenként 16-20.000 utas fordult meg s nem szép világot vet Byron lordra, hogy miután a barátok vendéglátását végigélvezte, utóbb a szerzeteseket az „utálatos babona nyomorult heréinek” nevezte el.

Az egyháziak és szerzetesek buzdítására állnak sorompóba a világi hívek is, kik szintén bámulatos eredményeket értek el a keresztény karitászművészet terén. Már a középkorban számtalan karitatív célú egyesület működött, melyeknek tagjait a kereszténység arra tanította, hogy minden szegényben Krisztus Urunkat magát lássák és ápolják. Igazi középkori, de egyúttal igazi keresztény jelenetek azok, amidőn hatalmas fejedelmek egyszerű munkásokkal, előkelő várúrnők szegény parasztleányokkal egy sorban sűrögtek-forogtak a betegek és nyomorodottak személyes szolgálatában. Ki ne emlékezne itt *Matild* angol királynőre, *szent Lajos* francia királyra, *Assiszi szent Ferenc*re, *Flandriai Szibillára*, *Lotharingi*

Margitra, Sziénai Katalinra, Sziléziai Hedvigre s mindenek felett a mi örökké utolérhetetlen büszkeségeinkre: *Árpád-házi szent Erzsébetre* és *Margitra*? Ki ne gondolna a Lázárrend tagjaira, vagy Istenes János irgalmas rendjére, a trinitáriusok, mercedáriusok és annyi más hasonló rendtársulatra és intézményre¹?

Egyház és beteggondozás.

S szükséges-e külön említenünk, hogy maga a *betegápolás*, sőt a *kórház* fogalma is tisztán keresztény, tisztán katolikus, egyházi gondolati. Az ókor a közbeteggondozást nem ismerte. De még a középkorban is inkább csak „szállások”, menedékházak (hospitale) voltak a betegápoló intézetek. Külön intézményeket, külön e célra berendezett házakat a betegek számára legelőször *Borromei Károly*, a kereszténység egyik szentje, létesített,

S ki fejlesztette a betegápolás ügyét legnagyobb mértékben és legeredményesebben? Ismét csak egyházi férfiú, egy szent: *Páli szent Vince*. Az ő halhatatlan érdeme, hogy a vallásos nővilág legszebb erőit, oly megszámlálhatatlan nemes érzelmeket tudott a keresztény karitás rendszeres szolgálatába állítani, midőn az „irgalmas nővérek” bámulatos intézményét megalapította. Csak aki az irgalmas nővérek önfeláldozó hősi működését közvetlen közelből ismeri, csak aki a fullasztó levegőjű kórtermekben, a gyógyíthatatlan betegek közt, a csatamezőkön és bélpoklos-telepeken működő, éjjel-nappal virrasztó, önmagukat feledő, enyhét és vigaszt nyújtó szüzeket, a szenvedő emberiség e hősieken önfeláldozó öngyalait munkájukban látja, csak aki a menházak, aggok házai, lelencmenhelyek, tébolydák, árvaházak szolgálatában látja sűrögni-forogni e gyenge nőket, köztük annyi előkelő származású, sőt arisztokrata hölgyet, jutalom és elismerés, földi haszon és előnyök keresése nélkül, csak az tudja egy Páli Vince szociális jelentőségét s a katolikus betegápolás és szegénygondozás nagyszerű arányait némileg méltatni.

A katolikus karitás a legújabb korban.

Nem szólunk a többi szerzetesrendek nagyarányú karitativ működéséről, a ferencrendiek, teatinusok, kapucinusok, lazaristák, kamillánok, redemptoristák működéséről, a jezsuita red akciókról, melyekben annyi nagynevű magyar jezsuita is működött (így pl. *Fáy Dávid*, a kálvinista főúrból megtért hithirdető, ki a Pombal-féle szerzetesüldözésben a

lissaboni földalatti börtönökben pusztult el); nem szólunk a bélpoklosszigetre zárkózott *De Veuster Damján*-ról *Ozanam*, egyetemi tanárról, a Szent Vince-egylet megalapítójáról, *Brentano Kelemen*-ről, *Garcia Morénó*-ról, az ekvadóri közársaság elnökéről, kit 1875-ben a szabadkőművesek meggyilkoltak, de akit keresztény karitatív és szociális működéseért ma is áldva magasztal az ekvadóri nép; *Don Boscó*-ról, akinek nevelőintézeteiből évenként 25.000 elhagyott árva gyermek kerül ki; a nagy *Ketteler* püspökről, *Kolping* Adolfról, a legény egyesületek megalapítójáról és annyi másról, akiknek pusztá felsorolása is köteteket töltene be s mind élő bizonyosságai annak, hogy a kereszténység a mai napig sem szűnt meg az emberi nyomor minden nemének s a szociális szükségek minden fájának enyhítésén fáradozni.

Ugyanaz a keresztény karitasz, melyet Krisztus hirdett s melyet az egyház immár 19 évszázad óta gyakorol, ma is meghallja az emberi nyomor minden jajkiáltását. Meghallotta a kített gyermek nyöszörgését, a csecsemő, az árva sirását; meghallotta a vakok, süketnémák, bénák, elmebeteg panaszát s menhelyet létesített számukra; megérezte a veszélyeztetett ifjúság elhagyatottságát s egyletekkel, intézményekkel gondoskodott a tanoncok, a legények, az elhagyott gyermekek, a munkásifjak erkölcsi megmentéséről. Eszrevette az erényében s nőiességében fenyegetett nővilágot és sietett a keresztény patronázsok, vasúti misszió, nemes leány védő egyesületek, leánykereskedelem elleni egyesületek, cselédegyletek, munkásnőegyletek által megvédeni a nőket a szociális és erkölcsi bukástól. Nincs a szociális nyomor enyhítésére létesült intézmények között csak egy is, mely nem a keresztény karitasz s a katolikus motívumok indítóokaiból vette eredetét, úgy hogy el lehet mondani, hogy ami szép, ami nagy, ami magasztos és életképes akció a mai szociális nyomor enyhítésére létesült, mind a keresztény karitasz sugallatára s a katolikus önfeláldozás buzgókodására vezethető vissza.

A katolicizmus ezirányú intézményes kulturtevékenysége mellett fel sem lehet említeni azt a teljességgel elenyésző kis filantropikus tevékenységet, mely mögé bizonyos egyházellenes társulatok a maguk vallásellenes aknamunkáit rejtegetni szokták. A katolicizmus szociális-kulturális érdemei mellett eltörpül minden törekvés, mely a társadalmi kérdéseket Krisztus elvei nélkül akarja megoldani s napjaink szociális problémáinak összekuszálódása, a kibontako-

zás nehézsége, a társadalmi egyensúly helyreállításának reménytelensége kétségtelenül éppen azért oly nagy, mert századunk az egyedül biztos megoldás útjáról, a keresztény társadalmi elvek útjairól oly messze letért. Ha más nem, az újkori társadalmi meghasonlás a lehangosabb tanújele annak, hogy elkereszténytelenedett társadalmunk képtelen a nagy szociális problémák megoldására, melyeket pedig a katolicizmus szociális kultúrája, ameddig uralmon volt, hosszú évszázadokon át mindig sikeresen meg tudott oldani s ahol kezét meg nem kötik, ahol működését nem gátolják, ahol erejét meg nem zsibbasztják, mai nap is diadallal old meg.

Összegezés.

Nem theologus, nem bölcselelő, hanem egy világhírű nemzetgazdász és szociológus találta fel a jelszót, hogy: *minden probléma megoldása Krisztus.*

„Jézus Krisztus fellépése – mondja egy igen divatos író, Houston Stuart *Chamberlain* – egy új emberfaj fellépését jelenti. Amit Görögország az ész terén, azt alkotta meg Krisztus az erkölcsi kultúrélet terén: erkölcsi kultúrában az emberiségnek csak őáltala lett része. Krisztus fellépése minden erkölcsi kultúrának örökre kizárólagos alapja marad s mai nemzeteink erkölcsi kultúrája is azon mértékben magasabb vagy alacsonyabb, amint Krisztus hatása nagyobb vagy kisebb mértékben érzik meg rajtuk . . . Buddha egy megvénült, kiélt, tévutakra térült kultúra utolsó felvillanása; Krisztus viszont egy új hajnalnak hasadása, aki az elaggott emberiséget újra megifjította ... Az ő keresztjének jele alatt épült fel az óvilág romjain egy új kultúra, melyen *soká kell dolgoznunk még, ha azt akarjuk, hogy valamikor a távol jövőben méltó legyen a keresztény névre.*” (Die Grundlagen des neunzehnten Jahrhunderts.)

Ugyanezen vallomásra kényszerítették az agg *Göthét* is egy hosszú életen át szerzett tapasztalatai. Végnapjaiban így írt a kereszténységről: „Akármennyire halad a mi szellemi kultúránk, bármennyire növekednek a természettudományok mélység és kiterjedés tekintetében, bármennyire bővíti is uralmát az emberi szellem: a kereszténységnek azt a magasztosságát és erkölcsi kultúráját sohasem fogja túlszárnyalni, amely az evangéliumokból ragyog felénk”.

Krisztus azonban a pápa által vezetett, a kőszálon nyugvó Anyaszentegyházban van jelen s általa hozza létre

az emberiség történelmében a kultúra én a béke áldásait. Nagyszerű, az Egyháznak közel kétezeréves szerepe az emberi műveltség történetében. Amint az angol-protestáns történetíró, *Macaulay* mondja: „Nincs ezen a világon oly mű és nem is volt soha, amely akkora ügyeimet érdemelne, mint a római katolikus Egyház. Ennek az Egyháznak története a művelődés két nagy korszakát íveli egybe: az ókort és a jelenkort. Nincs Európában rajta kívül intézmény, amely abba a korba érne vissza, amikor még áldozatok füstje szállt fel a Pantheonban és zsiráfok és tigrisek ugráltak az amfiteátrumokban. A legbüszkébb királyi házak tegnapiak a római pápák hosszá sorához képest... Az araboknak van egy regéjük, amely szerint a nagy gizehi piramist vízözön-előtti királyok építették s ez az, egyetlen emberi alkotás, amely a vízözönt túlélte. Ez a pápaság képe. Hatalmas vízözönök borították el, de legmélyebb alappillérei rendületlenül maradtak s midőn a vízözön elfolyt s midőn egy-egy világ tűnt le, úgy, hogy csak a romjai maradtak meg, ő ismét felragyogott a napfényben.”¹

„A római szentszékről, – írja a protestáns *Ranke*, – el kell ismernünk, hogy ha nem is szakadatlanul, de mindenestre a legkritikusabb időpontokban olyan hatalmas szellemű férfiak ültek rajta, akik a viszonyoknak teljesen meg tudtak felelni s midőn saját érdeküket óvták, mégis egyúttal a közérdeket tartották szem előtt s azt védelmezték.”²

„Forgassuk a dolgot, ahogy akarjuk, – írja a szintén protestáns történetíró *J. Ph. Fallmerayer* – mégis mindenképp igaz marad: ez a mi Nyugateurópánk legbenső mivoltában a *latin egyház teremtménye*, a szentszéké, a *római pontifikátusé*.”³

Az elfogulatlan protestánsok hasonló nyilatkozatait szinte a végtelenségig lehetne folytatni. *Johannes von Müller* német protestáns történetíró így ír: „Mindaz a mai világosság, mely nemcsak nekünk van hasznunkra, hanem az európaiak vállalkozókedve folytán a többi világrészekre nézve is végtelen nagy hatással volt, onnan ered, hogy a császárság bukása idejében már itt volt a vezető hierarchia... A pápa nélkül a régmúlt idők tudáselemei ép oly idegenek volnának nekünk, mint ma a görögkor ismerete a törökök-

¹ Ausgewählte Schriften, deutsche Ausg., 1953, III., 65. s. köv.

² Weltgeschichte, V, 295.

³ Gesammelte Schriften, II. (1862) 202. s. k.

nek... *Mik volnánk mi ma a pápa nélkül? Az, amivé a törökök lettek*¹

„A római püspökök kétségtelenül sokat tettek a kereszténység' érdekében. Székvárosuk nevéhez híven nemcsak meghódították – *megtérítették* – az egész világot, hanem törvényekkel, erkölcsökkel, szokásokkal kormányozták is azt, hosszabban, erősebben s bensőségesebben, mint azt egykor a régi Róma tette... Hogy a legtudósabb katedrákat is maga alá rendelte, hogy nem pusztá filozófiával, hanem állambölcsességgel, a tradíciók erejével, egyházjoggal s szokásokkal is kormányozni tudta a világot: ez a római püspök műve... S ha a *kereszténység elterjesztése* magában véve érdem, a pápaság *ezt az érdemet nagy mértékben elnyerte*. Anglia, Németország legnagyobb része, az északi királyságok, Lengyelország s Magyarország az ő követségei és intézkedései által lettek keresztény országokká; sőt, hogy Európát talán örökre el nem nyelték a hunok, szaracénok, tatárok, törökök, mongolok hadai, sok mással együtt *az ő műve*.” – így ír a protestáns *Herder*.²

„Innen (a római Szent Péter-templomból) alakítottak a németekből polgárosulásra képes elemeket, miután a merőben politikai hatású római birodalom csak katonaanyagot tudott belőlük csinálni”, – írja *Hermann Grimm* német író és berlini egyetemi tanár.³

Az éppen nem katolikus *Gregorovius*, Kóma város történetének hírneves írója így foglalja össze a pápaságról folytatott kutatásait: „*A történelemnek nincs elég hősi, dicsőítő jelszava, hogy azt a pápaság piramiséira írja* (Die Geschichte hat nicht Heroentitel genug, um sie auf diese Pyramide - des römischen Papsttums – zu schreiben) s ezekkel *a pápák, világot összefogó tevékenységét, nagy teremtő műveit s el nem múló dicsőségét csak megközelítőleg is megjelölje*. Ha majd egy jövőző században elmúlnak azok a szenvedélyes harcok a hierarhia ellen, melyekben ma még élünk, vagy ha majd a pápák már csak nevei s árnyékai lesznek a múltnak, akkor fog csak az emberiség ámulva fordulni az ő emlékéhez s a pápák hosszú sora a művelődéstörténelem *egén oly csillagrendszer* fog alkotni, amelynek fénye az idők min-

¹ Sehweizergesehichte III. Kap. I.

² Ideen zur Philosophie der Geschichte, Kürschners Klassiker-ausif. IV. (3) 720-711.

³ Deutsche Rundschau, XLVI. 324.

*den fejedelmeinek és kormányainak fényét túl fogja ragyogni.*¹

Valóban az Egyház, a katolikus Egyház az, amelyben és amely által Krisztus jelen van köztünk, harcol és szenved, áldást oszt és diadalmaskodik; szépre, nagyra, nemesre tanít s az igazi művelődés fényével tölti be a világot. Ki ne lenne büszke a történelemnek erre a nagyszerű tanúbizonyságára a katolikus Egyház melletti

IX.

A katolicizmus ellenségei.

A fentiek után azt kérdezhetné valaki: miként- lehetséges, hogy ha a katolicizmus csakugyan Krisztus alapítása s a legértékesebb kultúrtényező, mégis szinte lépten-nyomon ellenfélre, akadályra, gáncsvetőkre talál¹? Miért kell a szeretet Egyházának bizonyos értelemben állandóan a kardhordozást hirdetnie?

A felelet azonban egyszerű e kérdésre: maga az Alapító nyíltan hirdette, hogy nem békét jött hozni a földre, hanem kardot” (Mt 10,34); hogy amint őt üldözték, úgy fogják üldözni Egyházát is (Ján 15, 20). Íme a „harcos”, a védekező, a kardviselő katolicizmus eredeti.

Mindenesetre érdemes megfigyelni azokat a rugókat, melyek ellenfeleinket a Krisztusország ellen késhegyig menő harcra ingerlik. Tudják, hogy mellette észokok, sziklaszilárd argumentumok egész bástyázata sorakozik; látják a történelem impozáns tanúságtételét ömellelte, valamint azt a benső okozati összefüggést is, melyben a katolicizmus az emberiség lelkiségének legigazibb, sőt egyedül kielégítő kultúrájával áll: azon lélekkultúrával, mely az élet legmélyebb kérdéseire egyedül tud feleletet adni, a földi küzdelmeknek egyedül nyújt méltó célt és magyarázatot, a szenvedés és az enyészet nagy törvényeivel szemben egyedül nyújt; diadalmas önértetet, életkedvet és életerőt. Miért küzdenek akkor ellene? Miért intéznek ellene elkeseredett támadásokat nyíltan és titokban évszázadokon, évezredekén át?

Azt hihetné az ember, hogy ily észszerű s ily életerős, ily tudományosan igazolt s ily kultúrapártoló, ily előkelő és diadalmas világ-nézettel szemben az emberiség csak hálás

¹ Geschichte der Stadt Rom (1872) I, Bd. 8, 653.

elismeréssel, kegyeletes ragaszkodással lehet, hogy minden gondolkodó fő meghajol a megingathatatlan bizonyítékok ereje s a kereszténységből fakadó megbecsülhetetlen jövőképének szépsége előtt. Hogy egyén és társadalom, család és állam szent féltékenységgel fog vetekedni azon hitelvek diadalra-juttatásában, melyek értelmünket túlvilági fénnel s szívünket isten ideálokkal töltik be s hogy az emberiség minden értelmes tagja fellő szeretettel fog össze, hogy a vallás elvitázhafafan jogainak teljes érvényrejuttatásában keresse az,igazi haladás legbiztosabb ösvényeit.

Ezzel szemben mit tapasztalnak? Nincs álláspont, amelytől – minden kényszerűségből megadott hallgatag elismerés mellett annyira húzódoznék sok „modern” ember, nincs irány, melyet a gyakorlatban annyira megtagadna, mint a pozitív katolikus hitelvek következetes megvallását s alkudozás nélkül való alkalmazását, a köz- és magánélet alakulásaira.

Mi lehel ennek a rengeteg disszonanciának az oka? Mi letet a kereszténységen gyűlöletes és ingerlő¹?

E kérdésre csak akkor volna nehéz a feleléi; – s akkor igazán nehéz volna – ha a világon csak a gondolkozás szabályai irányítanák az emberek érzés- és cselekvésmódját s ha a logika mellett nem volna a pszichológiának is óriási befolyása az emberiség kormányzására. De ha figyelembe vesszük, hogy az ész mellett a szívnek is van szava az ember irányításában s a szív okai vajmi gyakran az emberi romlottság, aljasság és bűn érdekeivel azonosak, igazán nem csodálhatjuk többé, hogy a kereszténység eszmei szépsége sokaknak nemcsak nem kell, de sőt egyenesen vörös posztó, a gyűlölet tárgya.

1. A katolikusellenesség lélektani okai.

Annyi lény, hogy a katolikus értelemben vett kereszténység elfogadásának és belsőleges követelésének egész sor benső akadály, ellensége, nehezítő körülménye van magában az *emberi szívben*, azokban a hajlamokban és öröklőtségekben, melyeket az egyéni és tömegelektan ismertet.

A kereszténységről egy újkori író helyesen jegyezte meg, hogy élite-vallás: megkülönböztetett, nemes lelkek vallása, mely sohasem lesz tömegvallás azon értelemben, hogy a közönséges, az alacsony, a magasba nem emelkedő lelkek tömegeit erőteljes és intézményes akciók nélkül meghódol-

tassa. A kereszténység, a katolicizmus: *az önuralom és önfékezés vallása*. A tömeg hajlamai azonban a szabadosság és féktelenség felé irányulnak. A kereszténység *a jog- és tekintélytisztelet vallása*. A tömeg viszont mindig az önzés, az önszeretet, az önösség praktikumjait fogja követni s lelkesedni fog a fölforgatásért, lázadásért és forradalomért. A kereszténység a föltétlen *lelkiismeretesség*, az önlegyőzés, a *szívtisztaság* elveit hirdeti. A tömegben a lelkiismeretesség mindig legfőlebb a külső óvatosság határáig fog eljutni s a szívtisztaság és erkölcsi önfegyelmezés helyett a tömegek ideáljai mindig elsősorban az élvezet, a testiség és kényelemszeretet lesznek. A kereszténység *hősiességét*, ha kell, *vértanúi lelkületet* parancsol: a testi ösztönök föltétlen alárendelését a természet- és érzékfelettség követelményeinek. A tömeg pedig sohasem lesz vértanúi és hitvallói lelkek se kasága.

S a tömeg alatt itt épen nem szükséges pusztán az utca csöcselékjét érteni. A tucatlalkek, a tömegemberek nagy számmal vannak képviselve a társadalom Összes rétegeiben.

Több mint természetes tehát, hogy az emberek: nagy tömege azzal a vallással szemben mindig bizonyos ellenszenvvel fog viselkedni, mely ily magas követelésekkel lép föl s ily szigorú erkölcstörvényekkel zaklatja szenvedélyeinek kisdéd játékait. A keresztény morál magas követelményeinek bizonyos értelemben mindnyájan született ellenségei vagyunk s azért a keresztény hitelvek elfogadása is csak bizonyos önlegyöző erőfeszítésnek lehet vívmánya. Csak ha sikerült magunkban a szenvedélyek lármás igényeivel szemben a biztosabb, de gyengébb hangot, az igazságtisztelet és lelkiismeret szavát uralomra juttatnunk, csak akkor tudunk szívből meghódolni a kereszténység hatalmas koncepciójú gondolatai és magas erkölcsi követeléseinek előtt.

A kereszténység erkölcsi magassága.

Képzeld csak el az elképzelhetlent, hogy egy szép napon a kereszténység hivatalos képviselői, mondjuk: a pápa és a püspökök kimondanák, hogy az Egyház tévedett, midőn legerősebb ösztöneink fékentartását sürgette. Tegyük föl, hogy kijelentenék az Isten tízparancsolatának s az egyházi parancsoknak érvénytelenségét, az ösztönök, az önzés, a féktelenség gazdagodási vágy, a nemi hajlamok emancipációját mindennemű vallási erkölcstörvény alól: hogy megengedtetnek hirdetnék a tulajdonjog eltörlését, a gyengébbek elnyomását,

a csábítást, a hűtlenséget, a fajtalanságot, a szemérmertlenséget, a szabad szerelmet; hogy felfüggeszzenék a gyónás, az áldozás, a misehallgatás, a böjt, az egyházi tekintélytisztelet parancsait. *Bezzeg* a kereszténység megszűnnék az lenni, ami; elvesztené a tisztult lelkek nagyrabecsülését, de viszont elesnék az az óriási ellenszenv is, mellyel ma sokan az Egyház s a kereszténység ellenében viseltetnek. Hányan „térnének meg”, ha nem kellene a megtéréskor idegen és jogtalanul szerzett vagyonokat visszaszolgáltatni, bűnös szövetségeket fölbontani, tiltott élvezetekről lemondani! Hány válnék az Egyház lelkes hívévé, ha az a gyűlölt megtartóztatási eszmékkel, a VI. és IX. paranccsal nem rémítgetné! Hány aposztata térne vissza, hány elszakadt hitközség katholicálna újra, ha ez a megtérés nem járna hibabevallással, lemondással és áldozattal!

Euler, a világhírű matematikai lángelme, így ír erre nézve azon művében, melyet a „Szabadgondolközök ellen” írt: „A kinyilatkoztatott vallás iránti ellenszenv a legtöbb embernél végelemzésben az akarattól ered. Ezek az emberek minden megakadnak, amit pl. a Szentírás közöl, viszont más dolgokban végtelen hamar megnyugosznak s hiszékenyek. Ezeknél nem is használ sokat az értelmi érvelés, ha be nem áll az erkölcsi újjászületés. A geometria a legnyilvánvalóbb s legvilágosabb tudomány, de azért abban is vannak olyan nehézségek, amelyeket egy gyenge elme meg nem tud fejteni, sőt amelyeknek láttára a tanulatlan ember a biztos igazságot is hajlandó lehetetlenségnek nevezni. Már most vessük ezért sarokba a geometriát, mint afféle értéktelen elmeszüleményt¹” (Rettung der Offenbarung gegen die Einwürfe der Freigeister.)

A kereszténység értelmi magassága.

S ezen erkölcsi kötelezettségeken kívül hányat tart vissza a kereszténység értékelésétől és lelkes szeretetétől a keresztény hitelvek *intellektuális átértésének nehéz volta!* A kereszténység nem egyszerű filozófiai rendszer, melyet néhány hangzatos jelszóba s költői lendületességű fejtegetésbe lehetne foglalni. A kereszténység sokkal magasabb és mélyebb, sokkal tágabb és sokoldalúlag elágazóbb tanrendszer, semhogy azt felületességhez szokott és külszín szerint, első benyomások alapján ítélkező elmék a maga egész nagyságában és szépségében meg is érthetnék. Nem csoda aztán, ha lenéznek, amit megérteni és megbecsülni képtelenek s a

tudatlanság boldog fölényével kipellengérezik azt, amihez értelmük éle föl nem ér. „Blasphémant quod ignorant.” „Káromolják azt, amit föl sem fognak.”

Mennél magasabb valamely tanrendszer, mennél elvontabb s a köznapiság fogalomkörétől elszigeteltebb az eszmevilága, annál nehezebb megérteni, annál nehezebb az idevágó eszmék területén a fogalomzavart kerülni s az egyes tanok felsőbb egységét és összhangját fölfedezni. Így van ez a profán tudás terén is. A mennyiségtanban s általában az exakt tudományokban csak azok érzik magukat otthonosan, akik a minden emberben többé-kevésbé meglevő felületesség! hajlam alól többé-kevésbé emancipálni tudják magukat. De már a bölcséletben, mely még az exakt tudományoknál is elvontabb, valósággal fehér holló az, aki minden Szcillát és Charibdiszt elkerülni képes s nem bonyolódik azokba az ismert szellemes álokoskodásokba, melyek a felületes gondolkozás legbiztosabb tanú jelei.

Ezzel a jelenséggel áll okozati összefüggésben az a tény, hogy épen a bölcsélet terén legsztágazóbbak s legfejletlenebbek az egyesek véleményei.

A hittitkok terén pedig, melyek természetszerűleg leginkább tülemelkednek a köznapi ember fogalmainak látóhatárán, természetesen a legtöbb elmeélre, alaposságra és mélységre van szükség, hogy azokat az éles disztinkciókat és fogalommeghatározásokat, azokat a finom levezetéseket és színhéziseket csak megértsük is, melyek nélkül az evangéliumi tanoknak tudományos, rendszeres egységbe való hozatala lehetetlen.

A felületességnek, a tömegeket elkápráztató s félrevezető ötletességnek ily körülmények között természetesen százszor könnyebb a munkája, mint a pozitív építőké, aminthogy minden hatalmas problémát és messzeágazó dedukciót is százszor könnyebb összezavarni, mint tisztázni és lebonyolítani.

Végtére is ellenvetést tenni a legkönnyebb minden tudomány terén, viszont az ellenvetésre megfelelni sokszor nehéz s gyakran épen akkor a legnehezebb, mikor az ellenvetés a legsekélyesebb, külszinre azonban szellemes és csattanós.

A kereszténység ellenségei jól ismerik ezt a körülményt s ki is használják alaposan: ezért úszkálnak ellenvetéseik folyton a felületen, ezért dolgoznak örökösen pusztá jelszavakkal s ezért nem szeretnek az apológiái argumentumok tudományos taglalásába bocsátkozni.

„Nem a műveltség a hit ellensége – mondja, helyesen

Keppler püspök, – hanem a műveltségi képzelődés; nem a tudás, hanem a tudásokoza gög; a *félműveltség* teszi az embert egyszerre ostobává is, kevélyé is s ép ezért képtelenné a *hitre*. Az igazi műveltség szerénnyé tesz és hinni tanít.” Amint Verulamii Bacon mondotta: „A felületes tudomány hitetlenségre vezethet, az alapos behatolás visszavezet a valláshoz.” „A nagy szellemek, a tiszta lelkek, a magas intelligenciájú emberek otthonosan érzik magukat a hit magas régióiban s örömmel fogadják be a túlvilági élet bizodalmas reménységét, A kicsiny lelkek és korlátolt elmék viszont sértődötten utasítják vissza azokat az isteni titkokat, melyeknek mélységét szűkkörű emberi bölcsességük itt e földön ki nem mérhette.” (Hahn-Hahn Ida grófnő.)

Konzervativizmus és újításvágy.

A kereszténységnek továbbá örökké alapvető tulajdonsága marad az a nagyobbfokú *konzervativizmus*, mellyel minden olyan tanrendszernek okvetlenül bírnia kell, mely nem egy-két évtizedre, nem is egy-két évszázadra vagy évezredre, hanem időtlen időkig való létre van alapítva. Az igazság csak konzervatív lehet s épen emiatt a tömegnek soha sem érdekes. A tömeg mindig újat, divatosat, ingerlőt keres s a modernség csillogásáért vajmi sokszor kész örömmel siet elhagyni a kipróbált régít.

Az egész modernista és antimodernista küzdelem igazolja e tétéleket. Az ősi igazságot védő konzervativizmusnak s a modernség címén minden kortévelyt örömmel üdvözlő felületességnek jellegzetes harca ez. Egyik oldalon a SZÍVÓS ragaszkodás, a józan konzervativizmus, a messzebllátó s azért lassabban hevülő komolyság; a másik félen az újszerűség ingere, a felforgatási és újítási kedv s a forradalmi láz, Természetes, hogy ezek és ezek álltak ez utóbbi oldalra s halálosan meggyűlöltek az antimodernizmust, mely nekik csak annyi volt, mint a modernség megtagadása.

Az emberi elem a kereszténységben.

Végül hozzájárul a tömegek elkereszténytelenedésének okaihoz azon körülmény is, hogy a kereszténység ma épúgy, mint egykoron, *társadalmi* intézmény, melynek élete és működése természetsszerűleg emberekhez van kötve. A kereszténység isteni gondolatait ugyanezen isteni gondolatok értelmében gyarló emberek képviselik a földön. Már most hiába magyarázzuk a tömegeknek szakadatlanul, hogy különbséget

kell tenni ember ée intézmény, személyek és elvek között, hogy a kereszténység nem a papság és a papi intézmény nem A és Y pap, az emberek mindig hajlandók lesznek embert és intézményt félcsérélni.

Így tehát egész sor lélektani magyarázata van annak, hogy a kereszténység megértéséhez és értékeléséhez nem mindenki van kedv, készség és képesség.

2. A katolikusellenesség- történeti okai.

De az elkereszténytelenedés kifejlődésének folyamatában igen jelentékeny részük volt a *történeti okoknak* is. Ez irányban első helyen az *államhatalomnak* folytonos feltélenykedése és rivalizálása említendő a kereszténységgel szemben. Amióta a kereszténység fennáll, az államhatalmak képviselőinek részéről számtalanszor volt erőszakban és cselvetésben része.

Krisztus a kereszténységet jogi alapon álló társulatnak, még pedig szuverén jogfenhatósággal bíró „országoknak” alapította meg, melynek fejedelmei és vezérei az apostolok lettek, legfőbb kormányzója pedig az, akinek Krisztus a kulcsok hatalmát adta. Egy ilyen minden földi társulástól független testületnek még a fogalma is egyenes ellentétben állt az államhatalomnak azon pogány eszméjével, melyet a keresztény középkor társadalmá csaknem változatlanul vett át az ókortól.

A pogány államhatalmi eszme.

A pogány állam öncélnak és végső jogforrásnak tekintette önmagát, rajta kívül szuverén jogfenhatóság nem létezett. Az ilyen felfogású államnak természetesen mindig félnie kell a keresztény gondolattól. Félnie kell attól, hogy alattvalói nem pusztán őt tekintik törvényhozónak, kormányzónak és jogforrásnak. Félnie kell attól, hogy törvényhozásában és közigazgatásában magasabb szempontokra, vele legalább egyrangú tényezőkre is tekintettel kell lennie. Innen a feltélenykedés, az érzékenység, a surlódások alkalmái állam és egyház között. Innen a Nérók és Diokleeiának harcai az Egyház ellen, innen az árián bizanci császárok küzdelme, innen a középkorban a IV- és V. Henrikek, a Barbarossák és II. Frigyesek, a Bajor Lajosok és Szép Fülöpök harca, innen az újkorban a VITT. Henrik- és Erzsébet-féle egyházüldözések, a Hesse ni Fülöpök és Gusztáv Adolfok őrzöngése az Egyház ellen, Innen a protestantizmushoz pártolt német feje-

delinek kész hajlandósága, hogy a reformációt mint egyház ellenes forradalmat felkarolják, innen még a legújabbkori katolikus udvarokban is a folytonos ujjhúzás az Egyházzal: a Bourbonok, a XIV. Lajosok s a gallikán egyház versengése Rómával, a II. Józsefék sekrestye-politikája: innen az olasz egyházrablás; innen a Bismarck-féle „Kulturkampf” és a Combes-, Briand-, Clémenceau-féle francia egyházüldözés, portugál utánzatával egyetemben.

És innen az a félszeg következetlenség, mellyel az állam a vallással szemben viseltetik.

Az állam érzi a vallás szükségességét és névleg nagyon jól ismeri a kereszténységnek társadalmat fentartó, népeket civilizáló és kultiváló erejét, azért nem is a kereszténység mint ilyen ellen indult meg a harc a legújabb időkig. Az állam fel szeretné használni a kereszténységben rejlő morális és társadalmi erőket, de nem akar megtúrni maga mellett intézményt, mely ezen erőket teljhatalmúlag és szuverén joghatósággal irányítsa. Azért nyirbálja körül az Egyház jogait s szorítja háttérbe működését, ahol csak teheti. Gondoljunk vissza a hitvallásos iskolák küzdelmeire a XIX. század folyamán Franciaországban, Belgiumban, Olaszországban, Spanyolországban és nálunk. Történeti érdem, rátermettség, benső melegség, nevelői szeretet és odaadás dolgában a hitvallásos iskolák messze elül járnak s azonkívül az államnak óriási pénzeket takarítanak meg. Az egyetlen ok, mely miatt az állam a legtöbb országban és épen a katolikus országokban inkább csak tűri a hitvallásos iskolákat, mint támogatja, az, hogy ezek az iskolák nemcsak a vallási, de egyúttal az egyházi, azaz az *intézményesen és komolyan vallási* életnek is védőbástyái.

A közép- és felsőfokú oktatást természetesen első sorban igyekezett az újkori mindenható állam magához ragadni. Az egyetemek és középiskolák – valaha tisztára egyházi alkotások – ma vagy kizárólag állami kézen vannak vagy a legmesszebbmenő állami gyámkodás alatt állnak.

Államhatalmi beavatkozások-

De az állam féltő keze kiterjeszkedett magára a *papságra* is. Az állam módot talált reá, hogy magának az Egyháznak legbenső ügyeibe, a papság neveltetése, kinevezetése, alkalmaztatása és fegyelmi ügyeibe is beleszólhasson. Amiért a középkori despoták a Suessai Tádék és Páduai Marsiliusok

útján harcollak, aminők érdekében a Febroniusok és jozefinisták vitái folytak, azt az államhatalomnak első sorban épen a katolikus országokban sikerült rendszerré alakítania. A katolikus Egyház sok helyütt még saját papjait és püspökeit sem nevezi, ki az államtól függetlenül. Ki tagadhatja, hogy ez nem ideális állapot s ezzel az Egyháznak, a szuverén keresztény gondolatnak egyik legegységibb jogán esik csorba s működésének nem ritkán – Franciaország példája a legerősebb tanú erre – legjobb erői bénulnak meg'.

Keresztényellenes írók és demagógok kéjes örömmel mutatnak rá a pornokrácia rémnapjaira a X. századbéli Rómában, amikor a Theodórak és Maróciák ültették kegyenceiket a pápai trónra. Egyházellenes tollak köteteket írnak a VI. Sándorok bűneiről. Pedig: ami az Egyház történetének e szomorú koraiból legelső tanulság, az épen az Egyház mellett szól. Mert hiszen úgyszólván minden botrány, melyet az egyháztörténelem felmutat, nem az Egyház immanens életerőinek megnyilvánulásából, hanem mindannyiszor a *külső* befolyások, a profán beavatkozások érvényesüléséből magyarázható. A méltatlan VI. Sándort világi, családpolitikai pressziók tolták fel Péter székére, épen úgy, mint méltatlan elődeit a X. században a tusculanumi nemesek pártja, tehát világi érdekeltségek. Ha az Egyház mindig szabadon választja pápáját, püspökeit, papjait, a botrányoknak egy tizede nem esik meg. Akkor az Egyház is tízszer olyan nagy, hatalmas és erős volna. De épen ez nem kellett azoknak, akik a vallásos érdekek túlsúlyától féltek. Az egyházi botrányok, hibák és kötelességmulasztások közvetve vagy közvetlenül mind összefüggnek az állam gyengítő célzatú beavatkozásaival a egyházi ügyekbe.

Az erőszak a katolicizmussal szemben.

S micsoda lángbetűkkel jegyezte fel a történelem azt a százszorosan beigazolt tény, hogy az államhatalom mennyire nem kímélte az erőszak eszközeit, valahányszor a hivatalos kereszténység képviselői nem voltak hajlandók helytadni illetéktelen beavatkozásoknak? Hiszen legfőképp az állami beavatkozásokkal szemben való védekezés tette meg az Egyház történetét soha véget nem érő vértanúság történetévé, melyben époly jellegzetes mint tanulságos az Egyház vezéreknek, a római pápáknak hosszas kínszenvedése.

Pétertől Nagy Konstantin idejéig 82 pápa uralkodott, ezek közül 30 vértanúi halállal halt meg, 2 pedig számkive-

tésben fejezte be életét. Ez az első harminckét pápa tipikus példakép marad a következő századokra nézve is. I. Incét és Nagy Leót Alarich és a vandálok támadják; I. János börtönben hal meg, Agapit számkivetésben, Silveriust egy szigetre taszítják s ott az éhhalálnak szolgáltatják ki. Virgilius száműzve hal meg. I. Márton a Fekete-tengerig cipeli rabbilincseit. I. Sergius 7 éven keresztül szenved számkivetést, III. István a frank uralkodókat kénytelen segítségül hívni, III. Leót tetteleg bántalmazzák, IV. Gergelyt a szaracénok ostromolják, V. Leó nyomorban hal meg fogságában, melybe az ellenpápa vetette, X. Jánost megfojtják, VI. Benedeket az Angyalvárban megfojtják, XIV. János éhen hal börtönében, V. Gergelyt elűzik Rómából, II. Szilvesztert megmérgezik, VII. Gergely, az egyház szabadságának bátor harcosa, az invesztitúra küzdelmeiben ismételten ostromzár alá jut és végre üldözve hal meg a palermói számkivetésben: II. Pascal ugyanolyan sorsban pusztul el. II. Incét Roger szicíliai herceg foglyul ejti, V. Luciust orgazdák sebesítik meg. III. Sándor Barbarossa Frigyes elől kénytelen menekülni, III. Lucius számkivetésben pusztul el. Egy III. Ince fénykora után IX. Gergely végig-szenvedi Róma bevételét a szaraoénok által, templomokat és szerzetesházakat lát rombadólni. IV. Ince futással menekül II. Frigyes elől, IV. Sándor mint száműzött hal meg Viterbóban. VIII. Bonifác Szép Fülöp kegyetlen szeszélyeinek lesz áldozatává. V. Kelemenel kezdődik a pápák 70 esztendeig tartó avignoni tartózkodása, melyet nem ok nélkül neveznek avignoni fogságnak. VI. Orbán megéri a nagy nyugati schizmát (egyházszakadást), a reformációs korszak pápái az egyházi egységnek évszázadokra szóló megszakadását. VIII. Orbán a janzenizmussal, VII. Sándor a gallikanizmussal, XI. Ince XIV. Lajosnak féktelen egyházpolitikájával áll szemben. XI. és XII. Kelemen a nápolyi, madridi, párisi és bécsi kormányok ellenséges érzületének keresztüztében állanak. XIV. Benedek, minden idők legtudósabb pápája, Voltaire szarkazmusát kénytelen hallgatni. XIII. és XIV. Kelemen a Jézustársaság elleni ádáz küzdelmet szenvedik végig. VI. Piust Valence-ba, VII. Piust Fontainebleau-ba, IX. Piust Gaetába üzik ellenségei. XIII. Leó kormánykodását keserűséggel borította a német kulturkampf. X. Pius az Egyház első leányának aposztáziáját szenvedti végig. A kereszténységnek Krisztustól megjósolt sorsa ez: minden igaz krisztushívőnek, első helyen a hivatalos Egyház képviselőjének folytonos ellenkezés,

rivalitás és féltékenykedés között kellett nagy kultúrmisszió jukat teljesítenie s e harcban a profán társadalmi alakulások, első sorban az államhatalom túlkapásai vitték a támadó szerepét.

A vallás szempontjainak a földi és anyagi érdekekkel való folytonos összeütközésében gyakran döntött a nyers erőszak s miután ezzel a fegyverrel az Egyház nem mérkőzhetett, rendszeren az ő kezét béklyózták meg. Csoda-e aztán, ha a megbéklyózott kéz a kereszténységben rejlő óriási erkölcsi és népnevelő erőket nem bírta mindig teljes sikerrel alkalmazni? Csoda-e, ha Krisztus ügyének is épügy, mint egykor Krisztusnak magának, az üldöztetés keresztje alatt időnkint le-le kellett roskadnia'?

A szellemi élet anarkiája.

Az államhatalom túlkapásai és erőszakos visszaszorító politikája mellett a századok elkereszténytelenedésének egyik legfontosabb történeti oka a *szellemi életben kialakult anarkia* lett, mely főleg a pogány eszmék reneszánsza óta ülte diadalait.

A pogánysággá dégénérait reneszánsz tette divatosá az elvet, hogy az irodalomban s általában a szellemi élet terén csak a minden felsőbb tekintetet mellőző szabadosság van helyén.

Ezt az elvet a reformáció átvitte a vallási térre. Féketlen szubjektivizmus, a szabad kutatás örve alatt divattá fejlesztett önkényeskedés és evvel együtt minden pozitív, sziklaszilárd hitigazságnak, minden általánosan érvényes vallási elvnek megtagadása: ez lett a fejlődő protestantizmus alap gondolata. Ez az alap gondolat szaggatta szét egyrészt magát a protestantizmust több száz felekezetre, másrészt ez vette el végleg az emberiség ellenálló képességét vallási téren a máról holnapra alakuló és bomló, fejlődő és széteső vallások, felfogások, elvek és világnézetek tekintetében. Csak így fejlődhetett ki az a szellemi és vallási anarkizmus, melynek ma tanúi vagyunk s melyben nem az a leg-szomorúbb és leg-veszedelmesebb, hogy mindenki azt véli és azt írja, amit akar, hanem hogy a társadalom még rendénvalónak is találja, hogy az élet e legfontosabb kérdéseiben a szélrózsa minden irányában szétágazzanak a vélemények s az emberiség előre is lemondjon a végleges és biztos megoldások minden lehetőségéről.

Az újkori bölcselet.

Ennek az alanyilag legkülönbözőbbképpen változó, ingatag és gerinctelen vallási alapfelfogásnak megfelelőleg szükség volt hasonló elvtelenségű és gerinctelenségű *filozófiára* is s az újkori bölcselet munkálatainak khaotikus összevisszasága csakugyan teljesen meg is felelt a theologiai téren uralkodó szellemi anarchiának. Materializmus, pantheizmus és agnoszticizmus, az ókori görög bölcselet e rég ismert megtévelyedései újra és újra felütötték fejüket az újkori és legújabbkori filozófia terén s aki a gondolatnélküliséget, az általános bizonytalanságot és szellemi tehetetlenséget legnyitabbau emelte törvényerőre, a németek nagy bölcselője, Kani, egy másik hírneves bölcselő, *Paulsen* szerint teljesen megérdemli a „protestantizmus bölcselőjének” (der Philosoph des Protestantismus) címét.

Paulsen arról panaszkodik, hogy az újkori bölcselet mindazokban a kérdésekben a legellentétebb álláspontokra jutott, amelyekben valaha az egész emberiség megegyezett. „Az élet leglényegesebb kérdéseiben, úgymond, a szélrózsa minden irányában elágaznak a vélemények.” Amily igaz ez, ép olyan feltűnő, hogy az egyébként ezerféle árnyalatú modern bölcselet a legnagyobb egyöntetűséggel megegyezik azon közös nagy tendenciában, hogy a vallásos bölcselet leg-erősebb premisszáit s az Isten-hit logikai feltételeit meg-ingassa. Bámulatos az az éleseszűség, amellyel a modern agnoszticizmus hívei azonnal észreveszik, hogy egy-egy kézzelfogható logikai, pszichológiai vagy természetbölcséleti igazságból mily úton vezethető le az Isten léte s minthogy a következmény jogosultságát kétségbe nem vonhatják, inkább mindjárt a kiinduló pontokon állítgatják fel védműveiket. Ezért foglalnak állást a gondolkodás törvényeinek, pl. az okság elvének általános érvénye ellen és becsülnék le minden-nemű „metafizikai spekulációt”, ezért dörögnek a reális világ folismeirhetősége, a lélek léte, az akaratszabadság, a szillogisztikus érvelés, az indukció és dedukció nyújtotta biztosság ellen. Ugyanazokat a legnyilvánvalóbb és kézzelfogható igazságokat, amelyeket a gyakorlati életben mindenki szakadatlanul alkalmaz, sőt amelyeket a gyakorlatban ők maguk sem tagadnak meg, azonnal kétségbevonják a vallási következtetések terén.

S az újkori agnosztikus bölcselet e tendenciozitása-

mint általában minden tendencia – a legnyíltabb ellentmondásoktól sem riad vissza. A keresztény bölcselet és katolikus tudomány lehetetlenség-ét azon az alapon vitatja, mert hogy a keresztény hitelvek nem férnek meg a tudományos kutatás elfogulatlanságával; de ugyanakkor a legnagyobb nyugalommal állít fel a maga részéről is alapfeltevéseket, amelyeknek bizonyítását meg sem kíséri. „A zárt természeti törvény posztulátuma, írja pl. *Wundt* Vilmos, (das Postulat der geschlossenen Naturkausalität) arra tanít, hogy természeti jelenségek mindig *csak más természeti jelenségekből* magyarázandók és sohasem bírhatják olyan feltételekben lét okukat, amelyek a természeti jelenségek egymásutánján kívül fekszenek.” „Ezt a posztulátumot a mai természettudomány részint hallgatagon, részint kifejezetten mindenkor elismeri.” „Még ahol exakt megállapításokról nem lehet is szó, a természettudomány ott is ezen alapfeltevés szerint jár el. Azért sohasem fog egyetlen természeti jelenséget okilag megfejtettnek tekinteni, ha a megfejtési kísérlet másból indul ki, mint megelőző természeti, feltételekből.” (Logik 2 II 1, 382, Philos. Studien X.) *Jodl* azzal érvel a katolikus Egyház ellen, hogy ez nem ismeri el minden tudománynak alapfeltevését, a „zárt természeti magyarázat” elvét; mert hiszen az Egyház, úgy mond, legbensőbb lényegénél fogva természetfölötti alapfeltevéseken nyugszik”. *Paulsen* ugyanezt óvatosabban fejezi ki, midőn így szól: „Szívesen megengedem, hogy a zárt természeti magyarázat elve *nem bizonyított igazság*, hanem csak követelmény vagyis feltevés, mellyel az ész a természeti jelenségek megmagyarázásának feladatába belekezd.” (*D. Donát*, Die Freiheit der Wissenschaft 279.) Ugyanúgy beszél *Drews*: „A valóság (!) felett álló Istennek mint a világ okának elfogadása lerombolja a világegyetem általános törvényszerűségének elvét, mely minden tudományos ismeretnek *magától értetődő feltevése*.” Vagy *Steudel*: „A hézagatlan okozati láncolat' elmélete a világtörténés mindennemű magyarázatának alapfeltevése s ezzel a transzcendens Isten fogalma s annak empirikus korrelatívuma, a csoda, végleg száműzve van a bölcseleti világfelfogásból.” (U. o.)

Ellenőrizetlen pillanatokban azután ugyanez az agnosztikus természetbölcselet számos esetben megvallja, hogy a bizonyítatlanul elfogadott s oly bombasztikus biztossággal hangoztatott „követelmény” számos helyen csütörtököt mond. *Du Bois Beymond* ismeretes beszéde az említett elv elégtelenségének egész sor bizonyítékát mutatja be. „Ha megpróbál-

jük, úgymond, elképzelni azt az ősállapotot, amelyben még semminemű ok nem hatott az anyagra, kénytelenek leszünk az anyagot végtelen idő előtt abszolút nyugalomban s a végtelen térben egyenlően eloszolva gondolni. Mivel pedig a természetfeletti behatás a mi fogalmaink körébe nem illik bele, képtelenek vagyunk az első mozgás kezdetét megmagyarázni.” (Über die Grenzen des Naturerkennens. Die sieben Welträtsel, 1898, 84.) Más szóval: az említett zárt természetmagyarázati elv nem magyarázza meg a mozgás első kezdetét s azért elveszti a jogosultságot arra, hogy mint általános elv szerepeljen. A tudományos gondolkodás már most azt parancsolná, hogy a helytelennek bizonyult elvet kicorrigáljuk s helyette az egyedül elfogadható és kielégítő magyarázatot; fogadjuk el, azt az elvet, amelyet a modern természettudomány fejedelmi alakjai Kopernikustól Leverrierig és Voltától Maxwellig a legnagyobb készséggel elfogadtak. Ehelyett a modern a gnoszticizmus éppen az ellenkezőt teszi.

A. világegyetemben uralkodó nagyszerű rend és célszerűség az említett zárt természetmagyarázati elv szerint szintén nem magyarázható meg. Darwin szelekciós elmélete, mint azt ma egyre általánosabban belátják, a természettudománytól megállapított tényekkel ellenkezik s a legképtelenebb véletlenséget tenné meg végső magyarázatul. A modern agnoszticizmus mégis két kézzel kap a gyenge deszkaszál után, nehogy a szupranaturalizmus biztos, szilárd hajójára kelljen bebocsáttatást kérnie. „Midőn e tanhoz ragaszkodunk, úgymond ismét *Du Bois Reymond*, nem baj, ha úgy érezzük magunkat, mint a hajótörött, aki menthetetlenül elmerül a habokban, ha bele nem kapaszkodik az egy szál deszkába. Ha választanunk kell az egy szál deszka és a halál között, mégis csak inkább az egy szál deszkát választjuk.” (U. o., 85.) Ez persze kissé szerényebb beszéd, mint amelyet *Strauss D. F.* hallatott, amidőn így szavalt: „Erre a magasztos álláspontra (a szelekciós-elméletére) emelt fel bennünket Darwin által az újkori természettudomány.” A tények objektív taglalása itt is az Isten-hitre vezetne. Ez azonban nem kell; azért visszautasítják a legelemibb gondolkodási törvényeket. „Egy a bizonyos, hangoztatja *Plate*: a teleológiai magyarázatot vissza kell utasítanunk. Ez a magyarázat a világegyetem rendjében és célszerűségében egy Teremtő szeretetét és jóságát pillantja meg, mely minden természeti lényt célirányosan alkotott. A természettudomány ilyen magyarázatot nem fogadhat el,” (L. Donátnál 284.)

Óriási rési üt az említett zárt természetmagyarázat elven továbbá az élet föllépése a földön. A komoly, tudományos gondolkodás csak keltő között választhat: az első élet vagy teremtés vagy ősnemzés által jött létre. Az ősnemzést a bölcsélet és természettudomány egyaránt lehetetlennek bizonyítják. Az agnosztikusok azonban be nem bizonyított alap föltevésük kedvéért mégis a bebizonyítottam lehetetlen ősnemzés-tanhoz fordulnak. *Herlwig*, az ismert zoológus, így ír: „Miután kétségtelen, hogy volt idő, midőn földgolyónk hőfoka mindennemű szervi életet kizárt, bizonyos, hogy az élet a földön vagy teremtői behatás vagy ősnemzés által keletkezett. Ha a természettudományok szellemének megfelelően (!) a természeti dolgok magyarázására csak természeti erőket alkalmazunk, azon kényszerhelyzetben vagyunk, hogy az ősnemzés hipotézisét kell elfogadnunk.” Az ősnemzés „logikai posztulátum”, azaz az ősnemzést el kell fogadni, mert különben a teremtést kellene elfogadnunk. „Mi természettudósok – úgymond *Plate* – állítjuk, hogy régebbi geológiai korszakokban élettelen, anorganikus anyagból kellett (!) az élőknek származniok. Mert a teremtést elfogadni annyi volna, mint a jelenségek természetes megmagyarázásáról lemondani.” „Annyi bizonyos, – úgymond *Virchow* – hogy ha nem akarom elfogadni a teremtést... akkor az ősnemzést kell elfogadnom! Tertium non datur; mást nem tehetek, ha egyszer kimondom, hogy a teremtést el nem fogadom, de meg akarom magyarázni az élet létrejöttét. Ez az első tétel, melyből ez a másik következik: tehát elfogadom az ősnemzést. Voltaképpen bizonyítékot az ősnemzés mellett nem mutathatunk föl.” (I. h.)

Maga *Häckel*, az extrém darvinizmus fanatikus apostola, így ír: „Megengedjük, hogy az ősnemzés, amíg sem egyenes megfigyelés, sem kísérlet által be nem mutatható, merő hipotézis marad. De ismétlem, hogy ez a hipotézis a természetes teremtéstan egész menetére nézve nélkülözhetetlen.” „Ha nem fogadjuk el az ősnemzés hipotézisét, akkor a fejlődésemélet ezen egyetlen pontján a természetfölötti teremtés csodájához kell menekülnünk.” (Donát 286.)

Az ember keletkezésének kérdésében ugyanez a probléma tér vissza. „Minden népek őskozmogoniája természetfölötti hatásra vezet vissza az emberek keletkezését” – úgymond *Hörnes*; – ez a fölfogás tehát, szerinte, az alsóbbrendű őskori emberek fölfogása csak. „Ezzel szemben a tudomány azt tanítja, – úgymond – hogy a mi legközelebbi

vér-rokonaink a magasabb fokú emlősök.” „Ezt tanítja a tudomány”, holott ugyanaz a tudomány kénytelen bevallani: „Annyit tudunk, hogy a jégkorban élt az úgynevezett quartár-ember..., de nincs egyetlenegy megbízható iránypontunk sem, amelyből a quartár-ember eredetét és azelőtti életét megérthetők.” Az Isten-fogalomtól való észnélküli félelem a leghetetlenebb logikai képtelenséget is el tudja gondolni, csak az Isten-hit tudományos szükségszerűségét eltagadhatja. „Ha testünk – úgymond *Plate* – a halál beálltával természetes úton porrá válhatik, akkor kell oly körülményeknek és föltételeknek is létezniök, amelyek közt a porból természetes úton emberi test válhatott.” (I. h- 290.) Ugyanígy el lehetne mondani ezt is: Ha *Plate* könyvei maguktól elporladhatnak, papírdarabokra és nyomdafestékre válhatnak, akkor kell olyan körülményeknek és föltételeknek is létezniök, melyek között papírdarabokból és nyomdafestékből a *Plate*-féle művek író nélkül is előállhatnak.

Így hazudtolja meg a modern agnosztikus „természettudományos” gondolkozás a gondolkozás törvényeit s akaratlanul is igazolja a nagy természettudós, *Thomson* szép szavait: „Ne féljete a független gondolkozástól. Ha igazán van bennetek erő a következetes gondolkozáshoz, akkor éppen a tudomány fog titeket az Isten hitére kényszeríteni, mely pedig minden vallásnak alapja.” Vagy *Mayer R.* szavait: „Az igazi bölcelet sohasem lesz s nem is lehet más, mint a keresztény vallás propedeutikája.” (I. h.) Mit használ azonban a természettudomány legnagyobb lángelméinek állásfoglalása, mit használ a modern agnoszticizmus százszoros önellenmondása és önmeghazudtolása, ha az agnosztikus modern bölcelet a *Häckeles* és *Platón* pleroforikus beszéde, az úgynevezett népszerű tudományos irodalom s a fegyverekben éppen nem válogató szabadelvű sajtó révén mégis meghódítja a minden hitehagyásra mindig könnyen kapható világot! A legtöbb úgynevezett művelt ember nem is kutatja, igaz-e, amit annyiszor hall s amit éppen a természettudomány nevében ismételtetnek neki s a gyakorlati életben már mint valami kétségbevonhatatlan biztos igazság szerepel az, amiről az agnosztikus tudósok maguk között is csak halk hangon s az „ignoramus” meg a „menthetetlen elsülýedés” panaszhangjain beszélnek.

S ezen a több mint labilis filozófiai alapon diadalmasan hódít tért egy új társadalmi, etikai, politikai és pedagógiai vend (vagy rendetlenség) s a XX-ik század társadalmának

legdestruktívabb elemei a józanabb elemek ámuló vagy megbotránkozó hallgatása mellett terjesztik azokat a fölfogásokat, melyek minden dekadenciát, minden züllést és bomlást, minden ellenmondást és képtelenséget a tudományok királynőjének, a természettudományos alapon mozgó modern életnek jelszavaival szentesítenek.

A sajtó.

A szellemi élet anarchiájának s általában a Krisztusországtól elidegenedő irányzatnak egyik főtényezőjét futólag már érintettük is. Közönségünk elkereszténytelenedésének egyik legnagyobb előmozdítója kétségtelenül a modern lelkiismeretlen sajtó. Az a sajtó, mely merőben üzleti és párt-szempontról mérlegel igazságot és jogot, érdemet és életképeséget s az olyan magasztos etikai és dogmatikai tanrendszereknek, az olyan meg nem alkuvó, föl nem használható, meg nem vesztegethető elvnek, aminő a katolicizmus, már sajjal megvesztegethetőségénél, felületességénél és haszonelviségéül fogva sem lehet jóbarátja. Az a sajtó, mely a maga konkrét valóságában túlnyomórészt oly pénzemberek és pénzcsoportok expozitúrája, érdekügynöke s ügyvédje, akik s amelyek a keresztény gondolatról teljesen távol, állanak. Az a sajtó, mely mintegy máról-holnapra egész nemzedékek tanítóivá, nevelőivé, észrevétlen irányítóivá, kormányzóivá avatott oly egyéneket, akik e nagy szerepre való hivatottságukat semmivel sem bizonyították be, legfőlebb azzal, hogy ügyesen és behízeltően kezelik a nyelvet, a tollat, a stílust. Az a sajtó, mely főnnállásának legfőbb eszközét, az előfizetők toborzását azáltal űzi, hogy a legolcsóbb népszerűséget haj hássza s állandóan engedményeket tesz az olvasóközönség romlott hajlamainak, felületességének, hiúságának és élvezetvágyának.

Ez a sajtó Európa szerte igen nagy százalékban a vallás- és keresztényellenes tábornak, elsősorban a zsidóságnak és szabadkőmívességnek kezében van; érthető tehát, hogy a katolikus gondolatall szemben elkeseredett ellenállást fejt ki. Elég tanulságos e téren a magyarországi sajtó megfigyelése: a keresztény éra. kezdete előtt az összes elterjedt fővárosi zsidó napilapok a legnagyobb gyűlölettel s elfogultsággal kezelték a keresztény és katolikus ügyeket s ugyanakkor olyan „morált” hirdettek, mellyel a keresztény eszmekör tisztasága meg nem fér. S a fővárosi sajtó keresztényellenességét utánozta a vidéki sajtó is; így a csaknem szintiszta kato-

likus Szeged városnak öt napilapja közül hosszú éveken át egyetlen egy sem állt a keresztény világnézet talaján.

A titkos társulatok.

Végül nem szabad ügyeimen kívül hagynunk a kereszténység legkimondottabb ellenfelét és intézményesített üldözőjét: a vallásellenes titkos társulatokat, első helyen a *szabadkőművességet*.

Eredetileg művészeti, majd humanitárius célzatokat végleg elhagyva, ezek az egyesületek ma csak egyben egyeznek meg: a titkos és nyílt harcban minden komoly, egy házias kereszténység, minden hitéleti és hitbuzgalmi életmegnyilvánulás, főleg pedig a katolikus Egyház erőssége: a hierarchia ellen.

Innen az „antiklerikális” propaganda a sajtó és demagógia útján; innen a tudományos közéleti, társadalmi és gazdasági összefogás a saját embereik beprotégálására minden fontos helyre s a vallásos elemek kizárására és bojkottjára; innen a bámulatos szívósság és tervszerűség, mellyel – titkos folyóiratjaik tanúsága szerint – a katolikus egyházi élet minden mozzanatát, szavá teszik s gyűléseiken közös programokat adnak ki az egyházi élet egy-egy pontjának koncentrikus megtámadására. Hogy elsősorban a vallásellenes akció-e a végcéljuk s a gazdasági előnyomulás és a saját embereik pártolása csak eszköz-e vagy fordítva, ezúttal másodrendű kérdés. Tény, hogy a keresztény hitélet s a katolikus Egyház legfőbb üldözőjének az utolsó másfélszáz év alatt a szabadkőművesség bizonyult. Szerepét ma megosztja a szociáldemokrácia, mely főleg a munkásosztály izgathatóságára s tudatlanságára épít és egyik legfőbb céljának a kereszténység elleni küzdelmet tekinti.

3. A zsidóság.

Ha a modern világ nagyfoka elkereszténytelenedésének okait kutatjuk, lehetetlen mellőznünk a zsidóság harcát a kereszténység és katolicizmus ellen.

A zsidóság természetesen a legélénkebb ellentétben áll a kereszténységgel s elsősorban a, katolicizmussal. Ennek az ellentétnek legmélyebb és legerősebb oka természetesen magának Krisztusnak személye. Krisztus a farizeizmussá zsugorodott ótestamentumi zsidóságot a legérzékenyebben megtámadta, midőn azt hirdette, hogy a zsidó nép alkalmatlanná

lett az Isten választott népének hivatására s hogy azért a messiási ígéretek tőle a „pogányokra” lesznek átszármazandók. Ezért a zsidók viszont halálra szántak Krisztust és hőhéraivá lettek. Ebben a tényben adva van az örökké áthidalhatatlan elvi ellentét a zsidóság és kereszténység között. Az, aki a keresztényeknek Istene, Megváltója és mindene, akit a kereszténység a háromszor Szenttel azonosít, akit térdreborulva imád, akiért száz- és százezer hívő az életét adta és vérént ontotta, az a zsidóság szemében ma is népének ellensége és gyűlölete tárgya, közönséges népámító, lázító és gonosztevő vagy legjobb esetben veszedelmes örült volt, akit ártalmatlanná kellett tenni. Természetes dolog, hogy amíg ez a Krisztus-lekicsinylés vagy talán Krisztus-gyűlölet is nemzedékről-nemzedékre száll a zsidóság szívében, addig a vallásos keresztény nép lelkéből sem lehet kiirtani a zsidóságtól való húzódozást s elmosni a képzetet, amely a mai zsidóságban az istengyilkosság bűnrészeseinek utódjait látja.

S ha a méltányosabban érző, felvilágosult zsidósággal szemben a Krisztus-gyűlölet vádja sokszor igazságtalan is, a zsidó hiten való megmaradás tényében nem ok nélkül látja a hívő a Krisztus felsőbb küldetésének s bebizonyított istenfiúságának hallgatag visszautasítását s így bizonyos önazonosítást és szolidaritásvállalást is azokkal, akik az önmagát Isten fiának valló Krisztust eszelősnek vagy csalónak tartották s emiatt keresztre juttattak. Az ellentét tehát a zsidóság és a Krisztus-hívő kereszténység között mindenképp elsimíthatatlan.

A Krisztus személyével szemben való ellenségeskedés az egész keresztény egyháztörténelem folyamán tovább folytatódott.

Amint az első keresztényüldözés az idősebb Jakab apostol kivégzésével egyetemben a zsidóságból indult ki; amint a nagy pogány egyházüldözésekben mint besúgók és kémek Tertullian szerint első sorban zsidók szerepeltek, úgy az egész keresztény ókor-, középkor- és újkoron át, megszámlálhatatlan esetben és változatban nyilvánult meg az ellentét a kereszt és a zsinagoga között.

Ennek a 19 százados harcnak történeti fejlődésére és fázisaira itt nem térhetünk ki. Rá kell azonban mutatnunk a tényre, hogy a harc éppen nem állt kizárólag vallási vagy érzelmi ellentétek jegyében. Számos más szempontot is tekintetbe kell itt venni, melyek nélkül az ellentéteket megmagyarázni s ugyanakkor a zsidóságnak mai különleges hely

zetét a modern szellemi életben megérteni alig lehetséges. A zsidók egész évezredes története, összevetve a mai tényleges állapotokkal, csak akkor lesz érthető, ha mindenekelőtt szemügyre vesszük a tényt, hogy a zsidóság egész faji, vallási és erkölcsi iránya mint a tűz a víztől különbözik a kereszténységtől és keresztény népektől s hogy viszont talán éppen e különbsétek folytán a zsidóság akkora anyagi és szellemi túlsúlyban érvényesült, hogy hatása alól a keresztény népek csak nehezen tudták magukat kivonni.

A zsidó mindenekelőtt szemita faj s ez a szó egymagában is igen sokat megmagyaráz. Minden népnek vagy népcsaládnak megvannak jó oldalai mellett a maga hibái. A szemita népek jelleméhez az ókori föníciai kereskedőktől fel egészen a középkori szaracén okig, az újkori arab rabszolgakereskedők s a keleti beduinokig, mindenütt bizonyos nyereszkeskedő, mindent anyagi haszon szerint számítgató s emellett minden más tekintet háttérbe szorító jelleg tapad. A zsidók terjeszkedési vágya néprajzilag kétségtelenül ugyan azon szemita terjeszkedési hajlamnak folyománya, mely már az ókorban föníciai kalmárokkal árasztotta el a tengereket s amely zsarolásaival és kegyetlenségével már a középkorban, Keleten épúgy mint Spanyolországban, provokálta a lovagkor keresztes mozgalmait. A mi galíciai határon beözönlött keleti zsidóságunkat ugyanaz az erősen szemita terjeszkedési ösztön űzi-hajtja a Nyugat meghódítására, mint amely egykor Mohamed híveinek tett fegyvert a kezébe, hogy a próféta uralmát Nyugat felé terjesszék.

Anélkül azonban, hogy a zsidóság különleges „faji” jellegvonásait valamely szorosán néprajzi egységből kellene levezetnünk, mert ez a módszer könnyen félreértésekre s merész általánosításokra vezet beérhetjük itt azon vonások összegezésével, melyeket a zsidóság nagy átlagán minden elfogulatlan megfigyelő észrevesz, akár hisz a zsidó psziché ethnografiaiilag közös eredetében, akár nem.

Természetes, hogy e vonások csak nagy általánosságban állapíthatók meg s a kivételes alakulások száma is jelentékeny. Senkinek sem juthat eszébe az alább felsorolandó jellegvonásokat minden zsidóra vonatkoztatni. De azért általános érvényüket az adatok nem veszítik el. Vannak szőke zsidók is, de azért mégis szabály marad, hogy a zsidók túlnyomó részben feketék. Így van a pszichéjükkel is.

A zsidók „faji” sajátságai.

Werner Sombart a hírneves berlini szociológus, ki a katolicizmussal szemben éppen nem árul el sok rokonszenvet, a zsidókérdésnek pedig legelfogulatlanabb s legnagyobb tudományos készültséggel dolgozó kutatója, a zsidók első letagadhatatlan ul közös tulajdonságaként azt jelöli meg; amit ő *Rationalisierung des Denkens*-nek nevez, mi pedig inkább *egyoldalú észelvűségnek* neveznénk.¹

Tudvalevő dolog, így fejti ki Sombart, hogy a zsidók az értelmességet rendkívül nagyrabecsülik s az értelmi munkákra sokkal több tehetséget is árulnak el. mint a mechanikus testi munkákra. „Udvarias görög, ostoba zsidó s becsületlen cigány lehetetlen dolgok”, mondja egy román közmondás. A zsidók minden időben és minden helyen éleseszűségükkel tűntek ki, mellyel helyzetük előnyös vagy hátrányos oldalait azonnal észrevették. Chamberlain ugyan úgy találja, hogy a zsidóknál az ész kevésbé van kifejlődve, de ezzel bizonytal ugyanazt érti, mint Sombart, hogy t. i. ész tehetségük a haszonelviség szempontjainak mérlegelésére szorítókozik. Ha azonban „ész” alatt a gyors gondolkozást, szétválasztó, elemező és kombináló képességet értjük, mely azonnal feltalálja a dolgok középpontját, gyorsan tud analógiákat felállítani, szinonimákat megkülönböztetni, végső következtetésekéi, levonni, akkor a zsidóknál az átlagos észtehetség igen magas fokon áll. Ez a számító intellektualizmusuk magyarázza meg rendkívüli ügyességüket mindabban, ami számítással jár, kezdve a sakk játéktól fel egészen a matematikai tanulmányokig.

Kiváló képességük és az a bizonyos számító tehetség, melyei Wundt a művészi lélek intuitív fantáziájával szemben kombináló fantáziának nevez, megmagyarázzák nagy ügyességüket; az üzleti számvetésben. Az orvosi ténykedésre, pl. diagnózisok felállítására szintén ez a számító, következtető, kombináló tehetség teszi őket alkalmasakká.

A számító ésszel szemben viszont rendkívül elmaradt a zsidók átlagában az érzelmi és intuitív felfogóképesség. Minden eleven életátérzés, mondja Sombart, minden miszticizmus és romanticizmus teljességgel távol áll az ő tisztára diskurzív világnézetüktől és amit Naumann Frigyes egyszer

¹ Die Juden und das moderne Wirtschaftsleben.

Liebermannról, a festőről mondott» hogy „agyával fest”, bizonyos értelemben általános zsidó tulajdonságot jelez.

A zsidó – úgymond Som bárt – igen *élesen* lát, de *keveset* lát. Környezetét, embertársait, a külvilágot nem érzi eleven, személyes valónak; a dolgokat nem fogja föl élő, természetes, szervesen keletkezett, konkrét teljességnek.

Mindenütt a részletkérdések és részletcselekvések, azoknak célszerűsége és kihasználhatósága, gyöngé és erős oldala áll nála előtérben. Személyes tisztelet, lovagi önfeláldozás és hódolat neki érthetetlen dolog. „A zsidó minden lovagiasságot lelke mélyéből utál; minden szentimentalizmus, minden lendület, minden feudalizmus, minden patriarchalizmus idegen neki”. Ezért teljes individualista a politikában is. A liberális államfogalomnak, mely az emberben csak polgárt lát s az államéletet pusztán paragrafusok szerint tudja kezelni, a zsidóság volt kezdetől fogva a leglelkesebb híve, ő vallja lehangosabban azt a felfogást, hogy az állam „különbségnélküli egységekből” áll.

A zsidó önmagát és embertársait nem annyira test- és vérből álló élőlénynek látja, – ezért tagadják a zsidók a különben annyira különleges zsidó jelleget és hangoztatják, hogy zsidó és német, zsidó és angol, zsidó és magyar közt nincs semmi mélyebben járó különbség – hanem csak jogalanynak, állampolgárnak vagy egyéb abstrakciónak. A zsidó, úgymond Sombart, a világot pusztán értelmével ismeri fel. Vérrrel, szívvel, kedéllyel gondolkozni nem tud. S mert ő nem tud, azért azt sem érti, hogy más miért tud s azt hiszi, hogy amit ő hideg eszével a papiroson elrendezett, ugyanazt ugyanolyan módon az életben is el lehet rendezni. Azért hiszi sok zsidó, hogy a zsidóság és a keresztény népek közti ellenszenv pusztán mesterségesen terjeszteti antiszemitizmus eredménye. A vérben rejlő momentumokat, az átérezhető és érzékelhető valóságokat az ő pusztán aggyal és papírral dolgozó egyoldalú intellektualizmusa nem képes megérteni.

Természetes, hogy a zsidók ezt a racionalizmust nemcsak elméletben vallják, hanem a gyakorlatban is követik. A középpont, melyből a zsidók emez egyoldalú intellektualizmusa az egész körülöttük csoportosuló világot felfogja és értékeli, a zsidóknál különös mértékben kifejlődött önérték és önérdek. Sombart; ezt a tulajdonságot célkeresésnek, teleologizmusnak nevezi és megjegyzi, hogy ezt a sajátját a zsidóság összes megfigyelői ritka egyöntetűséggel megállapították rajta. A zsidó a külvilággal mindig csak szubjektív

szempontokból foglalkozik s úgy szólva, képtelen arra, hogy elfogulatlanul és m el lék tekintetek nélkül engedje át magát a világ szemléletének. Nem tud, nem bír önmagáról megfedelkedve merülni el a kozmosz mélyeiben, nem tud a gondolat szárnyán fölemelkedni a végtelen ürokbe, hanem e helyeti, mint Jelűnek oly jellemzően mondja, inkább „alámé- rül, hogy drágagyöngyöt keressen.” Mindent a saját énjével hoz kapcsolatba. Ami őt minden egyébnél jobban érdekli, az a kérdés: mire való ez? megéri-e a fáradságot? minek? meny nyit baj? mi hasznon belőle?

A zsidó a kulturális tevékenység, az irodalom, műív szét és tudomány terén is megmarad teleologistaának: minden során, minden szaván kiérzik az az ügyeskedő, céltuda- tos törekvés, hogy lehető nagyfokú kedvező hatást érjen el. Még a tréfa terén is ez a céltudatosság vezet; azért nem ért a zsidó a kedély teli, öntudatlan humorhoz, de annál job- ban a jól kiszámított, ügyes, hatos élchez és maró szati rához.

A zsidó azonban átlag hatalmas lelki energiák embere. S mihelyt erős akaróképesége a célt következetesen szem előtt tartó gyakorlati racionalizmusával párosul, megszüle- tik az a nagyfokú *céltudatosság* és *célirányosság*, mely mini a zsidók egyik legpregnánsabb és legmarkánsabb jellem vonása ismeretes. Szemét erősen a kitűzött cél felé irányí- tani s a cél elérésétől, semminemű akadály által vissza nem riasztatni, szívósnak, kitartónak, sőt konoknak lenni a cél érdekében: megannyi figyelemreméltó zsidó faji sajáttság.

Ennek a céltudatosságnak folyománya továbbá a köz mondásos zsidó *élelmesség*, azaz az egyes helyzetek kihasz- nálhatóságának észrevétele, mely a zsidókat arra képesíti, hogy azonnal észrevegyék azoknak gyöngéit, akikkel érint- keznek, s megtalálják azt a hangot, amelyre környezetük hangolva van. Ez az élelmesség a ragója voltaké a lankadat- lan szorgalomnak is, melyet náluk tapasztalunk, s mely annál csodálatosabb, mert hiszen a komoly, nehéz, főleg festi munkát feltűnően kerülük. Ugyanezen céltudatosságból folyik az *összetartás* érzete is, melyet már *Cicero* is észre- vett a zsidókon: „Scis, quanta concordia!” írja róluk.

S ezek a tulajdonságok csak annál erősebben fejlődnek ki a zsidóban, mennél több akadály merül fel útjában, s mennél jobban keresztezi abstrakcióit és papírszámadásait

színes, szeszélyes, sokszerűen bonyolódott élet. Ezért olyan izgékony-mozgékony a zsidó.

A *mozgékony*ság Sombart szerint a zsidók negyedik alaptulajdonsága. Ez a mozgékonyosság a céltudatosságnak és energiának eredője. A zsidó hamar feltalálja magát, hamar felismeri az adott helyzetet., s mihelyt ezzel tisztában van. Gyorsan és elszántan cselekszik. Sürög forog. Ha az egyik őt, elzárni, előtte, azonnal másikat, talál; ha egyik vállalata csütörtököt mond, azonnal másfelé iparkodik helyre ütni a szenvedett veszteséget.

Ezzel a mozgékonyossággal függ össze a zsidók közmondásos *nyugtalansága*. Már *Goethe* megjegyezte, hogy olyan zsidó nincs, akinek ne volnának pontosan meghatározott, biztos céljai, s aki a legkomolyabb törekvést ne árulná el célja, még pedig mindig valamely földi, időbeli, sokszor pillanatok szerint; váltakozó cél érdekében. A zsidó boldog talán, ha nem süröghet-foroghat, ha nem érvényesülhet, ha nem kezdeményezhet, tervezhet; és vállalhat, ha nem köthet üzletet. Innen a zsidók erős kezdeményező szerepe városaink mindennemű művészeti, szórakozási, közszükségleti, kereskedelmi életnyilvánulásai terén. Elősegíti a zsidót, itt is egyoldalúan fejlett erős intellektualizmusa, mely éppen azért, mert soha mély gyökeret nem ver, könnyűvé teszi neki az átmenetet; egyik eljárási módról a másikra, egyik nézetről a másikra, egyik útról a másikra.

A mozgékonyosság és az eszközökben változékony, de célja szemmel tartásában szívós céltudatosság eredményezi továbbá a, zsidók közmondásos *alkalmazkodó képességét*, mely a látszólagos ellentét dacára oly szépen megfér a zsidók ellenállóképességével és exkluzivitásával. „A zsidó, úgymond *Leroy-Beaulieu*, a legellenállóbb s ugyanakkor a leghajlíthatóbb emberfaj.” (Sombart i. h. 324.)

A zsidó vallási irodalom ezt az alkalmazkodást a leghatározottabban elő is írja. „Ha meghajolsz a hullám előtt – úgymond egy helyen a Midrasim, – akkor a hullám elvonul, s te helyeden megmaradsz; ha azonban a hullámmal szembeszállsz, elsöpör.” Ezért írták elő a rabbinusok, hogy ha valamely országban a zsidókat másképp nem tűrnék meg, külsőleg térjenek át az illető ország hitére. A történelemből ismeretes, mily nagy arányban üzték a zsidók a szellemi mimikri e nemét. S ha ma kevesebb is köztük a színlelt keresztény, mint egykor, viszont más irányban annál fényesebben beválik a zsidó alkalmazkodóképesség. A mai kul-

túrzsídó nem is ragaszkodik többé vallásához, sőt nemzeti sajtóságaihoz sem; ellenkezőleg, iparkodik minél nagyobb mértékben felszívódni az őt vendégül fogadó népek kultúrájába; de éppen az bizonyítja a zsidó mesés alkalmazkodóképességét legfényesebben, hogy neki ez az áthasonulás sokkal gyorsabban és jobban sikerül, mint bármely más népnek a világon. A zsidó Angolországban nagyszerűen tud angollá alakulni; Franciaországban pompásan adja a franciát; egész angol, egész francia lesz, úgymond Sombart, legalább látszat szerint. Ha Mendelssohn Felix német zenét komponál, Jaques Offenbach francia operettet és Sousa Yankee-Doodle-dalokat szerez, ha a zsidó Angolországban mint lord Beaconsfield a legigazibb angolt, Franciaországban mint Gambetta a leghevesebb franciát, Németországban mint Lassalle a telivér németet adja, úgy ebből nem az következik, amit némelyek hangoztattak, hogy specifikus zsidó „faji” jelleg nem is létezik; hanem ellenkezőleg: éppen ez a rendkívül nagyfokú alkalmazkodóképesség bizonyul a zsidók egyik legspecifikusabb faji tulajdonságának.

A zsidó – mondja egy közmondás – ha más bolygóra kerülne is, ott sem érezné magát sokáig idegennek. Mindenbe beleéli magát, mindenhez tud alkalmazkodni. Német, ahol németnek kell lenni; olasz, ahol olasznak lenni célszerűbb. Ő megcsinálja mindazt, ami érdekében áll, még pedig több nyire sikerrel. Magyarországon az ősmagyart, Olaszországban az irredentistát, Franciaországban, ha kell, az antiszemitát adja. (Sombart 326.) Ezt az alkalmazkodást külsejében is igyekszik érvényesíteni: nyelv, öltözet, hajviselet, viselkedés stb- dolgában kitűnően tudja utánozni környezetét. Szellemj mozgékonyága és erkölcsi megkötetlensége folytán pedig az alkalmazkodás legcélszerűbb eszközeit is azonnal kitalálja s mindennemű erkölcsi vagy esztétikai akadályt könnyedén eltávolít az útjából, amiben nagy segítségére van, hogy a személyi méltóság iránt roppant csekély érzéke van. Neki nem kerül túlsók erő feszítésébe, hogy megtagadja és megalázza magát, hacsak igazán hasznát látja, s célját elérheti vele.

Éppen ez, az alkalmazkodó képesség biztosítja a zsidóknak azokat a pályákat, aminők pl. az újságíróé, az ügyvédé és a színészé, amelyeken csak az boldogul, aki magát mások világába beleéli s azután mindent erre a mintegy új énjére vonatkoztatni tud; aki a helyzetet át tudja tekinteni, az embereket és állapotokat a maga új „saját” érdekében telje-

sen ki tudja használni. „Az újságíróknak, úgymond Jellinek Adolf, elevennek, mozgékonyak, gyorsnak, hamarhevülőnek kell lennie; érteni kell az analízáláshoz, a kérdések boncolgatásához, a kombináláshoz, az összefoglaláshoz és szétválasztáshoz; mindenütt in médias res kell belevágnia, minden napikördés középpontját, minden vita magvát azonnal ki kell fürkésznie; tárgyát éles, markáns vonásokkal kell kidomborítania; epigrammszerűleg, antithézisekkel, szentenciákkal, ügyes, gyors és jellemző mondatokkal kellő ünnepélyességet, súlyt, páthoszt, jelentőséget vinni bele, életet, szellemességet varázsolni bele mindenbe, amihez hozzáér”; – íme, mindez specifikus zsidó tulajdonság.

A vázolt jellemvonások a zsidóságra nézve magukban véve még nem megszégyenítőek, sőt részben nagyon értékes momentumokat tartalmaznak. Minden attól függ, hogy az a nagyjelentőségű, bárha egyoldalúan fejlett intellektuális és erkölcsi erő, mely a zsidó népanyagban s annak legtöbb képviselőjében rejlik, mily irányban érvényesül. Ha ez a faj egyszer még egy nemes, ideális világnézet talajára tudna helyezkedni s hatalmas energiáit, szívósságát, céltudatos realizmusát, összetartását, mozgékonyágát helyes és méltó irányban tudná érvényesíteni, akkor az emberi kultúrának talán igen jelentékeny munkásává lehetne. A zsidók között sokszor találni bizonyos nagyfokú, de öntudatlan lelki nemesiséget s finomult erkölcsi érzéket, mely erőteljesen szembe tud helyezkedni a modern zsidóság zömének életfelfogásával s a zsidó konvertiták között – bárha a zsidó konverziók nagyrésze talán nem történik meggyőződésből – számos rendkívül mélyenszántó s a kereszténységet őszintén átérző s átértő, disztिंगvált lélek akart.

Ahol azonban a megtelelő érvényesülési irány hiányzik, ahol az erőteljes zsidó faji tulajdonságúik lesiklottak a helyes útról, ahol nem ideális, etikai szempontok többé a végső mozgóató erők, – főleg a racionalizmus és neologizmus ingoványaira került, modern zsidóság körében – ott nem csoda, ha ezek az erőteljes sajátságok szomorú elfajulás kiinduló pontjaivá lesznek s oly erkölcsi tulajdonságokat vonnak maguk után, melyek a zsidóságot az általánosításra hajlító közvélemény előtt nagyon is nem kívánatos színben tüntetik fel. Az alapjában nemes, nagyraemertt faj így lesz közidegenkedés, sőt gyakran közmegvetés és közgyűlölet tárgyává, melyben az ideális erkölcsi kultúrának veszedelmes ellenségeit látják sokszor azok is, akik vannak a tolerancia

olyan magaslatain, hogy egyedül vallási szempontból senkit sem veinek *mes.* ismeretesek pl. *Napoleon, Voltaire, Fichte, Schopenhauer,* nálunk *gróf Széchenyi István), Kölcsey, Trefort* és mások óvó nyilatkozatai a kultúrbomlasztó zsidóságról. „A *nép* szegénységének, úgymond pl. *Kölcsey,* veszedelmesebb forrása nem lehet, mint a zsidók szaporodása.” „Ha eery kor, úgymond *Széchenyi István,* a magyar emancipálja, a zsidót, ki fogja majd emancipálni a magyart?”

Eszmemenetünk teljességének érdeke mellőzhetetlenné teszi ezeknek az erkölcsi tulajdonságok szemügyrevételét is.

A zsidók erkölcsi tulajdonságai.

Erkölcsi tekintetben mindenekelőtt szembeszökő a modern zsidóságon a kimondottan s nagyfokúan *materialisztikus életfelfogás.* A zsidó élete célját határozottan a földi javakban keresi. Még ha hisz is az örök életben, nem sokat törődik vele, törekvéseinek súlypontja a földi létre irányul. Ezért igyekszik mindenekelőtt minél nagyobb gazdagság és vagyon felhalmozására; ezért fejleszti egyoldalúlag figyelmét s érdeklődését a gazdasági élet fejlesztésének, a kereskedelem, az üzletcsinálás és kommercializmusnak irányvonalában.

A kereszténységgel szemben ez a zsidó materializmus a képzelhető legnagyobb ellentétet képezi. Krisztus folyton az örök életre utal s oly kincseknek keresésére tanít, melyeket tolvaj el nem rabolhat, melyeket rozsdá és moly meg nem emész. A zsidó beéri a földdel, a föld aranyával. A kereszténynek az anyagi jólét csak eszköz a magasabb cél, a lelki javak felé, a zsidónál az anyagi előny maga a cél. Nem csoda tehát, ha a gazdasági versenyben jobban győzi; de érthető az is, ha a keresztény életfelfogás a zsidó materializmusban saját léte legmélyebb alapjának megtámadóját látja.

E materialisztikus gondolkozással karöltve lép föl a zsidóságban *az altruizmus nagyfokú hiánya.* Az ószövetség voltaképp általános emberbaráti szeretet nem ismert, sőt a különbségtételt „fajbéli” és „idegen” közt maga a szentírás elismerte. Mózes könyvei szerint (Deut 23, 20) a zsidónak a fajbelitől nem volt szabad soha kamatot vagy uzorát szednie, viszont meg volt engedve, hogy az idegentől, a gójtól kamatot (uzorát) szedjen. A Talmud úgy értelmezte ezt az engedélyt, hogy kötelességet csinált belőle: „az idegentől uzorát kell vened”. S a zsidóság természetesen megfogadta a Talmud tanácsát.

A középkori irodalomban a zsidóság állandóan mint

uzsoraüző, szívtelen, kizsákmányoló faj szerepel s neve az uzsora fogalmával úgyszólván összenőtt. Szent Bernátnál a „iudaizare” szó egyenesen annyit jelent, mint „uzsorát szedni”. A XV., XVI., XVII. század népies irodalma, a népdalok és közmondások a zsidót folytonosan mint uzsorást, ostyameggyalázót és gyermekgyilkost emlegetik. A középkorban a kamatszedést a keresztényeknek az Egyház és az állam egyaránt tiltották, ami a zsidók elismert uzsoraprivilegiumait jelentékenyen előnybe helyezte. Így történt, hogy a zsidók már a középkorban mesés gazdagságra tettek szert. Kabachi Erazmus az egész közé- és újkor közmeggyőződését jelzi, midőn 1487-ben így panaszkodik: „A szegény emberi a zsidók irgalom és könyörület nélkül kirabolják és megnyúzzák. Ezek a zsidó uzsorások a legkisebb falvaikba is befészkelik magukat s ha öt forintot kölcsönöznek, hatszoros zálogot vesznek kamatul, a kamatért újabb kamatot s ezért újabbat követelnek, úgy hogy a szegény ember mindenét rajta veszti.” (*Janssen, Geschichte des deutschen Volkes; 1. Somhart, Kapitalismus, I., 271. o.*)

A véres zsidóüldözések természetesen elítélendő, kereszténytelen jelenségek voltak, de mindenesetre arról tesznek tanúságot, hogy a keresztény népekben a zsidók szereplése állandóan mélységes elkeseredést és gyűlöletet váltott ki. Ugyanez a gyűlölet és a zsidóktól való szabadulás vágya indította Spanyolországot és Portugált a zsidók kiűzésére a XV. században; e példát a XV. században a nagyobb német városok, a XVI. században számos olasz város követte. Nálunk már Nagy Lajos kiűzte őket 1360-ban; öt évvel utóbb azonban már ismét visszatérhettek s a királyok- és főuraktól, kiknek a zsidók pénzére szükségük volt, különféle előjogokat nyertek. Másutt gettókban, zsidónegyedekben kellett meghúzódniuk és ismertetőjeleket viselniök, bár ezt az elkülönözést nem a gyűlölködés és bosszúvágy, hanem az elővigyázat és önvédelmi szempont írták elő. Viszont természetesen érthető az is, hogy a keresztény népek és államok szigorú állásfoglalása a zsidóságban az ellenszenvet és az altruizmus hiányát csak fokozta.

Élénk részt vettek a zsidók a szekularizációban és az egyházi javak elvilágiasításában is. Ausztriában a szekularizált drága egyházi szerek és edényekért a zsidók azonnal 20 millió forintot ajánlottak föl; mire II. József, hogy „a visszaéléseknek elejét vegye”, előbb összetörette vagy beolvastatta a szentelt edényeket. Bajorországban az elrabolt

kelyheket, monstranciákat, templomi és kolostori javakat nagyrészt zsidók vették meg. Würzburgban a zsidók püspöki ornátusban, infulával a fejükön koccintottak a templomi kelyhekkal. A kormánybiztosok loptak mint a tolvajok és a zsidók meggazdagodtak. A gazdag műremekgyűjtemény, melyet báró Rothschild Adolf 1901-ben a párisi Louvre-nak adományozott, túlnyomó részben XII. és XVI. századbeli egyházi ötvös-műremekekből áll. (Dr. Hans Rost, *Die Juden im Wirtschafts- und Kulturleben; Der Aar I., 455.*)

A materializmus és önzés e túl lengésének további eredményeként Hans Rost a *hiperszexualizmust* jelöli meg. A zsidók, úgymond, a nemi élet terén is jóval nagyobb hajlandóságot mutatnak a kihágásokra és elfajulásra, mint a keresztények. E hajlandóság csirája már az ószövetség zsidóságában megvolt; Mózes törvénye tudvalevőleg a többnejűséget is megengedte a zsidóknak, még pedig, mint Krisztus mondja, az ő „szívük keménysége miatt”. A zsidóság szexuális túltengését jellemzi Tacitus szava is, aki a zsidókat „projectissima ad libidinem gens”-nek (a fajtalanságban mélyen elmerült népnek) nevezi.

E hajlandóság a modern hitetlen zsidóság körében álló szimptomává fejlődött.

Bebizonyított dolog, mondja Hans Rost, hogy a szemérmetlen iratok, fajtalan képek és akttanulmányok terjesztésében a zsidókat illeti a főszerep. Németországban a *Jugend* és *Simplizissimus*, minálunk a *Fidibusz*, a *Magyar Figaró* és a hasonló produktumok, amint a zsidók kedvenc olvasmányai, úgy nagyrészt zsidók tollából és zsidó könyvkiadó üzletekből eredtek. Ez az irodalom valószínűleg a társadalomban azt a tónust, mely a tiszta élőiben és házasságban, a közérkölcset védő állami és egyházi intézményekben csak a gúny és a szatíra tárgyait látja. A modern festészeti kiállítások dekadens akttanulmányaira, az orfeumokba, a sikamlós szindarabokra zsidók és zsidó nők szállítják a publikum javarészét. A házasságon kívüli nemi élet megengedett voltának legbuzgóbb védői a zsidók. A keresztény önmegtartóztatási parancs – úgymond Rost – a zsidó fiatallembert legfőleg megvető mosolygásra indítja. Megszégyenítő ránk magyarokra nézve, amit *Ratzinger*, a hírneves szociálpolitikus ír: „Bécsben, de főleg Magyarországon, alig van zsidó fiatalember, aki ne dicsekednék azzal, hogy mielőtt zsidó leánnyal házasságra lépett, előbb keresztény leányok becsü-

letét tette tönkre- E tekintetben a cselédség vagy üzleti alárendeltség s a zsidók csengő aranya különösen megnehezíti az amúgy is könnyen hívő keresztény leányok helyzetét.”

A leánykereskedelem elleni egyesületek vezetőinek egyhangú kijelentése szerint a leány kereskedésnek is mindenütt a zsidók a nemzetközileg szervezett intézői és fenntartói, amint a bordélyházak is túlnyomó részben zsidó tulajdonok. Tény, hogy a zsidók a leánykereskedelem elleni mozgalomban is résztvesznek. Valahányszor azonban a hatóságnak sikerül egy-egy veszedelmes leánykereskedőt horogra kerítenie, a tettenértek majdnem kivétel nélkül zsidók. Ezek árasztják el magyar, lengyel, orosz s főleg galíciai leányokkal az európai s amerikai nagyvárosokat, s e tekintetben kevés vigasztalás, hogy saját hitsorsosaik leányait sem kímélik. Hans Böst e ténnyel szemben önkénytelenül *Schopenhauer* szavára gondol, aki a zsidók főjellemvonásaként a „szemérmertlenséget” (Schamlosigkeit) jelölte meg. Természetes azonban, hogy e súlyosan megbélyegző adatok nem illethetik a zsidók összességét.

Valaha a zsidóság tisztas házi életéről volt ismeretes. A keleti zsidóságnál a gyermekáldás mai napig közmondásos. E tekintetben a nyugati zsidóságot ismét hatalmas dekadencia jellemzi. Az új-malthusianizmus, a kétgyermekrendszer a modern zsidóság köreiben rohamosan terjed. (Hans Bost i. h. 650)

Amit ez utóbbi adatra, nézve a zsidó *Philippson* megjegyez, hogy a malthusianizmus csak a felvilágosodott neológ zsidóság körében pusztít, ugyanazt mi szívesen kiterjesztjük az előzőekben vázolt kevésbé előnyös tulajdonságokra is. Csak azt jegyezzük még meg, hogy amióta az orthodox zsidóságot saját ótestamentumi vallásrendszerének hagyományai oly nyilvánvalólag cserbenhagyták, nem csoda, ha a zsidóság egyre jobban elveszti bizalmát saját vallásában, s miután a kereszténységtől irtózik, természetesen a neológizmus és racionalizmus felé hajlik, mely pedig erkölcsi támaszt nem nyújt neki.

Az erkölcsi támasz e hiányának bizonyos megerősítést jelentheti az is, hogy a zsidók körében az elmebetegségek és az öngyilkosság rendkívül nagy arányokat öltött. Némely országokban a zsidó elmebetegek százalékszámát általános lakossági százalékszámukat kétszeresével fölülmúlja.

A bűnügyi statisztika.

A zsidóknak eddig vázolt különleges tulajdonságait többi között a bűnügyi statisztika is igazolja. A zsidó kriminalisztika legnagyobb arányban az embertárssal szemben elkövetett igazságtalan vétségeit tünteti föl. Ezenkívül főleg a szexualizmus vétségeiben állnak még a zsidók első helyen, míg viszont a közbiztonság és közrend elleni vétségek terén, általában ahol bizonyos személyes bátorság megnyilatkozásáról van szó, jelentékenyen hátrább állnak, mint a keresztények. *Hollandiában* pl. egy évben 100 keresztény illetve 100 zsidó elítélt között az ítélet oka gyanánt szerepelt:

	kereszténynél	zsidónál
szemérem elleni vétség	0.8	2.4 esetben
fajtalan iratok terjesztése	0.0	3.3 „
becsületsértés és rágalmazás	5.8	13.9 „
csalás	0.8	2.4 „
orgazdaság	0.5	2.4 „
az adótörvények megszegése	7.2	15.3 „
sikkasztás	2.1	2.4 „
erőszaktetel, fajtalanság és kerítés	0.8	2.4 „
hamis eskü	0.2	0.5 „

Németországban 100.000 keresztény illetve 100-000 zsidó közt következőképen oszlottak el a büntetendő cselekmények:

Vétkes bukás: kereszténynél 1.1, zsidónál 18.9; a vasárnapi munkaszünet törvényének áthágása: ker. 12.7, zs. 90.7; csalárd bukás: ker. 0.2, zs. 1.4; az állatvész elleni erőírások megszegése: ker. 2.3, zs. 12.3; az egészségre ártalmas élelmiszerek előállítás és árusítása: ker. 0.6, zs. 2-6; lefoglalt értékek elsikkasztása: ker. 2.6, zs. 8.7; szemérmetlen iratok terjesztése és fajtalanság által okozott botrány: ker. 4.5, zs. 11.7; a katonakötelezettség elleni vétség: ker. 17.1, zs. 38-4; az ipartörvény megszegése: ker. 21.0, zs. 44.7; okirat-hamisítás: ker. 9.9, zs. 21.1; csalás: ker. 43.6, zs. 82.0; zsarolás: ker. 1.1, zsidó 2.0; élelmiszerek hamisítása: ker. 3.8, zs. 6.8; becsületsértés: ker. 97.8, zs. 132.4; kerítés és kitarás: ker. 5.6, zs. 7.1; hamis eskü: ker. 1.2, zs. 1-5.

Ausztriában 100 elítélt keresztényre zsidó elítélt esett:

vesztegetés büntette miatt 2200, csalás miatt 341; rágalmazás miatt 306; eltulajdonítás miatt 167; hivatalos hatalommal való visszaélés és megvesztegettetés miatt 140; személyes szabadság megsértése 119; magzatelhajtás miatt 109 esetben. 1898-tól 1912-ig 100.000 keresztény és 100.000 zsidó közül általában elítéltetett: keresztény 29.20, zsidó 104.49 esetben.

Nálunk Kovács Alajos¹ szerint a nem egyenes úton való vagyonszerzés terén járnak elől a zsidók. Ezt az 1909-től 1913-ig elítéltek következő statisztikájával mutatja ki:

	Elítéltek száma a jelzett évek átlagában	Ebből zsidó számsze- rint	%
Csalárd- és vétkei bukás ²	240	156	64.7
Üzsora	78	29	36.7
Csalás	1392	201	14.4
Nikkasztás	2930	349	11.9
Zsarolás	652	73	11.1
Okirathamisítás	796	60	7.6

Ezenkívül, még a következő bűncselekményekben tűnik ki a zsidók az átlagosnál nagyobb részesedéssel: hamis írásiizás, vallás elleni bűncselekmények, szemérem elleni bűncselekmények, kerítés, rágalmozás, párviadal, orgazdaság. A hadiszállítások körüli visszaélésekről hiteles adataink vannak, melyeket az igazságügyminiszter 1921 márciusában terjesztett a nemzetgyűlés elé. Ezek szerint 1907 hadiszállítási) bűnyü került a bíróságok elé, melyek közül 529 esetben állnak részletes adatok rendelkezésre. Ezekben 1018 terhelt szerepel, közülük 741 zsidó és 277 keresztény. Elítéltek a jelentéstételig 211 egyént, még pedig 156 zsidót és 55 keresztényt. „Míg tehát – mondja Kovács – a zsidóság a legkedvezőbb esetben 2.5 százalék erejéig vértett a frontokon, itthon a hadiszállítások körüli csalásokból és visszaélésekből 73% erejéig vette ki a részét.”

Emellett, nem szabad felednünk, hogy a zsidó veleszületett élelmességénél fogva sokkal ügyesebben tudja kikerülni az alkalmakat, melyekben a bírósággal szembekekerülhet, mint a keresztény. A budapesti államrendőrségnek 1908-ban kiadott jelentése éppen erre az ügyes törvénykijátszásra utal, midőn így jellemzi a zsidó bevándoroltakat: „Budapest gócpontja a szélhámozások és csalások megannyi nemeinek. Rengeteg egzisztencia tódul évenként a fővárosba, mely még nyelvünket sem érti: magukkal hozott lőkéjük pusztán az a mohó üzérkedés, melynek morálja a

¹ A. zsidóság térfoglalása Magyarországon. 1922. f. s. k. o.

² „A csalárd bukásnál, ahol az elítélteknek majdnem kétharmada zsidó, azzal sem lehet érvelni, hogy a kereskedők többsége is zsidó, mert igaz, hogy az önálló kereskedőknek 54%-a zsidó, a csalárd bukás miatt elítéltek között azonban majdnem 65%-ra rúg a zsidók aránya, pedig ezek között nemcsak kereskedői, hanem iparosok is vannak.” (Kovács, i. m. 50.)

büntetőkönyv paragrafusaitól sem riad vissza. És abból a táborból toborzódnak össze, mely Galíciából áramlik befelé, magával hozva azt az üzérszellemet, mely teljesen megnyugtatja lelkiismeretét, ha a büntetőkönyv paragrafusai közt sikeresen járhat tojástáncot.”

Zsidó befolyás a keresztény társadalomban.

A kereszténység és a zsidóság között tehát óriási valószínűség, erkölcsi és faji ellentétek forognak fenn. Két világ ez, mely bár térben és társadalmilag egymást ezerszeresen út- és átjárja, mégis minden egyes részecskéjében csupa egymást taszító pólust tartalmaz.

Zsidó szellem és keresztény szellem állandóan, bár láthatatlanul, mint tűz és víz állanak egymással harcban s ahol a zsidóság befolyása bármily értelemben túlsúlyra vergődik, ott azonnal érezhető a keresztény gondolkodás és életmód gyors visszaszorulása. Már pedig könnyű belátni, hogy az újkorban a zsidóság befolyása a társadalmi életre állandó s legújabbban rapid emelkedésben van, még pedig főkéi) két irányban: a gazdasági téren és a sajtó útján.

Marx, a szocializmus úgynevezett tudományos megalapozója, történelmi materializmus címen azt az alapjában igaz gondolatot túlozza, hogy az ideális javak keresése a való életben gyakran nagyon is összefügg az élet realizmusát sürgető gazdasági érdekekkel. Túlzás és egyoldalúság, ha azt állítja, hogy minden világtörténelmi alakulás csak gazdasági létkérdések és létküzdelmek reflexe, de viszont szívesen elhihetjük Marxnak, hogy az anyagi érdekeknek és gazdasági kérdéseknek az emberiség szellemi életének irányításában is mindenkor óriási jelentőségük volt. Az ember nemcsak lélekből, hanem testből is áll. A szívhez az út a gyomron át vezet.

Amíg a vallás pusztán papíron van, mint hittételek és parancsok, mint elvek és szertartások láncolata, addig könnyű a gazdasági élettől elválasztani; mihelyt azonban a való világban él, azaz intézményekre van szüksége s ezeknek emberek közreműködésére, amely emberek ismét kenyérré és anyagiakra vannak utalva, a vallási élet fejlődése és virágzása is sok tekintetben az anyagi és gazdasági jóléthez mint létfeltételhez van fűzve. Hányszor látjuk a mindennapi életben, hogy a közhivatalnokok és polgáremberek vallási és erkölcsi meggyőződésük gyakorlásában (vagy nem-gyakorlásában) a legnagyobb inertekekben befolyásolhatók azok által, akikkel

szemben anyagilag le vannak kötelezve vagy akiktől nekik gazdasági tekintetben valamit várniok vagy valamit félteniök kell.

A katolicizmus ellenségei nagyon jól ismerik ezt az összefüggést vagyoni jólét és biztos, békés fejlődés között és az egyház vagyoni függetlenségének megszüntetése nekik mindenestre nagyobb inger a szekularizációra, mint az az anyagi haszon, melyet az egyház megrablásából közvetlenül várhatnak, vagy mint az a győzelmi mámor, melyet a porba taposott ellenfél legyőzése kelthet. Nem hiába mondják, hogy ma a pénznek hódol minden s pénz nélkül nemcsak gazdasági vállalatokat nem lehet indítani, de még tudományt és művészetet sem lehet fejleszteni, sőt bizonyos értelemben elmondhatni azt is, hogy az egyházi életet sem lehet megfelelőképp felvirágoztatni ott, ahol minden erőteljesebb vallási kezdeményezést az anyagi gondok hátráltatnak.

E szempontokból érthető, hogy ha egy osztály vagy néptöredék túlnyomó részben magához rántja a pénzt s az anyagi eszközöket, általában a gazdasági élet vezetőkeit, akkor annak a néptöredéknek módjában áll nemcsak anyagi érdekeit kíméletlenül keresztülhajszozni, hanem diadalra juttatni vallási vagy vallásellenes felfogásait, elveit, szokásait, világnézetét is s általában tért foglalni a társadalomban, meghódítani azokat a pontokat, amelyekből a közvéleményt s a társadalom szellemi életét irányítani lehet.

Már most bizonyos, hogy ilyenmü befolyás tekintetében a zsidóság messze túlhalad minden más népelemet.

A zsidók gazdasági túlsúlya.

Sombart meglepő sűrűséggel csoportosítja az adatokat az újkori nemzetgazdaság; történetéből annak igazolására, hogy a zsidók az újkori népgazdaság lefoglalásában s iránításában legelsősorú szerepet játszottak.

Hogy csak egy két példát említsünk, a XVI. században a gazdasági élet; gócpontja látható hirtelenséggel eltolódott a déleurópai államokból fel az északi államokhoz: e jelenség egyetlen magyarázata, a nagy „*exodo de capita est*”, a tőke kivonulása Spanyolország- és Portugálból, amidőn t. i. Amerika fel fedezésének évében 300,000 zsidót kiűztek a Pirréneifélszigetről. A kiűzött zsidók nagy része Németalföldre, mindenestre Északaurópába ment s hatalmas vagyont és üzleti vállalkozó szellemét belevetve Északaurépa gazdasági életébe) hirtelen fellendítette azt.

A kivándorolt spanyol és portugál zsidók tőkéje termékenyítőleg hatott azon országok gazdasági fejlődésére, amelyekbe nagyobb számmal nyomultak be, így főleg Németalföldre, Franciaországra, Németországra és Angolországra. Hamburg és Frankfurt a bevándorolt zsidók által lettek gazdasági világvárosokká; az ősrégi német-birodalmi és Hanzavárosok viszont ettől fogva pusztulásnak indultak. Angolországban Cromwell fogadta be a zsidókat (1654-1656). De már a XVII. század első felében az angol kereskedésnek egy tizenketted részét zsidók bonyolították le.

A modern gazdasági életnek ú. n. kommercializálása, merőben kereskedelmi alapokra való fektetése kizárólag a zsidóság vívmánya. Az értékpapír, a kötvény, a váltó, a részvény, a bankjegy, az értékpapírral való kereskedés, a börze, a bank, ha nem kizárólag, mindenesetre legelsőkép zsidó találmány. Az ipar kommercializálása, a szabad verseny és szabad kereskedés, az egész kapitalisztikus gazdasági rendszer túlnyomó részben zsidó vívmányok.

Ugyanily nagyjelentőségű a zsidóság befolyása a modern gyarmatgazdaság fejlődésére. Amint talán maga Columbus is anyai ágon zsidó leszármazású, úgy az újonnan felfedezett földrészek gazdasági kiaknázásában is első helyen a zsidóság serénykedett. Kevesen tudják, hogy Amerika legszorgalmasabb ültetvényesei, akiknek érdekében az afrikai rabszolgakereskedés oly nagy mértékben folyt, zsidók voltak s Werner Sombart nem fél a túlzás vádjától, midőn tételként hangoztatja, hogy Amerika egész mivoltában zsidó gazdasági elvek szerint berendezett földrész, aminthogy tényleg magának New-Yorknak annyi zsidó lakosa van, mint egész Németországnak, Angliának, Francia-, Olaszországnak és Svájcnak összevéve. Az „amerikanizmus” a nevezett író szerint nem egyéb mint „megszikkadt zsidószellem.”

Az Ázsiában valaha minden európai nagyhatalomnál befolyásosabb Keletindiai Társaság, mely többek közt pl. India és Japán krisztianizációját is oly véres üldözések között akadályozta meg, túlnyomó részben hatalmas holland zsidók kereskedelmi vállalata volt. A társaság egyik legbefolyásosabb vezérigazgatóját, aki Keleten egy monarchánál (nagyobbi) hatalmat képviselt, Cohnnak hittak. A legújabb korban a zsidó gyarmatérdekek erős pozícióját mindennél jobban illusztrálta a búr háború, melyben Anglia a kizárólag zsidó aranymező-tulajdonosok kedvéért volt kénytelen a búrok ellen irtó hadjáratot indítani, „A Délafrikában meg-

gazdagodott nábobok sorában – írja az angol Arnold White – nem találunk egyetlenegy keresztény nevet.”

Époly messzeágazó a zsidóság befolyása a modern államok kialakulására, amennyiben ezek fennmaradása vagy veszte jókora idő óta jókora részben merő pénz kérdése lett; az államháztartások finansziális ellátása pedig a középkortól kezdve csaknem teljesen zsidó kezekben, hosszú ideig egyenesen az úgynevezett „udvari zsidók” kezében nyugodott.

Már a középkorban úgyszólván minden uralkodó mellett ott szerepeltek ezek a gazdag udvari zsidók, akiknek működése hovahamar az államháztartás egyik lényeges alkat részévé fejlődött. Bajor Lajosnak 28 évig tartó küzdelme az avignoni pápák ellen (1322-1347) csak a zsidók pénzéből volt lehetséges. A XVI., XVII. és XVIII. században a zsidók ugyan nem szerepeltek nyíltan mint tisztviselők a modern államok kialakulásában, de annál nagyobb volt a befolyásuk indirekte, amennyiben minden esetben ők voltak a hadi szállítók és az államok rendes, hivatásos pénzelői. Sombart szerint amint Faustot Mefistofeles nélkül, úgy az újkori állam főt a pénzes zsidó nélkül elképzelni alig lehet. Az államfő védelmezi a zsidókat a rendek és céhekkel szemben, a zsidó viszont a fejedelmet pénzzel látja el hadseregének és udvarának eltartására. A francia forradalomban és a napóleoni harcokban szintén zsidók voltak a nagy hadiszállítók. Az első gazdag zsidók, akik Lipót császár alatt (1670-től kezdve) Bécsben ismét lakást szerezhettek, az Oppenheimer, Wert heimer, Mayer Herschel stb.-ek, csupa ilyen hadiszállítók voltak. Még jelentékenyebb volt a zsidó tőkepenzesek működése a fejedelmi udvaroknál. A gazdag Suasso 1688-ban III, Hollandi Vilmosnak két millió forintot kölcsönöz. A spanyol örökösödési háborúban a zsidó Sámuel Bernardnak, „Európa legnagyobb bankárjának” pénze döntő tényező volt. A bécsi udvar udvari bankárai több mint egy évszázadon át kizárólag zsidók voltak stb.

A zsidók gazdagsága.

A mondottakkal összefügg a zsidók aránytalanul nagy fokú gazdagsága, mely annak ellenére, hogy mindig voltak s ma is vannak szegény, ínséget szenvedő zsidók, a zsidó vagyonosságát mégis nem ok nélkül tette századok óta közmondás tárgyává.

Már a középkori írók mesébe illő dolgokat jegyeztek fel a zsidók káprázatos gazdagságáról. Szereplésük a kereske-

delmi és államéletben más alapon meg sem volna érthető. Mai vagyonságukat pedig minden egyébnél kategorikusabban jellemzi a statisztikai tény, hogy Európa, Amerika, és Ausztrália összes államaiban a tőke túlnyomó része zsidó magántulajdon, holott éppen napjainkban értünk el a gazdasági élet kapitalisztikus jellegének azon legteljesebb kidomborodásáig, mely a gazdagodás processzusát úgyszólván korlátlan gyorsaságú geometriai növekedésre predesztinálja ugyanakkor, mikor a tőke uralma előtt a politikai, társadalmi, sőt a tudományos és szellemi élet faktorai is meg-rneghajolnak. A frankfurti és hamburgi börzék már a XVII. és XVIII. század óta bizonyos egyeduralmat értek el a pénzvállalatok terén, majd utóbb egy 34 évszázadon át a Rothschild dinasztia vette át a gazdasági viláგuralmat nemzetközileg szervezett összeköttetések segítségével. Rothschild kegyei nélkül egyetlen pénzügyminiszter sem kormányozhatott. *Weil A.* a XIX. század közepén joggal hangoztatta: „Európában csak egyetlen nagyhatalom van s ez Rothschild; az ő darabontja egy tucat európai bankház, az ő katonája minden becsületes kereskedő és munkás, az ő kardja pedig a spekuláció.” A részvényi alapon álló nagyvállalkozások és nagyüzletek szintén valóságos zsidó specialitások lettek. Midőn a vasutak ügye nekilendült, a Rothschildok voltak az első vasút királyok, általában „az egész nagy táncban az arany borjú körül a fővezetők a zsidó bankházak voltak; ők vezettek, a keresztények pedig vezettették, néha félre is vezettették magukat”. A sajtó is számos esetben szégyenletes függő viszonyba került az üzletekkel és a börzével szemben; ebben is többnyire zsidó szerkesztők és hírlapírók szereplése döntött. (*Ziegler, Die geistigen und sozialen Strömungen im XIX. Jahrhundert.*) 25 legelőkelőbb akkori üzletház között 16 zsidó név figurál.

Érdekes eredményekre vezet a mai magyarországi zsidó és keresztény népelemek vagyonságának összehasonlítása.

A magyarországi, pénzintézetekben Lászlófalvi szerint zsidók tulajdonát képező tőke 1904-ben volt 240,225.(100 koróna, nemzetiségi tőke 25062000 korona, keresztény magyar tőke 214,129.000 korona;¹ azaz: az alig egy milliányi zsidónak többje volt mint a tizenkilenc milliányi keresztény nép

¹ Lásd ezen adatokat s a, következőket. Lászlófalvi Béla dr. e című közleményében: A zsidók statisztikája a magyar pénzügyvilágban. (Alkotmány 1908 dec. 29.)

elemnek. A.A. földbirtok tekintetében ugyanazon szerző fejtegetése szerint a kincstárnak és a „dúsgazdag” kat. egyháznak együttesen nincs annyi földje mint a zsidóknak. Az egyházaknak együttesen van 3,210.258 katasztrális hold földbirtokuk; a zsidók kezén pedig 5,970.258 kat. hold birtok van.

Kovács Alajos jeles statisztikusunk idézett művében kimutatja, hogy a zsidóság 1910-ben mennyire túlszárnyalta lakossági arányszámát a jövedelmező foglalkozási ágak ellepése terén. Az 5%-os zsidóság az iparnak 10, a kereskedelemnek 51.8%-át foglalta le (i. h. 40). Viszont a napszámósoknak csak 3.3%-a zsidó, ez is úgyszólván csak az északkeleti felvidéken; a házi cselédek közt már csak 1.6% a zsidó, az östermelők közt 0.6. a bányászok közt 0.5%. De ezt sem szabad, úgy érteni, hogy csakugyan ennyi zsidó földműves vagy bányamunkás lenne, hanem e számokba bele vannak foglalva az önálló birtokosok és gazdasági, bányászati tisztviselők is.

Viszont az östermelést elemeire bontva azt a heljezet találjuk, hogy az 1000 holdon felüli nagybirtokosoknak 1.91%-a zsidó, a 200-1000 lioldas középbirtokosoknak is 19.9%-a; a nagybérlők közül 73.2% zsidó, a 200-1000 holdas középbérlők közül 62.0%, a 100-200 holdasok közül 27.1%, úgy hogy Magyarországon minden ötödik nagy- és középbirtokos zsidó, a közép- vagy nagybérlőknek pedig kétharmadrésze zsidó. A szabadforgalmú közép- és nagybirtoknak 1916-ban 14'6%-a volt zsidó kezén, tehát csaknem 3-szor annyi, amekkora a zsidók lakossági arányszáma. Ungban, Máramarosban, Beregben s Ugocsában a földbirtoknak 27 - 34%-a zsidó tulajdon, Hajdúban s Szabolcsban 27%, Hevesben 24, Szolnokmegyében 22, Csongrádban 21, Borsodban közel 20%-a. Nyugaton Esztergom megye vezet, hol a föld terület 29%-a zsidóé; Trencsén 27, Nógrád 24, Nyíra 23, Komárom 21%-ban zsidó tulajdon. A háborús földbirtokszerzések óta ezek az arányok is erősen eltolódtak a zsidóság javára. „A háború utolsó 2 évében, mondja Kovács, majdnem 1%-a morzsolódott újra le a közép- és nagybirtoknak a keresztény magyarság részéről.” (I. h. 47.) „A legminimálisabb számítással is 5.5 millió katasztrális holdra lehet tenni azt a földbirtokterületet, amely akár tulajdon, akár bérlet alakjában a zsidók kezén van, ez pedig meghaladja a magyar földbirtok 11%-át.” (U. o. 49)

Zsenkívvül a zsidók az értelmiségi keresőpályákon is

messze arányszámukon felül, elhelyezkedtek. Az irodalom és művészet csoportjában 26.2%-kal, az igazságszolgáltatásban 25.6%-kal szerepelnek. Az előbbiben a hírlapírók (42.4%), az utóbbiban az ügyvédek (45.2%) rúgatták fel a zsidók arányszámát. Az orvosok 48.9%-a zsidó. Budapesten az önálló nyomdatulajdonosok 76.3%-a, az önálló szücsök 56.0%-a zsidó (U. o. 42)

„Magyarország – írja Hans Rost – a zsidó értelmiség és pénzüvilágnak valóságos ígéret-földje.” Teljesen kezükre kerítették a munkásszervezeteket is, melyek fölött vezéreik úgyszólván diktatori hatalommal rendelkeznek.

Ausztria és Magyarország szociáldemokráciájának vezetősége nagyrészt zsidó. Csakis innen magyarázható az elméleti lehetetlenség, hogy a vörös zászló sohasem vezet ostromot a kapitalizmus legjellegzetesebb képviselője: a zsidó tőke ellen. Egy Rothschildnak lehetett már tíz év előtt *saját bevallása szerint napi egymillió kétszáz ezer korona* jövedelme, a zsidó demokrata sajtó mégsem ezen, hanem állandóan a papi vagyon nagyságán kesereg. Micsoda zseniális dolog is volt a zsidóság részéről, hogy éppen a rohamos zsidó-gazdagodás századában hódította meg a munkáslapokat és a szakszervezeteket is így míg egyik kezével hegyszámra gyűjti az aranyat, addig módjában áll a másik kezével állandóan egy másikra, az egyházra hessegetni az elégedetlen osztályokat. Egy zsidó lap maga a zsidóság hátvédcsapatának nevezte a proletárpártokat.

„A katolikusok – írja Haller István is hasonló áll a protestánsokról is – annál kevésbé vannak egy-egy foglalkozásban képviselve, mennél lukratívabb az. A banküzletben, a gyáripárban, a nagykereskedelemben, amelyek kétségtelenül a leglukratívabb foglalkozások, a katolikusok országos arányszámuknak messze mögötte maradnak. Ezzel szemben a zsidóság ezekben a foglalkozási ágakban országos népességi arányszámát messze felülmúlja. Minden 100 pénzüzlettel foglalkozó egyénből 61-nek kellene katolikusnak és 5-nek zsidónak lennie, ha a különféle pályákon elfoglaltak arányszáma megfelelné a felekezeteknek a népességben elfoglalt arányszámának. A valóság azonban ennek éppen a megfordítottját mutatja. A pénzüzlettel foglalkozók között 5 a katolikusok százaléka és nem is 61, hanem legalább 80 a zsidók százaléka. Talán a javunkra szóló kicsiny eltoló-

¹ Gazdasági inferioritásunk. (Alkotmány, 1912 júl. 77.)

dással ugyanez áll a gyáripar, sőt a nagy- és kiskereskedelem terén is. A leglukratívabb foglalkozásokban praedominál a zsidóság és pedig oly óriási mértékben, mint sehol másutt a világon.

„Két fő foglalkozási ág van, amelyben országos arányszámnak megfelelően vagy azon is túlmenőleg vagyunk képviselve, t. i. a földművelés és a kisipar. Mind a kettő nehéz fizikai munkát követel, a vagyongyűjtésre a legminimálisabb lehetőségeket nyújtja s a kulturális előhaladás számára is a legkevesebb kedvező körülményt mutatja föl.”

„A föltüntetett állapotnak két irányban van elmaradhatatlan és máris szembetűnően jelentkező logikai következménye. Az egyik a katolikusok *vagyoni lemorzsolódása*, súlyvesztése és vele szemben a *zsidóságnak amerikai iramban haladó rohamos vagyonosodása*. Ehhez sem kell statisztikai évkönyvekből az igazoló adatokat keresni. Tesznek csak a fejlődő városok: legelőkelőbb utcáin álló házak tulajdonosai után kérdezősködni. Tessék csak szétnézni a legdrágább fürdőhelyek közönsége között. Tessék csak tudakozódni hogy a régi családok kezéből kicsúszó uradalmak kit vallanak uruknak? Tessék csak figyelemmel kísérni, mily matematikai pontossággal hozza meg minden év a maga két-három bárósítását, a főrendiházi, tagsággal, sőt grófi ranggal való felruházását oly egyéneknek, akik ennek a népfajnak tipikus erényeivel tündökölnek.”

Azt hinné az ember, hogy ez csak minálunk van így s a művelt, Nyugaton, ahol a keresztény elem a kereskedésből és iparból is jelentékenyen kiveszi részét, a kereszténység nem sokkal áll a zsidóknak mögötte a gazdasági téren. Azonban nem így van. Németországban a zsidóság csak 0.92%-át teszi az összlakosságnak (1907); de pl. az ipar terén a zsidóknál 100 önálló kenyérkereső között csak 35.8 volt a munkás, viszont 21.4 a vezető állásokban alkalmazott és 42.8 a tulajdonos, önálló vezető, vezérigazgató stb; míg a keresztényeknél az arány egészen más volt: 100-kal közül egyszerű munkás volt 80.1, magasabb állásban alkalmazott csak 4.6 tulajdonos, önálló vezető, vezérigazgató stb. csak 15.4. A protestánsoknál ugyanazon tételekre 74.9, 6-8 és 18.6 esett. A kereskedelem terén még szembeszökőbb ez az aránytalanság. A német pénzügyintézetek vezető állásaiban a zsidók az összlakosságban elfoglalt létszámarányuk procentuális mértékét 20-40-szeresen felülműlják.

E tényeknek megfelelő aránytalanul nagy vagyonossá-

guk is. Bádenben a század fordulóján az átlagos vagyonság így oszlott meg: a katolikusok átlagos jövedelme fejenként 2100 márka volt, a protestánsoké 3700 márka, a zsidóké 18.000 márka. Még feltűnőbb volt ez a különbség Mannheim városban. Itt a katolikus átlagos jövedelme volt 2000 márka, a protestánsé 5200, a zsidóé 42.000 márka. Freiburgban 1905-ben egy-egy protestáns átlag háromszor, egy-egy zsidó átlag nyolcszor annyi egyenes jövedelmi adót fizetett, mint a katolikus, Karlsruheban a protestánsok két-háromszor, a zsidók hét-nyolcszor; Mannheimben a protestánsok háromszornégyszer, a zsidók 29-30-szor, Frochheimben a protestánsok háromszor, a zsidók tízszer annyi egyenes jövedelmi adót fizettek mint a. katolikusok. Természetes, hogy a világháború s az utána következett európai gazdasági felfordulás még mérheietlenebbül felfokozta a zsidóság vagyoni túlsúlyát; hiszen el lehet mondani, hogy az iszonyú négyéves vérfürdő Európában mindenkit koldussá tett s egyedül a zsidó nagytőkének szerzett sohasem is álmodott gazdagodás! lehetőséget.

Ez az óriási vagyoni túlsúly lette lehetővé a zsidók nagyarányú terjeszkedését az értelmiségi pályákon is. Budapestén egyes iskolákban a zsidók abszolút többségben vannak. Ausztria, orvostanhallgatóinak egy harmada, Magyarország fiatal orvosainak több mint fele zsidó. „A másik logikai következmény – így folytatja Haller István fentebbi idézete – ugyanennek a felekezetnek a szellemi téren való rohamos térfoglalása, a katolikusoknak a hivatalnoki, a diplomás pályákon való háttérbe szorulása s ami ezzel jár, a szellemi kultúra terén való vezető szerepnek is lassú elvesztése. Hogy mily rohamosan fog ez megtörténni, arra szolgáljon mértékül ez az adat. A budapesti tudományegyetemen az 1911-12. tanévre beiratkozott 7547 hallgató. Lévén a lakosságban 61 százalék katolikus és 4.4 százalék zsidó, ennek megfelelően a helyes felekezeti megoszlás ez volna az egyetemen: kellene lenni 4603 (61 százalék) katolikus és 333 (4.4 százalék) zsidó hallgatónak. Van azonban 3329 (44.1!) százalék) katolikus és 2512 (31.97 százalék) zsidó egyetemi hallgató. A mi hiányunk 16'89 százalék. A zsidóság felülmúlja 27.57 százalékkal a lakosságban képviselt arányszámát. Hét szer annyi zsidó hallgató van a budapesti tudományegyetemen, mint amennyinek természetszerűleg lennie kellene. A további fejleményeket belátni könnyű.

„Ennek a megdöbbentő jelenségnek is gazdasági oka

van. A katolikusság vagyoni erő híján nem tudja kiállítani a maga évi egyetemi újonckontingensét, viszont a zsidóságnak éppen általános vagyoni jóléte megadja a módot arra, hogy gyermekeit a legmagasabb (és legtöbb pénzbe kerülő) képzettség elnyeréséhez segítse. Mert mai berendezésünk szerint csaknem tisztán vagyoni kérdés a felsőbb iskolák látogatása vagy az azoktól való távolmaradás.”

A pénzbeli befolyással együtt a zsidók lassanként elérték a társadalmi előnyomulás lehetőségeit is. A modern állam nemesi és bárói címekkel, udvari tanácsossággal, érdemkeresztekkel tünteti ki a nagytőkét. A zsidó arany megteremtette a pénzarisztokráciát s ezzel bizonyos mértékben értéktelenné tette az ősi születési és vérbeli arisztokráciát. Ma már külön szemita nemességünk van, mondja Hans Rost, melynek babérjait nem az élet és vér kockáztatása, hanem a szelvényvágó olló szerezte meg. Olaszország, Anglia, Franciaország, Ausztria, Németország, Amerika s természetesen Szovjetországnak kormányzata nagyrésztben a tőkés zsidóság hűbérese.

A zsidóság és a sajtó.

A legfőbb fegyvernek azonban a zsidók társadalmi és gazdasági előnyomulásában a XIX. század közepe óta a sajtó bizonyult.

A sajtó – írja Hans Rost – Európaszerte a zsidó tőke szolgálatában, áll. Nemcsak hogy számos nagy és befolyásos újság van zsidók kezében, kik azokat saját céljaik érdekében bármikor föltétlenül kihasználhatják, hanem nagy vagyonuk és pénzüik által a többi hírlapokra is erős hatással vannak. A legnagyobb és legjobban fizetett hirdetések a modern napilapokban mindig zsidó cégek és áruházak hirdetései. Ez az oka, amiért még a nem zsidó hírlapok is óva kodnak tőle, hogy a zsidóság részéről fenyegető veszélyekre erélyesebben rámutassanak. Ennek eredménye viszont, hogy a közvélemény a zsidó veszedelemmel szemben részben érzéktelenné lett, sőt attól anyagilag függő viszonyba került. A zsidó-problémát is mindenesetre ezek a függőségi viszonyok tolják annyira háttérbe, hogy még a nem-zsidó újságok és folyóiratok is csak a legkritikáiban s csak melleleg foglalkoznak vele. De a zsidóság más utakon is befolyásolja úgyszólván az összes hírlapok tartalmát. A hírközvetítő- és sajtóirodák, melyek a lapokat tárcával, politikai cikkekkel, regénnyel s napihírekkel ellátják, majd-

nem kizárólag zsidó kezekben vannak s keresztényellenes világnézetüket állandóan érvényesítik.

Hogy mily arányban uralkodik a zsidóság M. sajtó lerén Európaszerte, annak néhány sokat mondó példája a következő: Németországban a „Berliner Tageblatt” ezt 1870-ben a zsidó újságkirály, Rudolf Mosse (eredeti neve: Ruhen Moses) alapította. Szerkesztői és munkatársai csaknem kizárólag zsidók. A „Berliner Tageblatt” melléklapja a »Berliner Morgenzeitung.” A „Berliner Volkszeitung”-ot 30 éven át a zsidó Alex Bernstein szerkesztette; a lap részvényei később legnagyobb részben Cohnnak, Rudolf Mosse előbbeni társának birtokába jutottak. A „Berliner Börsen kurier”-ben legnagyobb része a Bleichroeder zsidó cégnek van, a „Berliner Morgenpost”, a »Berliner Zeit am Mittag” és az „Abendpost” a zsidó Ullstein és társa tulajdona. A „Vossische Zeitung” nem régen ment át, Speyer, Elisson és társa bankházak tulajdonába. A „Kleines Journal”, a „Roland von Berlin”, a Freisinnige Zeitung” és a „Berliner politische Nachrichten” lapokat zsidók szerkesztik. A zsidó szociáldemokrata lap, a „Vorwärts” szerkesztőségének feje a zsidó Stampfer. A „Frankfurter Zeitung.” Uőh Sonnemann alapítása, szintén zsidó organum. A „Kasseler Tageblatt” kiadója a zsidó Gottheit; a „Königsberger-Hartungsche Zeitung” szerkesztői, közt ott vannak a zsidó Herzberg, Sachaszewer s Dr. Goldstein; a „Karlsruher Zeitung” vezetője Dr. Katz. A „Zukunft” lapot egy kikeresztelkedett zsidó, Harden Miksa alapította. Ugyanígy állunk a folyóiratokkal is, főleg a női divatlapokkal, továbbá az ipar-, kereskedelemügyi és szakfolyóiratokkal stb. *Eberle* kitűnő művében: „Grossmacht Presse” nem kevesebb mint 10 oldalon át sorolja fel a németországi zsidó lapokat. A zsidó Mosse több mint, 60 hírlap és folyóirat hirdetési részét béreli; azonkívül meg 4000 kisebb-nagyobb hírlap és folyóirat áll hirdetési rovata révén a Mosse-cégtől függő viszonyban.

Hogy az osztrák közvélemény mennyire exkluzív zsidó befolyás alatt áll, közismeretes. A vezető bécsi napilapok a „Reichspost” kivételével mind zsidók, természetesen az „Arbeiterzeitung” is az (szerk. Adler és Austerlitz).

Hazai sajtónk, a vidéki épúgy mint a fővárosi, a legutóbbi időkig 95%-ában vagy zsidók tulajdona vagy zsidó szerkesztők és írók munkája volt. Természetes, hogy ilykép a közvélemény irányítása más mint zsidó érdekű nem is lehetett s hogy a keresztényellenes gondolkodás annál sike-

rebben vette be magát a keresztény agyakba, mennél gyanutlanabban vette kezébe a közönség azt a sajtót, mely a saját érdekében mindent elkövetett, csakhogy objektívnek, haladónak, felvilágosodottnak és pártatlannak tüntesse fel magát. A keresztény általában a nem-zsidó sajtó kénytelen sokkal jobban megválogatni fegyvereit s így az egyenlőtlen versenyben mindig nehéz helyt állni. A zsidó sajtó ilykép oly hatalmas keresztényellenes és dekrisztianizáló tényezővé növekedett, melynek pusztításaival minden eddigi idők nagy vallásirtásai, a Nérók keresztényüldözését sem véve ki, alig hasonlíthatók össze. A zsidó sajtó, mint az ókori Circe, mindenkivel elbánik s minden társadalmi réteget a maga módja szerint közelít meg: az intelligenciát a szellemes csevegés hangján, a növilágot a divat- és szépirodalom útján, a munkásosztályokat a véresszájú demokrata-lapokkal – de mindig ügyesen, mindig alkalmazkodva s mindig egyező eredménnyel: úgy, hogy végül is mindenkit lekap a lábáról s odavisz, ahová akar.

Ily körülmények között előre is természetes, hogy az az ezerszeres áthidalhatatlan ellentét, mely a kereszténységet a zsidóságtól elválasztja, a zsidóság mai gazdasági és sajtóbeli pozíciója alapján erősen a kereszténység rovására érvényesül vagy ami ezzel egyjelentésű, az elkereszténytelenedés folyamatát nagy részben a zsidó befolyás irányítja.

Ugyanezt másként is igazolja a társadalmi elkereszténytelenedés irányvonala, mely szemmel láthatólag mutatja, hogy a tömegek épen a jellegzetes zsidó tulajdonságok irányában távolodnak el a kereszténységtől.

Ha pl. korunkat közmondásszerűleg jellemzi a materialisztikus és haszonelvi gondolkozás, nem lehet túlmerész annak megállapítása, hogy az idealizmus-hiány nagyon jelentékeny részben a zsidó hiperrealizmus befolyásának eredménye. Ha annyira megingott sokakban, sőt a közfelfogásban is az önzetlenség, a tulajdonjog és tekintély tisztelete, ha korunk társadalmi alaptónusa, az önérdék könyörtelen hajszolása, az élvezet vágya és a hiperszexualitás lett, nem szabad felednünk, hogy mindezekben a pontokon a keresztény nép nemcsak az általános emberi gyarlóság folytán züllik lefelé; nem szabad felednünk, hogy a zsidóságnak, mely annyira közöttünk él s annyira áthatotta egész modern életünket, még a saját vallása alapján is annyira más felfogásai vannak ez irányban mint a kereszténységnek. Az elkereszténytelenedés kézzelfoghatóan azon iránypontok sze-

rint történt, melyekben a legnagyobb ellentétet a kereszténységgel szemben a zsidóság alkotja. Épen azokon a területeken, amelyeken pl. az altruizmus hiánya és a hiperszexualitás a legnagyobb sebeket ejti a keresztény társadalmi életben, rejtve bár, de határozottan s erősen működő zsidó befolyást találunk. Mik a keresztény közélet lesülédésének legjellegzetesebb tünetei? Az anarkizmus, tekintély hiány, a szocializmus és gyakorlati anyagelviség terjedése; a tradíció megvetése, a féktelen gazdasági verseny, a kizsákmányolás taktikája; a keresztény egyházi vagyon elleni izgatás, a szekularizáció sürgetése; a csapszékek és bordélyházak büntetlen orgiái, a művészetek erkölcsi elfajulása, a szemérmetlen színi- és műprodukciók, a sajtó hit- és erkölcsellenes orvgazdálkodása, a fényűzés és szeméremhiány az öltözködési divatokban; világfájdalom, melancholia és öngyilkossági hóbort, – mindeme szembeszökő tünetek erősen emlékeztetnek amaz erkölcsi sajátságokra, melyek a zsidóság faji vagy quasi-faji tulajdonságaival annyira összenőttek. A keresztény világ erkölcsi sülyedése félreismerhetetlenül a zsidóság „faji” tulajdonságai felé gravitál.

A keresztény népek, még olyan körök is, melyekben a kereszténység mint vallásrendszer régen elvesztette öntudatosan elfogadott irányító helyzetét, ha nem is vallják be, de nagyon jól érzik az ellentétet, mely őket a zsidók sajátos gondolkozásmódjától elválasztja. Hans *Host* joggal látja ebben az ellentét-érzetben az antiszemitizmusnak soha ki nem apadható forrását.

„A zsidóságtól, úgymond, mégis csak idegenkedik minden társadalmi osztály. Mindenki iparkodik a személyes közlekedésben tőle telhetőleg távol maradni. Előkelőbb társadalmi körök, melyek a faji antiszemitizmust talán felháborodva utasítanak vissza, nem szívelik maguk között a zsidókat. Hölgylvilágunk ugyan minden cérnaszálat zsidó kereskedésekben vásárol, de például estélyekre és zsürokra kevésbbő szívesen látna zsidó nőket, A (német) Burschenschaftok és diáktestületek nagyon kevés kivétellel zsidókai nem vesznek fel tagjaik közé. A tisztikarból és a felsőbb közigazgatási hivatalokból nagyrészt szintén ki vannak zárva. A jezsuita rend alapszabályainak értelmében az ötödik generációig kizárja a felvételtől a zsidó leszármazottakat. A személyes érintkezésben minden felvilágosodott ember a legmesszebbmenő türelemmel viseltetik a zsidókkal szemben, de kérni senki sem kér belőlük.”

„Ennek az állandó antiszemitizmusnak kútfeje, úgy mond ugyanazon író, magának a zsidó népieteknek őshajlamaiban rejlik.” Az antiszemitizmust nem lehet egyszerűen faji gyűlöletből magyarázni. „Egyszerűen hihetetlen, írja *Treitschke*, hogy egy 2000-éves harc folyamán az egyik oldalon csupa kegyetlenség, uralomvágy, kapzsiság, a másik oldalon csupa szenvedő ártatlanság álljon. A kérdést nem lehet kikerülni, mi szabadította fel a legnemesebb és legtehetségesebb nemzetek keblében a legalábbvaló, sőt valószínűleg örögi hatalmakat épen csak a zsidó néppel szemben. Miért gyűlöli, vagy legalább miért nem szereti a zsidókat úgyszólván senki, annak dacára, hogy annyi irigylésre, sőt utánzásra méltó tulajdonságot mutatnak fel? Ennek az ellenszenvnek kevés magyarázata volna a gazdasági versenyharc, mely a keresztényeknek annyi háttérbeszorulást és bajt okozott. A modern zsidóság a maga szkeptikus és materialisztikus világfelfogásával a mi kedélyünknek s a transzcendens keresztény életfelfogásnak legteljesebb ellentéte s ugyanakkor legnagyobb veszélye. Ezek az ellentétek szülik meg újra és újra az antiszemitizmust. A modern zsidóság a talmud szigorú előírásaival, sőt még az elzárkózási politikával is jórészt felhagyott; nem tartja meg a szombatot, elhanyagolja szertartásait keresztényekkel lép házasságra, sőt gyakorlati célokból gyakran a keresztiséget is felveszi, sok esetben anélkül, hogy bensőleg kereszténnyé válnék; ennek folytán vallási indifferentizmusba esik s újvilágnezetének alapjává a materializmust teszi. Aki ezzel szemben a Krisztus-hithez és az ősi, hazai erkölcsökhöz ragaszkodik, az akaratlanul is felháborodik a in indert nivelláló és mindent szétbomlasztó zsidóság ellen... A modern zsidó világnezet az élet végső célját a földön, a kereszténység a túlvilágban keresi. Ezen a mélyenjáró ellentétén megakad minden közeledési és áthasonulási folyamat, aminőt Bismarck és Mommsen nagy stílusban reméltek”.

Ez az érzelmi idegenkedés azonban sehogysémm zárja ki a zsidóságnak fent ismertetett erős térfoglalását és a keresztény tömegeken állandóan érvényesülő behatását: sőt ez a behatás a'nnál mélyebb járatú, mennél öntudatlanabb s mennél ügyesebben kerül az idegenkedés provokálását.

Védekezés a zsidósággal szemben.

Hogy ezek után mik volnának az öntudatra ébredő keresztény népeleli feladatai, annak vázolója, itt aligha

volna indokolt. A cionizmus csak az ú. n. keleti zsidóságot érdekli; a hozzánk már befészkelte kultúrzsidoság kérdésében nem nyújt megoldást. Kost és mások a keresztény védekezés egyik főszeközét a határok elzárásában látják a beözönló keleti zsidóság előtt. „Pizkos kaftánban, vagyontalanul és számos gyermekkel hatol be határainkon a külföldi zsidó, művelődésre és gazdagodásra vágyva, hogy az ismert, rangskála szerint rongyszedőből és korcsmárosból gazdag zsidóvá és bankárrá legyen. A határok elzárása nem jelent igazságtalanságot a már bennlakó zsidósággal szemben, a külföldi getókkal szemben pedig nem vagyunk erre az előzékenységre kötelezve. A bennszülött zsidónak joga van arra, hogy itt éljen és működjék, ahol született. Ezt a természetadta jogot a mi lelkiismereti, művelődési és vagyonszerzési szabadságára büszke korunk csak a jezsuitáktól vonja meg. Minthogy a bennlakó zsidók nagyon erősen hódolnak a kétgyermekrendszernek s azonkívül az öngyilkosság, az ideg- és elmebajok náluk sokkalta gyakoribbak, mint a keresztényeknél, a zsidók száma és befolyása idővel természetyszerűleg alábbszállna. Amíg azonban a határokon minden akadály nélkül mindig újabb és újabb zsidó proletariátus özönlik be, addig a zsidókérdés örökre megoldhatatlan marad.”

A már köztünk lakó zsidóság krisztianizálása azonban szintén komoly feladat. Nemcsak azért, mert máskép a nagy ellentétek zsidó életfelfogás és keresztény világnézet közt eJ nem simíthatok, hanem azért is, mert a megtérésre a zsidóságnak eléggé jelentékeny részében a hajlandóság is megvan. Lehet, hogy nem mindig őszinte a megtérési szándék s az újonnan kikeresztelt zsidók közt nagy százalékszám nem válik be; de elég döntő szempont, hogy a következő nemzedékek rendesen ezt a hiányt pótolják s a be nem váltak mellett mindig szép számmal akadnak őszinte, mély és értékes konverziók. A jók megtérésének természetesen nem egyengeti útját az a rideg, lenéző és visszautasító modor, melyet a zsidóság sok keresztény részéről (rendszerint nem a vallásos, hanem a talmi-keresztények részéről) úton-útfélen tapasztal. A keresztény szeretetnek ép e téren kellene tündöklő fényben ragyognia. Nem. szükség azért önmagunkat kifosztani s az ősi keresztény népelemet háttérbe szorítani a zsidó neofiták kedvéért. Nem szükséges még a bizalmat sem előlegezni nekik, mintha minden megkeresztelkedő zsidó már ezzel a ténnyel igazi kereszténnyé válnék.

De a komolyan és őszintén megtérőkkel szemben is folyton éreztetni, hogy ők másodrangú keresztények, csak azért, mert konvertiták, kereszténytelen eljárás. Krisztus országába ők, a zsidók is hivatalosak, mint mindenki.

Az elkereszténytelenedés főtenyezői közt a zsidóság anyagi és szellemi befolyása a mondottak szerint kétségtelenül megállapítható.

A katolikus lelkipásztorkodás hézagosságai.

A felsorolt okok azonban magukban még mindig nem magyaráznak meg mindent. Még mindig érthetetlen, hogy egy minden ízében szép, összhangzatos, beigazolt, boldogító vallás miként vesztette el népszerűségét oly sokak előtt. Itt valami belső, módszertani hibának kell rejlenie a katolikus vallás védelmében és bemutatásában. Csak ez a módszeres hiba vagy hiány teheti érthetővé a nagy tömegek elhidegülését a keresztény és katolikus gondolattal szemben.

Ezt a methodikai hibát fölfedezni csakugyan nem túlságosan nehéz s még kevésbé nehéz az okozati összefüggést földeríteni közte s napjaink belső elkereszténytelenedése, a modern világ nagy hithagyása között. S bár a hithű katolikusnak fájdalmas, hogy itt épen egyházi életünknek egy sebes pontjára kell rámutatnia, viszont az apologetikus érdek parancsolja, hogy ne fogadjuk el irányítónak ezt a fájdalmas érzést.

A nagy methodikai hiba, századunk s a múlt századok elkereszténytelenedésének egyik legfőbb tényezője kétségtelenül az *egyházi lelkipásztorkodás terén rejlik, amely külső körülmények nyomasztó hatása alatt nem tudott kellőkép lépést tartani a haladó kor szükségletekkel.*

E tétel megítélésénél előre kell bocsátanunk két megjegyzést: egy lélektanit s egy teológiát.

Népedagógia és evangelizáció.

A lélektan szerint az ember nem lép föl mindjárt mint kész, kialakult egyéniség az élet színpadján, hanem pályafutását mint embrió, mint tudatlan és tehetetlen báb kezdi meg, mint gyermek, akinek, mint Eötvös mondja, oly sokat kell elvesztenie az angyalból s oly sokat kell lecsiszolnia a majomból, míg ember lesz belőle. A gondolatok és érzetek, a

meggyőzések, a világnézet, a jellem mind hosszas kialakulásoknak és fejlődési folyamatoknak eredője, még pedig idegen befolyásolások hatása alatt lefolyt alakulásoké. Mi emberek mind nemcsak a magunk erejéből, hanem egymás közreműködéséből nyertük úgyszólván mindazt, amik vagyunk s amivel bírnak. Épen azért van szükségünk nevelőkre és a nevelőknek pedagógiára.

A teológia szerint Krisztus a pedagógiának ezt a nagy elvét szintén fölvette nevelői és népeket átalakító programjába. Az örök igazság és örök élet útjain ő is emberek által akarja vezetetni az embereket. Emberekre bízta a lélekmentés, a térítés és igehirdetés, a lélekkormányzás és lélekmegszentelés nagy művét. S amióta az Olajfák hegyének ormain a távozó Megváltó ajkáról a hatalmas jelige: Μα^ατεύσατε πάντα τα ενν), „Tanítsatok minden nemzeteket” elhangzott, azóta Krisztus gyenge emberek, halászok és vámosok által hirdeti az újabb és újabb nemzedékeknek az örök élet ígét. „Aki titeket hallgat, – így szól Krisztus az apostolokhoz s így visszhangzik szava századokon át az Egyházban – az engem hallgat.” (Lk 10, 16)

Az Egyház és a lelkipásztorkodás.

És épen ezen a ponton kezdődik a probléma súlyosabb fele. Gyenge emberek, gyarlók, vétkesek, tudatlanok lépnek Jézus nyomdokaiba. Jézus akarta így. Ez az üdvösség útja. Az igehirdetőkre szükség van. Már Pál apostol hirdette: „Hogyan higgyenek az emberek, ha nem hallanak! és hogyan halljanak, ha nincs igehirdetői” (Róm 10, 14)

S az Egyház Krisztus rendelkezéseire nekivágott a rengeteg föladatnak: helyettesíteni Krisztust és folytatni az ő művét. És aki a világtörténetet csak némileg is ismeri, nem tagadhatja, hogy ezt a feladatot az Egyház átlag igazán bámulatos eredménnyel oldotta meg. A pasztoráció, a lélekevelés és lelkipásztorkodás története az Egyház évkönyveinek legszebb lapjait tölti be. Az Egyház legnagyobb emberei, a nagy szentatyák és pápák, a népek közt az evangéliumot hirdető szentek s az egyházi élet nagy reformátorai mindegyikük előtt maguk is nagy lelkipásztorok voltak s nem lehet véletlen műve, hogy ugyanaz a Leó, aki Attilát föltartóztatta, ugyanaz a Gergely, aki Britannia népeit az Egyházba olvasztotta, ugyanaz az Athanáz, Vazul, Nazianzi Gergely és Ambrus, akik az arianizmust megtörték, ugyanaz a Pázmány Péter, aki Magyarországot a katolicizmusnak visszanyerte,

nemcsak kifelé voltak hatalmas tetterejű egyéniségek, hanem befelé is nagy hitelemzők, hitszónokok és lelkipásztorok voltak.

Az egyházi lelkipásztorkodás legszebb babérja, hogy minden időben megérezte, sokszor jó előre megérezte a korok szükségleteit. Csakis így sikerülhetett neki az a mestermű, hogy elsőben is krisztianizálni tudott egy egész pogány világot, utóbb pedig ezt a krisztianizált világot rá tudta állítani egy új, fejlődő kultúra sinjeire, melyen az époly biztosan tudott haladni az anyagi jólét célpontjai felé, amely szívósan tudott ragaszkodni a lélek érdekeihez, a vallás örökr értékű célpontjaihoz. Pedig rázkódtatásokban az Egyháznak az ó- és középkorban bőven volt része.

A lelkipásztorkodás az újkorban.

Azonban jött az újkor. Nem a természettudományokkal jutottak ellenkezésbe a hit dogmái, mert ez az ellenkezés mese – a legnagyobb természettudósok, a mai napig a legmélyebben hívő, vallásos keresztények voltak -; nem is a modern filozófia döntötte meg a vallás trónját; nem a reformáció, nem a szekularizáció és nem a nagy revolúció rendítette meg az egyházi élet talapzatait. Azaz hogy igen, a revolúció, a forradalom; de nem az, melyet Robespierre guillotine-jai illusztráltak s mely konventhatározatokkal raktározta el az Istent a lomtárba, hanem sokkal inkább az a titkos, belső, szövevényes, hosszú, szellemi forradalom, mely a Hohenstaufok egyházellenes üzelmeivel indult meg, mely a protestantizmusban ért el magában efemer jelentőségű külső megnyilatkozást s a Voltaire-ek és Bolingbroke-ok szarkazmusában s az illuminatizmus és racionalizmus tudákos istentagadásában lelte delelőpontját: *a forradalom a keresztény gondolat mint társadalmi irányító nagyhatalom ellen.*

Sokkép érthető, de elszomorító tény is, hogy az egyházi lelkipásztorkodás a forradalmi propaganda e rohamos fejlődésével nem tudott lépést tartani s a janzenista, gallikanista, jozefinista erőszakoskodások között épen akkor ért el a stagnálás egy bizonyos nemének állapotába, mikor az ellenséges terjeszkedés a legagresszívabb és legdiplomatikusabb lett. Az Üdvözítő nagy szava itt is valóra vált; a sötétség fiai okosabbak voltak a világosság fiainál.

Ma az egyházi lelkipásztorkodás – értve ezalatt mindazt, ami rendszeres és hivatásos evangéliumi lélekmentő munkát jelent – a legbokrosabb és legégetőbb problémák elé

van állítva- Ἄ μω-ητεῦσατε nagy parancsa tán soha ily súlyos és fájdalmasan komplikált feladatokat nem jelentett. Igazán nem csoda, ha ma a jobbak is megriadnak a nagy apostolkodás azon kérdéseinek még csak módszeres taglalásától is, melyeknek megoldásában az egyház mindig legszebben remekelt; nem csoda, ha az athanázi tett- és munkavágy, az ágostoni és gergelyi, világokat átfogó vállalkozó szellem, a bonifáci és adalberti messzetelektől, szívós, elszánt hadakozás helyett a tehetetlen, félénk sopánkodás lett az újkori katolikusok védelmi akciójának szignatúrája. Egyes nagy embereink az újkorban is voltak és vannak, akadnak a lekipásztorkodás terén is bátor kezdeményezők és úttörők; de a mai állapotot minden előzővel szemben siralmassá teszi, hogy *ma megfelelő rendszer nem áll többé a rendszeres támadással szemben.*

A modem lekipásztorkodás hiányai.

Mindez nagyrészen történetileg teljesen érthető. Aki egyszerre annyi ellenséggel áll szemközt, mint ő, akinek saját híveit, sőt részben vezéreit megvesztegettek ellenfelei, akinek játék közben szakadatlanul sakkot adnak, az nem gondolhat rendszeres defenzívára és megerősödére; annak pillanatnyi védművek felvetésére kell pazarolnia minden erejét, idejét és manipuláló képességét. Már pedig az egyházi lelkipásztorkodás az újkor kezdete s főleg a XVIII. század végével megindult szociális erjedés és forrongás ideje óta ebben a folytonos lázas és lélekzetnélküli *védekezésben* állt.

Itt azonban nem mentetetről van szó, hanem a helyzet megértéséről s erre legcélszerűbb, ha a sok közül néhány megrázóan szomorú, sokat mondó jelenséget nyíltan leszögezünk. Hangsúlyozzuk, hogy a sok közül, nehogy azután, ha nem mindent említünk, az általánosítás vagy egyoldalúság vádjá érjen.

A lelkipásztorkodás és az intelligencia.

Íme itt van az *intelligencia pasztorációjának kérdése.* Mily természetes szükséglet ez, mily logikai folyománya annak az erős differenciálódásnak, mely 17. újkor folyamán az emberek műveltségi átalánya közt végbement! Valaha az emberek zöme beérte az elméleti tudás elemi elemeivel. A tanultak osztálya külön kaszt, ha tetszik, egy különkaszt volt. Az úri osztály inkább hadakozott, vadászott, gazdálkodott és komaságba járt, semmint egyetemeket látogatott, szakszavizsgákra készült s szellemi munkákkal foglalkozott. Amiből

kettő következett. Először is a lelkipásztornak nem kellett túlságosan magas tudományos nívón állnia, legalább a profán tudáságakat illetően; nem kellett hozzá sok, hogy állása fölényének az egyéni műveltség superioritásával is tekintélyt szerezzen. Másodszor, ami a legfőbb, az egyházi férfiú homogén, műveltség tekintetében meglehetősen egyenmű hívőseeret látott maga előtt, melynek igényei és szükségletei nem differenciálódtak egymás közt a szivárvány színeinek sokféleségével.

Ma mindez megváltozott. Az írástudók osztálya megszűnt valami külön kis kaszt lenni: ma már az egyetemi képzettség maga sem jelent különösebb fokú műveltséget. Ma tehát az Egyház papjának először is valósággal univerzális szakműveltséggel, enciklopédikus képzettséggel kell bírnia a maga teológiai szaktudásán kívül, hogy a hit és profán-tudás százszoros érintkező pontján a tudománya csődöt ne mondjon; hogy oly beállítással tudja megvédeni s megvilágítani a hit tételeit, hogy a profán-tudós a maga szakismeretével se találhasson rajta kivetnivalót. Ami annyit jelent, hogy ma a lelkipásztornak, legalább az intelligencia lelkipásztornak egy emberfölötti önképző-munkát, egy évtizedre kiterjedő felsőbb tanulmányi kurzust kell – intézményesen vagy a maga jószántából – végezni, hogy annyifelé szétágazó szellemi életünk minden vallási vonatkozású problémájának bátran és eredményesen szemébe nézhessen. Ami a papság zömére nézve természetesen magában véve is több mint normális nehézség.

De más szempontból is tény, hogy ma az intelligencia külön pasztorációt igényel. Nem áll az, hogy művelt katolikusaink félnek a hittől. Az emberek szívébe akárhányszor az apologéta első szavaira visszaülleszkedik a hit, a nem annyira tönkretett, mint inkább elhanyagolt és elfeledett, előítélet-törmelékek halmazával elborított vallási meggyőződés. Akárhány a hittől teljesen elidegenült úriember csodálkozva veszi észre, hogy a tudományos gondolkodás nemcsak nem zárja ki, de sőt posztulálja az istenhitet s jellegzetes azon szabadkőműves mondása, aki, miután néhány vulgáris előítéletét eloszlatnia sikerült, így kiáltott föl: Istenem, hát miért nem mondták ezt nekem húsz éves koromban? És miért nem prédikálnak erről a papok?

Hogy miért nem? Nagyon könnyű kitalálni. Azért nem, mert a prédikáció a hívők összeségének szól. Annak a köznépnívóját nom szabad úgy elhagynia, hogy a szegények és egy-

szerű emberek, a nők és gyermekek, akiknek Krisztus szintén első sorban szánta az evangélium vigaszait, az ige megértéséből kizárassanak. Viszont persze az intelligencia speciális szükségletei ilyképen kielégítetlenül maradnak. Mily közelfekvő itt a lelkipásztorkodás kibővítésének, specializálásának, a társadalmi, vagy legalább műveltségi fokozatokhoz alkalmazkodó differenciálásának gondolata! S a megvalósítás? Ki gondolhat ma még erre?

Pedig nem mondhatni, hogy e gondolat nagyon is új és merész, úgy hogy a gyakorlatban még nem bizonyult volna életképesnek. Kísérletek ezirányban már a XIX. század eleje óta történtek s egy Lacordaire, egy Ravignan, egy Felix konferenciái, újabban a férfilelkigyakorlatok és férfizarándoklatok, a hitvédelmi előadások, sőt apológiái kurzusok intézménye mindenütt sikerrel jártak, ami azt bizonyítja, hogy az intelligencia külön-pasztorációja igenis erős visszhangra talál, sőt általánosan érzett hiányt pótol.

A társadalmi és műveltségi osztályok külön-pasztorációja képezi alap gondolatát a Mária-kongregációknak is, melyek bizonnal épen azon körülménynek köszönik hatalmas sikereiket, hogy e tekintetben korszükségletet fedeznek. A kongregációk az egyes társadalmi osztályokat külön-külön, tehát specializáltan és alkalmazkodóan veszik munkába; mindenkit a saját lelki igényei és befogadóképessége szerint pasztorainak s ebben rejlik erejük. Innen érthető egyrészt, hogy a legtöbb hithű, komoly katolikus ma a kongregációból kerül ki s viszont a hitélet ellenségei is szükségesnek látták legfőbb támadásaikat a Mária-kongregációk ellen intézni.

A lelkipásztorkodás és az új szociális viszonyok.

Egy másik nagy nehézsége a korszerű lelkipásztorkodásnak a *modern szociális viszonyokban* rejlik. Hej be másként is volt ez a régi jó patriarkális időkben! Amikor minden ember reggel felkelt és este lefeküdt, hétköznap dolgozott, vasárnap pedig misére, prédikációra járt – amikor éjjeli és vasárnapi szolgálatok nem voltak még –; amikor a lelkipásztor vasárnaponként együtt látta szöszéke körül egész falut vagy várost és hathatott valamennyi hívére! Manapság? Hány száz olyan életfoglalkozás van, amely a rendes lelkipásztori befolyásolást mintegy eleve kizárja! Hány ezren nem tudnak, nem bírnak misére, prédikációra járni, még ha mégúgy akarnak is! Hányan nőnek fel anélkül, hogy a gyáron, utcán, korcsmán és szurtos pincelakásokon kívül

talán bárhol is másutt megfordulnának! Hánynak kell épen vasárnap leginkább talpon lenni s anyagi dolgokkal foglalkozni reggeltől estig – kezdve a posta- és vasúti alkalmazottakon, a vendéglői és szállói személyzeteken, pincérek-, cselédek-, felírónóktól le egészen a bérkocsisokig és villanyoskalauzokig! Hány ezer van, aki nehéz, idegölő munkában töltött hét után az egy vasárnapot szeretné családjá ügyeire, pihenésre, üdülésre fordítani s azért a templombajlásban érthető módon nagy áldozatot lát! Hány katolikus ember és cselédleány kénytelen másvallásúaknál szolgálni, akik természetesen – főleg a zsidók – csak a legkritkább esetben vannak oly türelmesek, hogy a félórás kismisére elengednék cselédjeiket.

Ehhez járul a munkásosztály közt féktelenül dúló válásellenes izgatás, mellyel a munkáspasztoráció sehogysen tart lépést;¹ a lakásnyomor a maga ezerszeres erkölcsi veszedelmeivel; a nagyvárosokban szórakozásként űzött erköcselenség; az alkoholizmus, a prostitúció s a leány kereskedés; az emberi romlottságból tökét kovácsoló mulatóhelyek; a szennyirodalom; az apróhirdetések és a nyilvános csábítás egyéb fogócsápjai; a nőkérdés óriási ziláltsága – mert ugyan ki merné ma ezt a kérdést azzal a naiv mondással elintézni, hogy a nőnek „otthon” van a helye s hogy a főzőkanál való a kezébe; ezzel a *naiv* mondással, igen, mert hiszen hány tízezer azon nők száma, akiknek a mai szociális viszonyok közt hiába beszélünk főzőkanálról, mert hiszen egyáltalán nincsen otthonuk, nincs hol és nincs mit főzniök; – mindezek nyomában azután a családi élet züllése és bomlása a közerköcsiség súlyedése, a gyermek-, nő- és munkásvilág lelki elhanyagoltsága s az az egész óriási erkölcsi khaosz, mely ezek következtében előáll. A lelkipásztornak ezekhez a zilált állapotokhoz mérten egyre új és új mesterfogásokon kell törnie a fejét, hogy azokhoz hozzáférjen, akiket a körülmények mostoha alakulása reá nézve oly hozzáférhetetlenekké tett s egészen új tudománynak kellene még kialakulnia, mely csak a lelkipásztorkodásnak a modern szociális viszonyok közt való gyakorlati érvényesülését taglalná. Ámde mikor a lelkipasztor amúgy is valóságos forogtagban áll s a reá várakozó

¹ Budapestten pl. a legújabb korig; vagy tízezer iparostanonc évtizedeken át minden vallási oktatás nélkül nőtt fel. Ezek a szegény gyermekek csak a Népszavából tanulták meg, amit a „hittanból” „tudnak” s természetesen mint kész anyag hullottak a szociáldemokrácia ölébe.

óriási munkahalmaz amúgy is minden idejét és erejét igénybe veszi, valóban nem csoda, ha nem jut érkezése az eddig még munkába sem vett területek meghódításának még csak a gondolatára sem.

A külső létfeltételek.

De az eredményes lelkipásztorkodásnak sokszor még a legemibb külső követelményei is hiányoznak.

Tekintsünk el a különféle képen differenciálódott osztályoktól s a modern szociális életviszonyok alkotta nehézségektől; tegyük fel, hogy még mindig a régi, patriarkális élet folyik, amikor vasárnap mindenki lelki felújulást és üdülést keres az istenházában s ott beéri ugyanazon egy lelki táplálékkal. Még így is teljesen lehetetlen a pasztoráció éppen a legfontosabb helyeken, a modern nagyvárosokban.

A modern közlekedési, kereskedelmi és iparügyi viszonyok fejlődése folytán a népek életének középpontja a falvakból majdnem teljesen a városokba koncentrálódott; a városokban pedig ezeknek rohamos fejlődésével a lelkipásztori intézmények szaporítása semmiképpen sem állt arányban.

Pedig a nagyvárosok lelkipásztori tekintetből a legfontosabb munkateret képezik. A városok szellemi és erkölcsi hatása megérik egész vidékeken s országokon: itt vannak a hivatalok, itt a főiskolák, melyek az ország értelmiségét nevelik. A törvényhozás, bíraskodás, közigazgatás, sajtó s mindazon intézmények, melyek egy ország szellemi életét vannak hivatva irányítani, itt vannak együtt a nagyvárosokban. A nagyvárosok nevelik az úgynevezett művelt osztályokat; innen árad szét a vallási, erkölcsi téren a jó és rossz egyaránt. Annál sajnálatosabb és végzetesebb, ha éppen a nagyvárosokban dühög a leghitlenebb arányokban a modern lélekiség, melynek egyik legközvetlenebb oka a nagyvárosok lelkipásztori intézményeinek hallatlan elmaradottsága.

Ahhoz, hogy egy lelkipásztor – a kellő buzgalmat és képességeket feltételezve – eredményesen gondozhassa a rábízott lelkeket s a hármás krisztusi megbízásban: a lélekormányzói, tanítói és megszentelői működésben hatásosan eljárasson, mindenekelőtt szükséges, hogy híveivel állandó és szoros *érintkezésben* álljon. A *lelki-pásztor* elnevezés krisztusi veretésű. Maga Krisztus nevezi önmagát jó pásztornak, de azonnal hozzá is teszi, hogy a jó pásztor „ismeri juhait és névleg hívja őket”. (Ján 10) Amiből mindenesetre követke-

zik, hogy eredményes lelkipásztorkodásról Krisztus fölfogása szerint csak ott lehet szó, ahol az egy ember által megmunkálható terület nem túlságosan nagy, azaz ahol csak annyi lélek van egy lelkipásztor kezére bízva, amennyit az könnyen áttekinthet, amennyivel személyes ismeretségre és kontaktusba léphet.

E helyes elv alapján alakultak meg részben már a kereszténység őskorában az aránylag kicsiny egyházmegyék, pl. Olaszországban, hol ma is apró, de nagyszámú püspökséget találunk. A céltudatos angol vagy amerikai katolikus pasztoráció is lehetőleg szűk határok közé szorítja egy-egy egyházmegye területét. London és Nagy-New-York maga 2-2 egyházmegyét egyesít magában.

Ugyanezen elv azonban kétszeresen helyénvaló a közvetlen lelkipásztori munkatér: a plébánia kérdésében; hiszen a plébános az, aki a püspök megbízásából van hivatva az egyes hívekkel személyesen foglalkozni.

Hogy a plébániák milyen lélekszámot ölelhetnek fel, arra nézve az Egyház maga határozott normát állított fel, midőn a Tridentinum reformhatározataiban előírja, hogy a plébánosnak ismerni kell híveit („eas cognoscere valeat”). Már most hány emberre terjedhet ki egy plébános személyes ismeretsége? Kevesen vannak, akik elmondhatják magukról, hogy száz meg ezer emberrel vannak állandó, személyes ismeretségben és kontaktusban. Többel mint 2-3000 lélekkel csak némileg is behatóan foglalkozni egy embernek fizikai lehetősége. 2-3000 lélek között is már mennyi szétágazó, teljesen egyéni és sokszor mélyreható lelkipásztori működésre volna szükség! Mennyi munkát adna a lelkipásztornak a tépelődők, a kételkedők, a szenvedők, a kísértésben levők, árvák, gyermekek, a veszélyeztetett ifjúság, a haldoklók nagy száma 2-3000 hívő között is!

Falun, ahol kevesebb az erkölcsi veszély, gyakran csakugyan 1000-2000 lélek esik egy plébániára s ezt az állapotot mindenki normálisnak találja. Csak a városokban, ahol a lelki veszély s a szükség százszorta nagyobb, tartozik a legnagyobb ritkaságok közé, hogy egy lelkipásztor kezére ne legyen több bízva a normális számnál.

A plébániák kiterjedése és az Egyház.

Érdekes e tekintetben az Egyház álláspontja. Egy bécsi tartományi zsinat (1858-ban) túrhetetlennek nevezi azon álla-

potot, ahol 10.000 lélek van egy rendes ós állandó lelkipásztor (plébános) kezére bízva. XII. Leó Róma város plébániáinak felosztásánál átlag legfőlebb 3000 lelket egyesített egy plébánián. Leghatározottabb VI. Pius pápa állásfoglalása e téren. A legélesebb szavakkal elítélte a francia nemzetgyűlés azon intézkedését, hogy a nagyobb városok plébániáinak „legalább 6000 lelket” kelljen számlálniuk. „Hogyan gondozhat ekkora számú népet egyetlen plébános megfelelőképen?” kérdi a pápa és utal Konrád bíborosnak, IX. Gergely követének esetére a kölni zsinaton, aki egy plébánost előállíttatott, amiért nem engedte meg, hogy a dominikánusok az ő plébániája területén megtelepedjenek. „Hány ember van a plébániádban?” kérdezte a legátus. „9000”, feleli a plébános. Mire a bíboros – így beszéli el maga VI. Pius – csodálkozó haraggal kiáltott rá: „Ki vagy te nyomorult, (quis es tu, miserime) aki azt hiszed, hogy ennyi embert becsülettel gondozhatsz és kormányozhatsz? Nem tudod-e, *te elvetemült*, (hominum perditissime) hogy majdan az ítélet napján Krisztus ítélőszéke előtt te leszel ezekért felelős?” S a plébánost e helytelen felfogásai miatt mint a pásztori hivatalra teljesen alkalmatlant azonnal elmozdította állásából. (L. Swoboda: Grossstadt-Seelsorge 327. és köv.) Az 1858-iki bécsi zsinat a túlnagy plébániák híveiről egyszerűen azt mondja, hogy „pásztor nélküli nyáj.” (U. o. 331.)

Plébániahány a nagyvárosokban.

Már most nézzük ezzel szemben a tényleges állapotokat. A normális 2-3000-et, sőt a maximális 6-10.000-et a legtöbb nagyvárosi plébánia kétszer, háromszor, sőt nyolcszor, kilencszer is túlhaladja. Valaha alapítottak N városban X számú plébániát. Kevés volt a népesség s ezért az X számú plébánia N község számára épen elég volt. A népesség azonban az újabb évtizedekben szaporodás és bevándorlás folytán rohamosan felszökött. Most azonban senki sem gondolt – vagy gondolhatott? – többé arra, hogy a templomokat és plébániákat szaporítsa. N község világvárossá fejlődött, de a plébániák száma ma is körülbelül X maradt.

A sok közül lássunk csak három példát, Európa három legnagyobb, túlnyomóan katolikus fővárosából: Paris, Bécs és Budapest lelkipásztori mizériáiból.

Paris.

Paris legszomorúbb különlegességei közé tartozik, hogy legnagyobb és – ami ezzel adva van – legelhanyagoltabb plébániái vannak. Ott, ahol a nagy forradalom – mint egy újkori francia író megjegyezte – voltaképen csak most jutott el a hullámok végső lezajlásáig, lényegében ma is ugyanazon lelkipásztori állapotok uralkodnak, mint a nagy forradalom előtt! Pedig azok már akkor is nagyon siralmasak voltak. Hiszen átlag már akkor is *20.000 lélek esett egy plébánosra*; de volt 40.000-es, 50.000-es, sőt két 90.000-es plébánia is.

Statisztikailag ki van mutatva, hogy a párisi nép erkölcsi züllése a nagy forradalom előtti évtizedekben épen ezen idők pasztorális mulasztásaival állott egyenes matematikai arányban. A XVII. században az erősen növekvő Paris nyolc új plébániát kapott. A XVIII. században azonban a plébániák alapítása szünetelt; a forradalomig mindösszeve csak *egyetlenegy* (a Saint-Antoine) alakult meg s hogy mennyire későn, igazolta a forradalom, melyben épen ez a legtovább elhanyagolt városrész vitte a főszerepet. Itt kovácsolták az első forradalmi szuronyokat; 1792 júniusától kezdve Saint-Antoine viselkedését leste egész Paris; a királyi család reszketve várta a St. Antoine-ből jövő híreket s maga a nemzetgyűlés fellélegzett, midőn Santerre egyszer azt jelentette, hogy Saint-Antoine nyugodt. Ez volt Parisnak lelkipásztorilag egyik legelhanyagoltabb része.

Pedig a forradalom előtti Paris még büszke lehetett lelkipásztori viszonyaira a mai Parissal (vagy akár a mai Budapesttel) szemben. A forradalom idején Parisnak 800.000 lakója és 39 plébániája volt. (Tehát több mint kétszer annyi mint amennyivel a, félmillió katolikust számláló modern Budapest rendelkezett.) Ma azonban Parisnak nem 800.000, hanem *több mint 3 1/2 millió* lakosa van, amely 97%-ban katolikus. Akkora város ez, hogy Budapest négyszer beleférne; össze kellene tenni Glasgownt, Hamburgot, Turint, Budapestet, Cincinattit és Stockholmot, hogy Paris nagyságát megkapjuk. Katolikus pedig Parisban egymagában hétszer annyi lakik, mint Rómában. Ennek dacára a voltaképeni Paris plébániáinak száma nemcsak nem ötszöröződött meg a forradalom óta, mint ahogy el lehetett volna várni, hanem *még csak meg sem kétszereződött*: 39-ről *csak 70-re* emelkedett fel. A Banlieue-t is hozzászámítva a modern Nagy-Parisnak 150 lelkipásztori állomása van, holott (a 3000-es számot véve alapul) nem keve-

sebb, mint *ezerháromszáz* plébániára volna szüksége. Ami annyit jelent, hogy míg a forradalom előtt egy plébánosra átlag 20.000 lélek esett, addig ma a tulajdonképeni Parisban *egyetlen lelkipásztor kezére átlag 40.000*, Nagy-Párisban 23.000 lélek van bízva. Ezek az állapotok botránnyosan szánalmasak.

Parisban vannak a világ legnagyobb plébániái, valóságos szörnyterületek lelkipásztori szempontból. A Montmartre lábánál terült el 1906-ig a világ legnagyobb plébániája, a Notre-Dame de Clignancourt *121.000 lélekkel*. Azaz ez az egy plébánia több kat. lelket számlált, mint 122 egyházmegye Olaszországban. E plébánia után nagyságra a francia forradalomból ismeretes St.-Marguerite plébánia következett közel 100.000 lélekkel; azután jött egy 90.000-es, két 80.000-es, öt 60.000-es, négy 50.000-es, tíz 40-50.000-es, tizenhat 30-40.000-es, huszonöt 20-30.000-es stb. plébánia. A 121.000 lelket számláló horribilis plébánián a plébános mint voltaképeni lelkipásztor mellett *csak hét segédlelkész* működött, úgy hogy egy papra átlag 15.000 lélek esett. Lehetetlen állapotok! Pedig ezenkívül még 40 plébánia volt, amelyben egyetlenegy papra 5000-nél több lélek jutott. Hogy itt eredményes lelkipásztorkodásról szó sem lehet, hogy ily körülmények között a kat. nagyvárosok lelkipásztori elhanyagoltatás dolgában a pogány missziók sorsát osztják, magától értetődik.

Tanulságos, amit Swoboda ez adatok kapcsán megjegyez, hogy t. i. ezeknél a párisi állapotoknál már csak a budapesti erzsébetvárosi plébánia lelkipásztori viszonyai állanak szomorúbban, mert ott csaknem 80.000 katolikus esik egy plébánosra, aki mellett csak három káplán működik s így egyegy papnak 20-20.000 lelket kell (vagy inkább kellene) gondoznia.

Amióta 1907-ben a clignancourt-i plébániából kihásították a szent Genovéva plébániát (30,000 lélekkel), azóta Clignancourt-nak már csak(!) 95.000 hívője van s ezzel a második helyre jutott Parisban és az egész világon. Ma tehát az első, illetve a legutolsó, mert legelmaradtabb plébániája Parisnak és a világnak a szent Margit-plébánia 96,000 lélekkel. Ez az a lelkipásztorilag végleg elhanyagolt terület, ahol 1848-ban Affre érsek életét vesztette a barrikádon s ahol Michel Lujza a templom szószékén agitált. Paris pedig még egyre rohamosan nő, nem annyira a szaporodás, mint inkább a bevándorlás folytán. Egyedül 1896-ban, mely évben néhány plébániát nagynehezen mégis felosztottak, a párisi katolikus

lakosság száma megint csaknem 100.000-rel nőtt. Itt tehát a segítség csak a még nagyobb bajt tartotta távol; a meglevő, szomorú állapotokon semmit sem javított.

S hogyan állunk ma?

1909-ben a párisi plébániák nagyság szerint így következtek: Első volt a szent Margit-plébánia 96,000 lélekkel és 8 segédlelkéssel. Második a clignancourt-i plébánia 95,000 lélekkel és 7 segédlelkéssel. Azután jöttek sorban egy 90,000-es, egy 89,900-as, egy 85,000-es, egy 78-, egy 70-, két 64-, egy 62-, egy 60-, 55-, 54-, 51-, két 48-, két 47-, két 46-, egy 45-, 41-, négy 40-, két 38-, egy 37-, egy 36-, három 35-es; ... és így tovább lassú lefelézállásban; többnyire csak 5-6, ritkán 8-10 segéderővel. Vagy félszáz 20,000 hívőt számláló plébánia működik pusztán 2-3 káplánnal és 16 közel 10,000 lelket számláló plébánia van, amelyben egyáltalában nincs segédlelkész.

Csoda-e ily körülmények között, ha a mai Paris anti-katolikus, ha a Humanité és a többi radikális lapok, a demokrácia, az anarchizmus, az egyházellenes izgatás s a horribilis erkölcstelenség oly tömegesen szedik benne áldozataikat?

Ehhez járul még az óriási templomhiány. A világnak sokáig legnagyobb plébániájában, Clignancourt-ban csak *egyetlenegy plébániatemplom* s egy kicsiny kis Jézus-Szive-templom volt. Ha az a 121.000 katolikus, aki a clignancourt-i plébániához tartozott, egyszer mind templomba akart volna menni, Clignancourt-ban hirtelen 50-60 új templomot kellett volna építeni. A templomlátogatás e helyeken egyszerűen fizikai lehetetlenség s ily körülmények között természetes, hogy a lakosság el is szokik az istentisztelet látogatásától s a vallásos élettől. Hozzávetőleges számítás szerint *Clignancourt-ban* átlag csak 8000 katolikus hallgat vasárnaponkint szentmisét. A Szent-Margit-plebánián még kevesebben: a 96.000 katolikus közül csak 2000-en! A gyermekeknek legalább fele úgy nő fel, hogy egyáltalában semminemű vallási oktatásban nem részesül. A házasságoknak *felét* nem kötik az egyház előtt és azok közt is, akik a házasság megkötése céljából az egyházhoz fordulnak, gyakran akadnak olyanok, akik még nincsenek megkeresztelve. Egyes plébániákon hetenkint többször is előfordul, hogy az egybekelés előtt a házasuló feleket előbb hamarosan meg kell keresztelni.

A keresztség felvételének elhanyagolása, mely szintén a lelkipásztorkodási tényezők hiányából magyarázható, helyenkint szomorú arányokban van elterjedve. A VII. párisi

arrondissement-ban a katolikus szülők az újszülött gyermekeknek csak $\frac{9}{10}$ -ét kereszteltetik meg, a XI.-ben az újszülötteknek $\frac{3}{5}$ -e, a XX.-ban *csak egy ötöde* jut keresztvíz alá.

A híterkölcsi élet bomlásával természetesen egyenes arányban áll a néperkölcs pusztulása is, melyről oly megrázó statisztikákat közöl a párisi rendőrség. 1907 január és februárjában, tehát nem egész 60 nap alatt, Parisban 88 gyilkosság és gyilkossági kísérlet, 1904-ben 530.000 kriminális bűneset került a törvényszékek elé s hogy az elnéptelenedés és a családi élet szétzülése milyen arányokban terjed, ma már a legselesebb körökben is ismeretes.

Afrikai állapotok a katolikus kultúrvilág kellő közepén !

Bécs.

A lelkipásztori elhanyagoltságnak nem sokkal kevésbé százalmas képét nyújtja a másik nagy katolikus metropolis: Bécs. Tanulmányozásra annál érdemesebb terület, mennél világosabban elárulja az újabb korok feltűnő indolenciáját a régebbi, körültekintőbb nemzedékekkel szemben.

Bécsben a régi városrészek tele vannak templomokkal, az új városrészek viszont csaknem teljesen templomok nélkül maradtak. A belváros templomviszonyai még tűrhetőek: 50.000 katolikusnak 9 plébánia és mindösszevéve 20 templom és kápolna áll rendelkezésére. De már a második kerületnek, mely háromszor akkora mint a belváros, nem 27 plébániája és 60 temploma, hanem csak 3 plébániája s a 3 plébániatemplomon kívül még 4 temploma és kápolnája van. A külső városrészekben azonban még ilyen állapotokat is hiába keresünk. A XV. kerület négyakkora mint az első- (a belváros), de már csak 1 temploma van 4 kápolnával; a XX. kerületben 60.000 katolikus van, de ez a kerület is csak 1 templommal és 2 melléktemplommal rendelkezik.

Bécsben 1,767.000 katolikus él s ennek a rengeteg számnak csak 70 plébánia áll rendelkezésére; azaz egy plébániára átlag 25.000 lélek esik. Az átlagos lélekszám tekintetében különben Bécs a harmadik helyen áll; legrosszabbul áll Paris 36.000 lélekkel, azután jött Budapest 28.000 lélekkel és csak azután Bécs 25.000-rel. Ha csak a bécsi tartományi zsinat számítását vesszük is alapul s egy plébániára 10.000 lelket számítunk, akkor is Bécsben nem 70, hanem 177 plébániának kellene lenni. Ha pedig a helyesebb, de még mindig túlnagy 6000-es számot vesszük alapul, akkor Bécsnek 294 plébániára

volna szüksége, azaz *221 plébániát kellene azonnal felállítani*. És ez még mindig minimális számítás volna a helyesebb 3000-es alapszám helyett, melynek feltételezésével a helyes plébániabeosztás 588 plébániát számlálna. Ez esetben Bécsnek azonnal *518 új plébániát kellene szerveznie*. Csak akkor lehetne szó célszerű, normális lelkipásztorkodásról.

Érdekes Bécsben a valósággal matematikai összefüggés a szociáldemokrácia térfoglalása és a templomhiány között. Az 1907-iki választás alkalmával a legtöbb szavazatot a szociáldemokraták azon kerületekben nyerték, amelyekben legkevesebb a templom és legnagyobbak a plébániák. Így a XIX. és XX. választókerületben a szavazatoknak több mint fele szociáldemokrata jelöltekre esett; ugyanott csak egy-egy plébánia látja el a hívők lelki szükségleteit s mind a kettőbe 60-60.000 katolikus tartozik. A XXI. választókerületben a szavazatoknak több mint fele esett szociáldemokratára; ugyanott 36.000 katolikus számára csak egyetlen kis templom van, melybe 500 ember is alig fér be. A XXII. választókerületben a szavazatoknak szintén több mint fele esett demokratára s ha keressük a magyarázatot, ott találjuk azon másik statisztikai adatban, hogy 73.000 katolikus lélek számára csak egyetlenegy plébánia áll fenn, legújabbán egy melléktemplommal. A XXIV. választókerületben szintén a demokratáké volt a szavazatok többsége, ugyanezen kerületben csak két plébánia működik 50-50.000 katolikus között. A XXXII. választókerületben a többség szintén a demokratáké lett; itt 60.000 katolikusnak egy plébánia szolgál, legújabbán egy melléktemplommal. A XXXIII. választókerületben a szavazatoknak csaknem két harmada esett szociáldemokratára, ugyanitt 23.000 katolikus lelki szükségletét csak egy ódon, szűk, falusi templomocska gondozza. A legnagyobb győzelmet a szociáldemokraták a XXVI. és XXVII. választókerületben nyerték, s érdekes, hogy itt van ugyan három plébánia (kettő 40-40, a harmadik 60.000 hívővel), de *templom egyetlenegy sincs*. Meg is látszik az eredmény. Itt volt a szociáldemokrata agitáció főfészke; a keresztény jelölt az egész kerületben helyiséget sem tudott kapni, ahol szónoklatát megtarthatta volna.

Kiszámították, hogy a bécsi templomok még a katolikus *iskolásgyermekeknek* maguknak sem volnának elegendők, ha azokat csak a legközelebbi iskolákból is rendszeresen templomba vezetnék. A neulerchenfeldi templomba pl. a legközelebbi iskolákból vagy 5000 gyermeket kellene vezetni,

pedig a templomba mindössze csak 700 ember fér be. Altottak-ringban 5400 gyermek tartoznék egy templomba, amely csak 500 lelket fogad magába. A Stefánia-téri templomba befér ugyan 5000 ember, de ide meg 15.000 gyermeket kellene vevetni stb.

A bécsi iskolásgyermek száma 1907-ben 227,292 volt; egy-egy plébániára átlag 3000 gyermek esett. Ennyi gyermek befogadására azonban a legkevesebb bécsi plébánia-templom volna elég tágas. Ilykép a templomok még csak a tanulóifjúság befogadására is teljesen elégtelenek. Hozzá kell azonban venni, hogy az ifjúság nem oszlik el egyenletesen az egyes plébániákra; így a belváros 8 plébániája még csak el tud igazodni a maga 3429 iskolásgyermekével, de már a Favoriten kerületnek 21,626 főnyi tanulóifjúságát a két plébánia templomába beszorítani igazán fizikai lehetetlenség. (Ezt a 21,626 gyermeket 35 iskolában 572 tanerő gondozza; lelki gondozására azonban csak 2 templom és 12 lelkipásztor van rendelve!)

Érdekes eredményre jutunk, ha a templomokat összehasonlítjuk az iskolákkal. Bécsnek 454 nyilvános elemi vagy polgári iskolája van s ezekben 6844 tanító működik. Ezzel a szép számmal a kulturális szempontból legalább is époly fontos lelkipásztori központok és erők száma össze sem hasonlítható. Papnak legalább annyinak kellene lenni, mint tanítónak s templomnak is legalább annyinak, mint iskolának. De hogyan áll a valóság? Plébánia csak 76 van, lelkipásztor csak 440! Azaz, miután Bécsben évenként vagy 70,000 katolikus fekszik súlyos-betegen (nem számítva az 1,720,000 gyermek-betegséget), Bécsnek épen annyi papja van csak, amennyi a *betegek és haldoklók* lelki gondozására szükséges! Ezek egymaguk elég munkát adnának a 440 lelkipásztornak. Hát még ha a hittan-oktatást is tekintetbe vesszük! A bécsi papság az elemi és középiskolákban évenként 330,000 hittanórát ad. Mi marad ennyi munka után a voltaképeni lelkipásztorkodásra!

Fizikai lehetetlenséggel határos továbbá a húsvéti gyónás elvégzése is. Kiszámították, hogy ha Bécsben minden katolikus elvégezné húsvéti gyónását hamvazószerdától szentháromságvasárnapig és ha csak egyszer gyónnék ezen idő alatt, akkor minden papnak kivétel nélkül hamvazószerdától szentháromságvasárnapig naponként legalább 60 gyónást kellene meghallgatnia, ami évi gyónásnál annyit jelent, hogy legalább fél napig minden más teendőt félretéve csak gyóntatnia kellene.

A múlt század utolsó évtizedeiben elsőnek Ganglbauer

bíboros, bécsi érsek, emelte fel szavát erélyesen e lehetetlen állapotok ellen. 1888-ban kiadott kiáltványában néhány meg-rázó adatot foglalt össze, melyek már akkor jellemzően festették a bécsi templomviszonyokat, A plébánia-templomok kö-zül, úgymond,

a sz. Lipótról nevezett	30,000	léleknek szolgál s befogad	600	embert.
a sz. Brigitta-templom	30,000	" " " "	2500	" "
a sz. József-	40,000	" " " "	800	" "
a sz. Flórián-	25,000	" " " "	600	" "
a sz. Egyed-	38,000	" " " "	2000	" "
a sz. János-	70,000	" " " "	1500	" "
a breitensee-i	6,000	" " " "	100	" "
a floridsdorfi	17,000	" " " "	450	" "
a fünfhausi	40,000	" " " "	3000	" "
a gersthofi-kápolna	3,000	" " " "	30	" "
a hernalsi templom	60,000	" " " "	700	" "
a grossjedlersdorfi templ.	8,000	" " " "	400	" "
a meidlingi	50,000	" " " "	2500	" "
a neulerchenfeldi	30,000	" " " "	1200	" "
a nussdorfi	5,000	" " " "	500	" "
a ottakringi	50,000	" " " "	300	" "
a reindorfi	60,000	" " " "	700	" "
a simmeringi	25,000	" " " "	900	" "
a währingi	50,000	" " " "	700	" "

Mit jelentenek ezek a számok? Azt, hogy a legtöbb plébániatemplomban a hívők túlnyomó nagy része sem misét, sem szentbeszédet egyáltalában nem hallgathat, Kiszámították pl., hogy ha a reindorfi plébániatemplomban reggel 7-től déli 12 óráig minden félórában volna mise s mindegyik misét teljesen új és új közönség hallgatná végig, még pedig úgy, hogy a templom állandóan zsúfoltig tele volna: akkor ezáltal a 60,000 reindorf-kerületi katolikus közül mind összevéve csak 7000 hívő tehetne eleget vallási kötelezettségének s a többi 53,000 még mindig mise nélkül maradna.¹

S ezzel szemben azt sem mondhatja senki, hogy kár volna több templomot építeni, mert hogy az új templomok esetleg üresen maradnak. Ennek éppen az ellenkezője igaz. A legtöbb templom hétköznapokon is csaknem telve van, vasárnap pedig a zsúfoltságig. És állandó jelenség, hogy bárhol építenek is új templomot, az új templom csakhamar a zsu-

¹ V. ö. Dr. H. Swoboda: Grosstadtseelsorge, II. kiadás, 130. s k. o.

folásig megtelik, anélkül, hogy a környék templomai bármiképp is megéreznék a látogatók számának csökkenését. A legtöbb ember, hiába, csak akkor megy templomba – de akkor szívesen megy, – ha a templom közel van, esetleg útjába esik. Ilyenkor szívesen betér az is, akinek eszébe sem jutna olyan templomot felkeresni, mely messzebb kiesik megszokott útjainak irányától.

Budapest.

Hogy Budapest lelkipásztori állapotai mily szomorú elmaradottságban vannak, arról Swoboda nyilatkozatát máifentebb említettük. Hogy csak a legfontosabbakra szorítkozunk, mindenekelőtt fel kell említenünk, mennyire nem tartott lépést a főváros fejlődésével a plébániák fejlődése. A XIX. század elején, 1810-ben az akkor még nem egyesített Buda és Pest összevéve csak 60.000 lakost számlált. E hatvan-ezernyi, nem is tisztára katolikus lakosság lelki gondozására akkor 10 plébánia állt fenn, azaz a hívek száma egy-egy plébánián átlag 5-6000 volt. És ma? Ma Budapest katolikusainak száma *nyolcszor-tízszer akkorára szaporodott*, mint amennyi 1810-ben volt. Vajjon nyolcszor-tízszer annyi lett-e a plébániák száma is? Szó sincs róla. A plébániák száma száz év alatt *még csak meg sem kétszereződött*, 10-ről pusztán 17-re emelkedett, s csak a legutóbbi évek hoztak némi jobbulást néhány új plébánia megalakulásával. Ezeket az újabb plébániákat, melyeknek rendes plébániái templomuk nincs is, a következőkben még figyelmen kívül hagyjuk.

Szomorú eredményeket mutat fel az átlagos lélekszám vizsgálása is. Budapest plébániáin átlag 27.000 katolikus lélek esik¹ egy-egy plébánosra: sőt ha az egészen kicsiny királyi várplébániát és a görög-katolikus plébániát leszámítjuk, 30.000 az átlagos lélekszám ott, ahol 3000 volna a normális szám! Még a budai oldalon úgy ahogy tűrhetők az állapotok, bár ott is vannak abnormis, 10 ezernél is nagyobb plébániák, de a pesti oldalon egyenesen kirívó a lelkipásztori elhanyagoltság. Az átlagos lélekszám a dunabalparti plébániákon *17.000*, sőt, ha a jelentéktelen Rókus-plébániát leszámítjuk, *55.000*, vagyis az állapotok itt sokkal rosszabbak, mint akár Parisban. Ez az átlagszám a nagypárisi átlagszámot mintegy *kétszeresével felülmúlja!* A józsefvárosi plébánia, mely a világ összes plébániái közt a harmadik helyen áll nagyság, tehát kormányozhatatlanság szempontjából is, *kerek 93.400*

¹ Illetve: *esett* még néhány évvel ezelőtt.

lelket számlál. Ezt az óriási számú hívősereget, melyből a legújabb plebániafelosztás sem tudott több plebániát alakítani, egyetlen voltaképeni lelkipásztor, egyetlen plébános gondozza öt segédlelkéssel! A józsefvárosi plebánia után az erzsébetvárosi következik *80.000 lélekkel* s csak három segédlelkéssel (ebből azonban legújában több kis plebániát kihisítottak); azután a terézvárosi jön 74.000-rel, tehát még mindig közel a 80.000-es számhoz, mely a máris túl magas 6000-es egyiséget *tizenháromszorosán* felülmúlja; holott ehhez a plebániához a legutóbbi időkig még a rákosi filiale is hozzátartozott, mely egymaga külön plebániának volna elég. Azután jön a ferencvárosi plebánia 51.000 hívővel, a kőbányai 33.000, a lipótvárosi 32.000 s a belvárosi 17.000 lélekkel.¹

Micsoda lehetetlen állapotok ezek! S mennyi lelki ínséget jelentenek e horribilis nagy számok még akkor is, ha tekintetbe vesszük, hogy Budapesten a voltaképeni lelkipásztorok mellett még a külön hitoktatók intézménye kb. 100 hitoktató) működik.

Végtelenül szomorú eredményeket tapasztalunk, ha a budapesti templomok kérdését vesszük szemügyre.

8-10 ezer lélekre csak egyetlen templomot számítva, Budapestnek föltétlenül szüksége volna 50-60 tágas templomra és ezeknek lehetőleg egyenletesen kellene elosztva lenniök a főváros egész területén. Sőt ma, amikor a foglalkozások oly sokfélék és a megélhetés gondjai a fővárosi lakónak nemritkán minden percét igénybe veszik, amikor a csábítás és hitközöny veszélyei oly mindennapiak és amikor a még hívők megőrzésén kívül a már megtántorodottak visszahódítása is fontos földadat, kétszeresen gondoskodni kellene arról, hogy az emberek hosszas keresés nélkül is találjanak templomot, melyben misét és szentbeszédet hallgathassanak. Amennyi a templom, annyi a hívő, mondják az angolok. A valóság ezzel szemben az, hogy az 50-60 templom helyett van 20-22 templomunk, ezek is felerészben túlkicsinyek s ezek között is a legtöbb Budán vagy a város közeponti részeiben van egy rakáson.

Épen a lelkipásztori szempontból annyira fenyegetett külsőbb városrészek sok tízezernyi lakójának valóságos zarándokutakat kell megtenni, ha templomba akar menni.

¹ Ezek az adatok elég régiek: a hivatalos schematizmus évről-évre ugyanazon számokat nyomtatja le, melyeket az 1906-iki hivatalos fővárosi statisztika közölt. Azóta a helyzet a lakosság növekedésével csak rosszabbodhatott.

Ha akár a Baross-utcán, akár az Orczy-úton vagy a Hungária-körúton végigmegyünk, ha Lágymányosra, Kelenföld, Angyalföld, az óriási kiterjedésű Zugló felé megyünk, mindenfelé találunk újonan épült óriási háztömböket bőven, amelyek közül néha 2-3-ból kitelnék egy egész plébánia; de ugyanott negyed- és félórát barangolhatunk anélkül, hogy egyetlen templomra akadnánk. Nem sok utca van Budapesten, amelynek katolikus lakói számára nem múltának fölül egy-egy középnagyaságú falusi plébániát és azért következésképp nem tarthatnának igényt külön templomra a saját utcájukban.

A Budapesten működő 556 tanintézet és 5200 tanerő mellett a 20-22 templom és 80-100 lelkipásztorkodó pap valósággal elenyészik. Ennyi templom s ennyi lelkipásztor pusztán a budapesti elemi-, közép-, polgári-, ipar- s kereskedelmi iskolába járó 70 ezer katolikus tanuló lelki gondozására volna elegendő.

Nem okolunk senkit; készséggel elismerjük, hogy e problémákat észrevenni százszorta könnyebb, mint megoldani s hogy e megoldást ezerféle külső körülmény nehezíti meg. Csak egyet akarunk megvilágítani: hogy ily körülmények között *mennyire nem csoda, ha a hithű kereszténység és katolicizmus a benne rejlő igazság, benső szépség és erő dacára ennyire tért tudott veszíteni a ma túlnyomó részben város lakó modern társadalmi rétegekben,*

A fentebbiekben néhány különösebb jelentőségű tényezőt soroltunk fel, melyeknek összeható munkájára vezethető vissza javarésze annak a sajnálatos jelenségnek, hogy a Krisztusország még mindig nem hódította meg s a jövőben is csak nagy erőfeszítések árán hódíthatja meg a lelkeket. Krisztus szava ilyképp válik szomorú valóvá, hogy a világosság a világra jött, de a sötétség fel nem fogta s az emberek jobban szerették a sötétséget, mint a világosságot.

A hatalmas népáradatban, mely a föld öt részét elborítja, ezért olyan kicsiny az igazi Krisztuskeresők és Krisztushívők serege. Kicsiny azok nagy számához képest, akik a széles úton járnak; nem azon a szűkön, amely az üdvösségre vezet. De éppen nem kicsiny azon pálya meredeksége és magasztosságához képest, melyen ezer nehézség, akadály és ellenséges támadás közt is híven követik a keresztet hordozó diadalmas Krisztust.

A kereszti útja – Krisztus diadalútja.

Hiszen így is, e szűk korlátok között is, mily felemelő és vigasztaló látványt nyújt e választottak serege! Azoké, akik megértették az ő szavát és követték hívó szózatát. Követék évszázados és évezredes menetben. Mily hosszú, mily változatos és mégis mily egyformán diadalmas menet ez: Krisztus diadalútja a századokon át! Elöl ő maga, a kereszthordozó; utána hosszú-hosszú, végtelen menetben emberek, emberek s mindig újabb emberek: minden színből, korból, nemből, osztályból. Akik mind őreá tekintenek föl, mint vezérükre, akik mind neki zengenek hódoló dalokat. Gyermek, akik a gyermekajk csilingelő hangján mondanak neki háladalt, amiért egykor maga is gyermekké lett, amiért ölébe vette a kisdéd gyermekeket, megáldotta őket és példaképpül állította oda a felnőttek elé s ezzel megszentelte a gyermekkort. Ifjak, akik hálásan emlegetik, hogy egykor Jánost, a „mennydörgés fiát” magához vonzotta, szívéhez emelte s a tisztaság és szeretet példaképpé avatta. Szűzek és nők, kiket ő ragadott ki a rab-szolgaság és erkölcsi lealáztatás feneketlen sarából, ő tanított meg a szűzesség, a női erény és tiszta nőiesség varázsígyére s ő emelt a lovagi tisztelet magaslataira. Férfiak, kik hálásan emlegetik, hogy a családi életet megszentelte és szent tüzet gyújtott a tűzhelyeken; hogy megszentelte a munkát saját kezével; hogy beállította a világba az igazságosság, a szabadság, a bátor férfierény és önfeláldozó hűség erényeit. Szenvedők és kereszthordozók, kik roskatag léptekkel követik őt s kikben az erőt a gondolat tartja fenn, hogy az Isten Fia is keresztet hordozott s összeroskadt alatta, de azért tovább vitte és meghalt rajta. Az ő példája szerint és az ő erejével ők is tovább viselik keresztiüket, viselik szívesen a halálig. S azután ismét megtört, meghajlott alakok következnek: azok, akiket a bűn súlya a földre nyomott, de akiket az ő keze újra fölemelt s az ő szava új erővel töltött el s akik könnyes szemmel hálálkodnak neki, hogy egykor nem vetett követ a bűnös nőre s a megfeszített latornak, kit az emberiség kitagadott, megnyitotta mennyországát. És talán valamennyi között legélnkebb hálával s bizalommal a haldoklók hosszú, milliófejú processziója tekint föl reá, akiknek viaszárga megfakult arcára az ő látása festett rózsás hajnalpírt, midőn kicserepesedő ajkukra nyomják az ő feszületét s végső kínjait e sóhajban enyhítik: „Isten Fia! ha a te megtört szembe tekintünk s abban a mennyország fényességét látjuk,

nem félünk a haláltól, mert hiszen általa csak arra az útra lépünk, melyen te jártál előttünk, s bízunk benne, hogy a sötét híd másik oldalán ott vár reánk is a te paradicsomod!”¹ Ez a menet a küzködő katolicizmus legszebb diadala.

Befejezés.

Elvonult szemünk előtt a katolikus hitvédelemtan érveinek hosszú sorozata s aki elfogulatlan igazságszeretettel figyelni ezeket az érveket, lehetetlen végül meg nem állapítania, hogy a krisztusi kinyilatkoztatás teljessége s a megváltás nagy művének folytatása abban a vallási egységben van lefektetve, amelyet Krisztus Urunk Péter kősziklájára emelt s amelyet Anyaszentegyháznak nevezett. A katolikus Egyház Szent Pál szerint „az igazság oszlopa és erőssége”, Krisztus menyasszonya s nem lehet igazán Krisztus híve az, aki nem követi az ő Egyházát. „Nem lehet annak atyja az Isten, akinek nem anyja az Egyház”, miként Cyprián, az őskereszténységnek ez a kimagasló vértanú-püspöke írja.

Láttuk azután, mily hatalmas erővel teljesítette a katolikus Egyház – híveinek és szolgáinak minden emberi gyarlósága mellett is – azt a krisztusi kulturmissziót, amely nemcsak vallási és erkölcsi téren, hanem a szellemi és társadalmi fejlődés egész vonalán az emberiség legjobb vezetőjévé jelölte ki. S láttuk végül azokat a külső okokat is, amelyek útjában álltak és állnak annak, hogy ez a mindenkép áldásos, mindenkép felemelő katolikus hitvallás minden embert meghódítson, mindnyájunkat ellenállhatatlan erővel magához bilincseljen s egész társadalmi, kulturális és egyéni életünknek vezető csillagává legyen.

A hívő lélek ezek után mást nem tehet, mint hogy hálát ad a Gondviselő Isten kegyelmének, hogy ennyi sötétség és gonosz akarat közepett őt is az igazság révpartjába, Krisztus áldásainak boldog otthonába vezette; de azután szorongó epedéssel kell kérnie a kegyelmek Atyját, hogy vezesse el azokat is az igazság fényhonába, akik még a tévelygés, gyűlölködés és halál árnyékában ülnek.

Krisztus Urunk maga tanított meg bennünket erre az igazán jézusi és igazán katolikus imádságra: *Miatyánk, . . . jöjjön el a te országod!* Jöjjön el, világosodjék, ragyogja be a ma még elvakult elméket, oszlassa el a százados gyűlö-

¹ L. Klug, Gottes Wort u. Gottes Sobii, 366.

ködés és ámitás felhőit, lágyítsa meg az elfásult és megkeményedett szíveket, vonja magához és Egyházához mindazokat, akiket üdvözíteni jött egykor a földre!

Krisztusország, katolikus szentegyház, jöjjön el a te országod!

Jöjjön el a férfiak szívébe, hogy bátran, hitvallói lelkülettel, a meggyőződés tüzevel s erős férfikarral szálljanak sikra a teljes igazságért, amelyet Krisztus hirdetett és szentegyházunkra bízott! Jöjjön el a nők szívébe, hogy a katolikus hithűség és szeretet melegével örködjenek a családi szentélyek tisztasága s a keresztény erkölcsiség érintetlen ragyogása felett! Jöjjön el ifjúságunk szívébe, hogy a zsendülő élet kísértései s a krisztustalan világ délibábjai között is magasan lengessék az ártatlanságnak s az örök tavaszba vetett hitnek diadalmas zászlaját! Jöjjön el papságunk szívébe, hogy a katakombák klérusának s az apostoloknak lángbuzgalmával hirdessék az ő igéit, érveljenek, tanítsanak, intsenek, korholjanak, védjék Krisztus nyáját a farkasoktól s vezessék lélekűdítő legelőkre! S jöjjön el világi katolikusaink szívébe, hogy a krisztusellenes tábor rombolásai, háborúi és forradalmi helyén új házat építsenek Krisztusnak a modern társadalomban s minden téren: sajtóban, népnevelésben, népek kormányzatában, tudományban, művészetben s gazdasági életben teremtsék meg a modern egyházvédelemnek egész hálózatát! Jöjjön el a Krisztusország, az egység és egyetemesség, a szeretet és katolicitás országa mindenki szívébe, akit Isten örök boldogságra teremtett s akinek megváltásáért s örök feltámadásáért a Golgotán Krisztus vére hullott . . .!

Akkor lesz béke a világon és áldás, boldogság és szeretet és lesz soha el nem múló, halálban is mosolygó, örök életbe nyúló remény!

Krisztus, a katolikus Egyház isteni jegyese, vigye diadalra menyasszonyát!